

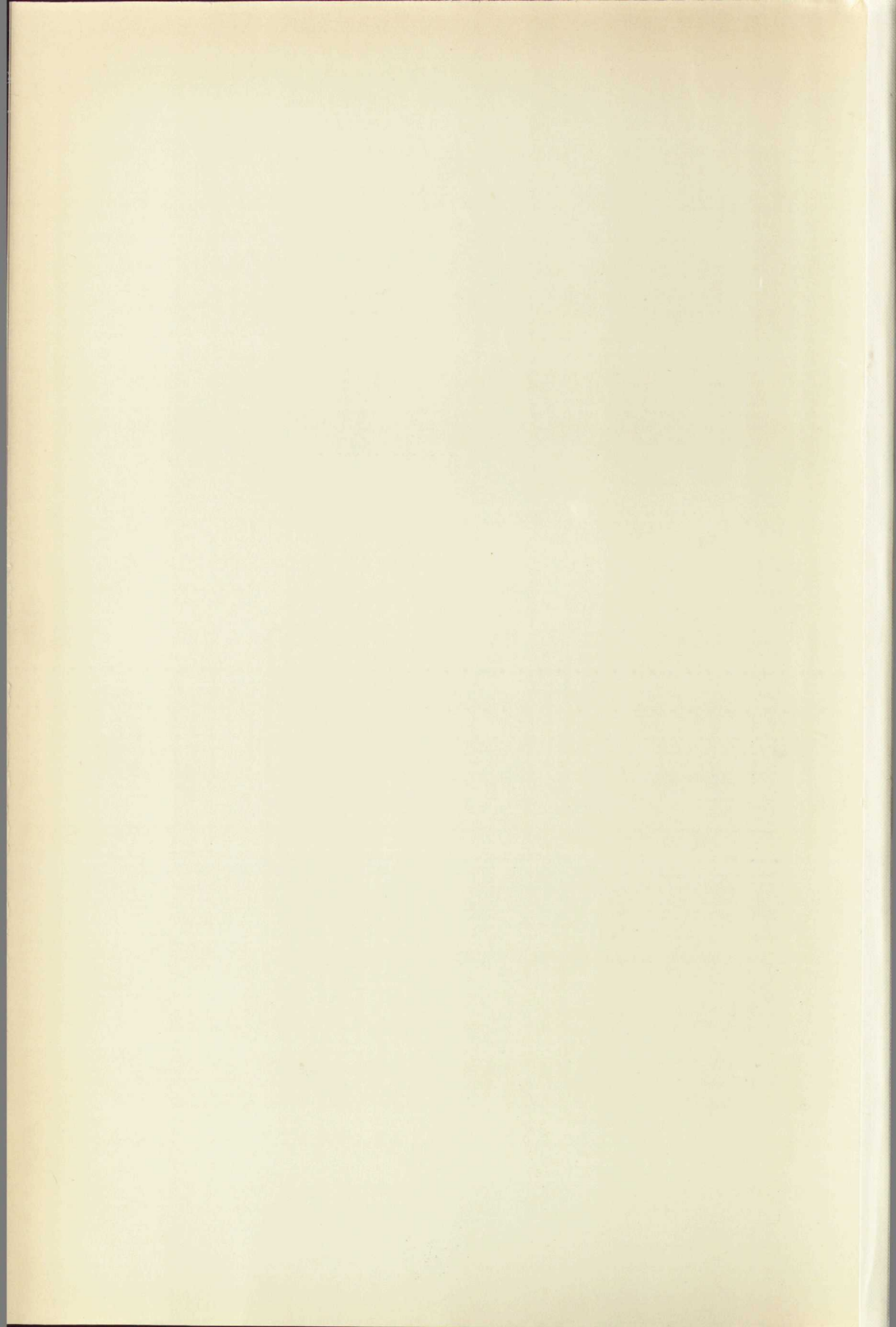

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

Förband och bygd

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1953:10
FÖRSVARSDEPARTEMENTET

Förband och bygd

*Försvarets samarbetsutrednings
betänkande*

VICTOR PETTERSONS BOKINDUSTRI AKTIEBOLAG
STOCKHOLM 1953

STATENS OFFENTLIGA BOKHÅLLNINGEN
KONSTFÄRETTEN

Förband och byggnad

Förbandets styrelseordning
Förbandet

STATENS OFFENTLIGA BOKHÅLLNINGEN
KONSTFÄRETTEN

Innehåll

<i>Skrivelse till statsrådet och chefen för försvarsdepartementet</i>	5
<i>Inledning</i>	7

AVDELNING I. NUVARANDE SAMARBETE

<i>Samarbetets uppbyggnad</i>	15
<i>Den militära insatsen i samarbetet</i>	32
<i>Den civila insatsen i samarbetet</i>	32
<i>Resultat av samarbetet</i>	39
<i>Om samarbetsnämnder</i>	44
<i>Kontaktkonferenser</i>	47
<i>Utlandet</i>	53

AVDELNING II. SYNPKUNKTER OCH FÖRSLAG

<i>Ömsesidig kontakt- och upplysningsverksamhet</i>	59
<i>Samarbetsuppgifter av social och ekonomisk karaktär</i>	68
<i>Rekrytering och civilanställning</i>	75
<i>Fritidsverksamhet</i>	79
<i>Kulturellt och ideellt samarbete</i>	83
<i>Idrott och fysisk fostran</i>	87
<i>Kontakten med pressen</i>	90
<i>Det frivilliga försvarsarbetet</i>	93
<i>Det privata umgänget</i>	95
<i>Ekonomiska återverkningar</i>	97
<i>Sammanfattning av avdelning II</i>	100

AVDELNING III. NÄMNDER INOM FÖRBANDET

<i>Nuvarande nämndorgan</i>	105
<i>Synpunkter på samordning</i>	109
<i>Principförslag till sammanslagning</i>	111
<i>Förbands- och samarbetsnämndernas organisation</i>	113
<i>Nämndernas arbetsätt</i>	120
<i>Förslag till bestämmelser för nämnderna</i>	116
<i>Slutord</i>	124

AVDELNING IV. BILAGOR

<i>Förteckning över dem som tillfrågats om civilt-militärt samarbete på garnisonsorterna</i>	129
<i>Frågor till samt utdrag ur svar från civila och myndigheter och civila organisationer</i>	131
<i>Garnisonsorter jämte militära staber och förband (med karta)</i>	177

Till

Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Försvarsdepartementet

Den 21 maj 1948 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för försvarsdepartementet att tillkalla en sakkunnig för att biträda med utredning rörande formerna för samarbetet mellan militära och civila organ på förläggningsorterna samt avgiva de förslag, som föranledas av utredningen.

Med stöd av detta bemyndigande tillkallade departementschefen såsom sakkunnig dåvarande chefen för Kungl. Älvsborgs regemente, numera rikshemvärnschefen översten *G. F. Brinck*.

Departementschefen uppdrog den 17 december 1948 åt chefen för försvarstabens socialdetalj, socialvårdsdirektör *U. S. Rosenblad* att i egenskap av sekreterare biträda utredningen. Den 16 maj 1950 uppdrogs därjämte åt kaptenen vid försvarsstaben *O. Z. Törnbom* att vara biträdande sekreterare hos utredningen.

Utredningen antog benämningen *försvarets samarbetsutredning*.

Av skäl, som närmare belysas i betänkandets inledning, har utredningen icke hemställt om tillkallande av särskilda experter.

Efter att under hand ha inhämtat medgivande av departementschefen har utredningen, utöver det uppdrag, som anges i direktiven, även företagit en översyn av möjligheterna att samordna vissa nuvarande nämndorgan inom förbanden. Detta vidgade uppdrag liksom det förhållandet att flera andra utredningar tillkommit, vilkas förslag beräknats inverka på detta arbetsområde, har naturligen medfört en viss försening i arbetet.

Utredningens arbetssätt framgår i övrigt av inledningen till betänkandet.

Särskilda yttranden hava avgivits, dels den 13 januari 1949 över förslag från försvarets civilförvaltning och arméförvaltningen angående rätt för lägerkassa att mottaga gåvor och dels den 10 december 1950 över kommitténs för frivilligt försvarsarbete betänkande.

Utredningen får härmed vördsamt överlämna sitt betänkande, som givits namnet "Förband och bygd", och meddela, att dess uppdrag därmed är slutfört.

Stockholm den 1 mars 1953.

Gunnar Brinck

Urban Rosenblad

Inledning

I de för samarbetsutredningens arbete meddelade direktiven har föredragande departementschefen anfört följande:

”Åtskilliga av arméns truppförband ha sedan gammalt en god förankring i den kringliggande bygden. Så är särskilt förhållandet med infanteriregementena, vilka i huvudsak rekrytera sina värnpliktiga lokalt. På senare tid ha åtgärder på många håll vidtagits i syfte att fördjupa kontakten mellan truppförbanden och det civila samhällslivet på förläggningssorterna. Åtgärder-na ha varit av olika slag, exempelvis sk regementsdagar med tillfälle för de värnpliktigas anhöriga att besöka förbandet, försvarsutställningar, kontaktkonferenser m m.

Utvecklingen på detta område torde icke böra ordnas efter några snäva, generellt bestämda riktlinjer utan bör lik-som nu i huvudsak anpassas efter förhållandena på de olika förläggningssorterna. Däremot synes det böra övervägas, huruvida icke en fastare organisatorisk form borde skapas för att intensifiera samarbetet mellan de militära organen och det civila samhällslivet. Sannolikt skulle en för detta ändamål organiserad samarbetsnämnd, med representanter för såväl militära som civila intressen, kunna inspirera till nya åtgärder av betydelse för att stärka samhörigheten mellan truppförband och bygd. Som regel borde till varje truppförband knytas en dylik nämnd. På garnisonsorter med flera förband kunna

dock gemensamma nämnder ifrågasättas.

Sammansättningen av nämnderna blir i viss mån beroende av vilka åtgärder, som i första hand komma i fråga på detta område. Av särskild betydelse äro härvid sådana åtgärder, som äro av betydelse för trivseln inom kasernetablissementen. Genom lämpligt samarbete med målsmän för det civila torde här väsentliga förbättringar stå att vinna. Utan att nu taga ställning till frågan om nämndernas sammansättning vill jag framhålla vikten av att i nämnderna ingå representanter för kommunala organ. De militära intressena böra företrädas av befäl vid truppförbanden, i första hand truppförbandscheferna. Även personalvårdsassistenterna böra ingå i nämnderna.”

Synpunkter på direktivens innebörd

Det kan i detta sammanhang icke vara fråga om att åter upptaga den seglivade och i stort sett fruktlösa diskussionen om vem, som burit ansvaret att förhållandet mellan ”militärer” och ”civila” icke alltid varit tillfredsställande. Om den saken har ordats tillräckligt utan att enighet nåtts i frågan om skuldbördans fördelning. Av naturliga skäl har utredningen icke heller ansett sig kunna sätta målet så högt som att försöka lösa de meningsskiljaktigheter, som på detta område otvivelaktigt fortfarande kvarstå.

Dessa principiella uppfattningar gälla

emellertid endast utredningens målsättning och ha icke ansetts få utesluta studium av gångna och rådande motsatsförhållanden, till vilka hänsyn bör tagas vid försöket att uppdraga de riktlinjer som kunna vara lämpliga för samarbete i framtiden.

Ändamålet med utredningen synes snarare vara att tränga ytterligare in i det praktiska verksamhetsfältet och forma ut lämpliga åtgärder i syfte att *utöka samarbetet och därmed stärka samhörighetskänslan mellan truppförband och bygd* — såsom ett element i det vidare förhållandet mellan folk och försvar.

Utredningen bör sålunda anvisa framkomliga vägar för att ernå den fastare organisatoriska form för samarbetet, som enligt direktiven bör eftersträvas. Utredningsarbetet får därmed en *riksomfattande* karaktär. Men samtidigt måste man hålla i minnet, att betingelserna för ett samarbete mellan civila och militära organ kunna skifta högst avsevärt från en landsända till en annan liksom att förbanden på olika garnisonsorter skilja sig ifråga om antal, storlek, art och rekryteringsområde.

Det låter sig fördenskull icke göra att på detta område rekommendera osvikliga universalformler. Samarbetet kan icke inordnas under några snäva, generellt bestämda riktlinjer utan synes — såsom direktiven hålla för troligt — fortfarande böra anpassas efter lokala förhållanden. Under det att en särskild samsamarbetsutredning företrädesvis kan redovisa prövade former och vunna resultat inom det hitintillsvarande samarbetet på garnisonsorterna samt mot bakgrunden därav föreslå tillkomsten av speciella samsamarbetsnämnder, måste det åvila dessa nämnder att var och en i sin stad med ledning av erfarenheter och allmänna anvisningar, som utredningen kan framlägga, närmare söka re-

da på de lokalt framkomliga vägarna för samarbetet.

I ett avseende bjuder dock nuläget på ett för hela vårt land *gemensamt grundvärde* av stor betydelse: en allmän försvarsvilja, som har samtliga demokratiska politiska partiers stöd. Denna vilja att värna landets frihet och oberoende utgör den bästa grundvalen för ett förtroendefullt samarbete.

Utredningens arbetssätt

Utredningen har haft karaktären av sk *enmansutredning*. Möjligheten att erhålla särskilda *experter* för att stå till utredningsmannens förfogande har formellt sett icke utnyttjats. Det huvudsakliga skälet härför har varit, att arbetsområdets riksomfattande karaktär liksom mångfalden av organisationer och samfund av vitt skilda slag, vilka i så fall principiellt hade bort kontaktas för att tillhandahålla experter, med säkerhet skulle ha lett till en alltför månghövdad, tungrodd och kostsam utredningsapparat.

Medan sålunda tillkallade experter i mera formell bemärkelse saknas, finnes likväl sakkunskapen i rik utsträckning representerad i samsamarbetsutredningens grundmaterial. Utredningen har nämligen ansett sig i första hand böra från myndigheter och enskilda organisationer inhämta sådana uppgifter som kunna ge en uppfattning om det *rådande samarbetet* mellan truppförbanden och samhällslivet i övrigt på landets olika förläggningssorter.

Samsamarbetsutredningen har sålunda riktat en *systematisk förfrågning* angående det nuvarande samsamarbetets omfattning, former och resultat till dels samtliga förbandschefer och chefer för militärterritoriella staber inom de tre försvarsgrenarna, dels kommunala myndigheter i förläggningssorterna och dels ett flertal enskilda centralorganisatio-

ner av skilda slag, de flesta tillhörande "folkrörelserna". Förteckning över nyssnämnda myndigheter och organisationer m m, jämte en lägeskarta över landets garnisonsorter m m, återfinnes i bilagorna 1 och 3.

En icke oväsentlig del av utredningsarbetet har bestått i *granskning, bearbetning och sammanställning av yttranden*, som sålunda inhämtats i betydande omfattning. Resultatet av denna inventering framlägges i refererande form i *avdelning I "Nuvarande samarbete"* med hänvisning till bilaga 2, där verifikationer lämnas i form av citat av principiellt betydelsefulla delar av yttrandena.

Genom enkätsvaren ha goda möjligheter erhållits att bedöma, hur långt man för närvarande kommit på samarbetsvägen, varvid spørsmålet har kunnat tagas i betraktande ur såväl civil som militär synvinkel. Den bild av samarbetet, som på så sätt erhållits, torde som helhet vara rättvisande. Redan här bör likväl understrykas vanskligheten av generaliseringar, då de lokala förhållandena — såsom inledningsvis framhållits — i hög grad växla.

Med ledning av det insamlade och bearbetade grundmaterialet har i kompletterande syfte anordnats samråd och diskussioner såväl i enskilda grupper som i samband med kontaktkonferenser av i regel mera lokal karaktär.

Utredningsmannen liksom sekreterarna ha jämväl utnyttjat de tillfällen, som i olika sammanhang bjudits att vid kurser, sammanträffanden med enskilda personer m m skaffa sig ett vidgat underlag för sina överväganden.

Samarbetsutredningens *slutsatser och ställningstaganden* i fråga om raden av spørsmål, vilka efterhand framkommit genom enkäten samt vid diskussioner och samråd, framläggas i *avdelning II "Synpunkter och förslag"*.

Efter hand som utredningsarbetet framskridit har det visat sig nödvändigt att få till stånd en samordning av den mångfald förbandsvisa samarbetsorgan, som successivt vuxit fram — delvis under utredningens gång — och som kommit att gripa in i varandras verksamhetsområden på ett ur arbetssynpunkt föga rationellt sätt. Efter därom gjord framställning har också — som inledningsvis antytts — *direktiven vidgats* till att omfatta jämväl en *översyn* av möjligheterna att samordna redan existerande eller planerade organ, vilka ha likartade eller angränsande uppgifter som den i direktiven ifrågasatta samarbetsnämnden.

Prövningen av frågan om en dylik samordning har resulterat i det *förslag till sammanförande av nu förefintliga nämndorgan vid förbanden*, som närmare redovisas i *avdelning III "Nämnder inom förbandet"*.

De vidgade direktiven ha givit utredningen en i viss mån ändrad karaktär. Från det att samarbetsmålet haft utåtriktad aspekt har nu även den interna verksamheten kommit att beröras.

Därmed har också samarbetssträvandena bragts i nära överensstämmelse med vad man inom näringslivet brukar benämna "public relations" — alltså relationerna från företagsledningens sida såväl till de anställda som utåt gentemot samhälle och bygd. Härvidlag måste största samhörighet råda.

Den interna verksamheten syftar nämligen till att inom företaget, i detta fall truppförbandet, skapa ett ökat mått av samförståndsanda — en "public spirit" — som i sin tur utgör grunden för "public relations".

Eftersom emellertid den interna verksamheten utförligt behandlats i ett flertal utredningar och sådana positiva resultat härav utvunnits som t ex införandet av förbandsnämnderna, har sam-

arbetsutredningen icke ansett sig böra än en gång upptaga de grundläggande interna faktorerna till granskning utan i huvudsak inskränkt sig till att söka finna en praktisk form för ett samordnande av de olika nämndorganen.

Allmänna betingelser för samarbetet

Denna utredning framlägges vid en tidpunkt, då det utrikespolitiska läget alltfört är synnerligen allvarsmättat. Den militärpolitiska utvecklingen i världen har i vårt land medfört en påfallande enig uppslutning kring försvarets grundtanke — att sätta hårt mot hårt om kriget kommer.

Utvecklingen har även nödvändiggjort skilda slag av beredskapsåtgärder, vilka högst väsentligt ökat arbetsbelastningen vid staber och truppförband. En redan tidigare starkt kännbar befälsbrist har därmed ytterligare markerats. De koncentrerade repetitionsövningarna ha otvivelaktigt medfört sådana ökade arbetsinsatser som på många håll frestat yrkesbefälets förmåga till bristningsgränsen.

När i denna utredning redovisas ett visserligen icke nytt men enligt förslagen väsentligt utökat verksamhetsfält med en mångfald samarbetsformer, som förutsätta ytterligare krafttag, kan mången *militär* för visso med fog hävda, att detta är åtaganden, som måste stå tillbaka för i dagens läge viktigare arbetsuppgifter. Man hyser måhända också på sina håll den uppfattningen, att vad som gjorts och göres är tillräckligt och väl motsvarar stundens krav i ett land, vars folk till övervägande del är positivt inställt till försvaret. Sådana synpunkter äro helt visst också förefintliga på *civilt* håll, där arbetsuppgifterna kunna sägas vara tillräckligt betungande utan ytterligare pålagor.

Gentemot sådana invändningar kan dock erinras, att en utredning av detta

slag måste syfta längre än till att möta *stundens krav*. Den skall uppdraga riktlinjerna för ett riksgagneligt arbete på lång sikt, vars grund dock bör läggas under den tid, då stärkt ansvarskänsla och god medborgaranda utgöra goda betingelser för en fast utformning av samarbetet.

Dessutom måste i det totala krigets tidevarv hållas väl i minnet att ett *kontinuerligt samarbete i fred* mellan å ena sidan staber och truppförband och å andra sidan civila myndigheter, organisationer och enskilda är av väsentlig betydelse för att säkerställa den samhörighet och samverkan i krig, som kräves för ett framgångsrikt totalt försvaret.

Slutligen må framhållas, att utredningens redovisning eller rekommendation av en mångfald prövade verksamhetsformer endast är att betrakta som en *provkarta*, där samarbetets parter kunna välja idéer alltefter lokala förhållanden, råd och lägenhet. Många förslag till samarbete, som i och för sig kunna anses önskvärda och lämpliga, måste sålunda sannolikt anstå, tills personal- och arbetsläget medger sådana åtgärder utan eftersättande av för stunden än viktigare krav.

Begreppen militär och civil

Av ålder består en icke alltid fullt klarlagd indelning av medborgarna i "militära" och "civila", vilka anses vara bärare av helt olika tänkesätt, vilka i dagligt tal kort och gott betecknats som "militärt" och "civilt".

Gränsdragningen, som har haft sitt stöd i artskilda livsformer samt i en vid första påseende motsatt målsättning för "militär" och "civil" verksamhet, har mången gång missbrukats och utan närmare eftertanke godtyckligt använts för att markera olika motsättningar av ofta konstruerad natur.

Det torde emellertid numera inom vårt folk, som blivit väl medvetet om nödvändigheten av ett effektivt fungerande försvar, vara en utbredd mening, att det av flera skäl icke är till båtнад för vare sig försvaret eller samhällslivet i övrigt med ett sådant inre motsatsförhållande.

Likväl framstår fortfarande icke så sällan detta motsatsförhållande som ett hinder för samarbete och samverkan mellan representanter för krigsmakten och för samhället i övrigt. Under arbetet med denna utredning har exempel härpå kommit till synes i flerfaldiga sammanhang.

Det kan med hänsyn härtill vara på sin plats att redan i denna inledande framställning och som bakgrund för utredningens praktiska syfte — att finna en fastare form för intensifierat samarbete mellan de militära förbanden och det civila samhällslivet — i korthet bringa en smula klarhet i vad denna "kategoriklyvning" egentligen innebär och något granska underlaget för densamma.

De medborgare, som i fredstid i vidsträckt mening kunna hänföras till försvaret, bilda ett utomordentligt stort och mångskiftande kollektiv. Vi ha här i första hand den *aktiva militära* befälspersonalen, som har tjänsten vid krigsmakten som yrke, likaså viss *civilmilitär* och *civil* personal som militärläkare, veterinärer, personalvårdsassistenter, militärpastorer, auditörer samt administrations- och verkstadspersonal med fast anknytning till krigsmakten. Betydande grupper utgöra krigsmaktens *reservbefäl*, som rekryteras efter frivilligt åtagande och har viss tjänstgöringskyldighet i fred, samt allt *värnplikligt befäl*, som frivilligt åtagit sig eller tvångsvis ålagts viss befälsutbildning i anslutning till sin första tjänstgöring, dock utan annan obligatorisk fortsatt

tjänstgöring i fredstid än det fåtal befäls- och repetitionsövningar, som värnpliktslagen föreskriver. Den ojämförligt största gruppen utgöra våra *värnpliktiga meniga*, som åldersklass efter åldersklass fullgöra första tjänstgöring med påföljande repetitionsövningar enligt värnpliktslagens bestämmelser. Ytterligare en stor grupp utgör *hemvärnet* med överåriga och underåriga män, vilka efter frivilligt åtagande fullgöra viss tjänst i fred liksom det på senaste tid tillkomna värnpliktiga hemvärnet, de s. k. uppskovsvärnpliktiga med viss tjänstgöringskyldighet i krig. Vidare ha vi de *frivilliga försvarsorganisationerna* såsom den frivilliga befälsutbildningsrörelsen med vissa specialorganisationer, liksom Sveriges Lottakårer, Röda Korset, Svenska Blå Stjärnan samt Sveriges frivilliga skytteväsen. Medräknas bör även den under senare år alltmer omfattande grupp, som utgöres av *civilförsvarets personal*.

Den korta översikten ger en tydlig erinran om storleken av de medborgargrupper, som kunna hänföras till "*försvarets folk*". Men lika visst är att detta kollektiva begrepp icke kan fattas såsom synonymt till vad vi i dagligt tal avse med "*militärer*".

Vilka av de anförda grupperna rymmas då under denna benämning? I själva verket är det endast krigsmaktens yrkesbefäl som därmed avses, medan samtliga övriga grupper med hänsyn till deras huvudsakliga gärning utanför försvarsväsendet vanligen betraktas som "*civila*". Militärerna i egentlig bemärkelse är sålunda i förhållande till den vuxna befolkningen i dess helhet en mycket liten minoritet.

Då det gäller samarbetsfrågan, ger detta förhållande en intressant och viktig antydning om svårigheterna för krigsmaktens yrkesbefäl att lösa alla de samarbetskrav, som det "*civila*" samhället

anser sig ha rätt att uppställa. Denna parts markanta minoritetsställning begränsar otvivelaktigt dess möjligheter att omsätta en naturlig kontaktvilja i effektiv verksamhet. Samtidigt bör dock konstateras, att yrkesbefälet i sina samarbetssträvanden torde kunna påräkna ett icke oväsentligt stöd från representanter för ovan angivna och till antalet betydande grupper av medborgare, vilka i skilda avseenden kunna sägas vara anknutna till försvaret. Härvid komma måhända hemvärnet och de frivilliga försvarsorganisationerna främst i åtanke.

Medan vi sålunda kunna fastslå, att den "militära" medborgargruppen i fredstid är jämförelsevis liten och enligt gängse uppfattning utgöres endast av det aktiva yrkesbefälet inom krigsmakten, är det tydligt, att situationen i *krigstid* blir en helt annan.

De nyss anförda medborgargrupperna, som redan i fredstid arbeta för försvaret, fogas vid krig eller krigsfara fast samman med krigsmakten. Reservbefälet och de värnpliktiga, sålunda även det värnpliktiga befälet, inlemmas i stor utsträckning i arméns, marinens och flygvapnets stridskrafter. Hemvärnet har att intaga en fortlöpande beredskap i hembygdsförsvaret, likaså civilförsvarets folk, medan de frivilliga försvarsorganisationerna i olika avseenden nära anslutas till stridskrafternas verksamhet. Omställningen medför en omedelbar och kraftig förskjutning av gränsen för vad vi kalla "militärer" och "militärt".

Det totala kriget kräver totalt försvar. Varje lojal medborgares verksamhet måste i krig omställas för att i mer eller mindre hög grad tjäna riksförsvaret och krigsansträngningarna. Alla medborgare bära visserligen icke militär

tjänstedräkt, men var och en måste taga på sig sin andel i uppgiften att försvara landet — denna uppgift må sedan ligga vid fronten eller i hemortsförsvaret, inom administrationen eller i det psykologiska försvaret, i produktionen av stridsmedel eller inom folkförsörjningen, där den minsta kugge kan vara av största betydelse för försvaret i dess helhet.

En total *praktisk samling kring försvaret*, varigenom gränsen mellan "civila" och "militärer" förlorar sin praktiska innebörd, torde sålunda höra till de följder, som krig eller krigsfara skulle medföra. Då man har skäl att antaga, att ett överfall på vårt land samtidigt skulle medföra en ideologisk samling till enig motståndsvilja, synes det naturligt att draga den slutsatsen, att det i sådana allvarstider icke heller kan finnas någon artskillnad mellan "civilt" och "militärt" tänkesätt. Det finns då utrymme för endast *ett* tänkesätt — konkretiserat i bemödanden att lojalt och med alla till buds stående medel sluta upp till värnet av landets frihet och oberoende. Någon motsatt målsättning för "militär" och "civil" verksamhet bör därför icke längre hävdas, om man icke vill tillerkänna krigsmaktens yrkesbefäl någon slags monopolställning i fråga om frihetskärlek och försvarsvilja.

Detta ideologiska spörsmål äger icke ringa betydelse, då det gäller att hos medborgarna i gemen vinna förståelse för krigsmaktens arbete. Likaså är klarhet om den gemensamma målsättningen viktig, då det gäller att inom krigsmakten och speciellt hos dess aktiva befäl sprida och fördjupa insikten om att försvarsberedskapen vid ett modernt krig måste innebära samverkan av samhället i dess helhet.

AVDELNING I

Nuvarande samarbete

ALBERTUS

Inventioe summae

FÖRSTA KAPITLET

Samarbetets uppbyggnad

Till grund för den följande framställningen, som avser att klarlägga det nuvarande civil-militära samarbetet, har legat de tidigare omnämnda systematiska förfrågningar, vilka utredningen riktat till en rad militära förbandschefer samt civila myndigheter och organisationer (se bilaga 1).

Frågor och svar finnas redovisade i bilaga 2, till vilken hänvisning regelbundet sker, *varvid i det följande inom parentes angivna siffror motsvaras av i nämnda bilaga redovisade citat*. Frågorna äro i bilagan redovisade med kursiverad text. Ordningsföljden av dessa citat innebär givetvis icke någon värdering. Utredningen har funnit det angeläget att redovisa icke minst sådana synpunkter, som icke överensstämma med utredningens egna. Härigenom ha vissa frågor kunnat få en mera allsidig belysning.

Vidare må erinras om, att sedan de i bilaga 2 citerade yttrandena avgåvos (1949—50) ha vissa betydelsefulla förändringar — tex inrättande av förbandsnämnderna — ägt rum. Dessutom kunna de lokala förhållandena ha undergått en del väsentliga förändringar.

Utredningen har givetvis icke åsyftat någon fullständig kartläggning av detta samarbete, som tagit sig talrika uttryck och samtidigt alltefter lokala förhållanden visat sig variera starkt i fråga om art och omfattning. Undersökningen syftar i denna del endast till att giva ett tvärsnitt genom nuläget och med hjälp

av representativa uttalanden från såväl civilt som militärt håll belysa prövade former och vunna resultat. En särställning har i detta avseende tidigare inlagts av stockholmsförbanden (14). Sedan numera de flesta av dessa förband flyttat till andra närliggande orter, torde skiljaktigheterna i vissa delar komma att bortfalla.

I denna avdelning har någon värdering av de olika åtgärderna icke ägt rum. Synpunkter av denna karaktär liksom de förslag, som följa härav, återfinnas i avdelning II.

Framställningen omfattar dels en redogörelse för det nuvarande samarbetets växlande uppbyggnad, dels en granskning i tur och ordning av den militära och den civila insatsen ur ömsesidig synvinkel, dels en redovisning av det hittillsvarande samarbetets resultat dels slutligen en sammanfattning av de meningar, som framförts rörande inrättandet av en särskild samarbetsnämnd vid varje förband. *Kontaktkonferenserna* ha blivit föremål för särskild redogörelse. Slutligen ha även en del erfarenheter av *utländska förhållanden* redovisats.

*

Det nuvarande samarbetet i olika angelägenheter mellan truppförband och civila lokala myndigheter och organisationer har formen av såväl ömsesidig officiell representation som personliga kontakter, vilka kunna vara av både officiell och privat karaktär (1—2).

Organiserat samarbete

För närvarande finnas på den militära sidan vissa organ och befattningshavare, vilka direkt ha sig ålagt att på ett eller flera verksamhetsområden svara för kontakten med skilda delar av det civila samhället (3). Likaså finnas vissa civila representanter och organisationer, vilka normalt kunna sägas vara i mer eller mindre hög grad inriktade på skilda slag av samarbete med den militära sidan (4—9). De viktigaste av dessa kontaktmän och samarbetsorgan kunna för överskådlighetens skull lämpligen sammanfattas i nedanstående huvudgrupper:

Vid förbanden normalt förekommande organ, vilka till ändamål och sammansättning äro särskilt lämpade för samarbete. Sådana organ äro bildningsråd, förbandsnämnder och civilanställningsnämnder samt i viss utsträckning utspisningsnämnder, företagsnämnder och säkerhetskommittéer.

Militär, civilmilitär och civil personal i för samarbete särskilt lämpade befattningar. Sådana befattningshavare äro militärpastorer, personalvårdsassistenter, personalvårdsofficerare, auditörer, läkare, veterinärer och tandläkare, lärare vid stamskolor samt i fritidsundervisning, militära kontaktmän till arbetsförmedlingen, pressofficerare, rekryteringsofficerare liksom militärassistenter vid länsstyrelser och andra myndigheter.

Försvarsområdesbefälhavarna, som dock icke äro knutna till utbildningsförbanden, utgöra den icke minst viktiga samarbetsinstansen. De ha till uppgift att dagligen verka som kontaktmän, bland annat i förhållande till hemvärn och frivillig befälsutbildning.

Frivilliga sammanslutningar, i vilkas ledning förbandschefer eller andra befattningshavare vid förbanden normalt ingå, såsom kamratföreningar, fri-

villiga försvarsorganisationer och soldathemsstiftelser. I viss utsträckning kunna hit även räknas skytte- och idrottsföreningar, motorsällskap och ridklubbar.

Civila representanter, vilkas ordinarie verksamhet i mer eller mindre hög grad omfattar samarbete med militära organ. Sådana civila kontaktmän äro pressmän, soldathemsföreståndare, tjänstemän vid arbetsförmedlingen och civilförsvaret, ledamöter i bildningsråd, militärombud för nykterhetsverksamhet och kontaktmän från vissa lärarorganisationer, bl a från Historielärarnas förening.

Förbandets reservbefäl och värnpliktiga personal. Denna stora kategori vars medlemmar ofta äro aktivt verksamma i militära kamratföreningar samt frivillig befälsutbildning, är icke minst viktig ur samarbetssynpunkt. Hit kunna lämpligen även hänföras sådana värnpliktiga, vilka under tidigare militärtjänstgöring, framför allt under beredskapsåren, fungerat som assistenter, präster och stabsredaktörer vid militära förband. Denna värdefulla grupp förfogar över en speciell, på såväl civil som militär erfarenhet grundad insikt om samarbetets innebörd och omsättande i praktiken.

Bland denna ansevärd rad av kontaktmän och samarbetsorgan, vilka i mer eller mindre hög grad äro engagerade i det civil-militära samarbetet, betonas *bildningsrådet* ofta i förbandens yttranden. Detta organ har en för samarbete särskilt lämpad sammansättning med civila ledamöter, som kunna representera bl a folkbildningen, socialvården, pressen, kyrkan, soldathemmen, religiösa föreningar, politiska och fackliga organisationer, undervisningsanstalter, teater- och museiverksamhet samt idrottsrörelsen. Helt naturligt äro dock samtliga dessa civila grupper icke på en gång företrädade. Flera förbandschefer anse bildningsrådet vara ett

lämpligt organ för samarbete, en uppfattning, som även har företrädare på civilt håll (10).

Vissa bildningsråd ha en speciell och vidgad sammansättning. Man kan sålunda tala om såväl större som mindre råd. I Boden arbetar en stor garnisonsnämnd, bestående av förbandens bildningsråd jämte samtliga kompaniassistenter. I Stockholm finns en garnisonsens personalvårdskommitté sammansatt av förbandens personalvårdsofficerare och assistenter. I Eksjö ha bildningsorganisationerna skapat en särskild samarbetskommitté med även militära och kommunala representanter. I Karlskrona ha förbanden förutom egna bildningsråd även ledamöter i stadens eget centrala bildningsråd.

Förutom sådana speciella råd, vilka dock äro mindre vanliga, finnas naturligtvis en rad olika sammanslutningar, vilka på grund av sin speciella karaktär eller begränsade utbredning icke inrymts i den tidigare uppräknningen av normalt förekommande samsarbetsorgan, men som likväl torde få tillmätas en viss betydelse i civil-militär kontaktverksamhet. Hit höra vissa oliksyftande föreningar, sällskap och klubbar m m, som redovisats vid ett flertal förband (11). Föreningar för sång och musik utgöra en annan och ganska vanlig mötesplats för civilt och militärt, ibland med ett mycket markant militärt deltagande. Räddningstjänsten i fjälltrakterna kan anföras som en av de många olikartade och alldeles speciella formerna för viss civil-militär samverkan (12). Kommunala organ synas däremot i regel sakna särskilda kontaktmän men ha likväl i vissa fall visat samarbetet intresse (10).

Slutligen inrymmer icke heller raden av *enskilda och privata kontakter* i den här skisserade bilden av det organiserade samarbetet. Dessa personliga kon-

takter torde emellertid ha i hög grad bidragit till det mångsidiga och glädjande samarbete på åtskilliga håll (18). Här har det personliga initiativet — antingen militärt eller civilt — gripit in och verksamt bidragit till en utjämning av föråldrade motsättningar. Intresse och förståelse för ömsesidiga problem har på många håll rensat luften och anvisat lokalt framkomliga vägar till gott och förtroendefullt samarbete mellan ortens folk och försvar. De vanligaste formerna för det samarbete, som kommit till stånd genom dessa enskilda och frivilliga kontaktmän, beröras i det följande.

Enskilda militära kontaktmän

De enskilda kontaktmännen äro i huvudsak medlemmar av föreningar och organisationer, främst sådana med politisk, kulturell, humanitär eller idrottslig verksamhet på sitt program (1). Militär personal förefaller numera i relativt stor utsträckning och på olika vis vara knuten till sådan organiserad verksamhet.

Politisk och kommunal verksamhet. Militärer som ledamöter i kommunala organ såsom styrelser, nämnder och komittéer förekomma, ehuru i ganska begränsad omfattning. På vissa håll, där det militära förbandet ännu utgör ett övervägande inslag i samhällsbilden, är den militära representationen mera markant (13).

I en del kommunala organ synes invalet ha varit beroende av önskemålet att få just en militär representant. Detta gäller t ex ungdomsråd, civilförsvarsnämnder eller brandstyrelser. I övrigt torde deltagandet vara beroende på politisk aktivitet eller annorledes visat intresse för kommunala angelägenheter. Genomsnittligt synas underofficerarna i förhållande till sitt sammanlagda antal vara mest representerade,

vilket torde vara ganska naturligt med hänsyn till deras i regel mera stationära tjänstgöringsförhållanden. Från kommunernas sida anses i regel förbandscheferna vara de främsta militära kontaktmännen. Militärt deltagande i politisk föreningsverksamhet och kommunalt arbete synes — trots en på sina håll mycket positiv inställning hos förbandschefen (15) — förekomma i påfallande ringa omfattning. Sålunda återfinnes för närvarande icke någon representant för den aktiva militära personalen i riksdagen. Det bör nämnas, att man på sina håll över huvud taget ifrågasätter lämpligheten av militär personals deltagande i politisk verksamhet, måhända efter utländsk förebild.

Ideell och religiös verksamhet. Anslutningen till ideell och religiös verksamhet synes ha ganska vidsträckt omfattning. Den sammanslutning, som framför andra samlar medlemmar från militärt håll, är Röda Korset. Scoutrörelsen anlitar även ofta militära representanter i ledande uppgifter. Nykterhetsorganisationer, frikyrkliga sammanslutningar och kyrkokörer inrymma även ett stort antal militärer som medlemmar. Godtemplarordens militärombud, vilka här redovisas som civila kontaktmän, äro ofta genom sin ordinarie verksamhet knutna till förbanden samt intaga därför en speciell ställning.

Kulturell verksamhet. Enkätsvaren ge vid handen, att den militära personalens deltagande i organiserad kulturell verksamhet icke är särdeles omfattande samt på vissa håll karakteriseras som otillräcklig (16—17). Utredningen är dock på det klara med svårigheterna att helt överblicka situationen och få fram en fullt rättvisande bild på ett område som detta, där människors aktivitet kan söka sig många och skiftande uttryck utom den gängse ramen för kulturellt verksamma sammanslutningar.

I fråga om den organiserade kulturella verksamheten framträder emellertid vissa tydliga drag. Representationen synes i första hand utövas av förbandens assistenter samt musikkårernas personal. Vidare visar sig i regel äldre personal mer intresserad än yngre. Förutom i lokalt betonade föreningar förekommer militär personal ganska talrikt som medlemmar i bildningsorganisationer såsom TBV, ABF och SFM, föreningar för musik, konst, föreläsning och teaterverksamhet, kulturhistoriska och humanistiska sällskap samt sammanslutningar med viss internationell anknytning såsom t ex föreningen Norden och Anglo-Swedish Society.

En icke oväsentlig kategori av militära kontaktmän utgöres av de föreläsare, vilka enligt skolöverstyrelsens föreläsningsprogram behandla ämnen av militär art. Dessa föreläsare äro i allmänhet officerare eller civila befattningshavare inom försvaret och uppgå till ett femtiotal av de närmare 1 000 godkända *föreläsare*, vilka återfinnas enbart i skolöverstyrelsens katalog. Slutligen bör även nämnas, att några förbandschefer inneha uppdrag som inspektorer, censorer och examensvittnen vid olika skolor.

Privat umgänge och medlemskap i organiserade sällskap. I detta sammanhang bör även nämnas det privata umgänget, som givetvis leder till en mängd betydelsefulla kontakter (18). De organiserade sällskapen spela i det personliga umgänget ännu en betydande roll för många. Ett stort antal förbandschefer återfinnas i ledningen för lokala sammanslutningar, tillhörande Rotary, Frimurarorden, W 6, Odd Fellow och Concordia, samt vidare i en mängd lokala diskussionsföreningar och sammanslutningar för familjeumgänge. Medlemskapet i sådana samfund synes främst omfatta äldre officerare (från

och med kaptener) och endast undantagsvis underbefälet. Möjligen bör även här erinras om det förhållandet, att systemet med militära tjänstebostäder i regel får anses ha medverkat till den ofta påtalade "militära isoleringen" med ett i första hand till yrkeskamrater begränsat umgänge.

Deltagande i idrotts- och skytterörelsen. Intresset för friluftsliv och fysisk fostran har av ålder fört samtliga militära kategorier till livligt deltagande i föreningar för idrott och skytte. Uppskattningsvis förefaller den aktiva anslutningen till sådana föreningar från flertalet militära personalkategoriernas sida till och med vara lika stor som den sammanlagda anslutningen till alla övriga slag av föreningar.

I riksstyrelserna för idrottsrörelsens organisationer är den militära representationen påtaglig. Över hela landet bildar militär personal likaså ett starkt inslag i föreningar för fäktning, fältritt, gymnastik, livräddning, simning, orientering, segelflyg och tennis samt i skid- och friluftsförbundets lokalavdelningar. I många fall äro aktiva officerare och underofficerare under fritid verksamma som instruktörer i sådana föreningar. Det bör vidare framhållas, att det aktiva intresset hos de äldre icke står tillbaka för den yngre personalens. Vid vissa förband är kontakten med idrottsrörelsen otvivelaktigt dominerande i det civil-militära samarbetet.

Deltagande i frivillig försvarsverksamhet. Kontakten mellan krigsmakten och frivilliga försvarsorganisationer skötes i första hand av försvarsområdestaberna samt frivilliga militära instruktörer (19—21). Fostaberna anses dock ha för liten personalstyrka för kontaktverksamhet i önskvärd omfattning. I det utbildningsarbete, som bedrivs av vederbörliga försvarsorganisationer, deltaga dock den aktiva mili-

tära personalen vid förbanden i stor utsträckning. Detta samarbete sträcker utan tvivel sina verkningar utöver själva instruktörsverksamheten och bör säkerligen icke underskattas. Instruktörerna äro befäl på aktiv stat eller i reserven, vilka genom sin verksamhet komma i grundlig kontakt med folk ute i bygderna. I ungefär hälften av exempelvis befälsutbildningsförbundens styrelser sitta militära befattningshavare som ordförande och sekreterare. Där emot ha lokalföreningarna i flertalet fall civila styrelseledamöter.

Övrig militär kontaktverksamhet. Förutom på de här uppräknade verksamhetsfälten förekomma befattningshavare i många sammanhang och medverka till en betydelsefull kontakt med civila delar av samhället. Som exempel kunna nämnas alla regelbundna eller tillfälliga medarbetare i dagspressen samt deltagare i fackliga organisationers arbete. Underofficerare och underbefäl äro icke sällan företrädare i TCO:s lokalkommittéer. Kontakten med de fackliga organisationerna synes likväl på det hela taget vara obetydlig, vilket möjligen får anses vara en bidragande orsak till den på sina håll kritiska inställningen från facklig sida till vissa militära förhållanden samt föregiven militär inställning till samarbetet (22—23). Militär personal återfinnes däremot ofta i tekniskt betonade föreningar och förekommer icke sällan som lärare i yrkesskolor och annan kvällsundervisning. Regelmässigt ingå vidare militära representanter i tillfälliga kommittéer för anordnande av utställningar, högtidligheter och folkfester.

En del förband visa upp ett mycket stort antal enskilda och frivilliga militära kontaktmän av här redovisade slag, medan andra förband endast ha angivit ett fåtal. I viss mån synes denna omständighet böra ses mot bakgrunden av

skiljaktigheten i förbandens storlek, lokala förhållanden och rekryteringsområden. Andra icke oväsentliga faktorer äro naturligtvis förbandens traditioner och förbandschefernas personliga inställning. De huvudsakliga hindren för att kontakten från de militära befattningshavarnas sida icke alltid kan nå önskvärd omfattning förefalla dock vara mera svårbenästrade.

Den militära *utbildningsverksamheten* kräver för närvarande i synnerligen stor utsträckning planläggning och andra övningsförberedelser på fritid (24—25). Samtidigt pågår fortlöpande vidareutbildning av befälskårerna (skolor och kurser samt förstudier till dessa). För flertalet befäl blir fritiden på så sätt mycket begränsad. Dessutom kräver tjänsten ofta återkommande bortovaro från hemorten såväl vid övningar som vid kommendering till centrala utbildningskurser och skolor. Kvällsövningarna verka i någon mån i samma riktning. För många tages naturligt nog den tid, som kan bli över, i anspråk av familjeliv och privat umgänge. Möjligheterna för militär personal att vinna befördran kan dessutom minskas vid lång eller ofta återkommande bortovaro från tjänsten, vilket t ex belyser en officers svårighet att åtaga sig riksdagsmannaupdrag.

Begränsningar av samarbetet torde sålunda för de militära kontaktmännens del i övervägande grad bero på *en rad praktiska svårigheter*, av vilka den främsta för torde vara befälsbristen. Vilja och intresse förefaller icke saknas. Vid en jämförelse med andra yrkesgrupper anses för övrigt icke den isolering, för vilken militärbefäl ofta klandrats, vara särskilt påtaglig (26—27).

Slutligen kan påpekas, att *beredskapsåren* i hög grad hindrade många att i hemorten ägna sig åt verksamhet av detta slag. Officerare eller underofficerare,

vilka utnämndes under åren 1939—45, blevo ofta genom långvariga kommenderingar till fältförbanden från början isolerade från den civila hemorten, vilket möjligen givit upphov till svårigheter att sedermera finna den riktiga kontakten med hemorten. Samtidigt medförde emellertid fältförläggningen efterhand en förstärkt kontakt i vidare bemärkelse mellan folk och försvar.

Frivilliga civila kontaktmän

Förutom de civila kontaktmän, vilka förekomma i det organiserade samarbetet, finnas även åtskilliga andra.

Hemvärnet. Hemvärnet utgör genom sin speciella karaktär av bygdeförsvarsorganisation och likaså genom sin sociala struktur, som med rätta sagts vara en spegelbild av hela vårt folks sammansättning, en ytterst betydelsefull grundval för samarbete. Med sina lokalt begränsade uppgifter har hemvärnet alltifrån sin start haft ett nära samband med hembygdens liv i övrigt och hemvärnsmännen ha på så vis kommit att utgöra en föreningslänk av stort värde (28), bl a genom hemvärnsförbandens författningsenligt säkerställda anknytning till kommunerna. Hemvärnsgårdarna kunna sålunda på många håll sägas vara verkliga mötesplatser för folk och försvar.

Det lokala samarbetet mellan krigsmakten och hemvärnet i fråga om utbildning ombesörjes av försvarsområdesbefälhavarna, vilka till sitt förfogande ha en hemvärnsofficer och en hemvärnsunderofficer i försvarsområdesstaben. För övningsverksamheten tagas i första hand instruktörer ur truppförbanden i anspråk. Hemvärnet ger på så sätt sina medlemmar en fortlöpande kontakt med förbandens fast anställda personal. Det torde vara en allmän mening, att hemvärnet även i övrigt gjort mycket stor nytta för att vidga förståel-

sen för vikten av ett starkt försvar och för att skapa en nära kontakt mellan medborgarna ute i bygderna och förbandens befälskårer.

Deltagare i frivilliga försvarsorganisationer. De frivilliga försvarsorganisationerna rymma aktiva civila kontaktmän i stort antal. Som exempel kan nämnas Centralförbundet för befälsutbildning (CFB), vilket utgör en centralorganisation för den frivilliga befälsutbildningsrörelsen (FBU) samt för åtta andra organisationer, nämligen frivilliga automobilkåren (FAK), Sveriges kvinnliga bilkårers riksförbund (SKBR), frivilliga radioorganisationen (FRO), Svenska brukshundsklubben (SBK), samt reservofficers- och reservunderofficersförbunden. Ledande organ inom centralförbundet äro årsmötet, överstyrelsen och verkställande utskottet med sekretariatet. I överstyrelsen och verkställande utskottet ingå förutom representanter för försvarsledningen även representanter för riksdagen och för näringslivets organisationer, varigenom förbundet utgör ett betydelsefullt organ för fortlöpande civil-militärt samarbete.

Lokalorganisationerna åter bestå av ett trettiotal befälsutbildningsförbund och cirka 400 befälsutbildningsföreningar — förutom ovan nämnda åtta specialförbunds lokalavdelningar, vilka dock i allt större utsträckning synas samarbeta med den egentliga befälsutbildningsrörelsens organisationer. Förbundens och föreningarnas styrelser överensstämna i stort med centralförbundets. Praktiskt taget samtliga större folkrörelser äro sålunda representerade. Trots att befälsutbildningsrörelsen är en relativt sen skapelse, har man i takt med den fortlöpande påbyggnaden av denna ute i landet rikt förgrenade rörelse kunnat notera en allt starkare förankring i samhället (29).

Representanter för nykterhetsorgani-

sationer. Godtemplarorden har sedan mer än 35 år haft särskilda kontaktmän vid de militära förbanden, tidigare s k kaserndeputerade, från år 1943 s k militärombud (30). Dessa militärombud ha till uppgift att i samråd med vederbörande militära chef bedriva upplysningsarbete i nykterhetsfrågan. Distriktvis finnas dessutom på sina håll sedan 1940 särskilda s k militärkommittéer, vilkas verksamhet utövas i direkt kontakt med och under en viss kontroll av förbandscheferna. Denna civila kontaktverksamhet har på militärt håll ansetts äga sådant värde, att överbefälhavaren redan vid militärombudsorganisationens införande inskräppte vikten av tillmötesgående från förbandschefernas sida. Även andra nykterhetsorganisationer — bla Sveriges Blåbandsförening — ha visat sig vara intresserade av samarbete.

Deltagare i annan civil kontaktverksamhet. De demokratiska politiska ungdomsorganisationerna äro representerade i centralkommittén Folk och Försvar (CFF), varigenom representanterna för dessa organisationers centralstyrelser automatiskt utgöra ett slags kontaktmän (31). Inom ungdomsorganisationernas lokalavdelningar synes å andra sidan förekomsten av aktiva kontaktmän vara tämligen sparsam. Den övriga representationen i CFF framgår av redogörelsen i kap 6.

De fackliga centralorganisationerna ha i allmänhet icke utsett särskilda kontaktmän. Undantag utgör på sina håll representanter i bildningsråden (32). I dessa råd ha bildningsorganisationerna utöver ordinarie kontaktmän även låtit sig företrädas av distriktsstudieleddare (33). Föreningarna Soldaternas vänner bruka vara företrädade av soldathemmens föreståndare (34).

Stads- och kommunalfullmäktige ha däremot i regel icke speciella kontakt-

män utan hänvisa till det samarbete, som förmedlas av för varje särskilt tillfälle utsedda representanter för kommunerna.

Man torde slutligen på grundval av utredningsmaterialet i fråga om civila kontaktmän våga påståendet, att på ci-

vilt håll i regel föreligger en positiv och välvillig inställning till frågan om utseende av representanter för civilmilitärt samarbete, men att själva tillsättandet av kontaktmän i de flesta fall synes vara beroende av initiativ från militärt håll.

Den militära insatsen i samarbetet

Den insats i det civil-militära samarbetet, som de militära förbanden fullgöra utöver de enskilda kontaktmännens förut skildrade verksamhet, är av skiftande slag (35—36). Civila representanter inbjudas till högtidligheter, utställningar, studiebesök och konferenser, tävlingar och fester. Lokaler och material utlånas liksom förläggningar och utspisning tillhandahålls civila organisationer. Militära funktionärer ställa sig till förfogande för att anordna civila tillställningar.

Följande sammanfattning, vari gränstragningen mellan olika avsnitt icke får fattas i alltför snäv bemärkelse, omfattar huvuddelen av vad som gjorts från de militära förbandens sida.

Förbandsdagar

Till förbandsdagarna har allmänheten tillträde (37—44). Kommunala representanter och anhöriga till personalen bruka särskilt inbjudas. Andra inbjudna kunna vara kamratföreningarnas medlemmar, bildningsrådets civila ledamöter, civila lärare och representanter för pressen (65). Vissa förband bruka likaså inbjudas de lantbrukare, som under året upplåtitt mark för övningar.

Namnen på dessa förbandsdagar växla. Vanligen benämns de efter förbandens struktur: Regementets dag, Kårens dag, Örlogsdag, Flygets dag, Flottiljens dag, Garnisonens dag, Jägardag, Luftvärnets dag osv. Dessa dagar anordnas i regel av förbandet, ibland dock av

förbandets kamratförening eller någon garnisonsförening samt i undantagsfall på förbandets initiativ i samverkan med staden eller någon folkrörelse. I allmänhet ha förbandsdagarna varit förlagda till hög- eller eftersommaren, stundom i anslutning till någon traditionsenlig högtidsdag. Anslutningen från civilt håll har i regel varit imponerande. Siffror mellan 15 000—30 000 besökare äro icke ovanliga.

Några förband ha icke haft sådana förbandsdagar under senare år. Andra förband anse icke att förbandsdagar böra anordnas varje år. Ortsbefolkningen anses lätt förlora intresset. Vissa förband anordna över huvud icke någon sådan dag. Motiveringen är, att dessa förbands värnpliktiga komma från vitt skilda delar av landet, varför i varje fall de värnpliktigas anhöriga icke kunna deltaga.

Kamratföreningarnas sammankomster anordnas oftast i anslutning till förbandsdagarna. Vid ett förband anordnas en kamratföreningsdag varje år men vart tredje år får denna större omfattning och blir då Regementets dag. Andra exempel på speciella men i stort sett med förbandsdagarna likartade högtidsdagar äro julfester, ungdomsdagar, besöksdagar i samband med "Krigsmans erinran" till nyinryckta, besöksdagar för anhöriga samt nöjesfester för värnpliktiga. Stundom anordnas högtligheter, vilka äro av större och för förband och bygd gemensam karaktär. Såsom

exempel kan åberopas I 17 festtåg genom Uddevalla i samband med stadens 450-årsjubileum. Lv 7 har under några år i följd fungerat som värd för Barnens dag i Luleå. Likaså firas Svenska Flaggens dag i garnisonsstäderna alltid under medverkan av militära förband.

Besökarantalet vid förbandsdagarna har givetvis ett visst samband med rekryteringsområdets storlek och befolkningstätheten. För norrlandsförbanden spela sålunda besöksdagarna icke samma roll som för mellansvenska och sydsvenska förband. Dagarna tillgodose ofta främst den omgivande landsbygden, från vilken huvuddelen av de värnpliktiga kommer (42, 47). På vissa håll ha även från garnisonsstädernas sida gjorts mycket aktiva insatser i anordnandet av förbandsdagar (43).

Försvarsutställningar och studiebesök

Försvarsutställningar ha förekommit i relativt stor utsträckning, dels fristående dels ingående i större utställningar (38, 41). I samarbete med jordbruksorganisationer ha sålunda anordnats lantbruks- och försvarsutställningar. Vissa förband ha vidare anordnat speciella vapenutställningar.

Studiebesök på förbanden synas bli allt vanligare. Dessa besök kunna ske i samband med speciella tilldragelser såsom invigningar av museum eller bibliotek men även och i flertalet fall fristående. Besök av skolklasser, bildningsorganisationer, politiska ungdomsorganisationer, fackliga organisationer och organiserade sällskap samt besök anordnade av tidningar eller turistverksamheten anordnas ofta. Stundom förekommer även besök i samlad trupp av äldre åldersklasser.

En förteckning över studiebesöken vid F 10 under år 1948 kan tagas som exempel och ger vid handen, att närmare 5 000 personer, fördelade på ett

70-tal olika grupper, besökt flottiljen. Inom förbandet har fö organiserats en särskild besöksdetalj. Bland besöksgrupperna må nämnas skolklasser, kontraktets präster, fackliga organisationer, Reso, pensionärer, lantbrukarefamiljer från trakten, scouter, husmödrar, barnkolonier, kommunalmän och hantverkare från grannkommuner, politiska föreningar, konfirmander, industriarbetare, arbetsförmedlingstjänstemän, idrottsmän, hemvärnsmän, civilförsvarspersonal, lottor och militär personal från andra förband.

Möten och förevisningsövningar anordnas även av de flesta förband i rekryteringssyfte, varvid vanligtvis de högsta klasserna i skolorna inbjudas. I samma syfte ha några förband skänkt stipendier eller vandringpris till läroverken. För arbetsförmedlingens tjänstemän och ombud ha kontaktskonferenser anordnats. Stamskoleexamina — och då icke minst examen med musikpersonalen — ha ofta givit anledning till inbjudningar av representanter för staden, varvid förbandschefen orienterat om stamskoleutbildning, befordringsmöjligheter och löneförmåner m m (46). Bildningsråden inbjudas i regel i likhet med pressmän och civila skolmän att studera den vid förbanden bedrivna fritidsundervisningen.

Mässbjudningar

I ett flertal fall har vederbörande befallskår inbjudit civila att delta vid mässfester (48—49). Möjligheten för enskild mässmedlem att inbjuda civila gäster har även tillvaratagits. Bland redovisade officiellt inbjudna gäster återfinnas kommunala förtroendemen, industri- och pressrepresentanter, riksdags- och landstingsmän, representanter för länsstyrelser, hovrätter och näringslivet liksom läkare, lärare och traktens markägare, hemvärnsmän, re-

servofficerare och värnpliktiga officerare. Stundom inbjudas personer, vilka medverkat vid inskrivningsförrättningar eller gjort förbandet tjänster vid övningar utom förläggningssorten. Marinförbanden inbjuda gärna den civila sjöfartens målsmän.

Dessa mässbjudningar ha i vissa fall utnyttjats för att ge tillfälle till diskussion. Vid P 3 har anordnats en diskussion "Officeren och samhället", varvid stadens representanter närvaro. Underofficerskårer vid några förband ha inbjudit stadens ledande politiker till samkväm. Underofficersklubben vid F 3 har anordnat mässammanskomster under benämningen "Kontakt med bygden", i vilka deltagit representanter för kommun, förvaltning, näringsidkare, lärare, gamla knektar m fl. Särskilda mässammanskomster ha jämväl ordnats för civila lärare vid stamskolorna.

Representationen försiggår i huvudsak på officersmässarna, varvid officerskårerna i de flesta fall få svara för kostnaderna. Detta kan ofta för en del kårer, vilka gärna vilja taga initiativet till breddad kontakt, bli mycket kännbart. Ekonomin framstår alltså som en hämmande faktor för de kårer, som vill verka i ovannämnd riktning.

Underhållning och idrott

Ofta anordnas konserter och musikgudstjänster vid förbanden, varvid allmänheten äger tillträde. De militära musikkårerna giva också i de flesta fall regelbundet konserter på garnisonsorterna, i parker, på sjukhus och nöjesfält. Dessa musikkårens medverkan är ofta förutsättningen för ett organiserat musikliv på garnisonsorten. Deras betydelsefulla civila insats har utförligt behandlats i 1947 års musikutrednings betänkande om militärmusiken.

I detta sammanhang bör även nämnas, att förbandens utställningar av konst

och resultat av hobbyverksamhet stå öppna även för civila besökare. Vandringstställningar från Nationalmuseum med t ex Carl Larssons verk ha varit placerade på åtskilliga förband, varvid allmänheten ägt tillträde.

Förbandsaftnar och annan underhållning har föranlett besök av särskilt inbjudna såsom representanter för press och bildningsråd. För allmänheten har härvid bl a visats filmer om förbandens verksamhet.

Idrotten utgör slutligen en stark förbindelselänk. I förbandens eller deras föreningars regi gå nästan överallt åtskilliga tävlingar med civilt deltagande. Vissa förband ha anordnat mästerskaps-tävlingar (SM och DM) i olika grenar (främst vintersport, skytte, ridning och motorsport) samt större idrottsspel såsom Bodenspelen, Umespelen och Östersundsspelen samt Svenska skidspelen.

Utlåning av lokaler

En mängd olika exempel på utlåning av lokaler och mark återfinnas i rapporterna från förbanden (50—55). Exercishus, gymnastiksal, idrottsplatser, garage, bastuanläggningar, badinrättningar, friluftsbad, fotbollsplaner, baracker, samlings-salar, mässar, ridhus, isbanor, musikrum, matsalar, studielokaler, fritidsparker, marketentier och markområden ha utlånats till civila föreningar och organisationer.

Bland dessa låntagare nämnas: FBU, hemvärnet, driftvärnet, civilförsvaret, Blå Stjärnan, Röda Korset, Rotary, RLF, SSU, brukshundklubbar, amatörradio-klubbar, modellflygklubbar, flygklubbar, golfklubbar, fackorganisationer (t ex Svenska Metalls Hässleholmsavdelnings 50-årsjubileumsmiddag i T 4:s matsal), teaterföreningar, motorföreningar, bridgeklubbar och idrottsföreningar (t ex för basarer).

De frivilliga försvarsorganisationerna

intaga en särställning på detta område och genom särskilda föreskrifter underlättas redan nu för dem att få låna materiel, lokaler m m.

Några förband uppgiva, att kraven på lån av lokaler ofta äro väl stora. Andra förband anföra, att man på grund av lokalbrist endast undantagsvis kunnat utlåna lokaler. I Karlsborg saknas lämpliga lokaler för åtskilliga civila organisationer, varför Lv 1 har möjlighet att träda hjälpende emellan. Från vissa förband anmäles en nackdel i samband med lokalutlåningen: den civila allmänhetens in- och utpassering ställer ofta till svårigheter för förbandens säkerhetstjänst. Gällande bestämmelser för lokaluthyrning äro även föremål för viss kritik (52—53).

Utlåning av materiel

Utlåning av materiel förefaller enligt rapporterna icke ha förekommit i särskilt stor omfattning. En viss utlåning av klädespersedlar, signalmateriel och motorfordon sker dock. Denna har kommit de mest skilda organisationer till godo, alltifrån de frivilliga försvarsorganisationerna till arrangörer av Barnens dag och Luciatåg. Som exempel må nämnas att Lv 6 sommartid lånat ut förlägningsutredning till turistorganisationer i Göteborg och att KFUM i Växjö har fått låna tältutrustning till sina läger från I 11. Politiska föreningar ha dock ibland icke kunnat få sina önskemål tillgodosedda, vilket i huvudsak torde ha berott på materielbrist och gällande förvaringsföreskrifter (52—54).

Förläggning och utspisning

Förläggning och utspisning har framför allt ordnats för frivilliga försvarsorganisationer samt idrotts- och skytteföreningar. Dessutom har förekommit att andra personalgrupper fått åtnjuta för-

bandens värdskap i detta avseende. Länslärmötet i Söderhamn 1947 ägde rum på F 15. Läkare- och ingenjörsföreningar ha haft årsmöten på I 15 och I 17. Vid ÖSK ha lokaler upplåtits åt sjukkasseombud från ett flertal län samt åt IOGT för riksmöten (cirka 2 000 deltagare). SSU ger förbandscheferna erkännande i fråga om generositet med hjälp till förläggning och utspisning (52).

I detta sammanhang må återgivas några synpunkter på centralt utfärdade bestämmelsers inverkan på utlåningen. Förbandscheferna ha på denna punkt framfört mycket delade meningar. I stort sett torde lika många förbandschefer vara tillfredsställda som missnöjda med nuvarande föreskrifter. Marin- och flygförbandens chefer ha dock i allmänhet icke några erinringar. En förbandschef ur armén anser, att nuvarande bestämmelser av ekonomisk karaktär på det hela taget äro bra men att övriga föreskrifter böra erhålla smidigare avfattning samt lämna förbandscheferna så fria händer som möjligt. Sistnämnda uppfattning karakteriserar en rad av övriga yttranden från arméförbanden (53—54).

Funktionärer från förbanden

Militär personal utnyttjas i mycket stor utsträckning som funktionärer vid olika slag av tävlingar. Detta gäller bl a skytte, fälttävlan, skidlöpning, bandy, ridning, rodd, motorsport, flygutbildning och modern femkamp. Främst utnyttjas givetvis officerare och underofficerare som instruktörer inom de frivilliga försvarsorganisationerna. I detta sammanhang må även påpekas, att musikkårernas medlemmar mycket flitigt användas för civil konsertverksamhet. Från ett förband uppges att icke mindre än 11—12 officerare, underofficerare och underbefäl varje vecka tagas i an-

språk som instruktörer eller funktionärer i övrigt vid ridning, fäktning, handboll och allmän idrott.

Tidigare har framhållits den militära personalens deltagande såsom funktionärer vid särskilda högtidligheter och festligheter såsom Svenska Flaggans dag. Slutligen ställa förbanden i stor utsträckning föredragshållare till civila organisationers förfogande (66).

Militära utmärkelser till civila

De flesta förband utdela någon form av förtjänstmedaljer, plaketter eller diplom till sådana personer, vilka på ett eller annat sätt visat förbandet speciellt intresse eller understött förbandet i dess verksamhet. Ofta är det icke förbandet i egentlig mening utan officerskåren, förbandets idrottsförening eller någon annan institution vid förbandet som utdelar dessa förtjänsttecken. Utdelningen förekom särskilt livligt under beredskapsåren men är numera mindre vanlig. Den förenas stundom med publicitet (57).

Vissa förband synas ha motvilja mot att utdela såkallade standardgävor. Det är för övrigt uppenbart, att principerna för utdelningen variera starkt. Medan en del förband äro synnerligen generösa, utdela andra förband dessa utmärkelser ganska sparsamt. Beträffande kostnaderna erinra en del förband om de bestämmelser, som hindra att lägerkassemedel tagas i anspråk för detta ändamål. För ett förband låg plakettförslag klart, då bestämmelserna om användningen av lägerkassemedel trädde hindrande emellan. Andra medel disponeras i regel icke för detta ändamål, såvida icke text officerskårens kassa kan användas.

Hjälperksamhet

Det kan möjligen även vara befogat att såsom led i den militära insatsen för

samarbete utåt räkna med den verksamhet, som vissa förband ofta bedriva genom räddningstjänst av olika slag. Fjällräddningstjänsten är en form därav (12). Städerna få hjälp av militära brandberedskapsavdelningar (55) och vid skogsbränder gör militär trupp en betydelsefull insats i släckningsarbetet. Provianttillförsel med flygplan är en annan form av hjälperksamhet liksom skördehjälp till jordbruket (58). Inom personalkårerna vid förbanden äro insamlingar för välgörande civila ändamål icke ovanliga. Som en särskild social insats kan betraktas det stöd, som av kamratföreningarna icke sällan ges åt f d stamanställda samt åt värnpliktigas familjer.

Kontakt med reservbefäl och värnpliktigt befäl

För vidmakthållande av kontakten med reservbefäl och värnpliktigt befäl ha olika vägar prövats (59).

I första hand strävar man efter att upprätthålla kontakten genom kamratföreningar, till vilka icke minst reservpersonalen ofta är ansluten.

På många håll anordnas sammankomster, till vilka i närheten bosatt reservpersonal och i vissa fall även värnpliktigt befälspersonal inbjudes att delta som "paying guests". Sådana sammankomster förekomma i stort sett en gång om året. Vid I 4 anordnas dock varje månad en särskild "Grenadjärafton", vid vilken även föredrag hålles rörande aktuella politiska och ekonomiska frågor. Meddelanden om dessa sammankomster utsändas regelbundet till reservpersonalen. Anslutningen har likväl i regel icke varit särskilt stor.

Tävlingar i framför allt skytte mellan å ena sidan aktivt befäl samt å andra sidan reservbefäl och värnpliktigt befäl hållas relativt ofta.

På förbandsdagarna bruka reservbe-

fäl och värnpliktigt befäl söka sig till förbanden, ibland efter särskild inbjudan.

En ganska livaktig kontakt med dessa befälskategorier har givetvis kunnat upprätthållas inom ramen för de frivilliga försvarsorganisationerna.

Förbandsorder utsändas numera från en del förband, varierande från en gång i månaden och en gång i kvartalet till en gång om våren och en gång om hösten i fråga om organisationsorder. Ibland utsändas särskilt viktiga order och i några fall sändas endast utdrag ur förbandsordern. Från några förband har utsändandet upphört på grund av pappersbrist eller knappa expensanlag.

Liknande gäller även periodvis utsända orienteringar med skiftande benämningar såsom "Kontakt med I 4", "Hänt vid A 8" eller "T 3-nytt". Orienteringarna äro ibland sammansatta av utdrag ur order rörande personalärenden, kommenderingar, utbildning, idrott och skytte men kunna även innehålla mera allmänna uppgifter om livet vid förbandet, handledning för uppläggande av övningar, erfarenheter från fälttjänstövningar m m.

I några fall utsändas särskilda förbandstidningar till reservbefäl och värnpliktigt befäl, varigenom även en ganska fyllig bild ges av förhållandena vid förbandet. I regel stå förbandens kamratföreningar som utgivare för dessa tidningar. Kontakten med personal, som tillhör A 6, uppehålls bl a av en årligen utkommande bok, "Smålandsartilleristernas årsbok".

En rad särskilda föreningar och sällskap åstadkomma även god kontakt mellan förbanden och den befälspersonal, som icke är inkallad till tjänstgöring. Här spela reservofficerssällskapen säkerligen en stor roll, vilket även torde kunna sägas om reservunderoffice-

rarnas sammanslutningar. Som exempel på dessa föreningar må nämnas "Reservofficerare vid I 7" och "Gotlands militärförening". "Östersunds artilleribefälsförening" består av värnpliktigt befäl vid A 4 och bedriver frivillig utbildning på helgdagarna med påföljande samkväm på mässen, varvid även aktivt befäl deltagar.

Som andra exempel på hur denna kontakt upprätthålles med reservpersonalen kan vidare nämnas, att denna personal deltagar i ordinarie befälsutbildning vid förbanden, får rida, fäkta och skjuta tillsammans med det aktiva befälet, inbjudas till föredrag och diskussioner, beviljas fortsatt medlemskap i mässarna samt deltagar i särskilda militära korrespondenskurser.

Den av försvarsstaben utgivna tidskriften "Kontakt med krigsmakten" har även till uppgift att vara kontaktorgan mellan krigsmakten i dess helhet och dess icke tjänstgörande befälspersonal. Denna strävan har tidskriften uttryckt sålunda: "K m K har till uppgift att bidra till en god kontakt mellan krigsmakten och de stora befälsgrupper, som icke stå i aktiv tjänst, samt mellan krigsmaktens olika personalkategorier och samhället. Denna uppgift vill den fylla dels genom att ge en fortlöpande orientering om utvecklingen på det militära området, dels genom att lämna — särskilt den aktiva personalen — upplysning om samhällsfrågor och utrikespolitiska förhållanden." I detta sammanhang förtjäna även försvarsgrenarnas egna publikationer — Arménytt, Marinnytt, Underrättelser från flygledningen — uppmärksamhet. Dessa ha dock icke någon större spridning utanför förbanden.

Kontakten med reservbefäl och värnpliktigt befäl ombesörjes i många fall främst av de aktiva befälskårerna. För verksamheten över lag har slutligen

konstaterats, att kontakten med reservunderofficerare är mera begränsad än med reservofficerare samt att kontakten med reservpersonal över huvud taget är betydligt starkare än kontakten med värnpliktig befälspersonal. Vid en del förband ha icke några särskilda åtgärder och initiativ förekommit från förbandets sida i syfte att bredda eller upprätthålla här avsedda kontakter.

Information till pressen

Information till pressen ingår som ett led i förbandens insatser i det civilmilitära samarbetet (60) och bedrivs i första hand av förbandens pressofficerare. Dessa ha till uppgift att handhava pressverksamheten i egenskap av tjänstegrenschefer och tillhöra därmed raden av sådana befattningshavare, vilka normalt ombesörja ett samarbete, som förekommer vid samtliga förband.

I allmänhet synes ett gott förhållande råda mellan förbanden och lokalpressen. Det tycks icke föreligga större svårigheter att få pressen i rimlig omfattning intresserad för åtminstone förbanden på tidningarnas utgivningsorter. Denna erfarenhet har giltighet för flertalet garnisonsstäder. Undantag måste i viss mån göras för förbanden i Stockholm eller dess närhet. Samarbetet avser här tidningar, vilka genomgående ha karaktären av rikspress. Dessa tidningar, liksom i viss mån även de större tidningarna i Göteborg och Malmö, samsätta sig mera principiellt med centrala försvarsfrågor, oftast med partipolitisk anknytning. Dessa större frågor anses å andra sidan alltför sällan behandlade i landsortspressen, fränsett vissa cirkulärledare.

Enligt uppgifterna från förbanden inbjudas pressmän bl a till större festligheter och högtidligheter, övningar och försöksverksamhet, visningar av lokala

förbättringar, inryckningar, examina vid stamskolor, fritidsundervisning, idrottstävlingar, förbandsaftnar, filmföreställningar och kamratföreningsdagar. På några håll ha pressmän inbjudits till privata diskussioner på officersmässarna, oftast i samband med lunch. Demonstrationer ha med ganska gott resultat ägt rum i samband med rekryteringspropaganda. På vissa håll inbjudas tidningsmän till förbandets julmiddag eller liknande festlighet.

På olika sätt erhåller pressen — förutom av förbandens pressofficerare — information i viktigare aktuella frågor genom förbandschefernas personliga kontakt med tidningarna och deras chefredaktörer. En annan befattningshavare, vilken ofta upprätthåller ganska omfattande kontakt med lokalpressen, är personalvårdsassistenten.

Förutom genom muntlig information erhålla tidningarna på sina håll upplysningar på annat sätt. De tillställas i vissa fall förbandsorder eller tjänsteöversikter. På andra håll förekomma regelbundna orienteringar för pressen. I några fall uppges, att lokalpressen ständigt hålles underrättad om verksamheten vid förbandet.

Från några håll anses den borgerliga pressen vara mera intresserad än arbetarpressen. Andra förband ha däremot intrycket, att alla tidningar oberoende av partifärg visa ett påfallande positivt intresse. Negativa erfarenheter kunna dock utläsas från ett och annat förband.

Försvarsområdesstabernas insatser

Vid bedömningen av den militära insatsen får särskild hänsyn tagas till *försvarsområdesstaberna*. Ehuru dessa icke ha samma resurser som förbanden i fråga om anordningar, till vilka allmänheten kan inbjudas, redovisa de icke ringa utsträckning försvarsutställningar, militära föredrag, förevisningar och

kontaktkonferenser inom frivilliga befälsutbildningsrörelsen med inbjudan till representanter för ideella och politiska organisationer, större hemvärnsövningar med inbjudan till representanter för kommuner och större företag, gudstjänster i samband med hemvärnsövningar och deltagande i gemensamt anordnade högtidligheter såsom tex Svenska Flaggans dag. I samband med Frivilliga försvarets dag fungerar givetvis försvarsområdesbefälhavaren som en av huvudarrangörerna (61). Slutligen må i detta sammanhang framhållas, att endast ett fåtal av försvarsområdesbefälhavarna ha begagnat sig av möjligheten att meddela utredningen sina synpunkter på dessa frågor.

De civila organisationernas uppfattning

I syfte att komplettera bilden av den militära insatsen i det civilmilitära samarbetet har utredningen även på denna punkt inhämtat och studerat vissa *civila organisationers intryck och erfarenheter*. Undersökningen torde ge en ganska god uppfattning om folkrörelsernas och kommunernas syn på den militära insatsen. Det bör dock framhållas, att insatsens betydelse för många andra civila representanter såsom näringslivets män eller föreningar och andra sammanslutningar utanför folkrörelserna icke kunnat redovisas, emedan en undersökning av hela den civila sidans erfarenheter givetvis skulle föra för långt. Begränsningen är dock otvivelaktigt till den militära sidans nackdel, när mycken samsarbetsverksamhet därmed förbigås.

Befälsutbildningsförbunden uppge sig ofta få låna övningsmateriel samt lokaler för föredrag, film och annan teoretisk undervisning. Militär personal, främst officerare och underofficerare, hjälpa i regel till som föredragshållare, instruktörer och funktionärer.

Skytterörelsen har erhållit värdefullt stöd. Skytteförbundens överstyrelse har i likhet med skytteföreningarna meddelat, att militära instruktörer och funktionärer synnerligen ofta hjälpa till vid tävlingar. För större skyttetävlingar har man fått disponera skjutbanor och förlägningsutrymmen.

Övriga frivilliga försvarsorganisationer förefalla i stort sett nöjda med den militära insatsen. Man märker dock stundom från dessa organisationer liksom från FBU och skyttet ett önskemål om mera regelbunden kontakt genom bla inbjudningar till skilda slag av evenemang vid förbanden.

Landsorganisationen och de fackliga centralorganisationerna redovisa mycket sparsamt inbjudningar från förbandens sida. Det finns dock förband, till vilka sådana organisationer varit inbjudna för samkväm eller kontaktkonferenser. Organisationernas intresse för samarbete bedömes från fackligt håll vara ganska stort.

Tjänstemännens Centralorganisation (TCO) har i vissa sammanhang fått hjälp från förbanden. Detta gäller framför allt sådana TCO-organisationer, som finnas i garnisonsorterna. Dessa ha vid sina samkväm fått förfoga över förbandens musikkårer och sångkörer. Vidare ha flera TCO-kommittéer kunnat anlita militär personal som föredragshållare såväl i försvarsfrågor som mera speciella yrkesfrågor.

Riksförbundet Landsbygdens Folk (RLF) har inom länsförbunden i regel icke mottagit inbjudningar till truppförband eller haft särskild kontakt. Ett undantag utgör Västerbottens länsförbund, som inbjudits till förbandsdagar och kunnat anlita föreläsare från militärt håll.

Jordbrukare-Ungdomens Förbund (JUF) uppger, att samarbete förekommit i samband med några större jord-

bruksdagar, tex vid den av Östergötlands distrikt av JUF 1948 anordnade jordbruks- och försvarsutställningen på Tornby egendom utanför Linköping. Förbanden i Norrbotten ha även tagit vissa praktiska initiativ till samarbete (I 19, Lv 7, F 21). I Kristianstad har skjutbanor upplåtits (I 6) och i Halmstad ha förbanden lånat ut lokaler för studieverksamheten.

Arbetarnas Bildningsförbund (ABF) har genom lokalavdelningarna haft växlande erfarenheter. På vissa håll har man synnerligen positiva erfarenheter (62) varvid redovisas olika slag av inbjudningar och bistånd från förbanden. Många avdelningar ha å andra sidan icke nämnvärt hört av förbanden. På sina håll har militär personal medverkat som lärare och ledare i studieverksamheten (63—64). På andra håll ha avdelningarna fått låna lokaler.

Studieförbundet Medborgarskolan (SFM) rapporterar från länsdistrikten icke några inbjudningar i större omfattning.

Tjänstemännens Bildningsverksamhet (TBV) har genom sina lokalavdelningar fått disponera lokaler för studieverksamheten, medan *Godtemplarorden* och politiska ungdomsförbund varit med om inbjudningar av olika slag till förbanden (65). *Godtemplarorden* redovisar vidare, att militär personal medverkat som föreläsare i militära och utrikespolitiska frågor eller biträtt som instruktörer. Förbanden ha dessutom lånat ut materiel till ungdomsläger (52).

Sveriges Scoutförbund uppger, att praktiskt taget alla förband varit tillmötesgående i fråga om utlåning av materiel till kårernas lägerverksamhet och tävlingar (67). Detsamma gäller

de centrala förvaltningsmyndigheterna, vilka ställt materiel till förfogande vid förbundsläger. Militär trupp har som övning utfört en del väg- och brobyggnadsarbeten för dessa läger. "Utan sådan medverkan skulle lägren omöjligt kunna genomföras till de rimliga lägeravgifter som pojkarerna nu få betala."

Skid- och friluftsförbundet använder ofta militär personal som lärare vid kursverksamheten, som förbundet anser vara av betydelse även för den militära utbildningen. Man har vidare fått låna lokaler och materiel. I likhet med *Reso* har *Skid- och friluftsförbundet* dock i regel icke mottagit några särskilda inbjudningar till förbanden.

Återstår *kommunernas* egen syn på dessa frågor. Här har man i allmänhet intryck av en mycket välvillig inställning från militärt håll. Representanter för kommunerna inbjudas så ofta det förefaller vara lämpligt och möjligt. *I stor utsträckning överensstämmer kommunernas uppfattning med vad som framförts från flertalet förband* (68). Stads- och kommunalfullmäktiges yttranden ge vidare vid handen, att förhanden lämna bistånd till kommunerna. Bl a har militär personal kunnat användas för orientering i försvarsfrågan, planering av trafiksäkerhetskampanjer samt vid offentliga konserter och särskilda högtidligheter samt som lärare i yrkesskolor och instruktörer i civilförsvaret. Personal från förbanden har stundom även deltagit i sådana arbeten som sprängningar, schaktningar och vägarbeten. Lokaler ha ställts till förfogande för skolfester och välgörenhet, för kongresser och större konferenser. På många håll få idrottsplatser och idrottshallar användas för civil idrott.

Den civila insatsen i samarbetet

Den civila insatsen i samarbetet är liksom den militära mångskiftande. Förbanden ha från civilt håll kunnat åtnjuta gåvor och depositioner samt olika slag av rabatter och förplägnad (69). Militär personal har i skilda sammanhang inbjudits till civila föreningar och organisationer (70). På åtskilliga håll inom det civila samhället har man även genom försvarsinformation givit krigsmakten ett betydelsefullt stöd i dess arbete (71). En sammanfattning av den civila insatsens fördelning återgives i slutet av detta kapitel.

Gåvor och depositioner

Initiativet till gåvor och depositioner har utgått i ungefär lika omfattning från givare och mottagare. Depositionerna äro fåtaliga och härröra i de flesta fall från museer. Gåvorna äro till största delen idrotts- och skyttepriser, vilka skänkts till förbanden eller deras föreningar från firmor och enskilda. En undersökning av fördelningen på olika kategorier av givare ger i stort sett följande resultat (72—74):

Från militärt anknutna givare. Reservofficerare ha bidragit till Svea livgardes stiftelse men framträda i övrigt obetydligt som direkta personliga givare. Kamratföreningar ha lämnat bidrag till förbandstidningar och stiftelser samt idrottens främjande. En gammal kamratförening som Västmanlands regementes ger i olika sammanhang stöd åt det flygförband, som övertagit rege-

mentets traditioner. Värnpliktiga ha på några håll bidragit med gåvor till prydnade av fritidslokaler samt ordnat insamlingar till vandringspris. En rusthållsförening i Halland har skänkt medel till ett förbandsbibliotek. Några lottakärer ha lämnat gåvor, t o m i form av en hel dagrumsinredning.

Från industrier och andra företag. Från dessa ha bidrag lämnats i form av: möbler till bibliotek och samlings-salar, friexemplar av tidningar, böcker, konstverk till mässar, glasuppställning till officersmäss, kassaböcker för undervisning i medborgarekonomi, vandringspris i idrott, demonstrationsbil med genomskuren motor, bidrag till minneshall och tennisplan, virke till ishockeybana, deposition av idrottsmateriel och pingpongbord, bidrag till fritidshem, iordningställande av fritidsgård för lottor och hemvärnsmän, premier till värnpliktiga traktorförare, radioapparater för brandberedskapen, penningmedel för nytta och nöje, annonsering i förbandets tidning och stöd till kamratföreningen vid förbandet. Rederier slutligen bruka bidraga med gåvor till nya örlogsfartyg. Bland givarna märkas större industriföretag, sparbanker, brandstodsbolag samt enskilda affärsmän. Som ett exempel kan nämnas Örebro Kafé AB, som årligen ger 500 kronor till konst och 300 kronor till bildningsverksamhet vid I 3. Under 1948 överlämnade vidare industrier och enskilda inom Uppvidinge

härad en komplett dagrumsinredning till I 11.

Från ideella och religiösa organisationer. Från Diakonistyrelsens militärutskott ställes medel till förfogande för militärpastorernas verksamhet. En soldathemsstiftelse har skänkt tio kompletta dagrumsinredningar. Konstföreningar liksom Nationalmuseum och Göteborgs konstmuseum deponera tavlor. Riksidrottsförbundet har skänkt medel för anläggande av en bandybana. JUF har givit vandringspris till en garnison. Rotaryklubben har skänkt tavlor. Ganska originella och för förbanden värdefulla gåvor ge Ljusne blåsorkester och Kiruna musikkår genom att utan kostnad utföra musik vid marscher och korum samt underhållning vid F 15 och JS.

Från kommunerna. Örebro stad har skänkt 500 kronor för bildningsverksamheten och Örebro landsting 300 kronor för samma ändamål. Ystad lämnar bidrag till soldathem. Kiruna stad ger icke mindre än 1 000 kronor för fritidsundervisning och 200 kronor till förbandsbiblioteket, där även stadsbiblioteket deponerat böcker, samt 2 000 kronor till hemvärnsrörelsen. Nyköpings stad bidrager likaså till bibliotek. Söderhamns stad och Söderala kommun lämna bidrag till nytta och nöje. Särskilt omnämmande förtjänar initiativet inom ett inskrivningsområde (io 11) där s k fadderortskommittéer inom Kronobergs län — med historisk anknytning till det indelta regementets kompaniömråden — organiserats för att bedriva insamlingar till i första hand inredning av kompanidagrum. På samma sätt ge olika orter och landskap gåvor till de flottans fartyg, som erhållit namn efter dessa orter och landskap, samt visa särskild gästfrihet mot dessa fartygs besättningar. Som en allmän iakttagelse gäller att ekonomiska bi-

drag från de värnpliktigas hemortskommuner lämnas endast till förband med lokal rekrytering (74).

Genom allmänna insamlingar. Bland en mångfald exempel ha följande utvalts. På detta sätt har I 2 erhållit friluftsbad, I 3 konstsamlingar samt I 6 och I 18 förbandsmuseum. F 17 har fått omkring 25 000 kronor till en soldathemsstiftelse. F 16 har fått grammofonarkiv och piano till marketenteriet. En insamling åt Lv 4 gav 1944 omkring 135 000 kronor. I Karlskrona har uppförts ett militärhem, ”Stiftelsen Militärhemmet”, till vilket anslag och gåvor på större eller mindre belopp kommer från rederier och andra enskilda samt från kommunala och kyrkliga myndigheter. Tillsammans med statsanslag har här omkring en miljon kronor inlutit. Sjuhäradsbygden har genom insamling skänkt 100 000 kronor till kyrkosamlingssal vid I 15. Konstnärer, som varit värnpliktiga vid KA 1, ha till detta skänkt icke mindre än 150 olika verk. Vid Jämtlands fältjägarregementes 300-årsminne reste I 5 en minnessten, som förvärvats genom insamling. Soldatgraven i Järnskog har iordningställt av I 13 med på samma sätt erhållna medel.

Genom enskilda donationer. Enskilda donationer ha avsett iordningställande av idrottsplats vid I 5, terrass- och trädgårdsanläggning vid Lv 5:s underbefälsmäss, bibliotek vid I 18, Lv 5 och F 11, enstaka konstverk eller konstsamlingar vid I 16, P 2, A 1, A 7, A 9, Lv 5, Lv 6, KA 2 och F 11, belöningar till årets bäste soldat vid I 19, belöningar åt sådana stamunderbefäl, som visat framåtanda, duglighet och pålitlighet vid K 2, blommor till manskapsförläggningar vid I 21, förbandshistorisk forskning vid A 2, museum vid K 4, förmåner för fritidsläger vid ÖSS samt penninggåvor och fonder till befälskårerna, främst officerskårerna.

Rabatter, extra förplägnad, mark och lokaler

I många fall kommer personal vid förbanden i åtnjutande av rabatter, extra förplägnad och fritt tillträde till civila lokaler (75—77). Sammanfattningsvis kan man dock säga, att dessa förmåner sällan förekomma i större antal vid ett och samma förband, varjämte åtskilliga förband icke erhålla några förmåner alls från civilt håll.

Rabatter ha utgått vid inköp av biljetter till teaterföreställningar, konserter, föreläsningar, konstutställningar, danstillställningar och folkparker. Beträffande bl a folkparkerna ha möjligen i viss utsträckning även kommersiella hänsyn varit bestämmande. Rabatter förekomma vidare vid bokinköp till förbandsbiblioteken, simundervisning i badhus, undervisning i yrkesskolor, undervisning inom ABF, inköp i sportaffärer samt vid inköp av inträdeskort till vissa festplatser, exempelvis Skansen.

Extra förplägnad har beviljats i åtskilliga sammanhang. En del förband ha under övningsmarscher inbjudits av ortsbefolkningen eller kommunen. Industrier ha bjudit på förtäring i samband med militära studiebesök. I samband med förbandets dag brukar Ystad stad bevilja regementets personal fritt inträde och gratis förplägnad vid olika nöjesanordningar. Sundsvall har likaså förplägat den militära personalen vid olika tillfällen. Vid förband ur specialtrupperna är extraförplägnad vanlig i samband med tekniska arbeten. Soldathemmen inbjuda i ganska stor utsträckning militär personal till samkväm med kaffe.

Mark och lokaler för övningar och tävlingar disponeras vanligen utan större svårigheter. Vissa lokaler kunna även disponeras för speciella ändamål såsom kyrkor för militärgudstjänster, skolor för fritidsundervisning och stamskoleundervisning samt teaterlokaler för skil-

da sammankomster. Soldathemmen ställa på många håll lokaler till förfogande för föredrag, genomgångar och samkväm.

Inbjudningar till militär personal

Sammanfattningsvis kan till en början konstateras, att de ideella, kulturella och religiösa sammanslutningarna samt idrottsföreningarna äro de mest aktiva i fråga om inbjudningar till militär personal. Denna aktivitet brukar vara särskilt påtaglig i samband med inryckningarna. Av i det följande redovisade slag av inbjudningar (78—90) förekommer i regel endast ett fåtal vid ett och samma förband:

Inbjudningar från *religiösa sammanslutningar* såsom soldathem, KFUM, Frälsningsarmén, frikyrkliga ungdomsföreningar och kyrkobröder, varjämte för flertalet förband kyrkorna stå öppna för militära gudstjänster.

Inbjudningar från IOGT, SGU, NTO och andra *nykterhetsorganisationer*. Dessa organisationer förefalla över huvud taget tillhöra de flitigaste i kontaktverksamheten. IOGT i Norrköping bekostar t ex även den "Vägledning", som tilldelas nyinryckta värnpliktiga vid flygflottiljen i staden.

Inbjudningar från *bildningsorganisationerna*, främst ABF och TBV, att delta i studiecirkelarbetet, föreläsningar och diskussioner. Kursverksamheten Vår ekonomi (KVE) har vid vissa förband inbjudit militär personal att utbildas till cirkelledare i ekonomiska frågor. Några förband ha inbjudits till folkhögskolor och föreläsningsföreningar.

Inbjudningar från *andra kulturella institutioner*, främst muséer, konstföreningar, orkesterföreningar, teaterstyrelser och stadsbibliotek.

Inbjudningar från civila *idrottsorganisationer*. Därmed har ofta samarbete

inletts för träning och tävlingar. Detta samarbete är, såsom i andra sammanhang framhållits, synnerligen betydande.

Inbjudningar från *kommunerna*. På en del platser ha förbandscheferna och andra högre officerare inbjudits till offentliga fester. När Göteborgs stad har utländska örlogsbesök, inbjudas representanter från de marina förbanden. Ronneby landskommun brukar inbjuda förbandschefen till rundresa inom kommunen för att visa pågående arbeten och orientera om aktuella projekt. Några städers ungdomsgårdar stå öppna för förbandens personal (Karlskrona och Skövde). Kommunala ungdomsråd ha bjudit militär personal. Kommunala institutioner äro över lag tillgängliga för studiebesök. Några städer ha slutligen inbjudit genomresande förband från annan ort på sightseeing. På det hela taget äro likväl inbjudningar från kommunerna ganska sällsynta. Ofta anse sig kommunerna icke heller ha anledning att stå för något värdskap (90).

Inbjudningar från *politiska organisationer*. Härvidlag är det egentligen endast SSU, som har redovisat inbjudningar till militär personal att delta i diskussioner och samkväm.

Inbjudningar från *industrier* och andra affärsföretag. Flera större industrier ha inbjudits till studiebesök, ofta i samband med någon förplägnad. Detta gäller såväl företag på garnisonsorterna som på andra håll i samband med genommarscher och större övningar.

Övriga inbjudningar. Sådana ha förekommit från skid- och friluftsförbundets lokalavdelningar, studentkårer och -nationer, RESO, tekniska föreningar, föreningen Norden, TCO lokalavdelningar liksom hemvärn och scouter. Fackliga organisationer ha stundom inbjudit militära chefer till arbetarskyddsmöten.

Många förband uppge å andra sidan,

att den militära personalen sällan eller aldrig inbjudits från civilt håll. A 2 framhåller svårigheterna, när det gäller en stad av Göteborgs storlek. F 5 klagar över att inbjudningar aldrig komma från kommunens sida. Likaså anser chefen för P 3, att kontakten med stadens föreningar icke är så livlig som önskvärd vore.

I detta sammanhang framträder på många håll bristen på insatser från kommunernas sida och kännedom om de värnpliktigas föreningstillhörighet. För kommunernas del ha förslag framkommit om införande av en stadens eller bygdens dag med inbjudningar till bl a förbandens personal (91—92).

Information om försvaret

I centrum för civil information om försvaret står naturligt nog centralkommittén "Folk och Försvar" (CFF). Riksförbundet Sveriges försvar samverkar helt med CFF. Några föreningar, vilka bedriva försvarsupplysning inom ramen för ordinarie verksamhet, t ex Allmänna försvarsföreningen och Sveriges Flotta, utföra en visserligen mera begränsad men likväl värdefull verksamhet. Därjämte finnes en rad lokalt verksamma föreningar med samma syfte, t ex föreningen för ortens fasta försvar.

Inom de frivilliga befälsutbildningsförbunden, i vilkas verksamhet försvarsupplysning ingår som ett nödvändigt element, sker denna orientering framför allt genom försorg av det aktiva befälet. Dessutom förekommer utsändande av tidningar och orienteringar. Befälsutbildningsföreningarna ute i bygderna ha ofta anordnat informationsmöten för i första hand medlemmar och andra intresserade (93—94). På andra håll ha befälsutbildningsförbunden icke bedrivit någon särskild informationsverksamhet.

Svenska Arbetsgivareföreningen hy-

ser stort intresse för samt stöder det frivilliga försvarsarbetet och upplysningsarbetet rörande försvaret. Exempelvis ha vid några tillfällen anordnats föredrag i militära frågor för föreningens ombudsmannakonferens. Föreningen har även låtit sprida litteratur med försvarsinformation.

TCO:s lokalkommittéer, som rymma både civila och militära medlemmar, redovisa i relativt liten utsträckning informationsverksamhet rörande försvaret men äro samtidigt positivt inställda till sådan information (45, 95—96). I Kristinehamn ha centrala sammankomster förekommit i TCO-kommitténs regi. Ystadkommittén uppger, att känslan av ömsesidig förståelse stärkts genom de sammankomster, som kommittén anordnat i informationssyfte. Östersundskommittén berättar, att underofficerare och underbefäl gjort framställning att kommittén måtte medverka till att uppnå ökad förståelse för militäryrket samt till att höja samhörighetskänslan mellan civilt och militärt.

De fackliga centralorganisationernas yttranden, vilka LO översänt utan särskilda kommentarer, gå ut på att dessa organisationer över huvud taget icke behandla försvarsfrågor. Trots att LO icke anser att försvarsfrågan ingår i dess naturliga verksamhetsområde, har LO emellertid vid flera tillfällen visat försvarsupplysningen ett positivt intresse och är representerad i centralkommittén Folk och Försvar. Flera av LO:s ledande män ha även gjort betydande personliga insatser till försvarets fromma.

SSU har bedrivit en i flera avseenden mycket aktiv försvarsinformation (97). I denna organisations regi anordnades större försvarskonferenser 1939 och 1949. Förbundet har vidare utgivit en särskild studiekurs i försvarsfrågan samt genom sin tidning och cir-

kulärskrivelser informerat klubbarna och sina medlemmar om förbundets inställning till försvarsfrågan i stort men även till aktuella problem av mer begränsad räckvidd. Från SSU har likaså en rad lokala kontaktkonferenser inspirerats.

RLF har icke redovisat någon särskild informationsverksamhet. JUF har däremot bl a representanter i ledningen av CFF samt ställer sin tidning till förfogande för främjande av kontakten mellan JUF-ungdomen och försvaret. SFM synes icke ha tagit upp försvarsfrågorna på sitt program. Av ABF redovisas med några få undantag icke heller någon direkt försvarsinformation. Scoutförbundet anser, att försvarsinformation knappast kan vara aktuell för förbundet, som i huvudsak är en organisation för pojkar. Reso är däremot på sina håll intresserad av att på avdelningarnas olika samkväm någon gång låta militära representanter på ett populärt sätt informera om försvarsfrågor.

Kommunernas representanter erhålla informationer om försvaret och förbandens verksamhet i samband med inbjudningar till förbanden (98). Någon informationsverksamhet från kommunernas sida har däremot knappast förekommit.

Värdet av en *positiv försvarsupplysning*, som bl a understödjes av de politiska partierna, understrykes på många håll från militära förband (99). Framför allt anser man det vara angeläget att skapa förståelse för det militäras egenart. I andra hand kommer enligt förbandens mening intresset för interna trivselåtgärder (100).

Sammanfattning

Det kan ha sitt intresse att till sist sammanfattningsvis men utan anspråk på fullständighet konstatera *den varierande civila insatsens fördelning* på de stora folkrörelserna och andra lands-

omfattande organisationer samt kommunerna.

Centralförbundet Folk och Försvar intager naturligt nog en dominerande särställning i det civil-militära samarbetet. Förbundets centrala uppgift är just samarbete, framför allt i formen av informationsverksamhet. Se härom vidare kap 6.

Hemvärnet och befälsutbildningsrörelsen framträda givetvis även i många avseenden som samarbetets främsta språkrör och förmedlare. Befälsutbildningsföreningarna bedriva likaledes informationsverksamhet.

Soldathemsrörelsen liksom *kyrkliga sammanslutningar* intaga av ålder framträdande platser i samarbetet. Främst soldathemsrörelsen men även frikyrkliga samfund, Frälsningsarmén, Frikyrkliga studieförbundet och KFUM inbjuda på många håll militär personal till skilda slag av kyrklig och religiös verksamhet.

Nykterhetsrörelsen är likaledes av ålder en betydelsefull samarbetsfaktor på den civila sidan. IOGT, SGU och NTO bedriva ett omfattande samarbete med i första hand inbjudningar till militär personal. De olika organisationerna verka för nykterhetens utbredning och ge i vissa fall förbanden materiell hjälp av olika slag.

Bildningsrörelsen med SFM, ABF, TBV och KVE har i växlande utsträckning verkat för god kontakt. I synnerhet ABF, som bl a beviljar militär personal reducerade avgifter vid deltagande i studiearbete, har på flera håll nått goda resultat i fråga om militärt bildningsarbete. Samarbetet har vidare gällt föreläsningar, samkväm och utställningar. Informationsverksamhet om försvaret har förekommit endast i obetydlig omfattning.

Arbetsgivareföreningen har visat en allmänt positiv inställning till samarbe-

tet, vilket i sin tur medverkat till det tillmötesgående, som industrier och andra företag visa. Föreningen har understött och själv bedrivit en omfattande försvarsupplysning. Omnämmande förtjänar även föreningens rekommendationer i fråga om materiell hjälp åt arbetstagare under militärtjänstgöring.

Tjänstemannaorganisationerna ha genom sina lokalavdelningar i ganska blygsam omfattning inbjudit militär personal utöver egna medlemmar. TCO har likväl på sina håll, ofta genom initiativ från militära personalgrupper, etablerat ett visst samarbete under formen av gemensamma föredrag och samkväm. TCO har likaledes tagit upp en viss försvarsupplysning (87).

Landsorganisationen har utöver sitt stöd genom CFF i huvudsak inskränkt sig till lokala initiativ. Några fackliga centralorganisationer redovisa även en viss verksamhet. En centralorganisation har exempelvis erbjudit sig och även fått tillfälle att hjälpa förbanden med förmågor till underhållning. Man har vidare med ledning av uppgifter från förbanden tagit upp kontakt med sådana värnpliktiga, vilka äro fackligt avslutna. En annan centralorganisation har tagit initiativ till förbandschefernas och deras tjänstegrenschefernas deltagande i arbetarskyddskonferenser.

De politiska ungdomsförbunden ha intagit en intresserad och betydelsefull hållning till samarbetsfrågan. Såsom tidigare framhållits har exempelvis SSU stått som värd för viktiga försvarskonferenser 1939 och 1949. Förbundet har vidare lanserat en särskild studiekurs i försvarsfrågan. Dessutom har förbundet i betydande omfattning inbjudit militär personal till sina sammankomster samt inspirerat en rad lokala kontaktkonferenser. Förbundens positiva intressen ha även rönt påtaglig uppskattning på militärt håll.

Landsbygdens organisationer synas endast i mindre utsträckning ha deltagit i samarbetet. Ett undantag utgör dock JUF, som är representerat i CFF och ställt sin tidning till förfogande för försvarsupplysning, deltagit i viss kontaktverksamhet, främst lokalt, med bl a gemensamma jordbruks- och försvarsutställningar på ett par platser, samt i vissa fall skänkt förbanden priser. RLF har enligt egen uppgift nöjt sig med att på sina håll biträda värnpliktiga med uppskovsärenden.

Scoutrörelsen har på sina håll lokalt deltagit i ett begränsat samarbete. KFUM synes härvid stå i förgrunden. På några håll har värnpliktiga inbjudits till samkväm och fester. Scoutförbundets avdelningar ha likaså i begränsad omfattning inbjudit nyinryckta värnpliktiga. KFUM synes på sina håll upptaga en viss försvarsupplysning, vilket icke är fallet med Scoutförbundet, som på denna punkt hänvisar till karaktären av pojkrörelse.

Idrottsrörelsen har av naturliga skäl haft ett på sina håll synnerligen omfattande samarbete. Riksidrottsförbundet har i vissa fall skänkt medel till idrottsanläggningar vid förbanden. Skid- och friluftsförbundet har etablerat en viss kontakt med försvaret. I detta sammanhang förtjänar även Reso omnämnande för lokala initiativ till samarbete.

Kommunerna förete slutligen en viss passivitet inför det civilmilitära samarbetet. Markanta undantag finnas — såsom exempelvis Örebro, Ystad, Kiruna, Nyköping, Söderhamn och Söderala i fråga om bidrag till fritidsstudier och bildningsverksamhet i övrigt. Andra kommuner ha kunnat uppvisa tillfälliga bidrag i form av förplägnad vid särskilda tillfällen. Många kommuner ha lämnat materiell hjälp av social karaktär genom exempelvis understöd för kommunalanställda vid värnplikstjänstgöring. Stadsförbundet har även på senare tid tagit initiativ i denna riktning. Kommunernas icke alltid så positiva inställning bör ses mot bakgrunden av förbandens stundom vidsträckta rekryteringsområden. Inbjudningar från kommunerna ha — i den mån sådana förekommit — avsett i första hand förbandscheferna men även gästande förband. Från militärt håll dominerar uppfattningen, att kommunernas insats i samarbetet är otillräcklig och möjlig att avsevärt vidga. Sannolikt kan denna återhållsamhet från kommunernas sida leda tillbaka till gällande förvaltningsrättsliga föreskrifter. Ifråga om understöd till hemvärnsrörelsen föreligga icke samma restriktioner. Detta har även medfört att de flesta hemvärnsområden åtnjuta ganska avsevärda bidrag från kommunalt håll.

FJÄRDE KAPITLET

Resultat av samarbetet

De omedelbara lokala resultaten av det civil-militära samarbetet ha framgått av föregående redogörelser för de militära och civila insatserna i samarbetet. Vissa praktiska bedömanden, vilka kunnat göras med stöd av utredningsmaterialet, återgivas i avdelning II.

Det kan emellertid i anslutning till föregående redogörelser vara av intresse att granska framkomna synpunkter på samarbetsvägens framkomlighet (101—104) med särskild uppmärksamhet på frågan om kontaktmännens lämplighet samt möjligheterna att med nuvarande ekonomiska resurser utveckla samarbetet. Vidare redovisas synpunkter på i vad mån samarbetet påverkat den allmänna inställningen till försvaret, truppens intresse och villighet samt befordrat trivselåtgärder och manskapsrekrytering.

Samarbetsvägens framkomlighet

Av så gott som alla anses samarbetsvägen framkomlig (105). Från några håll anföres visserligen att nuvarande former äro bra, men samtidigt anser man att en effektivisering utan tvivel kan komma till stånd. En förbandschef varnar dock för forcering. För ett förband framstå de bristfälliga kommunikationerna som ett besvärligt hinder för samarbetet (106). Från civilt håll — framför allt från fackliga organisationer — framhålles stundom, att murarna mellan civila och militärer fort-

farande bestå. Detta förhållande, som göres till föremål för närmare uppmärksamhet i annat sammanhang, beröres likaså av ABF (107—108).

Den positiva uppfattningen, som i alla händelser är klart övervägande, kan anses sammanfattad i ett yttrande (öSS): "Samarbetsvägen är *alltid* framkomlig. Ju mera samarbete, desto bättre. Även om man icke kan peka på direkta, påtagliga resultat, har som regel visat sig, att varje form av samvaro främjar ömsesidig förståelse och uppskattning."

Karaktéristiskt för samarbetets obestridligen glädjande utveckling under senare decennier är ett yttrande från en norrländsk förbandschef:

"Tiderna förändras och vi med dem, ty på i stort sett samma mark, där Sandarnekravallerna en gång ägde rum, står nu Ljusne blåsorkester frivilligt — medlemmarna äro arbetare från Ljusne — och blåser korum för den samlade flottiljen. Höves ett bättre bevis för den förståelse förbandet åtnjuter hos ortens befolkning?"

Kontaktmännen

I allmänhet synes intresse och arbetsförmåga ha varit bestämmande vid val av kontaktmän. I viss utsträckning sammanhänger kontaktverksamheten vidare med vederbörandes officiella ställning och befattning. Detta gäller framför allt förbandscheferna, vilka naturligt nog spela den centrala och — får man väl

säga — utan jämförelse viktigaste rollen i samarbetet. Samarbetets civila representanter äro i stor utsträckning bärare av framskjutna ställningar inom civila organisationer och kommunala institutioner samt på så vis i stånd att i hög grad påverka den civila andelen i samarbetet.

Samarbetets *militära kontaktmän* anses — som tidigare framhållits — i regel sakna erforderlig tid för denna verksamhet (109—110). Det blir ofta endast den förut knappa fritiden, som kan tagas i anspråk. De militära kontaktmännen ställas dessutom inför en rad ytterligare svårigheter, främst genom tjänstgöringens ofta återkommande krav på lång tids bortovaro från förbanden. Tröttheten efter dagens arbete är vidare ett vanligen återkommande skäl för det nuvarande samarbetets begränsning.

Till de faktorer, vilka kunna minska de militära kontaktmännens möjligheter, hör att kontakt med militär personal i många fall eftersträvas endast då dess yrkeskunskap erfordras. En viss betydelse bör tillmätas det förhållandet att militär personal i regel mera sällan visar politisk aktivitet, varigenom onekligen många kontaktmöjligheter bortfalla. Anledningen härtill är säkerligen till stor del att söka i tjänstgöringens synnerligen stora krav på den enskilde i nuvarande befälsläge liksom i de förflyttningar som militär personal, särskilt officerare, ofta måste påtaga sig. På sina håll finnes dessutom fortfarande bland fast anställd personal en viss brist på förståelse för samarbetets betydelse. Norrköpings försvarsområdes befälsutbildningsförbund anser t ex, att samarbetet skulle bli bättre, om större intresse visades från förband och befäl av alla grader. ABF har gjort uttalanden i samma riktning och påvisat dåliga erfarenheter (111) men har endast i enstaka fall själv tagit initiativ.

SFM uppmanar i samma syfte militära studieledare att söka närmare kontakt med det civila studiearbetet. TBV har redovisat goda erfarenheter av sådant samarbete.

I fråga om samarbetets *civila kontaktmän* föreligga likaså åtskilliga synpunkter (112). Flertalet förbandschefer äro nöjda med den insats, som dessa kontaktmän uppvisa. Andra anse att de civila kontaktmännens insats äro mindre givande. På civilt håll saknas i många fall både tid och intresse. Sådana erfarenheter ha på vissa håll bl a givit upphov till tvivel på bildningsrådets berättigande.

Även från civilt håll framhålles tidsbristen som det främsta hindret för en intensifierad civil insats. Samtidigt anses på annat håll kontakten bäst upprätthållas genom kamratföreningarna. Andra civila organisationer vilja i gengäld ha samarbete med i första hand personalvårdsorganen (113). Nykterhetsorganisationerna önska bättre inbördes samarbete i förhållande till förbanden samt samarbete med förbanden på tider, som även passa de civila kontaktmännen (114).

Medelsbehovet

Med några få undantag anse förbandscheferna att behov av särskilda medel för kontaktverksamheten föreligger.

Uppfattningarna gå däremot vitt isär rörande medlens användning och beloppens storlek. Medlen anses sålunda å ena sidan erforderliga för representationen i vidsträckt mening men å andra sidan även för upplysning, förevisningar, föredrag och studiebesök, temottagningar och samkväm, kommenderingar till civila kurser, inbjudningar till bildningsråden liksom till representanter för kommunala, sociala och kulturella organ samt industri- och föreningsliv.

Medel föreslås även för ersättning åt kontaktmän, för en särskild samarbetsnämnds verksamhet och ibland även för direkt socialhjälp till personalen (såsom vid olycksfall eller begravningar) (115, 117).

I detta sammanhang må även nämnas att en del föreskrifter anses vara onödigt restriktiva, exempelvis bestämmelser för lägerkassemedels användande. Likaså föreslås bestämmelserna om civilas förplägnad vid förbanden bli avsevärt uppmjukade. Tidigare gällande bestämmelser ha även ansetts opraktiska i fråga om användande av kronans fordon vid sammankomster och andra förrättningar inom ramen för samarbetet. Slutligen böra medel för upplysningsverksamheten årligen tilldelas.

Den lämpliga storleken av de årliga medel, som praktiskt taget samtliga förbandschefer sålunda anse erforderliga för kontaktverksamheten, variera betydligt. Flertalet förbandschefer ha stannat vid belopp, som genomsnittligt uppgå till 1 000 kronor. Några anse, att storleken bör bero av utredningens anvisningar. En förbandschef föreslår beräkning efter personalstyrkan med cirka 10 kronor per värnpliktig. Det bör framhållas, att även försvarsområdesbefälhavarna liksom militärbefälhavarna anses behöva liknande medel för kontaktverksamhet.

Vidare föreslås för de militära kontaktmännen en traktamentsliknande ersättning jämte tillgång till tjänstebilar och tjänstebåtar.

De civila föreningarna påstås ofta ha överdrivna föreställningar om förbandens ekonomiska resurser, vilket kan bero på lägerkassornas inkomster under beredskapsåren. Framför allt betonar man från militärt håll risken av alltför restriktiva bestämmelser angående sådana medels användning. Sam-

manfattningsvis giva yttrandena vid handen, att *önskvärd samverkan kräver skälig tillgång till ekonomiska resurser*.

Den allmänna försvarsinställningen

Flertalet förbandschefer betyga, att försvarsinställningen på civilt håll är mycket god, att de militära befälskärerna röna respekt och välvilja på garnisonsorterna, att ortspressen i regel är positiv samt att förbanden under sina övningar vanligtvis mottagas med intresse och välvilja (118—120). Allmän giltighet torde få tillmätas Godtemplarordens åsikt, att samarbetet bidragit till en riktigare uppfattning om försvaret (121).

Det på sina håll speciellt välvilliga mottagandet under övningar motsvaras även av de frivilliga försvarsorganisationernas kraftiga utveckling i samma trakter. Man kan sålunda sluta sig till att vissa trakter genomgående, kanske av ålder, kännetecknas av en mera positiv inställning än andra.

Den lokala pressens inställning anses överlag god. På sina håll har man dock gjort den erfarenheten, att pressen är passiv. Då det gäller ortsbefolkningens genomgående positiva inställning, anser en förbandschef, att denna goodwill kan försvinna på grund av manskapets försämrade uppträdande. Från ett förband understrykes vikten av att fortsatta ansträngningar göras i syfte att skapa ökad förståelse för krigsmaktens uppgift att vara en fredsbevarande faktor.

En positiv inställning till försvaret redovisas överlag från folkrörelsernas, kommunernas och de civila myndigheternas sida. Kontaktverksamheten har också på kyrkligt håll fört med sig ökad förståelse för de militära problemen (122). Kommunerna instämna i stort sett i förbandschefernas yttranden och

betyga ett gott samarbete, som till resultat givit en positiv inställning till respektive förband och till försvaret i dess helhet (123). Samtidigt förekommer — såsom tidigare nämnts — en hel del kritiska synpunkter, icke minst från fackligt håll. Arbetargrupperna måste, heter det också från militär sida, vinnas för försvaret genom praktiska, goda erfarenheter och icke genom propaganda (124). Från ett fåtal håll har man ansett sig föranlåten att fortfarande erinra om den i och för sig självklara satsen, att försvaret är "samhällets tjänare och icke dess herre" (125). Man finner på några håll ytterligare upplysning på denna punkt erforderlig och ansluter sig därmed till en från militär sida framförd och ovan redovisad uppfattning. På något enstaka håll anser man, att samarbetet icke bör upprätthållas med tanke på den allmänna försvarsinställningen utan för de värnpliktigas skull (KFUM Kristinehamn).

De värnpliktigas intresse och villighet

Flertalet förbandschefer ange i sina yttranden, att intresset och villigheten hos de värnpliktiga (126—127) blivit större under senare år. Samtidigt anses detta på sina håll icke bero på samarbetet med den civila delen av samhället. I andra fall påstås med bestämdhet, att det civil-militära samarbetet i hög grad gagnat denna utveckling.

På en del håll anser man, att försvarsupplysning bör vara bibringad de värnpliktiga, innan dessa påbörja sin första tjänstgöring (128). Om de värnpliktiga på så vis erhållit en riktig inställning till försvaret, skapas samtidigt intresse för tjänsten och tom trivsel med den militära utbildningen (129).

Resultat av manskapsrekryteringen

I flera fall uppges från förbanden, att rekryteringsresultatet icke nämnvärt på-

verkats av samarbetet med civila organisationer och myndigheter. Ett viktigt undantag utgör givetvis kontakten med arbetsförmedlingarna. Man torde även numera vara på det klara med att rekryteringen i betydande grad är beroende av samarbetet med arbetsmarknadsorganen och pressen samt av allmänhetens kännedom om och inställning till förhållandena inom försvaret.

Som det nu är avråda föräldrar ofta från anställning vid krigsmakten. Ur rekryteringssynpunkt är det för den skull icke minst målsmännen, som böra bibringas en objektiv upplysning rörande innebörden av fast anställning vid krigsmakten. Om samarbetet i nuvarande omfattning och former vore avgörande, skulle alla vakanser vara fyllda, säger ett förband (130). Samtidigt vitsordas på andra håll det nuvarande samarbetets i och för sig tillfredsställande resultat (131).

Pressens och kamratföreningarnas insatser bedömas ha varit värdefulla för rekryteringsresultatet. Pressens möjligheter att verka i stimulerande riktning synes numera också uppenbar.

Flygflottiljerna ha i de flesta fall icke redovisat några synpunkter på denna fråga, eftersom rekryteringen vid flygvapnet sker centralt.

Personalens trivsel

Yttrandena giva vid handen, att trivseln i regel anses vara ganska god inom förbanden samt att personalen synes finna sig väl till rätta. Några förbandschefer vilja icke avge generella utlåtanden, eftersom många individuella synpunkter obestriddligen spela in.

Att förbättringar erfordras på flera områden torde emellertid vara uppenbart. Framför allt gäller detta lokalerna inom förbanden. Bristande resurser i garnisonsstäderna inverka naturligtvis också i väsentlig grad på personalens

trivsel (132—133). Även om behandlingen i tjänsten och inom kasernområdet är av största betydelse (134—136) får trivselproblemets materiella sida över huvud taget icke — som ofta sker — förbises eller anses mindre väsentlig än den formella och psykologiska sidan av detta spörsmål.

Från några håll framhålles iakttagelsen, att den personal, som har speciella fritidsintressen, t ex studier, idrott eller skilda slag av hobbies, i regel har lättare än andra att anpassa sig, känna trivsel i sin krets och sprida trevnad. För att få fram förslag till trivselåtgärder har på sina håll verkställts särskilda attitydundersökningar (136).

Trivselproblemet måste i någon mån bedömas olika för värnpliktiga och för fast anställda. För båda kategorierna utgöra emellertid fritids- och mässlokaler ett stort problem (116, 135). "Brist på pengar och brist på flickor" äro även rätt ofta återkommande motiveringar för vantrivsel (136). Trivseln för de fast anställda kan ibland påverkas genom kitslighet och ovänlighet i pressen (137). I städer med flera försvarsgrenar kan vidare konkurrensen mellan dem, som äro i blå och i grå uniformer, leda till mindre god trivsel i garnisonsstaden (138). Denna motsättning synes dock numera vara på avskrivning.

FEMTE KAPITLET

Om samarbetsnämnder

Utredningen har mot bakgrunden av det nuvarande civil-militära samarbetet velat särskilt undersöka, huruvida det vore önskvärt och lämpligt att för vidare och effektivisering av denna kontaktverksamhet införa särskilda samarbetsnämnder vid förbanden. De förfrågningar, som riktats till såväl civila som militära instanser framgå av citat 139—141.

Om införande av samarbetsnämnder

Nära nog hälften av tillfrågade förbandschefer har icke ansett erforderligt att införa en särskild samarbetsnämnd. I det närmaste lika många förbandschefer ha antingen direkt tillstyrkt en sådan nämnd eller föreslagit bildningsrådets ombildande i syfte att kunna fylla samarbetets alla uppgifter. Ett tiotal förbandschefer ha slutligen intagit en tveksam och avvaktande hållning.

På civilt håll är man däremot mera enig i uppfattningen. Flertalet organisationer ha intagit en direkt positiv hållning till frågan om särskilda samarbetsnämnder, alternativt bildningsrådets ombildande till samarbetsnämnder. Samma sak gäller i än högre grad kommunala myndigheter. En siffermässig beräkning av relationen mellan de civila åsikterna för och emot en särskild samarbetsnämnd är svår att göra rättvisande, då tex en lokal förenings yttrande givetvis icke representerar samma opinionsunderlag som en riksorganisations.

Till dem, som övervägande ha tillstyrkt inrättandet av särskilda samarbetsnämnder, höra sådan distrikts- och lokalorganisationer som befälsutbildningsförbund, skytteföreningar, TCO-kommittéer, fackliga centralorganisationer, KFUM:s lokalförbund, RLF:s länsförbund och ABF-avdelningarna. SLU och Frikyrkliga studieförbundet anse uppslaget värt praktiska försök (142).

Anförda skäl mot inrättande av särskilda samarbetsnämnder äro bl a (143—160):

Kontakten är för närvarande fullt tillräcklig.

Det vore tillräckligt att utbygga eller på annat sätt effektivisera bildningsråden.

Det är redan tillräckligt med nämnder inom eller vid förbanden. Risken för överorganisation måste beaktas.

En viss utbyggnad av personalvårdsorganisationen skulle giva bättre resultat.

Det spontana samarbetet kan riskeras genom ett alltför organiserat samarbete.

Svårigheterna äro stora att få en lämpligt begränsad representation till nämnden.

Samarbetet bör icke ombesörjas av en särskild nämnd utan skötas av högre militära och civila organ.

De lokala förhållandena variera i alltför hög grad för att en generell arbetsform skulle passa.

Tiden medger icke ett organiserat

samarbete av den art, som nämndens verksamhet skulle innebära.

Kontakten i samarbetet bör ombesörjas genom de frivilliga försvarsorganisationerna.

Anförda skäl för inrättande av särskilda samarbetsnämnder äro bl a (161—179):

Projektet ter sig så pass löftesrikt att det bör prövas.

Det nuvarande samarbetet måste i alla händelser betecknas som otillräckligt.

Bildningsråden vid förbanden fylla för närvarande i realiteten icke någon nämnvärd uppgift.

Impulser för förbättrande av trivseln vid förbanden äro uppenbart erforderliga.

Bättre samordning av kontaktverksamheten skulle kunna ske i större garnisonsstäder.

Nämnden behövs i första hand för att skapa nya kontakter och taga initiativ.

Nämnden behövs för att stärka samhörigheten mellan förbandet och bygden eller staden.

Nämnden skulle bidra till att slutgiltigt bryta det militäras isolering i det moderna samhället.

Om nämndens sammansättning

Då det gäller sammansättningen av en samarbetsnämnd har ett flertal sinsemellan mycket olikartade förslag lämnats (180—189). Svårigheten att begränsa antalet representanter för civila intresseområden har för de flesta varit uppenbar. Representationen från militärt håll har däremot framstått som mera självklar. Meningarna brytas dock kring frågan om förbandschefen bör vara nämndens ordförande.

En granskning ger vid handen att åtminstone nedanstående civila representation inom nämnden ansetts önskvärd

av flera förband. Ordningföljden har bestämts efter antalet omnämmanden i yttrandena. Därav framgår, att pressen enligt denna värderingsgrund uppfattats som den viktigaste samarbetsparten:

Pressen.

Kommunala organ såsom stadsfullmäktige, drätselkammare, sociala nämnder och skolstyrelser.

Bildningsorganisationer såsom ABF, SFM, TBV och KVE.

Nykterhetsorganisationer såsom IOGT och NTO.

Idrotts- och skytteföreningar samt ridklubbar.

Länsstyrelser, landshövdingar och biskopar.

Föreningar för konst, teater och föredragsverksamhet.

Socialvården och arbetsförmedlingar. Skolor och yrkesskolor.

Politiska ungdomsorganisationer.

Ideella ungdomsorganisationer såsom scouterna och KFUM.

De värnpliktigas anhöriga.

Frivilliga försvarsorganisationer och civilförsvarsorgan.

Religiösa organ, främst statskyrkan och soldathemmen.

Industrier, handelsföretag ochushållningssällskap.

Bibliotek, muséer och hembygdsföreningar.

Ordningsmakten.

Rese- och turistbyråer (främst Gotlandsförbanden).

Ungdomsråden.

Vidare framhålles bl a: Samarbete bör icke endast äga rum med lokala utan även med regionala organ. Kontakt bör främst skapas med personer, som i sin tur kunna påverka större eller mindre grupper av svensk ungdom, t ex lärare och ungdomsklubbar. Enligt en förbandschef vore det lämpligt att söka samarbete med alla politiska organisa-

tioner utom försvarsfientliga rörelser och ytterlighetspartier. En annan förbandschef anser, att särskilda civila organ icke skola anges, då förbanden böra ha valfrihet och icke vara ensidigt inriktade.

Som representanter från militärt håll föreslås i flera yttranden utöver personalvårdsassistenter, vilka redan äro omnämnda i direktiven, intendenten, personalvårdsassistenterna, pressofficerarna och idrottsassistenterna samt representanter för personalkårerna. För försvarsområdesbefälhavarna erbjuder samarbetsorganisationen vissa svårigheter, detta på grund av fo-stabernas fåtaliga personal.

Om en samarbetsnämnd skapas, hävdar man att bildningsrådet bör bortfalla. I sak sammanfaller detta med den ganska utbredda uppfattningen — både på civilt och militärt håll — att bildningsråden skulle kunna omorganiseras till samarbetsnämnder eller till organ, vilka skulle kunna ombesörja alla hithörande uppgifter. Dessa förslag grunda sig på principen att ett redan förefintligt organ icke utan tvingande skäl bör slopas. Man anser dock att bildningsrådet borde utökas med representanter för de politiska partierna, liksom med en representant för pressen och en för landsbygden. Alla bildningsråd i en garnison borde vidare kunna utgöra en gemensam samarbetsnämnd.

På några håll ställer man sig dock tvivlande till värdet av bildningsrådets bibehållande. Andra förband accepterar tanken på en särskild samarbetsnämnd med positivt intresse men äro samtidigt angelägna om bildningsrådets bibehållande i en eller annan form. Ett förband anser sålunda, att en nämnd bör skapas och att bildningsrådet bör utgöra en sektion av nämnden. Andra

förband anse, att både bildningsråd och civilanställningsnämnd med nuvarande representation bör uppgå i samarbetsnämnden. Enligt ett tredje förband bör en kommitté inom nämnden övertaga det nuvarande bildningsrådets uppgifter.

Här bjuds alltså på en hel provkarta av varianter.

Om nämndens arbetsformer

Då det gäller arbetsformerna för en särskild samarbetsnämnd erbjuda yttrandena vissa hållpunkter (188—190). Nämnden bör enligt åtskilligas uppfattning vara gemensam för förbanden på en och samma ort. Andra förband äro inne på samma linje men angelägna att gardera sig mot att denna garnisonsnämnd skulle hindra de enskilda förbandens kontaktverksamhet.

Nämnden bör enligt andras uppfattning inriktas på vissa bestämda frågor och icke förkväva det friare samarbete, som bygger på personlig kontakt mellan enskilda. Från annat håll varnas för att ge nämnden någon stelbunden form. Det militära personvalet är därför viktigt.

Nämnden bör vidare vara samordnande i förhållande till övriga organ för rekrytering, bildningsverksamhet och idrott, liksom för personalkårernas verksamhet. Nämnden bör ha regelbundna sammanträden samt kunna följa förbandets verksamhet och disponera särskilda anslagstavlor. En förbandschef föreslår, att nämnden bör ha verksamheten knuten till något kommunalt organs kansli.

Slutligen anses nämndens ledamöter böra ha viss ersättning för sitt arbete inom nämnden. I annat fall kunna icke lämpliga personer alltid vara att påräkna.

SJÄTTE KAPITLET

Kontaktkonferenser

Behovet av nya kontaktvägar mellan krigsmaktens personal å ena sidan och de stora civila folkrörelserna och intresseorganisationerna å andra sidan framkom redan under 1930-talet. Den utrikespolitiska utvecklingen ledde till att en ny försvarsordning antogs år 1936, som innebar betydande förstärkningar i jämförelse med den tidigare gällande 1925 års härordning. För att öka landets försvarskraft ansåg man på flera håll från såväl civil som militär sida, att man vid sidan av materielanskaffning och förlängning av värnplikstiden också borde söka nå ökad förståelse, de militära befälskårerna och den breda allmänheten inbördes emellan. Redan år 1936 tog dåvarande chefen för krigsskolan på Karlberg kontakt med bla Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund och med studentkårerna i Stockholm. Denna kontakt fördjupades ytterligare under den efterföljande krigsskolechefen.

Inför den alltmer hotande världsutvecklingen tog även Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund initiativet till en konferens över ämnet "Folk och försvar", som ägde rum i maj 1939. Förbundsstyrelsen beslöt nämligen på förslag av dåvarande ordföranden, nuvarande försvarsministern Torsten Nilsson och sekreteraren, nuvarande landshövdingen Folke Thunborg att till överläggningar i dessa frågor samla företrädare för fackföreningarna, ideella och politiska organisationer, militära och

civila organisationer i samverkan med försvarsväsendet samt representanter för försvarets förband och befälskårer. Dessutom närvaro statsminister P. A. Hansson och försvarsminister P. E. Sköld. Syftet var, förklarade inbjudarna, att klargöra att "landets värn i hög grad är ungdomens sak. Om folk och försvar skola bringas i närmare kontakt med varandra, bör ungdomen aktivt medverka med utformningen. Förutsättningen härför är, att gamla missförstånd skingras, att ungdomen får kännedom om försvarets uppbyggnad, dess arbetssätt och principer samt att militärbefälet får inblick i ungdomens kynne, tänkesätt, arbetsförhållanden samt sociala och politiska ambitioner. En yttre ödesgemenskap framtvingar detta mera påtagliga samarbete mellan olika medborgargrupper till gemensamt värn för ett gemensamt land och en gemensam fri kultur".

Under beredskapsåren

De snart därefter följande händelserna — det andra världskrigets utbrott, det finska vinterkriget samt överfallet på Danmark och Norge den 9 april 1940 — bidro ytterligare till att skapa samling kring försvaret. Behovet att bilda en samlande organisation för att befästa och stärka kontakten mellan folk och försvar framstod då allt tydligare. Dåvarande överståthållaren Torsten Nothin tog därför initiativet till ett sammanträde i maj 1940, då man be-

slöt att en permanent kommitté för den frivilliga försvarsverksamheten skulle bildas med uppgift att främja den frivilliga försvarsverksamheten och att sprida försvarsupplysning inom fackliga och andra organisationer samt politiska ungdomsföreningar m fl. Vidare skulle kommittén bidra till en lämpligare inbördes avvägning mellan de olika frivilliga försvarsorganisationernas arbetsuppgifter.

I enlighet med de riktlinjer, som uppdragits av Nothin, bildades sålunda den 12 juni 1940 Centralkommittén för det frivilliga försvarsarbetet (CFF). Till CFF anslöto sig de större frivilliga försvarsorganisationerna, ideella organisationerna samt intresseorganisationerna, de fyra stora politiska ungdomsförbunden m fl. Som ordförande inträdde överståthållaren och till ordförande i arbetsutskottet utsågs greve Folke Bernadotte. På olika håll i landet bildades omkring 100 lokalkommittéer.

Bland centralkommitténs uppgifter kan nämnas, att genom dess och lokalkommittéernas försorg anordnades "det frivilliga försvarets dag" årligen på ett hundratal platser runt om i landet. Vidare utgavos skrifter och broschyrer om det frivilliga försvaret. Som exempel kan erinras om "Arbetsgivarna och det värnpliktiga befälet", vilken utgavs i samarbete med arméstaben och CFB samt utsändes till Svenska arbetsgivareföreningens medlemmar. En annan broschyr var "Man ur huse" av dåvarande radiochefen Yngve Hugo m fl. Vidare övertog CFF fr o m 1941 utgivandet av tidningen "På vakt", som sedermera omdöptes till "Folk och Försvar". Dess syfte angavs vara att verka för det frivilliga försvaret samt för försvarstanken över huvud taget. Samma år åtog sig jämväl CFF att svara för utgivningen av tidskriften "Hemvärnet" — en uppgift som alltjämt kvarstår.

Bland övriga initiativ från CFF må också nämnas anordnandet av försvarsutställningar på skilda platser, förmedling av artiklar om det frivilliga försvaret till bla dagspressen, förmedling av föreläsningar i försvarsfrågor, förmedling av film om försvaret samt propaganda för det frivilliga skyttet och skogsbrandskyddet.

En viktig arbetsform för CFF i dess strävan att skapa ökad förståelse mellan folk och försvar utgjorde helt naturligt kontaktkonferenserna. Som exempel på dylika konferenser kan här nämnas den stora konferens om "Aktuella försvarsfrågor", som anordnades av Folkberedskapen och CFF gemensamt i Stockholm den 24—25 mars 1942. I denna konferens deltog — förutom representanter för försvaret med försvarsminister Sköld och överbefälhavaren general Thörnell i spetsen — ett stort antal företrädare för landets ideella och politiska föreningar. I programmet inrymdes sakliga redogörelser för olika grenar av vårt totala försvar, för den militära personalvården liksom för folkbildningen inom och om försvaret. I sitt avslutningsanförande konstaterade dåvarande chefen för Folkberedskapen, nuvarande undervisningsrådet R. Lund, att konferensen tedde sig som ett löftesrikt tecken till att försvarsviljan i framtiden skulle komma att bli allt starkare och djupare befäst i alla folklager. Det återstod blott att dess impulser av deltagarna omsattes i praktiskt arbete ute i bygderna.

Allteftersom förhoppningarna om fred inom en snar framtid ökades, blev emellertid frågan om den fortsatta verksamheten efter kriget aktuell. Man kunde konstatera, att CFF i vissa hänseenden visade tendens att stagnera i sin verksamhet. Till detta medverkade krigströttheten eller snarare beredskapströttheten liksom sannolikt förhoppningarna

om en längre fredsperiod efter krigsslutet. Därtill kom, att CFF i sin verksamhet i flera hänseenden inriktat sig på impulsskapande verksamhet. När uppslagen genomförts eller när den inledda verksamheten övertagits av andra organ mattades helt naturligt intresset för CFF:s insatser på dessa områden. Sålunda började de frivilliga försvarsorganisationerna själva överta den propaganda- och upplysningsverksamhet, som Centralkommittén sett som ett av sina förnämsta syften att understödja. Detta ledde i sin tur till överväganden om hur CFF efter kriget skulle lägga sin verksamhet och hur den skulle organiseras.

På initiativ av Folkberedskapen ägde överläggningar i dessa frågor rum och en promemoria i ärendet överlämnades till försvarsministern. I en skrivelse av den 10 december 1943 anhöllo även vissa för saken särskilt intresserade personer, att Kungl Maj:t måtte ta under övervägande att föranstalta om närmare undersökning rörande de åtgärder, som lämpligen borde vidtagas för att åvägabringa en ytterligare förbättrad förståelse mellan försvaret och samhället i övrigt. Med anledning härav tillsatte Kungl Maj:t år 1944 en utredning under ordförandeskap av generallöjtnant I. Holmquist — *Försvarets upplysningsutredning*. Denna utredning avgav sitt betänkande den 1 maj 1945.

I sitt betänkande påpekade utredningen värdet av kontaktkonferenser, såväl centralt ordnade som mer lokalt betonade. Dessa skulle ge försvaret en praktisk kontakt med samhället samt ge försvarsupplysning även åt det civila livets företrädare. Utredningen föreslog fördenskull statsbidrag åt såväl centralt ordnade kontaktkonferenser om in- och utrikespolitiska frågor som ock lokala kontaktkonferenser med deltagande även från andra delar av förban-

dets rekryteringsområde än garnisonsorten.

Efter krigsslutet

Dessa impulser kommo att i hög grad påverka CFF:s omorganisation och anpassning för sina fredstida uppgifter. Vid ett sammanträde i Stockholm den 18 juni 1945 sammanträffade företrädarna för försvarets högsta ledning med försvarsministern i spetsen samt ledarna för de största och för försvarstanken mest intresserade folkrörelserna och intresseorganisationerna. På förslag av statsrådet Sköld kom man därvid överens om att verksamheten i största möjliga utsträckning skulle finansieras av de stora folkrörelserna. Detta skulle ge CFF en gentemot statsmakterna mera självständig ställning, vilket skulle underlätta verksamheten och samarbetet med de från staten fristående folkrörelserna. Kooperativa Förbundet, Landsorganisationen, Svenska Arbetsgivareföreningen och Sveriges Lantbruksförbund förklarade sig beredda att ekonomiskt stödja verksamheten. Fr o m 1946 har de sålunda årligen bidragit med först 5 000 och sedermera 7 500 kronor vardera.

I de nya stadgar för CFF, som antogs år 1945, förklarade man att uppgiften vore att medverka till stärkande av landets värnkraft genom att sprida saklig upplysning om vårt riksförsvaret och det frivilliga försvarsarbetet, att befästa och stärka svensk försvarsvilja samt att utveckla intressegemenskapen mellan folk och försvar. För att markera denna gemenskap ändrades år 1946 även organisationens namn till *Centralkommittén Folk och Försvar*.

För att förbättra de ekonomiska möjligheterna skedde 1947 en samordning mellan CFF och Riksförbundet för Sveriges Försvar på så sätt att organisationerna delade lokaler och personal

samt även i andra hänseenden samordnade sin verksamhet. Riksförbundet för Sveriges Försvar hade redan under krigsåren anordnat flera kontaktkonferenser mellan företrädare för folkrörelserna och försvaret.

I enlighet med förslagen i Försvarets upplysningsutrednings betänkande lämnar Kungl Maj:t från budgetåret 1946/47 ett statsbidrag om 20 000 kronor till CFF som en särskild post, redovisad inom anslaget till försvarsupplysning.

CFF:s verksamhet har även — utan att fördenskull avbryta arbetet i försvarsupplysande syfte genom utställningar, broschyrer, tidskrifter m m — mer och mer inriktats på *kontaktkonferensverksamhet*. Dessa konferenser kunna i stort sett uppdelas i tre olika grupper, allt efter sin syftning:

1. Allmänt orienterande konferenser med deltagande från CFF:s medlemsorganisationer. Dessa konferenser avse, förutom sitt försvarsupplysande syfte, att skapa och vidmakthålla en fortlöpande kontakt mellan krigsmaktens befäl för ömsesidig orientering och diskussion om för försvarets vidkommande väsentliga frågor.

2. Konferenser med inriktning på ett bestämt ämne eller intresseområde. Konferenserna ha därvid behandlat sådana ämnesområden som "Akademikererna och försvaret", "Försvaret, skolan och medborgarfostran", "Försvaret och den frivilliga bildningsverksamheten", "Den andliga vården och vårt försvar", "Frivilligförsvaret", "Försvaret och ungdomen", m fl. Deltagare från civilt håll ha därvid representerat sådana yrkesgrupper, organisationer eller institutioner, vilka varit verksamma inom dessa intresseområden.

3. Konferenser med de politiska ungdomsförbunden. Till CFF äro anslutna Folkpartiets ungdomsförbund, Högerns

ungdomsförbund, Svenska Landsbygdens ungdomsförbund och Sveriges Socialdemokratiska Ungdomsförbund. Dessutom medverkade CFF i SSU:s stora konferens "Folk och Försvar" i Stockholm den 16—17 februari 1949, tio år efter den förut omnämnda första "Folk och Försvars"-konferensen. Som en följd av denna konferens har ordnats en rad lokala konferenser, vilka närmare skola beröras i det följande. Vid dessa efterföljande konferenser ha samtliga de fyra demokratiska politiska ungdomsförbunden medverkat, ibland som huvudarrangörer.

Nuläget

Konferenserna ha antingen varit centralt ordnade genom centralkommitténs försorg eller lokalt organiserade genom lokala kommittéer. De centrala konferenserna ha i regel förlagts till lämplig plats i närheten av Stockholm eller till Storlien. De ha icke minst givit impulser till lokala konferenser. Då de lokala konferenserna i detta sammanhang tilldraga sig det största intresset, kommer framställningen i fortsättningen att huvudsakligen beröra dem.

Vidare måste också här liksom i fortsättningen hållas i minnet, att även andra organisationer och myndigheter avhållit liknande konferenser efter mönster av här behandlade. Vad som här säges om av CFF eller dess lokala kommittéer ordnade konferenser gäller därför även dessa.

Konferenserna ha haft till främsta syfte att skapa kontakt mellan folket — företrätt av representanter för de större folkrörelserna och intresseorganisationerna — och de militära befälskårerna. Deltagarna från bägge sidor ha varit utvalda för att kunna företräda en så bred representation som möjligt. På grund av den frivilliga anslutningen har urvalet i stor utsträckning begränsats

till de mera positiva och intresserade. Liksom man från den civila sidan eftersträvat att få med så många kategorier och organisationer som möjligt, har man på militärt håll sett till att både officerare, underofficerare och underbefäl inbjudits. Likaså ha värnpliktiga, som varit i tjänst, beretts tillfälle deltaga.

Uppläggningen har varierat allt efter konferensernas karaktär och syfte. I regel ha de varat från lördag eftermiddag till söndag eftermiddag. Föreläggning och utspisning har ordnats vid de militära förbanden, då så lämpligen kunnat ske. Ofta ha därvid i programmet inrymmts förevisningar av militär materiel och utbildningsanordningar.

Programmen vid konferenserna ha skiftat. I regel har man dock eftersträvat att inleda konferenserna med översikter av de utrikespolitiska och militärpolitiska utvecklingstendenserna. Som föredragshållare i fråga om utrikespolitik har man anlitat allmänt erkända opolitiska föreläsare, bl a från Utrikespolitiska institutet. I övrigt ha föreläsningarna behandlat krigsmaktens aktuella frågor, frivilligförsvaret, samhällets krav i försvarshänseendet samt förutsättningarna för det militära, civila, ekonomiska och psykologiska försvaret. Förutom dessa mer försvarsupplysande ämnen har man även behandlat närliggande civila problem eller de deltagande civila organisationernas uppgifter och verksamhet.

Härutöver har man sökt skapa kontakt genom *diskussioner* med inledande anföranden av mera kontroversiell prägel. Man har sålunda debatterat sådana ämnen som "Befäl och meniga", "Demokrati och disciplin", "Den militära och civila miljön" m fl. Stundom har därvid stora motsättningar kommit i dagen liksom emellanåt även mer eller mindre berättigad kritik från bägge

håll framförts. Även om man icke vid alla tillfällen kunnat nå fram till en gemensam uppfattning, har man dock i regel lyckats från bägge sidor precisera sin syn på tingen i berörda hänseenden. Inte minst viktigt har varit, att befälkårens vid dessa debatter bibragts en klar uppfattning om hur de politiskt vakna ungdomarna — en betydelsefull och opinionsbildande del av den värnpliktiga ungdomen — ser på försvaret och dess problem.

Vid konferenserna med de politiska ungdomsförbunden har man överlåtit ledningen åt en för ändamålet särskilt bildad samarbetskommitté med representanter för samtliga medverkande organisationer och militära förband. Ordförandeskapet vid konferenserna har överlåtit åt någon på orten känd och erfaren kommunalman eller också växelvis lämnats åt representanter för de politiska ungdomsförbunden.

I samarbete mellan de politiska ungdomsförbunden och CFF ordnades fram till hösten 1950 ett antal *distriktskonferenser* på olika platser runt om i landet, varvid varje ungdomsförbund genom sina lokala organisationer tog initiativet. Efter dessa har sedan följt ett flertal mindre konferenser och verksamheten på detta område fortgår alljämt.

Bland de följdverkningar dessa kontaktkonferenser haft må nämnas, att vid skåneförbanden de politiska ungdomsförbunden växelvis låta särskilda "underhållningspatruller" turnera, vilka genom musik, deklamation och kortare anföranden söka bidra till de värnpliktigas trivsel och nöje. Våren 1951 avhölls vidare på flera olika orter informationsmöten för de inryckande för att ge dem förhandsorientering om vad som väntar dem under värnpliktstjänstgöringen. Liknande initiativ har även sedermera tagits i bl a Stockholm.

Erfarenheter

Av de erfarenheter från hittills avhållna konferenser, som sammanställts av försvarsstaben och därifrån utsänts till samtliga militära förband, kan man draga följande slutsatser.

Först och främst har man på flera håll ansett, att konferenserna böra omfatta högst omkring 100 deltagare. Vid några av kontaktkonferenserna ha inbjudits mer än 400 deltagare, varjämte talarna hämtats från huvudstaden. Genom det stora deltagarantalet och genom att de främsta talarna och debattörerna varit personer med stor auktoritet ha konferenserna i alltför hög grad fått karaktären av uppvisning och programförklaring. Om dessa kontaktkonferenser i stället ges en mera blygsam omfattning och inramning och om talare och debattörer i större utsträckning äro bygdens och förbandens egna, bli möjligheterna till debatt och kontakt större.

Debatten bör vidare i högre grad än hittills bli huvudsaken vid konferenserna. Man bör sålunda tillmätta rundlig tid för debatt, så att man från bägge sidor icke blott hinner konstatera vad som skiljer, utan också vad som förenar och vad man har av gemensamma värden. Debatten bör också ges en mera positiv inriktning genom lämpligt formulerade ämnen, t ex "Kontakten mellan förbandet och bygden". Därigenom kan man lättare få kritiker från bägge håll att komma med positiva förslag till förbättringar. Genom att föra överbatten till det lokala planet blir det också lättare att nå den kontakt och få fram det positiva samarbete, som dessa konferenser avse att ge.

Genom att ge konferenserna formen av grupparbete och en mera intim prägel bör man också söka att få bl a det yngre truppbefälet av alla kategorier att deltaga i debatten. Det är just genom

kontakten mellan dessa, som i den dagliga tjänsten få mest beröring med de värnpliktiga, och de positivt intresserade politiska ungdomarna som missförstånden kunna klaras upp och de värdefullaste uppslagen föras fram.

Som ett exempel på en konferensverksamhet efter dessa linjer må närmare redovisas en försöksverksamhet vid I 15 i Borås. Från vardera av de fyra politiska ungdomsförbundens lokalorganisationer har inbjudits fem medlemmar och dessutom har från regementet deltagit bl a representanter för de olika befälskårerna.

Formerna för dessa konferenser ha mera liknat en studie- och diskussionscirkel än de ovan beskrivna kontaktkonferenserna. Man har avstått från längre föreläsningar och anförandena ha mera fått karaktären av korta orienteringar. I övrigt har man besökt föreläggningarna, bevistat övningarna och därvid samtalat med de värnpliktiga i deras ordinarie verksamhet, besett moderna utbildningsanordningar m m. Därefter har på någon av förbandets mässar ordnats en diskussion under enkla former i samband med en kopp kaffe eller motsvarande förtäring. Vid debatterna ha berörts exempelvis frågan om hur man på bästa sätt skall kunna få till stånd en positiv samverkan till båtnad för den enskilde värnpliktige och försvaret. Även utbildningen har diskuterats på grundval av erfarenheterna från de föregående förevisningarna.

Vid ett tillfälle har även i anslutning till en av Göteborgs studentkårer och CFF gemensamt anordnad kontaktkonferens över ämnet "Studenterna och försvaret" representanter för göteborgsstudenterna fått besöka regementet under samma former som de politiska ungdomsföreningarna.

Utlandet

Utredningen har funnit det önskvärt att inhämta uppgifter även från utlandet om kontakten och samarbetet mellan krigsmakten och det civila samhället. Syftet med dessa undersökningar har varit att erhålla ytterligare synpunkter och uppslag, vilka skulle kunna omsättas här hemma. Genom förmedling av de svenska militärattachéerna i respektive länder har för den skull uppgifter erhållits från Belgien, Danmark, Frankrike, Nederländerna, Norge, Schweiz och USA. Upplysningarna från de tre sistnämnda länderna ha ytterligare kompletterats genom besök i andra tjänstesammanhang och genom muntliga upplysningar från på dessa verksamhetsområden verksamma och erfarna personer.

I de ovan nämnda länderna har man ungefär samma samhällsuppfattning och demokratiska inställning till försvaret som i Sverige. Likaså tillämpas principen om den allmänna värnplikten i dessa länder sedan lång tid tillbaka med undantag för USA — där värnplikten givits en till tid och omfattning mera speciell utformning. Men förutom dessa likheter finnas också bestämda skiljaktigheter, vilka måste beaktas vid en jämförelse och vilka utredningen därför inledningsvis velat i korthet redovisa.

Alltsedan krigsslutet har omfattande ockupations- och beredskapsåtgärder satt sin prägel på främst förläggning och utbildning i de ovannämnda länderna, med undantag för Schweiz. Såväl

ockupationstjänsten i Tyskland och Österrike som behovet av trupp på andra håll i utlandet har haft till följd, att förbanden efter en kort utbildning i hemorten flyttats utomlands till beredskapsuppgifter vid sidan av den gängse fredsutbildningen. Dessa omständigheter tillika med behovet att snabbt reorganisera krigsmakten efter kriget ha skapat svårbemästrade förhållanden, som icke ha någon motsvarighet i svenska beredskapsproblem. Fredsförhållanden i egentlig mening ha som bekant ännu ej inträtt. Samtidigt har på de flesta håll krigsmakten genomgått en sådan grundlig omorganisation, att förhållandena från tiden före kriget ej längre äro aktuella.

Utbildningssynpunkter och bristen på lämplig övningsterräng i närheten av städerna ha även lett till att utbildningen ofta bedrives i större läger, långt bort från större orter. Detta har medfört, att frågan om lokal rekrytering icke spelar någon roll liksom att garnisonsorter motsvarande de svenska icke finnas. Över huvud taget är icke den provinsiella anknytningen lika stark i utlandet som i Sverige och våra grannländer. Förbanden flyttas ofta och likaså sker ofta utbyte av befälspersonalen.

Vidare måste även hänsyn tagas till traditionella olikheter mellan olika länder. Krigsmakten i Schweiz har sålunda en annan ställning bland medborgarna än här. Den schweiziska medborgaren är enligt den allmänna uppfattningen

samtidigt soldat och medborgare, varför gränslinjen mellan dessa begrepp är svår att dra. Kontaktverksamheten och samarbetet utgör därför icke samma problem som i Sverige. Detta kan måhända vara ett ideal att sträva efter även för oss men är svårt att förverkliga, då det bygger på historiska traditioner samt politiska och militära förhållanden, vilka äro särpräglade för Schweiz.

De uppgifter och synpunkter, som lämnats utredningen i dessa stycken, visa dock att principerna för kontakt och samarbete i de flesta fall ungefär överensstämna med de svenska strävandena. Ur svensk synpunkt mest värdefulla äro de erfarenheter, som härröra från mindre och nationellt homogena länder, i första hand våra nordiska grannländer Danmark och Norge.

Från *Nederländerna* må anföras, att man där regelbundet anordnar övningsmarscher om 3—4 dagars längd för förband ur olika vapenslag. Ändamålet med dessa övningar är att låta soldaterna lära känna sitt land liksom att söka knyta intimare kontakt mellan militären och allmänheten. Man söker därvid lägga marscherna genom sådana delar av landet, där inga garnisoner finnas och där sålunda civilbefolkningen har föga kontakt med krigsmakten. Före marschens början utdelas vid förbanden små resebeskrivningar.

Motsvarande upplysning har i Sverige meddelats till trupp som deltagit i större fälttjänstövningar, exempelvis i form av orienteringsblad under "Västgötamanövern" 1951 och i "Frontposten" under Krigsmaktsövningen 1952.

Paralleller med förhållanden i *Schweiz* ha ofta dragits i fråga om militär målsättning, gemensam demokratisk grundsyn m m. Då olikheterna, såsom ovan nämnts, dock äro väsentliga på här behandlade områden, må här en-

dast erinras om de initiativ, vilka tagits från civilt håll i syfte att skapa trivsel för de inkallade soldaterna. Ideella och religiösa organisationer ha själva tagit hand om soldathemsverksamheten, vilken fått en efter svenska förhållanden betydande omfattning. Från *Frankrike* och *Belgien* har — möjligen bortsett från en viss samordning av försvarets socialvårdstjänst med civila myndigheter — icke rapporterats några ur svensk synpunkt nya eller aktuella initiativ på här ifrågavarande områden.

Även de erfarenheter, vilka föreligga från *USA*, tyda på att förhållandena där äro alltför skiljaktliga från vårt eget lands förhållanden för att ge några uppslag. Garnisonerna utgöra i regel självständiga samhällen av lägertyp, belägna långt bort från civil bebyggelse med hänsyn till kraven på övningsterräng. Utbildningen är vanligen koncentrerad till stora utbildningscentraler, där personalen genom omflyttningar ofta bytes. Lokal rekrytering i svensk mening förekommer icke. Den närmaste motsvarigheten till våra frivilliga försvarsorganisationer utgöres — fränsett de militära kamratföreningarna av veterankaraktär — huvudsakligen av National Guard och Organized Reserve Corps, som dock helt bestå av reservpersonal. De amerikanska erfarenheterna i dessa hänseenden kunna sålunda knappast överföras på svenska förhållanden.

I *Danmark* står kontakt- och samsarbetsverksamheten under överinseende av Försvarsministerns "folk- og værn-utvalg", som är parlamentariskt sammansatt. Ett särskilt organ, "Forsvarets velfaerdstjeneste" handhar förutom personalvårdsverksamheten även kontaktverksamheten och försvarsupplysningen. Presstjänstfrågor handläggas i ett annat organ med motsvarande ställning, "Forsvarets presstjeneste". Vid divisionerna och vid marinen finnas

särskilda officerare avdelade för denna verksamhet. Särskild uppmärksamhet har ägnats åt kontakten mellan garnisonerna och orten. Som ett led i denna strävan har man sökt samarbete med turistföreningarna på orten i syfte att de värnpliktiga skola lära känna garnisonsstaden och dess omnejd. Liksom i Sverige har man delat ut broschyrer i dessa ämnen, organiserat besök vid ur kultur- eller skönhets synpunkt märkliga platser, industribesök osv. På flera orter har man skapat särskilda kontaktkommittéer för samarbetet inom garnisonsorten och omhändertagandet av de värnpliktiga. Från militär sida söker man ofta vid inryckning sammanföra ortsbefolkningen med de värnpliktiga vid gemensamma fester, där ortens för- mågor och de värnpliktiga själva svara för underhållningen. I regel ingå även militära representanter i de kommunala ungdomsnämnderna.

Som exempel kan nämnas att enligt uppgifter i broschyren "Soldat i Naestved" finnes i denna garnisonsstad ett kontaktutvalg, som består av fem civila från olika verksamhetsområden i det kommunala livet, bl a prosten i staden. Det samarbetar nära med en särskild nämnd vid förbandet, Fritidsutvalget, vari ingå två man från varje kompani eller motsvarande. Tillsammans behandlar dessa båda nämnder frågor om de värnpliktigas deltagande i ortens föreningsliv, inbjudningar till hemmen för de värnpliktiga samt utflykter och besök i staden och dess omgivning.

Ett annat led i samarbetet från Folk og Værns sida är upplysning i skolorna om värnplikten. I regel sker detta på så sätt, att divisionens Folk og Værn-officer håller föredrag för gymnasiernas avgångsklasser om värnplikten och ger anvisningar för hur tjänstgöringen bör planeras för att i minsta möjliga mån hindra den civila utbildningen.

Slutligen må nämnas, att man i Danmark inlett en kontaktkonferensverksamhet av i stort sett samma utformning som i Sverige.

I Norge har kontakten mellan garnison och bygd ej hunnit utvecklas på samma sätt som i Danmark och Sverige. Delvis beror detta på att utbildningen till stor del sker i läger, ofta avses beläggna i förhållande till större orter. Detta hindrar dock icke att samarbets- och kontaktproblemen uppmärksammas från såväl politiskt som militärt håll. Efter kriget organiserades ett ledande centralt organ, Forsvarets Undervisnings- og Velferdskorps, för bl a det verksamhetsområde, som omfattar civilt-militärt samarbete. Undervisnings- og Velferdskorpsen, som lyder direkt under försvarsdepartementet, handlägger alla centrala frågor om press, film, social omvårdnad, undervisning, upplysning, marketenterier, förströelse m m. Denna organisation underlättar givetvis avsevärt det centrala samarbetet, liksom det har stora möjligheter att vara vägledande för lokal samverkan.

På initiativ av dåvarande statsminister Gerhardsen bildades vidare år 1951 en riksomfattande samarbetsorganisation efter samma mönster som den svenska CFF, Folk og Forsvar. Till Folk og Forsvar ha anslutit sig de flesta större folkrörelser, intresseorganisationer och politiska ungdomsorganisationer i Norge. Verksamheten har hittills huvudsakligen bestått i försvarsutställningar, kontaktkonferenser, diskussioner m m.

Ur svensk synpunkt synes bl a böra beaktas den starka centraliseringen i Norge i fråga om marketenterier m m, vilket möjliggjort en stordrift i vissa hänseenden. Härigenom har man fått medel och resurser till goda fritidslokaler även vid mindre förband. Den norska militära filmtjänsten kan ca

fyra gånger årligen sända ut militära filmjournaler, vilka med framgång visats på samtliga biografer i landet. Förutom denna aktiva filmtjänst må även nämnas den för soldaterna speciellt avsedda veckotidningen "Manskapsavisa". Denna tidning, som utgives av Undervisnings- og Velferdskorpset, har icke dragit sig för att föra en frimodig presspolemik med dagspressen, både i större försvarsfrågor och i värnpliktigas enskilda förhållanden, exempelvis när det gällt att ta de värnpliktigas parti vid konflikter med restauranter och offentliga lokaler angående uniformerade värnpliktigas behandling m m.

Vad slutligen vårt östra grannland *Finland* beträffar, har omvälvningarna i fråga om krigsmakten varit stora efter kriget. Skyddskårerna, lottaorganisa-

tionen, Vapenbrödraförbunden och andra frivilliga organisationer ha upplösts. Även i övrigt synas förhållandena ur svensk synpunkt så särpräglade av inte minst politiska skäl, att några klara erfarenheter knappast kunna dragas. Möjligen må dock erinras om de stora insatser, som gjorts från civilt håll för att lindra svårigheterna för de krigsskadade m fl.

De erhållna uppgifterna om utländska förhållanden ha icke givit några egentligen nya uppslag till samarbets- eller kontaktåtgärder. Det material, som utredningen erhållit, visar i flera avseenden att den svenska verksamheten sökt sig fram på ungefär samma vägar som i andra länder och — torde man vara berättigad att tillägga — kommit väl så långt.

AVDELNING II

Synpunkter och förslag

ADRIANUS
Stipendier och föreläsningar

ÅTTONDE KAPITLET

Ömsesidig kontakt- och upplysningsverksamhet

I föregående avdelning har det för rådande samarbetet mellan lokala civila och militära instanser — på grundval av båda parternas egna uppgifter — redovisats.

Utredningen vill i följande avsnitt försöka närmare belysa de olika samarbetsobjektens natur liksom samarbetsvägarnas framkomlighet. På flertalet orter kunna dessa förslag användas, på andra kunna de svårigen genomföras. Det måste i sista hand tillkomma varje förbandschef att *bedöma lämpligheten efter de lokala förhållandena*. Utredningen kan endast giva en allmän översikt över tänkbara samarbetsvägar.

Vid denna översyn har det ansetts önskvärt att söka kartlägga de gemensamma intressen och uppgifter, som kunna kräva samarbete eller giva anledning till samverkan. Vissa slutsatser ha därvid dragits ur innehållet i avdelning I. Andra synpunkter ha hämtats från tidigare utredningar i närliggande frågor eller från institutioner och organisationer med verksamhet på dessa områden. Genom att besöka garnisonsorter, delta i kontaktkonferenser av skilda slag och samtala med i samarbetsfrågor förtrogna personer har erfarenhetsmaterialet kunnat fullständigas.

Det har emellertid visat sig svårt att genomföra en lämplig systematisering. En avgränsning mellan olika verksamhetsområden är icke heller lätt att åstadkomma. Vidare föreligger svårigheter att avgöra hur arbetsfördelning-

en mellan de civila och militära instanserna i det praktiska arbetet bör ske, vem som skall ta initiativ m m. Utredningen har därför i denna framställning begränsat sig till att söka avgränsa olika verksamhetsområden efter så enkla och praktiska principer som möjligt. Av naturliga skäl har utredningen icke ansett sig i detalj kunna ingå på frågan om arbets- eller ansvarsfördelningen mellan de civila och militära instanserna utan har inskränkt sig till att undersöka möjligheterna till samordning eller samverkan till ömsesidig nytta. Utredningen har i anslutning härtil velat framföra förslag till sådana åtgärder från främst militärt håll, vilka kunna på längre eller kortare sikt befordra kontakten och samarbetet. Utredningen har därvid ansett sig — utan att ordningsföljden innebär någon inbördes värdesättning — kunna särskilja nedanstående olika verksamhetsfält:

Ömsesidig kontakt- och upplysningsverksamhet.

Samarbetsuppgifter av social och ekonomisk karaktär.

Rekrytering och yrkesvägledning.

Fritidsverksamhet för förbandens personal.

Kulturellt och ideellt samarbete.

Samverkan i fråga om idrott och fysisk fostran.

Kontakt med ortspresen.

Stödåtgärder för det frivilliga försvarsarbetet.

Det privata umgänget.

Av grundläggande betydelse för samarbetet är, att man på båda sidor äger *kunskap* och *förståelse* för varandras uppgifter och verksamhet, vilket i sin tur förutsätter ömsesidig kontakt- och upplysningsverksamhet. Denna synes böra vara inriktad på att å ena sidan ge den civila allmänheten en klar uppfattning om krigsmaktens och de militära förbandens uppgifter, verksamhet och behov av olika slag samt att å andra sidan bibringa den militära personalen — fast anställda likaväl som värnpliktiga — motsvarande kunskaper om det civila samhället överhuvud samt om garnisonsorten och bygden däromkring. Därigenom skulle man på civilt håll få en bättre förståelse för de militära förbandens verksamhet liksom för samhällets krav på den enskilde medborgaren samtidigt som den militära befälspersonalen bättre skulle kunna förstå bygdens folk och de värnpliktiga samt deras inställning till försvaret och verksamheten inom förbanden.

Den nuvarande allvarliga utrikespolitiska situationen och den alltmer omfattade och erkända uppfattningen, att försvaret är en livsviktig, för hela samhället gemensam angelägenhet, både nödvändiggör och underlättar denna kontakt.

Försvarsupplysning bland allmänheten

Betydelsen av en saklig och verksam försvarsupplysning för allmänheten har tidigare betonats. Vid sidan av konferenser, förbandsdagar m m förekommer även direkt upplysning i sådana former som föreläsningar, utställningar, filmförevisningar m m. Fastän Försvarets upplysningsutredning på sin tid behandlade dessa frågor, synes det dock erforderligt att än en gång peka på sådana åtgärder som böra vidtagas i syfte att nå bättre resultat av kontaktverksamheten.

Föreläsningar för allmänheten i försvarsfrågor ha förekommit med stöd från såväl myndigheter som enskilda organisationer. Därvidlag har det visat sig att konjunkursvängningarna på detta område äro avsevärda och nära sammanhånga med det utrikespolitiska intresset bland allmänheten och i de ledande folkrörelserna. På senare år har sålunda en tendens till ökat intresse kunnat förmärkas. Det är därför angeläget att den militära personal, som är lämpad för sådan föreläsningsverksamhet, kan frigöras i erforderlig utsträckning från sin ordinarie tjänst.

Här må erinras om upplysningsutredningens förslag att denna försvarsupplysning skulle räknas som tjänst utan avdrag ifråga om löneförmåner eller semester. Genom kungl brev 24/5 1946 lämnades även medgivande härtill. Överbefälhavaren utfärdade år 1947 kompletterande anvisningar, varvid ledigheten för medverkan i försvarsupplysning begränsades till tolv dagar per år. Föreläsare skulle antingen vara upptagna i den av skolöverstyrelsen utgivna föreläsningsskolelagen eller godkända av chefen för försvarsstaben.

Sannolikt ha de ökade anspråken på utbildningspersonal vid förbanden medfört, att det i kungabrevet angivna villkoret "att tjänsten icke eftersattes" hindrat, att lämpliga föreläsare frigöras. Det är utredningens förhoppning att förhållandena snart skola bli sådana, att förbandscheferna icke av tjänsteskäl måste motsätta sig sådan ledighet för militära föreläsare.

Försvarsutställningar ha förekommit i ganska stor omfattning. Då denna verksamhet icke närmare berörts av upplysningsutredningen, må här nämnas, att under de senare åren ett dussin större eller mindre sådana utställningar årligen ägt rum. De ha tilldragit sig en glädjande stor uppskattning hos

allmänheten liksom från de kommunala myndigheternas sida, något som även kommit till uttryck i pressreferaten. Stundom ha de anordnats av ortens frivilliga försvarsorganisationer. I andra fall arrangeras de i anslutning till förbandsdagar eller i samband med örlogsbesök. Icke mindre betydelsefulla ha de försvarsutställningar varit, vilka ingått som en del av andra merkantilt-kulturellt inriktade utställningar på större eller mindre orter, exempelvis vid Gävleutställningen 1946 och Karlstadsutställningen 1947. Under de senare åren ha JUF och de militära förbanden anordnat särskilda utställningar under den gemensamma beteckningen "Jordbruk, skogsvård och försvar" eller liknande. Marinen har på motsvarande sätt anordnat utställningar i samarbete med sjöfarts- och fiskeorganisationer bl a i Hälsingborg och Öregrund under år 1949. Som exempel på en stor utställning, anordnad av de tre försvarsgrenarna och försvarsstaben i samarbete, kan även nämnas försvarsutställningen i Stockholm på Skeppsholmen 1949. Vid detta tillfälle, liksom vid de flesta försvarsutställningar, anordnades militära förevisningsövningar av de tre försvarsgrenarna och de frivilliga försvarsorganisationerna, bl a i form av en större gemensam tillämpningsövning under sista dagen.

Försvarsutställningarna — särskilt av sistnämnda slag — kräva dock stora insatser i fråga om personal och materiel. Icke minst bevakningen har varit ett svårlost problem. Den alltmer ökade intensiteten i det militära utbildningsarbetet liksom kravet på kontinuerlig förnyelse av utställningsmaterielen har även verkat hämmande för denna kontaktverksamhet.

Utredningen är emellertid angelägen understryka, att dessa försvarsutställningar jämte förevisningar av olika slag

äga stort värde som medel i upplysningens tjänst. Rekryteringen till det frivilliga försvaret och försvarsväsendet överhuvud har haft ett gott stöd i dessa utställningar. Det är fördenskull utredningens bestämda uppfattning, att statsmakterna genom anslag till dessa ändamål och genom lämpliga bestämmelser böra stödja goda initiativ av detta slag. Närmast bör det ankomma på chefen för försvarsstaben att i samverkan med försvarets upplysnings- och personalvårdsnämnd noga följa utvecklingen och avgiva de detaljförslag och äskanden, som med hänsyn till rådande förhållanden kunna befinnas önskvärda.

Som tidigare framhållits synes det även vara betydelsefullt, att de militära förbandscheferna uppmuntra allmänheten till *studiebesök vid förbanden*. Flera förband ha också redovisat talrika besök av pressmän, skolklasser, särskilda yrkesgrupper m fl. I skolundervisningen i samhälls- och medborgarkunskap skulle säkerligen sådana studiebesök kunna bli ett stimulerande inslag. Vid några förband har man även gjort permanenta anordningar för sådana besök genom att iordningställa förbandsmuseer o dyl. Vid örlogsstationen i Stockholm har man sålunda till nytta för framför allt resande skolklasser ordnat en liten permanent utställning. Ytterligare synpunkter på dylika anordningar återkommer utredningen till i ett senare sammanhang. De goda erfarenheter, som redovisats från de förband, som närmast prövat dessa kontaktmetoder, ge härvidlag belägg för att förbandscheferna ha möjligheter att med tämligen små medel nå goda resultat.

I fråga om försvarsupplysning må icke heller den *militära upplysningsfilmen* förbigås. Genom de impulser, som lämnats av upplysningsutredningen, organiserades en särskild filmdetalj inom försvarsstabens press- och filmavdel-

ning. Till verksamheten utgår årligen ett anslag på 15 000 kronor. Verksamheten sker i nära samband med Armé-, Marin- och Flygfilm samt försvarsgrensledningarnas filmdetaljer och omfattar framställning av populärt hållen film om krigsmaktens verksamhet för visning i form av förspel o dyl på vanliga biografier.

Verksamheten vid försvarsstabens filmdetalj synes emellertid kunna effektiviseras såväl i fråga om organisation som omfattning. Erfarenheter från utlandet, bla från Norge, visa upplysningsfilmens betydelse som kontaktmedel och ge även uppslag för en effektivisering av försvarets filmverksamhet utöver vad dess nuvarande organisation medger. Enligt utredningens uppfattning borde även en bättre samordning mellan försvarsgrenarna ge möjligheter till en rationalisering av verksamheten. Vidare borde undersökas, huruvida icke lämpliga undervisningsfilmer skulle kunna framställas i syfte att underlätta *skolundervisningen om försvaret* inom ramen för ämnet samhällskunskap. Med hänsyn till den rent lokala kontakt- och upplysningsverksamheten vore det lika så önskvärt att producera särskilda "förbandsfilmer", som omfatta lämpliga avsnitt ur utbildnings- och annan verksamhet i förbandens dagliga liv. Härvidlag vore önskvärt, att förbanden själva toge initiativ i denna riktning — ev under medverkan från kamratföreningar o dyl.

I detta sammanhang må även erinras om, att frågan om *försvarsupplysning i radio* måste ägnas ökad uppmärksamhet. Ett vidgat samarbete mellan Radiotjänst och centrala militära myndigheter — delvis i samverkan med de folkliga intresseorganisationerna — har även under den senaste tiden kommit till stånd. Såsom exempel på hur sådant samarbete kan etableras, förtjänar erin-

ras om den på SSU:s förslag år 1949 anordnade radiodiskussionen mellan företrädare för olika personalkategorier om trivseln i det militära, åtföljd av lokala diskussioner vid förbanden såsom fortsättning på radioutsändningen. Vidare utsändes i samband med inryckningen för arméns värnpliktiga år 1949 ett radioprogram för årets rekryter med inlägg av försvarsministern, arméchefen samt en känd idrottsledare. Ännu äro dock de inslag av försvarskaraktär, som förekomma i radioprogrammen, alltför sällsynta och motsvara icke på något sätt försvarets rimliga andel i allmänhetens intresse. Utredningen hoppas därför, att Radiotjänst kommer att ägna dessa frågor den uppmärksamhet, som de förtjäna. Även om de folkrörelser, som representeras i radionämnden, på flera andra områden lämnat stöd åt en saklig försvarsupplysning, synes det önskvärt att även en militär representant ingår i denna nämnd.

Samhällsupplysning för befälet

Det har i den föregående framställningen icke kunnat undvikas, att utredningen upprepade gånger lagt uppgiften att taga nya initiativ i dessa frågor på befälskårerna. Förutsättningen för att detta skall kunna bli möjligt är emellertid att befälet får tid, möjligheter och utbildning för denna verksamhet. Utbildningen innebär då främst en tillfredsställande orientering om samhällslivet i allmänhet och om den närmaste ortens och bygdens problem.

Såsom exempel på vad som nu göres på dessa områden, kan nämnas att utbildning i *samhällskunskap* förekommer vid all grundläggande utbildning för den fast anställda militära personalen. Årligen avhållas dessutom i försvarsstabens regi ett antal kurser för främst officerare och underofficerare, vilka avses som lärare för de värnplik-

tiga i medborgarkunskap. Jämsides med försvarsstabens kurser pågår genom marinledningens försorg en motsvarande utbildning för främst marinens befälspersonal. Dessa kurser ha i regel haft en längd, som på grund av rådande befälsbrist begränsats till en eller två veckor. Genom denna kursverksamhet har ett antal befäl vid varje förband fått någon utbildning i samhällskunskap och i metoderna att föra dessa kunskaper vidare till de värnpliktiga. De hittillsvarande erfarenheterna och uttalanden från olika parter har givit utredningen den uppfattningen, att redan nu en god grund lagts för kontakt och samarbete genom denna utbildning. Det är utredningens förhoppning att utvecklingen skall fortsätta på liknande sätt.

Utbildningen i *diskussionsteknik* har nu mer än tidigare beaktats vid såväl officers- som underofficersutbildningen. Personalförbunden ha även tagit vissa initiativ i samma riktning.

Utöver den obligatoriska utbildningen ha även de militära befälskårerna möjligheter att ytterligare öka sina kunskaper i hithörande frågor genom *korrespondensundervisning*, anordnad av försvarets brevskola. Kurser i psykologi, kommunalkunskap, socialpolitik m m ha utarbetats i samarbete med brevskolan och det kan förtjäna omnämnas, att vissa kurser samlat upp till 1 000 elever. På sina håll ha dessa korrespondensstudier bedrivits som gruppstudier med medlemmar från skilda personalkategorier, vilket även givit studierna värde som kontaktmedel inom förbanden.

Denna undervisning för såväl fast anställt befäl som värnpliktiga har nyss påbörjats och ännu brister en del i fråga om planläggning och utbildningsmetodik. Från vissa håll, såväl i den mer interna diskussionen inom krigsmakten som i pressen, har man angrä-

pit utbildningen i samhällskunskap och då främst med det motivet att den tar dyrbar utbildningstid från rent militära ämnen. Utredningen, som enbart har att bedöma dessa frågor ur kontakt- och samarbetssynpunkt, vill likväl hävda att de skäl, som ovan redovisats, tala för ett bibehållande av utbildningen i nuvarande omfattning.

Kontaktkonferenser

De erfarenheter från hittills avhållna kontaktkonferenser, som redovisats i kap 6, äro i stort sett positiva och mana till fortsättning. Utredningen finner därför lämpligt föreslå, att försvarsstaben i samverkan med försvarsgrensledningarna och centralkommittén Folk och Försvar intensifierar arbetet på *lokala* konferenser landet runt liksom att de militära förbandscheferna uppmanas själva taga initiativ till eller medverka vid anordnandet av sådana mindre konferenser på de olika garnisonsorterna i landet. De hittills vunna erfarenheterna, såsom de återgivits i avd I, böra därvid beaktas.

Från militärt håll har anförts, att dessa konferenser i några fall dragit betydande kostnader för traktamenten till militär personal, utspisning av deltagare m m. Gentemot detta kan anföras, att dessa kostnader i stor utsträckning sammanhängt med att de första konferenserna fått en större omfattning än de, som nu närmast avses. Vid mindre och mera lokalt betonade konferenser kommer med all säkerhet de "utsocknes" att bli färre och därmed minskas även kostnaderna.

Självfallet kunna dessa konferenser icke alltför ofta upprepas av ekonomiska orsaker och tidsskäl. Den kontakt, som vunnits genom konferenserna, bör dock fortsätta och utnyttjas så som skett exempelvis i Skåne, där de politiska ungdomsförbunden visat en gläd-

jande positiv strävan till fortsatt samarbete.

Omväxlande med konferenser för de politiska ungdomsförbunden synas förbandscheferna och försvarsområdesbefälhavarna gemensamt böra söka ta kontakt på liknande sätt med andra grupper och folkrörelser inom samhället. Sålunda bör möjlighet beredas att inbjuda stadsfullmäktige och vissa kommunala befattningshavare på orten, landstingens ledamöter, lärare och elever vid garnisonsortens och omnejdens skolor, representanter för de större folkrörelserna m fl för att taga del av förhållandena och utbildningsarbetet inom förbundet. Säkerligen skulle en sådan kontakt, om den ges lämplig utformning, vara värdefull för bägge parter.

Utredningen har funnit det önskvärt, att vissa *reglerande anvisningar* utfärdas från centralt håll för kontaktverksamheten. De hittills vunna erfarenheterna visa nämligen, att intresset och insatserna i fråga om denna verksamhet skiftar högst betydligt mellan olika orter. Visserligen är det sant, att även förutsättningarna i olika hänseenden varierar, men icke minst synes omfattningen och resultaten bero på de militära chefernas insatser. Då det måste anses påvåla varje förbandschef att utåt företräda förbundet och att göra detta på sådant sätt, att samarbetet med den civila omvärlden löper friktionsfritt och i bästa samförstånd, gäller det främst att ge förbandschefen de materiella resurserna att fylla denna uppgift. Tidsskäl och andra orsaker kan dock hindra den ansvarige chefen att personligen sköta all denna verksamhet. I många fall måste därför uppgifterna överlåtas på andra för denna verksamhet lämpade befattningshavare.

I ovannämnda anvisningar bör enligt utredningens uppfattning framhål-

las, att *minst en årlig konferens* skall hållas vid förbanden med företrädare för ortens och bygdens institutioner och organisationer. Erfarenheterna från tidigare konferensverksamhet ha visat, att kretsen av inbjudna icke får bli för stor eller göras alltför heterogen. Det kan därför vara lämpligt att ena året samla landstingsledamöter och kommunala institutioner m m och följande år lärare, folkbildare och representanter för ideella organisationer osv. På så sätt skulle kontakterna successivt ökas och breddas.

Den en gång skapade kontakten måste underhållas och stärkas genom sådana samarbetsåtgärder, som ömsesidigt kunna överenskommas. Varje konferens bör därför utlösa konkreta åtgärder. Sedan man diskuterat praktiska samarbetsfrågor, böra alla de användbara uppslag prövas, som framkommit under debatten. Hur denna prövning utfallit, bör meddelas den person eller organisation, som framfört förslaget. Detta kan även ge anledning till en ny kontaktkonferens eller delgivas i form av en rundskrivelse. Vidare kan det vara lämpligt att genom protokoll eller sammanfattningar av viktigare föredrag eller debattinlägg ge deltagarna ett underlag för minnet och ett stöd för referat i pressen eller i föreningsorgan. Vid nästa konferens böra även resultaten av den föregående redovisas.

Om därmed uppgifterna ha skisserats, återstår att nämna några ord om medlen och möjligheterna. Tid och personal fordras för att förbereda och genomföra konferenserna och arbetsläget vid förbanden blir därför en avgörande faktor. Nödvändiga penningmedel måste likaså ställas till förfogande från statens sida, så att icke förbandscheferna personligen eller de militära befälskårerna skola bli alltför hårt betungade av den gästfrihet i enklare former, som kan tänkas

behövlig vid sådan verksamhet. Utredningen återkommer i kap 17 till dessa ekonomiska problem.

Militära kamratföreningar

De militära kamratföreningarna äro att betrakta som ett målmedvetet uttryck från de militära förbandens och för försvaret intresserade enskildas sida att nå en god kontakt mellan förband, stad och bygd.

I de förut relaterade yttrandena ha bl a förbandscheferna betonat det stora värde, som dessa kamratföreningar ha, varvid särskilt framhålles betydelsen av de "förbandsdagar" som anordnas, i regel under medverkan av dessa föreningar.

Kamratföreningarna ha tvivelsutan gjort goda insatser — icke minst genom sina tidningar, sina kamratträffar och sina insatser för "regementets dag". De representera frivilliga insatser av många gånger berömvärda mått. Verksamheten är därför värd allt det understöd, som den kan få från såväl militära som civila myndigheters sida.

Från en del håll — icke minst från ungdomsorganisationernas sida — har man emellertid riktat kritik mot att de militära kamratföreningarna alltför mycket ägnat sig åt värden av äldre traditioner. Denna tendens märks i vissa kamratföreningars tidningar, som ofta innehålla stoff i huvudsak eller enbart från äldre tiders historia och från livet på de gamla hedarna. Kamratföreningarna borde enligt kritikerna hellre vårda sig om minnena och traditionerna från det andra världskrigets beredskapsperioder och erfarenheterna från de nutida övningarna för att icke mista kontakten med de yngre och medelålders generationerna.

Utredningen måste även konstatera, att kritiken i viss utsträckning är berättigad. Från de militära förbandens

sida och från kamratföreningarna själva kan därför på sina håll finnas anledning att ta upp frågan om *förnyelse av kamratföreningarnas verksamhet*. Närmast gäller det därvid att få kontakt med de yngre åldersklasserna och hålla dem kvar i kamratföreningarna. Måhända kan detta ske genom en förnyelse inom vissa föreningsstyrelser liksom att komma fram till nya verksamhetsformer. Det aktiva truppbefälet bör även, i större utsträckning än vad som är fallet på de flesta håll, kunna skapa ett mera bestående intresse för kamratföreningarna hos de i tjänst varande värnpliktiga. Icke minst böra dessa förenings tidningar återspegla denna förnyelse och få fram en mera tidsenlig inriktning. Framgångsrika försök i denna riktning har även under de senaste åren gjorts av en del kamratföreningar.

Vad som här sagts om de militära kamratföreningarnas verksamhet gäller även på sina håll om "*regementets dag*". Förbandscheferna och befälskårerna ha i regel gjort stora insatser för att ge dessa fester en effektiv och anslående gestaltning. Programmet synes dock ofta alltför standardmässigt omfatta korum, förbimarsch av inelligande styrka och kamratföreningarnas medlemmar, årligen återkommande förevisningsövning, visning av kaserner och vapen, festtal, ärtmiddag i regementets matsal osv — alltså med en tröttande tendens till upprepning av ett och samma program. Fördenskull finns det även i detta fall anledning att ta fasta på de impulser till förnyelse, som framkommit och som även framgå av redogörelsen i kap 2. Sålunda har man vid flera förband eftersträvat att förlägga dessa fester till *andra orter* än garnisonsorten, vanligen då i samband med att förbanden bedriva övningar i dessa trakter. Genom försvarsutställningar i an-

slutning till kamratfesterna, genom att samtidigt ordna kamratföreningssammanträden på den gästade orten liksom genom att på lämpligt sätt söka kontakt med de kommunala myndigheterna på dessa nya orter har man skapat förutsättningar för ett vidgat samarbete mellan förbundet och den bygd som besökes.

I anslutning till vad tidigare anförts beträffande "fadderortsverksamheten" må framhållas, att med lämpliga mellan-tider återkommande besök av örlogsfartyg eller förband ur armén och flygvapnet på fadderorterna jämväl kunna vara av värde för kontakt och samarbete. Under mellanperioderna bör kontakten förmedlas av lokalavdelningarna ur kamratföreningarna, Flottans män m fl organisationer.

Även om utredningen i några hänseenden funnit anledning att framlägga en viss kritik i de här behandlade frågorna, får detta dock icke undanskymma det värde och den betydelse, som kamratföreningar och kamratdagar haft och har för kontakten och samarbetet mellan civilt och militärt. Frivilliga insatser och oavlönat arbete ha skapat resultat av bestående värde. Även om särskilt "regementets dag" och motsvarande fester ha kostat förbanden både tid och ekonomiska upppoffringar, ha likväl resultaten vanligen mer än väl uppvägt detta. Utredningen finner därför angeläget betona, att förbandscheferna icke böra bindas så hårt i ekonomiskt hänseende att denna verksamhet blir lidande därav. Åtskilligt mera än f n torde kunna överlämnas åt förbandscheferna att bedöma och avgöra.

Kontakt med skolorna

Då det gäller att nå kontakt med folkopinionen, skapa samhörighet och ömsesidig förståelse, synes det utredningen, att ett utökat samarbete med

skolorna och lärarkårerna vore värdefullt och sålunda önskvärt. Genom den undervisning i samhällskunskap, som sedan några år tillbaka ingår i den militära utbildningen för såväl fast anställda som värnpliktiga, har krigsmakten och skolorna fått som en gemensam uppgift att sprida samhällelig upplysning. Betydelsen av samordning i fråga om denna uppgift har ytterligare ökat sedan man i alla läger blivit överens om att skolornas undervisning i dessa stycken måste betydligt utvidgas. I den av 1946 års skolkommision föreslagna enhetsskolan kommer skoltiden att utsträckas till nio år. Redan nu har inryckningen till första tjänstgöringen för de värnpliktiga framflyttats till normalt det kalenderår, under vilket de fylla tjugo år. Härigenom minskas tiden mellan skoltidens slut och värnpliktstjänstgöringens början betydligt. För ungdomar med gymnasie- eller därmed jämförlig utbildning följer i regel militärtjänstgöringen direkt på skoltiden.

Redan med hänsyn till den gemensamma ungdomsfostrande uppgiften vore sålunda en bättre kontakt mellan de militära befälskårerna och lärarkårerna naturlig. Ur militär synpunkt borde det härigenom bjudas tillfällen att lära känna ungdomen även från nya sidor, liksom möjligheter att påverka ungdomens inställning till landets försvar i positiv riktning. Detta skulle ge lättnader icke blott i utbildningshänseende utan även ur rekryteringssynpunkt. Detta får dock icke tas till intäkt för att skolorna skola utnyttjas som "propaganda"-objekt. Upplysningsverksamhet bör ske i form av saklig orientering och fria diskussioner, studiebesök vid förbanden m m.

Ur krigsmaktens synpunkt torde även mycket stå att vinna genom kontakter och studier vid olika skoltyper. Pedagogiska lärdomar, praktisk psykologi,

hjälp och biträde vid organisation och genomförande av den militära undervisningen i medborgarkunskap, insikter om kulturlivet och de andliga strömningarna kunna sålunda hämtas genom sådana kontakter. Inte minst kunna folkhögskolorna med sina erfarenheter från undervisningen av mera vuxen ungdom ge värdefulla bidrag. Visserligen kan man invända, att särskilt de högre läroanstalterna och folkhögskolorna ha ett mera utvalt elevmateriel än försvarsväsendet och att utbildningens målsättning är helt annorlunda i vårt skolväsen än inom krigsmakten men trots detta torde det finnas många gemensamma intressen i fråga om syften och metoder. Eleverna från de högre läroanstalterna och folkhögskolorna uttagas dessutom i stor utsträckning till militär befälsutbildning, där undervisningen — liksom vid motsvarande civila skolor — ytterst går ut på karaktärsdaning och ledarutbildning.

I samband med tidigare redovisad konferensverksamhet må här även noteras att samarbete äger rum mellan Historielärarnas förening och försvarsstaben i syfte att skapa kontakt och samarbete på garnisonsorterna. Det är utredningens förhoppning, att denna kontakt icke endast skall vidmakthållas utan även utvidgas till andra lärargrupper. Avgörande för omfattningen och resultatet av dessa kontakter bli dock de lokala intressena för samarbete och initiativ i denna riktning.

Vad historielärarna beträffar, må erinras om att det just är lärarna i detta ämne som i skolundervisningen skola

klargöra försvarets uppgifter inom samhället — såväl i äldre tider som i nutiden. I försvarets upplysningsutrednings betänkande har betonats vikten av att skolornas undervisningsplaner och läroböcker på rätt sätt belysa dessa frågor. Samarbetsutredningen vill i detta sammanhang endast hänvisa till den nya lärobok i samhällskunskap, som är under förberedande inom skolöverstyrelsen och där ett särskilt kapitel är avsett att ägnas försvaret. Fö pågår inom skolöverstyrelsen en undersökning av den omfattning och det innehåll, som försvarsupplysningen bör ha i skolundervisningen.

Om man skall summera de omdömen, som lämnats om kontakten mellan de militära befälskårerna och de civila lärarkårerna på garnisonsorterna, visar det sig att nuläget på många håll icke är tillfredsställande. Samtidigt ge dock de tidigare avsnitten i utredningen även vittnesbörd i motsatt riktning. På några orter har förbandschefen utsetts till inspektor för läroverk eller andra läroanstalter. På andra håll ingå yrkesmilitärer i skolråden eller tjänstgöra som lärare i bl a gymnastik, såsom lärare i yrkesskolor m m. Och omvänt tas civila lärare i anspråk vid de militära förbanden. Det synes utredningen önskvärt, att denna kontakt stärkes och måhända även kunde finna nya vägar. Detta skulle vara till gagn för icke blott den ömsesidiga förståelsen och samarbetet utan även för att därmed ytterligare stärka ungdomens förståelse för försvarets nödvändighet och den militära utbildningens krav.

Samarbetsuppgifter av social och ekonomisk karaktär

Ur garnisonsortens synvinkel är det militära förbandet icke enbart en utbildningsanstalt för värnpliktig ungdom. Förbandet är även att betrakta som en arbetsgivare, som har en stor personalstyrka och tillika disponerar ur kommunal synpunkt välbekanta och värdefulla markområden och lokaler. Följaktligen finnas på detta område flera gemensamma uppgifter av praktisk art, som kräva kontakt och samarbete för att få en ändamålsenlig lösning. Garnisonsorterna med omnejd ha också i regel med största intresse arbetat för förläggning av militära förband till staden eller dess närhet samt vid risk för militära indragningar med alla medel sökt förhindra en sådan utveckling. Ofta ha också som argument i dragkampen om förläggningen av nytillkommande militära förband de intresserade orterna utlovat moderata markpriser samt bistånd i fråga om bostadsanskaffning för den militära personalen. Avsikten med dessa erbjudanden har i regel varit en strävan att därigenom på längre sikt få vissa fördelar för orten.

Innan en översikt lämnas rörande de gemensamma uppgifter, som erfordra samarbete emellan de militära förbanden och kommunerna, må nämnas något om de *militära befattningshavarnas medverkan i det kommunala arbetet*.

Särskilt på mindre garnisonsorter ha den militära personalens representanter kunnat göra värdefulla arbetsinsatser inom de kommunala organen, vil-

ket framgår av översikten av det nuvarande läget. Det är emellertid påfallande att det i första hand är underofficerskåren, som deltagit i det kommunalpolitiska arbetet. För officerarnas del synes, såsom tidigare redovisats, framför allt de ofta återkommande bortkommenderingarna av den mera kvalificerade personalen lägga hinder i vägen för kommunal verksamhet.

För kommunernas del torde det även vara värdefullt att kunna utnyttja den fast anställda personalen, som i flera hänseenden från sin militära verksamhet fått kunskaper och rutin på skilda områden. Utöver sådana kommunala organ som ofta förekomma i förbandens rapporter, t ex civilförsvarsnämnder, taxeringsnämnder, brand- och idrottsstyrelser, torde även andra kommunala nämnder m fl kunna tänkas ha nytta av insatser av yrkesmilitära eller andra fast anställda befattningshavare — t ex ungdomsråden och familjebidragsnämnderna, där personalvårdsofficer eller assistent borde kunna göra goda insatser. Utredningen vill dock betona, att den enskilde härvidlag icke får utsättas för tjänstemässiga påtryckningar. Den enskildes personliga intressen samt vilja att offra fritid måste bli avgörande i denna fråga.

Ordningshållning och rättsväsende

I detta hänseende har förläggningen av militära förband till orten stundom ställt stora krav på vederbörande kom-

mun. Härvidlag kunna förbanden tillfälligtvis genom militära patruller biträda med ordningens upprätthållande bland den militära personalen.

En annan samarbetsangelägenhet har uppstått genom att rådhus- och häradsrätter fått övertaga de tidigare militära domstolarnas uppgifter i fredstid. Från förbanden har kritik framkommit mot den alltför långsamma handläggningen av militära mål, vilket medfört disciplinära olägenheter och även vissa svårigheter för de enskilda värnpliktiga, som icke hunnit få sina mål avgjorda före uttryckningen. Nya bestämmelser ha nu utfärdats, som torde tillförsäkra vissa disciplinära mål en skälig förtur. Utredningen vill därför endast understryka vikten av att domstolarna och åklagarväsende på allt sätt påskynda dessa ärendens handläggning. Detta är av väsentlig betydelse både för den militära utbildningsverksamheten och ordningen inom förbanden.

Mark- och lokalfrågor

Genom städernas alltmera ökade behov av utrymme för bostads- och industribyggnad, friluftsområden m m kan det icke undgås att de lokala myndigheterna på många håll kastat blickarna på de *militära* markområdena. Ofta har dessa markintressen kunna tillgodoses genom byte eller annan överenskommelse men stundom ha de lett till mera svårlösta intresse motsatser. Att bemärka är att särskilt skjutbanor och fältskjutningsområden med hänsyn till kraven på säkerhet kräva stora markutrymmen. Detta leder ofta till intresse motsatser gentemot det civila samhället, där den militära verksamheten ibland kan ha haft vissa olägenheter som följd. Icke minst ha grannarna till de militära flygfälten anmält ökade obehag och t o m hälsovådliga risker i samband med övergången till reaktionsdrivna

flygplan. I regel ha dock större konflikter kunnat undvikas genom en ömsesidig samförståndspolitik då det gällt att samordna de civila och militära intressena.

Därtill komma de olägenheter, som lätt uppstå, då truppförband under övningar utanför de ordinarie övningsområdena måste utnyttja privat mark. För de *civila* markägarna kan detta ofta te sig som intrång och därtill kommer att de militära övningarna ofta även förorsaka markskador. Sådana skador kunna även uppstå i samband med flottans övningar till sjöss, då båtbyggor och förtöjda småbåtar ha kommit till skada genom vågsvall från förbipasserande örlogsfartyg. Skador kunna även uppstå vid skjutövningar till sjöss eller vid kusten. Någon enstaka gång har — numera dock sällan — detta lett till öppna konflikter av skilda slag. Under senare år har mellanhavandena huvudsakligen haft ekonomisk karaktär därigenom att markägarna krävt ersättning. Dessa ersättningsbelopp har alltmera stegrats, vilket även kanske delvis beror på att övningarna alltsedan krigsåren och på sistone i på nytt ökad omfattning haft fältmässig karaktär med utnyttjande av skarp ammunition och utförda grävnings- och sprängningsarbeten.

För att nedbringa statens kostnader har man genom lämpliga anvisningar till förbanden sökt hålla markskadorna inom rimliga gränser. Bl a har man inom arméledningen sammanställt en särskild broschyr med klaggörande illustrationer att tilldelas truppen.

Ett annat sätt att kunna minska dessa ersättningar synes vara att skapa god grannsämja mellan förbanden och markägarna. Framför allt i fråga om bagatellskador synes ett gott förhållande kunna eliminera ersättningskraven. Denna grannsämja förutsätter från militär sida, förutom all möjlig varsamhet,

även gentjänster av skilda slag. Dels innebär detta helt naturligt att man gör allt för att återställa mark, vägar, staket osv i samma skick som tidigare. Dels kan man även på annat sätt göra sådana praktiska motprestationer, som äro möjliga inom ramen för de förvaltningsmässiga bestämmelserna och utbildningen, såsom närmare kommer att beröras i nästa avsnitt av detta kapitel.

Sist men inte minst ha de militära cheferna i de flesta fall goda möjligheter att genom vänskaplig, personlig kontakt säkerställa ett gott förhållande till kringboende markägare. Sålunda förekommer på några håll, att förbandet eller vederbörande chef sänder ett enkelt tackkort efter avslutade övningar, en nyårshälsning e dyl. Såsom framkommit i avdelning I bruka flera förband till fester på mässarna inbjuda markägare osv. Flera skäl synes emellertid tala för att kostnaderna för sådan gästfrihet i enkla former gäldas med särskilda statsmedel. Härtill återkommer utredningen i kap 17.

Det synes i regel lättare att åstadkomma samverkan och samarbete i fråga om *lokaler* av olika slag. Sålunda ha under de senare åren i Boden och Karlskrona stora badhusanläggningar kunnat byggas med bidrag från statligt och kommunalt håll till nytta för såväl civilbefolkningen som de militära förbanden. På samma sätt har på många orter ett gemensamt utnyttjande av gymnastiksal, idrottsplatser, samlings- och undervisningslokaler av skilda slag kunnat åstadkommas. Ofta har därvid det militära förbandet kunnat hjälpa i första hand idrottsrörelsen på garnisonsorten. Omvänt har bl a i fråga om den militära fritidsundervisningen samarbetet med motsvarande civila organ i fråga om undervisningslokaler och undervisningsmateriel medfört praktiskt utbyte. Även på detta område synes i

den nuvarande byggnadssituationen ett utökat samarbete lämpligt, för att icke säga nödvändigt.

I några hänseenden ha dock hinder uppstått. Sålunda ha de militära säkerhetsintressena lagt hinder i vägen för ett fritt utnyttjande av militära idrotts- och samlingslokaler på sådana platser, där dessa lokaler legat inom förbandets inhägnade område. Även härvidlag borde dock finnas möjlighet att ernå ur bägge parter synpunkt godtagbara kompromisser.

Nära sammanhängande med mark- och lokalfrågor är även frågan om samordning av intressena beträffande vägar, avloppsledningar m m. Även härvidlag finnas gemensamma intressen, som kräva praktiskt samråd.

Militära insatser i allmännyttiga arbeten

För att åstadkomma ett effektivt brandskydd äger numera samarbete rum mellan kommunerna och de militära förbanden. De kommunala brandkårerna ingripa vid eldsvådor inom de militära anläggningarna, under det att de militära förbanden lämna ett värdefullt bistånd vid större civila bränder. Särskilt vid större skogsbränder har militärt bistånd betraktats som självklart och både kvantitativt och kvalitativt ha de militära insatserna varit betydelsefulla.

På motsvarande sätt ha även de militära förbanden ingripit vid naturkatastrofer, t ex raset vid Surte 1950, större översvämningar osv liksom vid de tillfällena, då allvarliga svårigheter förelagat för att bärga skörden. De militära insatserna ha framför allt kommit till uttryck, då det gällt avspärrningsåtgärder, brobyggnader, skördehjälp m m.

Sedan gammalt har det på många håll betraktats som en självklar sak att de militära förbanden biträtt vid allmännyttiga byggnadsarbeten. Ur historien

kan många exempel härpå hämtas. Sålunda må erinras om att Göta kanal huvudsakligen tillkommit med hjälp av militär arbetskraft. Fortfarande göras — särskilt av ingenjör- och pionjärförband — värdefulla insatser vid anläggning av vägar, broar, idrotts- och bastuanläggningar m m till bygdens nytta. I nuvarande läge har den forcerade utbildningen dock lagt hinder i vägen för dylika insatser. Sannolikt kan därför någon utvidgning av detta samarbete icke ske. Utredningen har icke heller ansett sig böra rekommendera några ökade militära insatser på ett område, där samarbetet till övervägande del tillgodosett civila intressen på bekostnad av den rent militära utbildningen. Allmänheten måste även ha förståelse för att de militära myndigheterna — hur gärna de än medverka i samhällsnyttiga företag — icke kunna åtaga sig sådana uppgifter som sakna närmare samband med eller äro till förfång för utbildningen i rent militära grenar.

Bostadsanskaffning

I samband med nyuppsättning av förband, större organisationsförändringar m m måste i regel även ett samarbete i bostadsfrågan inledas för att genom en lämplig byggnadspolitik lösa den militära personalens bostadsproblem. På många mindre orter har kronan även fått påtaga sig att bygga särskilda tjänstebostäder, under det att på andra håll vederbörande kommun svarat för uppgiften att skaffa personalen bostäder.

I det nuvarande läget på bostadsmarknaden ha svårigheterna blivit alltmer akuta. Till hjälp för den militära personalen har därför inom försvarstaben inrättats en särskild *försvarets bostadsförmedling*. Denna förmedling har även sökt biträda i fråga om garnisonsorternas bostadsplanering. Det har

därvid ofta visat sig lämpligt att den militära personalen bildat särskilda s k bostadskommittéer, bestående av representanter för olika personalkategorier. Genom samarbete mellan bostadskommittén och försvarets bostadsförmedling å ena sidan samt vederbörande drätselkammare å andra sidan har man därefter i regel lyckats nå samförstånd i fråga om byggnadsprogram. Försvarets bostadsförmedling har sedan kunnat biträda vid planernas genomförande genom att, i samråd med vederbörande centrala myndigheter, lämna råd och anvisningar m m. Utredningen anser denna verksamhet så betydelsefull för trivsel och samarbete inom en garnison att skäl föreligger för en utbyggnad även på det kommunala planet, varvid dock försvarets bostadsförmedling bör tilldelas tillräckliga medel för att kunna bedriva sin verksamhet med önskvärd effekt.

På flera orter ha vederbörande kommunala organ, enligt utredningens uppfattning, icke tillräckligt beaktat de speciella förhållanden, som råda inom försvaret och som nödvändiggöra ett stort antal personalflyttningar. Utredningen vill också med skärpa understryka behovet av *aktiva åtgärder från de kommunala myndigheternas sida* för att lösa detta för den militära personalen och dess tjänstbarhet synnerligen viktiga problem, som även har återverkningar bl a i fråga om rekryteringen.

I de garnisonsorter, där kommunal bostadsförmedling finnes organiserad, bör denna kunna erhålla uppgifter om den militära personalens bostadsbehov och bistånd vid prövningen genom någon befattningshavare vid förbandet, t ex personalvårdsofficer, kasernofficer eller assistent. På övriga platser bör försvarets bostadsförmedling kunna lämna råd och anvisningar för samverkan mellan förband och kommun.

Sjukvård

Även på sjukvårdens område bjudes samarbetsuppgifter, som förtjäna hänsynstagande. Med utgångspunkt från att de sk garnisonssjukhusen i de flesta fall betjäna även den civila allmänheten skulle man kunna taga under övervägande, huruvida icke en ökad samordning kunde ske av militär och civil sjukvård, detta sett såväl ur allmän besparingssynpunkt som med hänsyn till att stor brist råder på vårdplatser och personal inom den civila sjukvården. Denna fråga har fö under den senaste tiden uppmärksamrats såväl i riksdagen som av berörda myndigheter.

Däremot torde icke en sammanslagning kunna komma i fråga med hänsyn till det militära kravet på sjukvårdskunnig personal under vissa riskfyllda övningar, liksom även erfarenheterna från den civila industrien, som i allt större utsträckning organiserat en egen sjukvårdsberedskap med omlägningsrum, läkarmottagningar, verksläkare och sjuksköterskor. De militära förbanden kunna med skäl ställa än större krav på service och beredskap i dessa hänseenden.

Man torde därför få anse, att den nuvarande ordningen är i stort sett tillfredsställande och sjukvårdsberedskapen betryggande tillgodosedd för den militära befattningshavaren, som kan remitteras till de civila sjukvårdsanstalterna, så snart förbandssjukhusens resurser icke äro tillfyllest.

Utredningen har å andra sidan icke möjlighet att bedöma, vilket behov av vårdplatser för den allmänna sjukvården som kan finnas och i vilken utsträckning de militära sjukhusen böra utnyttjas härför. Under alla förhållanden torde en lokal samverkan emellertid vara väsentligt bättre än en sammanslagning.

Av betydelse är därvid att erforder-

lig kontakt uppehålles mellan de civila läkarna och militärläkarna. Härigenom befrämjas också samarbetet i fält samtidigt som en del praktiska detaljer i fråga om fredstjänsten kunna diskuteras och lösas till ömsesidig belåtenhet. Initiativ till ett sådant samarbete inom tjänstegrenen kan och bör tagas från såväl militärt som civilt håll.

Socialvårdsuppgifter

Den mäktiga utveckling, som svensk socialpolitik undergått de senare decennierna, har även medfört vissa förändringar såväl inom de militära förbanden som i deras kontakter utåt. Samhället har i allt högre grad övertagit ansvaret för den enskildes trygghet och skydd. Denna allmänna utveckling har, jämte de ökade svårigheterna för den enskilde att hitta i samhällsmekanismen och där bevaka sin rätt, varit den främsta anledningen till att en särskild personalvårdsorganisation vuxit fram med särskilda civila personalvårdsassistenter inom förbanden, vilka som en av sina huvuduppgifter ha att biträda såväl de militära myndigheterna som den enskilde värnpliktige i dessa frågor.

Det är framför allt omsorgen om de värnpliktiga samt deras anhöriga, som kräver samarbete mellan de kommunala och militära socialvårdande organen. Såväl för den unge 20-åringen, som rycker in till sin första tjänstgöring, som för den äldre värnpliktige, som skall fullgöra repetitionsövning, kunna förhållanden inträffa, som kräva snabba och effektiva åtgärder från båda parter sida.

Då den militära socialvårdande verksamheten tidigare behandlats av flera utredningar, senast av försvarets personalbehandlingsutredning, vill samsambetsutredningen här inskränka sig till

att understryka den stora betydelsen av ett nära samarbete mellan militära och kommunala instanser på detta område. Ur militär synpunkt är omvårdnaden viktig såsom ett av de främsta medlen att undanröja den enskildes bekymmer och därmed bidra till att skapa intresserade och villiga soldater. Från kommunernas synpunkt gäller det dels omsorgen om de hemmavarande anhöriga dels fortsatt service för den i militärtjänst inkallade medborgaren.

Några exempel må anföras för att belysa verksamhetens omfattning och behovet av kontakt och samverkan. I god tid före tjänstgöringens början böra de värnpliktiga lämnas upplysning om sociala och ekonomiska förmåner under den militära tjänstetiden. Under tjänstgöringen kan det också exempelvis krävas besök hos hemmavarande sjuka värnpliktiga eller anhöriga till värnpliktiga. Det kan även gälla övervakning av villkorligt dömda m fl, vidare nykterhetsupplysning, yrkesvägledning, rekryteringsupplysning, familjebidrag till de värnpliktigas anhöriga osv. Efter tjänstgöringens slut kunna tillkomma sådana frågor som ersättning för kroppsskada m m. I alla dessa liksom i en mångfald andra frågor kräver handläggningen åtgärder från både civila och militära myndigheters sida. Men även av flera andra skäl — tex för att man skall kunna utbyta erfarenheter, nå smidigare samarbetsformer m m — vill utredningen understryka betydelsen av en regelbunden kontakt.

Av angivna exempel på arbetsuppgifter framgår även, att verksamheten till stor del består av social upplysning för den enskilde, meddelad såväl före som under pågående tjänstgöring. Kan denna upplysning effektiviseras, synes möjlighet erbjudas — för att citera kommittén för social upplysning, vars betänkande utkom år 1949 — "att bland

medborgarna vinna det förtroende, som är innebörden av begreppet *good will* och låta dem förstå, att de själva är staten, skapad för deras trygghet och trivsel". Denna goodwill skulle komma ej enbart förbanden utan även de kommunala organen tillgodo. Därutöver skulle sådan effektivt bedriven upplysning även underlätta arbetsbördan för vederbörande såväl civila som militära myndigheter och handläggande instanser samt minska antalet arbetstyngande förfrågningar m m.

Kommunala festligheter, utställningar m m

Kommunala och militära instanser ha även samarbetat för att skapa en värdig ram kring större fester, såsom jubileer, utställningar, större invigningar o dyl. Det militära inslaget vid dylika tillfällen har gammal hävd, men låg tidigare på det mera "paradmässiga" planet. Förbundet medverkade med hederskompani, musikkår, förbimarsch osv. På senare år ha dessa kommunala festligheter i viss mån ändrat karaktär och fått en mer vardagsbetonad utformning.

Särskilt vid större utställningar är dock fortfarande den militära insatsen i form av arbetskraft och materiel av stor betydelse. Likaså må erinras om den militära medverkan vid festliga tillfällen såsom Svenska flaggens dag, Barnens dag och kongresser. Ofta upplåta vid dylika tillfällen förbanden lokaler för förläggning, utspisning m m. Utlåning av tält, motorfordon m m förekommer likaså. Stundom förekommer även att kommunerna utnyttjar militär sakkunskap för planläggning och organisation av större festligheter och högtidligheter. Och slutligen må i detta sammanhang även nämnas de militära musikkårens insatser, vartill utredningen återkommer i ett senare sammanhang.

Samarbetet på detta område har be-

traktats såsom något ganska självklart. Visserligen har början för förbanden ofta varit tung, men å andra sidan har väl genomförda arrangemang även givit goodwill i flera hänseenden åt förbanden. Trots de starka betänkligheter, som bl a ur utbildningshänseende kunna resas mot dylika engagement, vill utredningen ändock betona deras betydelse för kontakten och samarbetet med garnisonsorten och bygden. Både direkt genom gåvor m m och indirekt genom det goda samarbetet får förbandet avsevärda fördelar av sådan hjälpsamhet. Självfallet får emellertid denna militära insats icke inverka hämmande på den rent militära verksamheten.

Katalogen på samarbetsuppgifter mellan förbanden å ena sidan och de kommunala myndigheterna å den andra är sålunda omfattande. Trots att man ständigt måste hålla i minnet alla lokala variationer och olikheter, får man en bild av ömsesidigt tagande och givande till bägge parter's gagn. Detta samarbete har fortgått länge och i skiftande former. Risk föreligger dock för att detta samarbete försvagas, om det icke kan organiskt infogas i de administrativa uppgifterna på bägge håll. Ett *samarbetsorgan* med uppgifter utöver dem, som tillmätts de nuvarande bildningsråden, torde kunna fylla en betydelsefull uppgift i detta sammanhang.

Rekrytering och civilianställning

Yrkesvägledning och rekrytering ha i tidigare sammanhang berörts. Dessa frågor ha emellertid en sådan betydelse och omfattning, att de förtjäna närmare behandling. Brist på arbetskraft aktualiserar dessa problem för såväl kommunerna som för de militära förbanden. Möjligheterna till samarbete förtjäna därför att undersökas.

För de värnpliktiga kommer mången gång det direkta samarbetet mellan förbanden och arbetsmarknadsorganen att vara av väsentlig betydelse för deras framtid. Sedan flera år tillbaka äger allmän *arbetsmarknadsorientering* och *enskild yrkesvägledning* rum vid förbanden omkring tre månader innan de värnpliktigas tjänstgöring upphör. Härigenom ha goda möjligheter givits de värnpliktiga att förbereda sin återgång till den civila sysselsättningen. Även för den allmänna arbetsmarknaden har denna verksamhet visat sig vara av betydande värde, när det gällt att söka på lämpligaste sätt fördela arbetskraften på rätta arbetsplatser. Däremot har arbetsmarknadsorientering och yrkesvägledning under militärtjänstgöring ett ganska begränsat direkt värde för försvaret. Indirekt — som ett led i den sociala omsorgen om personalen — har den emellertid givetvis även militär betydelse.

Utredningen anser det vara av vikt att denna verksamhet icke endast fullföljes utan även vidgas. Det vore därför önskvärt att arbetsmarknadsorganen,

som ha fackmän på dessa områden, kunde ägna den än mer tid och arbetskraft än vad för närvarande är fallet.

Ur kommunernas synpunkter sett torde de militära förbanden äga betydelse även såsom en källa för rekrytering av arbetskraft till ortens och bygdens industri och näringsliv. Minst en tredjedel av de värnpliktiga torde byta yrke i samband med värnpliktstjänstgöringen. Det är då naturligt att en avsevärd procent av dessa värnpliktiga efter en nära årslång vistelse på garnisonsorten stanna där, om arbetsförhållandena i övrigt äro förmånliga. Det torde ej heller vara omöjligt att siffermässigt belysa detta genom stickprov från olika garnisonsorter, men på grund av nu rådande förhållanden på bostadsmarknaden kunna dessa siffror icke ge rättvisande uttryck för tendensen på längre sikt.

Vidare förekommer ofta, att den fast anställda personalen stannar på orten efter pensioneringen. Särskilt gäller detta underofficerare och civilianställda, vilka icke förflyttas i samma utsträckning som officerarna och som därför ofta bygga egna hem eller på annat sätt ordna sina bostadsförhållanden på längre sikt. Ur såväl skattesynpunkt som arbetskraftssynpunkt — inte minst under beaktande av befälets relativt låga pensionsålder — äro dessa grupper en värdefull tillgång för kommunerna.

Mot bakgrunden av dessa ur kommunens synpunkt positiva fördelar borde det vara en angelägen uppgift för ortens

myndigheter att medverka vid *rekryteringen* av såväl den militära befälspersonalen som av civilanställda vid förbanden. Samtidigt borde också kommunen ha anledning att genom olika åtgärder underlätta för förbandens personal att efter avslutad tjänst kvarstanna på orten.

I fråga om rekryteringen till förbanden kan man skilja mellan indirekta och direkta åtgärder. Till de indirekta åtgärderna hör i främsta rummet allt sådant, som kan i positiv riktning påverka den militära och civilanställda personalens trivsel. Tidigare har berörts åtgärder av social natur, i nuvarande läge främst i fråga om bostadsansaffningen. Dit kan även räknas möjligheterna för förbandens personal att få tillfredsställande skolutbildning på orten för sina barn samt i övrigt alla sådana anordningar, som kunna tillfredsställa kulturella behov av skilda slag. Trots att utvecklingen på dessa områden går i jämförelsevis snabb takt återstår likafullt på många orter en hel del att uträtta.

Det är utredningens uppfattning att kommunernas insatser i främsta rummet skulle omfatta de *indirekta* åtgärderna. Att från dessa myndigheters sida kräva bistånd i de direkta rekryteringsansträngningarna, såsom t ex genom rekryteringspropaganda, synes visserligen i och för sig önskvärt men knappast möjligt att åstadkomma.

På liknande sätt kunna kommunerna göra betydelsefulla insatser för att minska svårigheterna för den enskilde i samband med avgången ut tjänst. De indirekta åtgärderna, som därvid kunna vara önskvärda från kommunal sida, äro i stort sett desamma, som ovan berörts. I fråga om bostadsansaffning vill därvid utredningen särskilt betona de svårigheter, som kunna möta dem bland förbandens personal, vilka vid avgången

eller pensioneringen måste lämna de tjänstebostäder, som skola disponeras av nya befattningshavare.

Beträffande avgående personal kunna också direkta stödåtgärder från kommunernas sida vara mer naturliga än i fråga om rekryteringen. Särskilt kan medverkan till anställning i kommunal tjänst ifrågakomma, icke minst i fråga om avgående underbefäl. Det gäller här icke några som helst sociala hjälpåtgärder från kommunens sida, eftersom det ju i regel gäller väl kvalificerad personal.

Det är utredningen angeläget att betona, att det här icke gäller att tillförsäkra den militära personalen några som helst förmåner, som kunna stå i strid med kommunernas eller de kommunalanställdas intressen. Utredningen har endast velat erinra om att — vid sidan av den sedan lång tid tillbaka fortgående rekryteringen av förutvarande militär personal till polis, brandkår, vissa befattningar vid kommunala institutioner m m — även kommunerna borde kunna finna det med sina intressen förenligt att utnyttja bl a pensionerade officerare och underofficerare, därest dessa i övrigt befinnas lämpade för sådan anställning.

Som organ för dessa strävanden att sörja för den fast anställda personalens övergång till civil anställning finnes i vad gäller underbefälet vid varje förband en *civilanställningsnämnd*. Denna skall främst förmedla kontakten mellan förbanden och arbetsförmedlingsorganen och skall därutöver svara för vissa av de åtgärder, som staten åtagit sig i dessa avseenden. Då nämnderna inrättades, voro de säkerligen av stor betydelse för det fast anställda underbefälet. Eftersom läget på arbetsmarknaden numera är helt annorlunda och då likaså arbetsförmedlingsorganen undergått en snabb utveckling, ha civilanställnings-

nämnderna till stor del mist sin betydelse, något som — åtminstone för arméns del — blivit än mer påtagligt genom den nyligen beslutade reformen av underbefällets anställningsförhållanden. Enligt erhållna uppgifter från försvarets socialbyrå, som i viss mån övervakar denna verksamhet, föreligger det vid flera förband icke ens så många ärenden att nämnderna ha anledning sammanträda författningsenligt antal gånger om året. I tider av arbetskraftsöverskott skulle visserligen civilanställningsnämnderna tänkas kunna få ökad betydelse. Men såväl i sådant läge som under nuvarande arbetsförhållanden torde de enskilda fallen liksom likartade sociala frågor bäst och snabbast lösas genom direkt kontakt mellan civila och militära instanser och icke genom nämndsammanträden. Civilanställningsåtgärder av större räckvidd för den fast anställda personalen av alla kategorier borde med fördel kunna behandlas vid sidan av övriga allmänna problem av social natur, under det att de enskilda ärendena tjänstemässigt handläggas av ansvariga befattningshavare på militär sida i direkt samråd med berörda arbetsförmedlingsorgan.

En annan samarbetsuppgift, som tilldragit sig stor uppmärksamhet från de militära myndigheternas sida, är *rekryteringsverksamheten i skolorna*. Framför allt har man därvidlag sökt stimulera gymnasieungdomen att välja officersyrket. Sålunda har från försvarsgrensledningarna bl a utsetts officerare som "kontaktmän" vid de högre allmänna läroverken. I vad mån denna verksamhet bidragit till den under de senaste två åren något ökade tillströmningen av studenter till officersyrket är svårt att bedöma. Skäl kunna dock tala för att i viss mån giva denna rekryteringsverksamhet en annan inriktning.

Den nuvarande rekryteringspropagandan i skolorna torde endast intressera ett fåtal och vara likgiltig för ett ännu större antal. I stället borde man, enligt bl a danskt mönster, kunna lägga huvudvikten vid upplysning i värnpliktsfrågor i skolorna i kombination med försvars- och rekryteringsupplysning med film och annan lämplig illustrationsmateriel. Propagandatendenserna skulle därmed försvinna och genomgångarna få ett mera allmängiltigt intresse. I denna orientering bör då även ingå upplysningar för dem, som ämna pröva det militära yrket.

Detta skulle även bättre motivera att skolmyndigheterna beredde plats för sådan verksamhet i undervisningen. Frågan om försvarsupplysning i skolorna behandlas det inom skolöverstyrelsen, vilket torde föranleda vissa förslag till reformer. Utredningen förutsätter att skolöverstyrelsen och försvarsstaben gemensamt finna en lösning som åstadkommer att den tid, som av skolmyndigheterna kan ställas till förfogande för ändamålet, väl kommer att utnyttjas. Härvid är det särskilt angeläget att medverka från försvarets sida blir samordnad så att icke representanter för de olika försvarsgrenarna komma var för sig under olika tider och behandla i stort sett samma frågor. För skolornas ledning synes det även vara av värde att kunna begära bistånd från ett håll. Därför anser utredningen att exempelvis inskrivningschefen, som leder inskrivning och uttagning av värnpliktiga till samtliga försvarsgrenar, bör stå skolorna till tjänst med att anskaffa lämpliga officerare för denna upplysningsverksamhet och samordna försvarsgrensrepresentanternas insatser.

I syfte att aktivisera rekryteringsverksamheten över huvud taget vill utredningen även rekommendera ett ökat

samarbete med arbetsförmedlingens tjänstemän för yrkesvägledning i skolorna. Genom att lämna dem bättre material och underlag i fråga om militäryrket samt genom att inbjuda dem till studiebesök vid förband och militära skolor m m skulle man säkerligen också kunna effektivisera rekryteringen. Tilläggas bör, att särskilda anslag även disponeras av yrkesvägledningsmyndigheterna för kontaktkonferenser med olika yrkesgrupper.

Som framgår av vad ovan sagts ha civila myndigheter — låt vara i vissa fall efter initiativ från militärt håll — tagit sig an sådana frågor som yrkesvägledning för värnpliktiga, rekrytering och rekryteringsupplysning samt återgång till civil verksamhet efter mili-

tär anställning. Försvarets centrala myndigheter ha även gjort betydande insatser på detta område. Däremot synes de *lokala* militära myndigheterna kunna medverka i större utsträckning än för närvarande är fallet.

Huvuddelen av handläggningen bör vara en ren tjänsteangelägenhet och handhavas av ordinarie befattningshavare inom förbandet. Detta gäller framför allt alla ärenden som omfatta enskilda fall. I fråga om vissa allmänna riktlinjer för verksamheten kan det dock vara fördelaktigt att dessa frågor kunna behandlas i en nämnd, som emellertid ha en något annorlunda sammansättning och tilläggas mera vidgad uppgift än den nuvarande civilanställningsnämnden.

ELFTE KAPITLET

Fritidsverksamhet

Det är icke ovanligt att den militära personalen känner ett visst främlingskap gentemot garnisonsorten och den närmaste bygden däromkring. Detta är naturligt för de unga tjuugoåriga värnpliktiga, vilka kanske för första gången lämnat hemmen. Men även fast anställd personal — både de yngre av manskapsgrad och äldre, som komma från andra förband eller staber — kunna stundom råka ut för anpassningssvårigheter. Särskilt gör sig detta förhållande märkbart under den militära personalens fritid. Problemet skiftar alltefter den enskilda individens förmåga att vinna kontakter och ställer sig också olika för det fast anställda befälet och för de värnpliktiga. Även tjänsten kan emellertid bli beroende av hur detta problem löses. För garnisonsortens del får den militära personalens trivsel eller vantrivsel återverkningar av skilda slag och inom olika områden. Från båda sidor ha därför initiativ tagits för att komma tillrätta med dessa svårigheter.

De initiativ som vid flera garnisoner tagits för att genom inbjudningar till *befälsmässarna* skapa kontakt med kommunala representanter, pressmän och företrädare från olika organisationer inom orten, synas ha varit till ömsesidig glädje och nytta. På andra håll har det varit de kommunala myndigheterna, som t ex vid flottbesök eller högtidligheter av ena eller andra slaget visat gästfrihet. Denna ömsesidighet kan på flera håll bygga på mycket gamla

traditioner. Tyvärr ha på senare år ekonomiska hinder i allt högre grad begränsat detta umgänge.

Det är utredningens uppfattning, att denna "kollektiva" kontakt på alla sätt bör stödjas och gynnas. De bekantskaper, som därigenom stiftas och underhållas, ha haft stort värde för såväl tjänsten som den mer personliga trivseln. Måhända vore det på sina håll möjligt att, om de ekonomiska tillgångarna äro små, fortsätta samvaron under något mer enkla former än f n. På en del håll har fö med fördel "paying guest"-systemet praktiserats.

För de *värnpliktiga* torde numera förströelseproblemen under fritiden vara av mindre omfattning än för endast några år sedan. Anledningar härtill äro främst den intensivare utbildningen, de större resurserna inom förbanden (t ex egen biograf) och den i viss mån minskade fritiden.

Förbandens matsalar och marketentrilokaler liksom dagrummen ha på många håll ännu icke uppnått önskvärd standard i fråga om skälig trivsamt. En jämförelse med motsvarande lokaler inom civila industrier och institutioner ter sig därför ofta nedslående. Förden skull vore det önskvärt att något kunde göras för förbättringar i detta hänseende, vilket säkerligen även skulle få gynnsamma återverkningar på tjänstens bedrivande.

Eftersom statsmedel endast i mycket begränsad utsträckning kunna påräk-

nas, vill utredningen rekommendera försök att genom tidigare omnämnd fadderortsrörelse liksom genom förmedling av kamratföreningar m m animera föräldrar till de värnpliktiga liksom andra personer att lämna bidrag till bättre trivsel i dessa lokaler.

Problemet rörande manskapets trivsel under fritid har även andra sidor. Vid förbanden har mycket gjorts och göres fortfarande för att bereda dem förströelse och lämplig sysselsättning. Men det är en naturlig sak, att många likväl efter tjänstens slut önska byta miljö och därför söka utnyttja garnisonsortens eller grannskapets förströelsemöjligheter, besöka civila vänner m m. Vid de regionalt rekryterade förbanden kunna de flesta värnpliktiga också vid veckosluten återvända till sin vanliga civila miljö. På sådana orter, där förbanden rekryteras från hela landet såsom t ex Karlskrona och Boden eller där garnisonsorten är liten såsom i Sätenäs, Karlsborg eller Fårösund, kunna dock problemen stundom te sig mer svårlosta.

På dessa orter är det särskilt betydelsefullt, att värnpliktiga och yngre fast anställda få tillgång till sådana förströelser som i sin mån kunna ersätta samlivet med familjen och den gamla vänskretsen. Tyvärr äro icke förutsättningarna härför överallt lika tillfredsställande. På några håll har manskapet i uniform icke ens tillträde till vissa danssalonger och restauranger. Manskapets reaktion är vid sådana tillfällen förklarlig. Stundom ha emellertid framställningar och påpekanden från förbandschefens sida kunnat undanröja sådana olyckliga företeelser.

Tyvärr kunna emellertid dylika bestämmelser även härledas tillbaka till olämpligt uppträdande från enskilda militära personers sida. Kollektiva represalier av ovannämnd art gentemot

den militära personalen måste likafullt anses olämpliga och endast ägnade att framkalla ytterligare motsättningar. Hänvändelser till kommunala myndigheter och enskilda företagare böra kunna leda till förhandlingar i syfte att nå en överenskommelse till alla parterers fromma.

När det gäller att i övrigt tillgodose rimliga krav på nöjesmöjligheter under fritid, kan särskilt på mindre orter mycket vara att vinna genom samarbete mellan garnisonen och bygden. Då ungdomsvårdskommittén bli även sysslat med riktlinjer och former för ungdomens nöjesliv samt avgivit ett flertal förslag härom finner utredningen icke anledning att diskutera, hur detta samarbete bör närmare utformas. Försöken med särskilda militärföreställningar på teatrarna i vissa garnisonsorter kunna dock ge viss vägledning. Tidigare voro förbandsbiograferna en samlingspunkt för både civila på orten och militär personal, men tyvärr medger icke Biografägareförbundet, under hänvisning till de militära förbandens stora filmrabatter, tillträde för civila vid dessa biograf-föreställningar.

Vidare kan man på detta område hänvisa till de dansbanor som finnas vid flera förband, och till de dansaftnar, som på många håll anordnas genom lägerkassans eller förbandsföreningarnas försorg. Under förutsättning att standarden på dylika danstillställningar hålles rimligt hög, synas de ägnade att befordra trivseln inom såväl förbandet som garnisonsorten. Dessutom tillkommer som en ytterligare fördel, att inkomsterna i regel komma förbandet tillgodo i ena eller andra formen.

Sådana publika förströelser kunna dock för flera av manskapet icke ersätta hemmets miljö. På flera håll i både Sverige och i våra grannländer har man därför försökt att ordna så, att värn-

pliktiga inbjudas till *hemmen* i garnisonsorten eller dess närhet. Stundom ha dessa försök slagit väl ut och långvariga vänskapsband knutits till glädje för bägge parter. Men ofta har det visat sig svårt framför allt att skapa men även att vidmakthålla den önskvärda kontakten. De värnpliktiga ha främst behov att träffa jämnåriga och samvaron med äldre eller medelålders värdfolk har därför måhända ofta blivit en smula tvungen. Vidare ha de värnpliktiga någon gång känt sig alltför "omhändertagna" och som objekt för en omvårdnad, som verkat hämmande.

Försök i ovannämnd riktning ha igångsatts på några håll. Sålunda började man under beredskapen att vid I 5 ordna inbjudningar på det sättet, att de värnpliktiga gästerna hjälpte värdfolket med arbete i trädgården, varefter värdfolket bjöd gästen eller gästerna på kaffe eller en måltid. Just den omständigheten, att gästen fått tillfälle att genom arbete göra rätt för sig, har visat sig ge bättre förutsättningar för kontakten och umgänget.

En annan metod började tillämpas vid I 14, där man vid befälskompaniet organiserade en verksamhet, som kallades för "alltjänst". Detta har inneburit att de värnpliktiga under sin fritid tjänstgjort som barnvakter, manliga hembiträden, servitörer, billotsar eller fjärde man i bridge mot fastställda taxor. Denna verksamhet har slagit väl ut och lett till efterföljd på flera håll.

En verksamhet av detta slag måste emellertid givas en betryggande fast organisation. Förutsättningen för att kunna vinna allmänhetens förtroende är inte minst den, att verksamhetens ledning kan svara för de utvalda och att endast lämpliga personer väljas. Kompaniadjutanten, personalvårdsassistenten eller annan lämplig befattningshavare måste därför påtaga sig ett per-

sonligt ansvar inför beställaren eller inför arbetsförmedlingsmyndigheterna. I detta sammanhang bör icke bortses från att en drivande kraft för de värnpliktiga har varit deras önskan att öka sina inkomster, vilket i den mån arbetet förlägges till sena kvällstimmar lätt leder till att det naturliga sömnbehovet eftersettes till tjänstens förfång.

Utredningen vill icke förorda att denna alltjänstverksamhet ges någon större omfattning. Hur önskvärt det sålunda än kan vara, att så många värnpliktiga som möjligt få kontakter i staden och därmed även får möjligheter att tjäna en slant extra, står det likväl klart att tjänstemässiga krav måste vara utslagsgivande.

En form för kontakt, som icke ställer så stora anspråk på den enskilde civile, är att stimulera garnisonsortens *civila föreningar* att ta sig an de värnpliktiga. Framför allt nykterhetsorganisationerna och de religiösa samfunden ha gjort detta med goda resultat. Alla kunna dock icke tänkas vilja ansluta sig till just dessa rörelser. Det gäller därför att vidga sektorn och få till stånd samarbete med så många olikartade föreningar som möjligt. Så har även skett inom vissa garnisoner, varvid namnuppgifter från de sk "intresseundersökningarna" inom förbanden delgivits de olika föreningarna på orten. Dessa undersökningar tillgå så, att de värnpliktiga snarast efter inryckningen frivilligt få ifylla ett formulär med frågor rörande deras intresseinriktning samt anslutning till föreningar och organisationer av skilda slag. Med ledning av dessa namnuppgifter kunna sedan föreningarna inbjuda sådan värnpliktiga, som tidigare tillhört motsvarande organisationer på annan ort, till sina sammanträden. Den värnpliktige kan på så sätt lättare behålla sin föreningsanslutning under militärtjänsten. Från några poli-

tiska ungdomsförbund har man också förklarat, att sådana initiativ äro desto värdefullare, som det visat sig, att värnpliktstjänstgöringen ofta medför att banden mellan föreningarna och de enskilda medlemmarna avklippas. På denna punkt kunna sålunda förbandens, garnisonsorternas och ungdomsorganisationernas samt givetvis den enskildes intressen mötas.

Vissa problem måste emellertid beaktas i detta sammanhang. De värnpliktiga ha nämligen som regel mycket begränsade ekonomiska resurser, vilket inverkar på deras möjligheter att betala medlemsavgifter och inträdesbiljetter. Man har därför bl a i Danmark dryftat frågan om de värnpliktiga helt eller delvis böra befrias från dylika avgifter. Då hel befrielse för de värnpliktiga närmast skulle kunna te sig som "välgörenhet" eller försök till värvning, har man i regel stannat vid en reducering med halva beloppet. Det återstår dock att undersöka, huruvida en sådan partiell befrielse kan ske utan att lägga en orimlig börda på lokalavdelningarna och föreningarna på garnisonsorten. Därtill komma de svårigheter för föreningarna, som sammanhånga med den snabba omsättningen av medlemmarna m m. Utredningen vill rekommendera de berörda centrala ungdomsorganisationerna att söka nå en överenskommelse om *likartade* åtgärder för att de värnpliktiga skola bevara sin föreningstillhörighet.

I nära sammanhang med dessa angelägenheter står också frågan om *rabatter* åt den militära personalen. Sådana

rabatter gälla bl a järnvägsresor genom s k "veckoslutsbiljetter", inträde till vissa museer, nöjesfält eller folkparker. Paralleller kunna i detta hänseende också dragas mellan värnpliktiga och studerande ungdom m fl. Några riksomfattande bestämmelser eller överenskommelser torde dock varken kunna eller böra eftersträvas från militärt håll utom gentemot statsägda företag såsom exempelvis SJ. Vidare måste man även, här som på alla andra närliggande områden, med all makt undvika bestämmelser eller formuleringar i stil med: "Barn och militärer halv avgift". Initiativ i dessa frågor synes utredningen lämpligen böra komma från militärt håll i nära samarbete med ungdomsvårdande organ och skolmyndigheter under sådana former, att den militära personalen icke kommer i efterhand men ej heller förlänas någon karaktär av "nödlidande" grupp.

De samsarbetsuppgifter, som här berörts, äro sålunda av den art att de kräva en ständig kontakt mellan förbanden och garnisonsorten. De kräva även kontakt och samarbete med ungdomsorganisationer och ungdomsvårdande institutioner på orten eller däromkring. Ett sådant organ är på vissa håll de s k "ungdomsråden", som utgöra en samorganisation för samtliga föreningar på orten. Dessa ungdomsråd saknas dock på flera garnisonsorter och där de finnas, varierar aktiviteten starkt. Ett *samsarbetsorgan* vid förbandet skulle därför kunna få betydelsefulla uppgifter även på detta område.

TOLFTE KAPITLET

Kulturellt och ideellt samarbete

På det kulturella och ideella samarbetsområdet ha gränserna mer än annorstädes varit svåra att draga. Synpunkter på verksamheten inom detta område ha redan lämnats i tidigare kapitel. I detta kapitel skall närmast beröras sådana områden, där verksamheten icke är statlig eller kommunalt organiserad utan snarast har föreningskaraktär eller där kontakterna lämpligen förmedlas i mera fria former. Därmed avses då främst folkbildningsrörelsernas verksamhet, konst, musik, hembygdsvård osv.

Den svenska folkbildningsrörelsen har alltid varit intresserad av den värnpliktiga ungdomen och samarbetet med de militära förbanden är fördenskull av gammalt datum. Idén om "fälthögskoletanken" genomförande, helt eller delvis, har länge varit vägledande. Senast under beredskapsåren gjordes från bildningsorganisationernas sida stora och värdefulla insatser att organisera kulturarbetet inom krigsmakten. Undervisningen inom krigsmakten i medborgarkunskap är därför en betydelsefull grundval för intressegemenskapen, kontakten och samarbetet på detta område.

Fritidsundervisning

Det kan ifrågasättas om icke fritidsundervisningen inom krigsmakten av nyss anförda skäl i större utsträckning kunde övertagas av bildningsorganisationerna. Redan nu bidraga bildnings-

organisationerna med framför allt studieleddare samt samarbete nära i fråga om föreläsningverksamheten. Mot nyssnämnda tanke talar emellertid splittningen bland bildningsrörelserna i fråga om ideell målsättning. Några rörelser uppvisa skiljaktligheter i fråga om politisk anknytning, religiös inriktning m m, under det att andra ha vissa bestämda huvudideal, exempelvis helnykterhet. Detta ger bildningsrörelserna en stor bredd men försvårar samarbetet dem emellan. Strävanden till samarbete på demokratisk grundval och ideell intressegemenskap äro dock påtagliga. Ännu så länge saknas emellertid den fasthet i samarbetet, som skulle möjliggöra för folkbildningsrörelsen att helt eller delvis övertaga fritidsundervisningen. Utredningen har därför ansett den hittillsvarande organisationen inom krigsmakten mer lämpad för sitt syfte. Skulle däremot samordningen mellan bildningsorganisationerna bli fastare, kan frågan komma i nytt läge.

Ovannämnda förhållanden hindra icke på något sätt ett nära samarbete inom garnisonsorten. Detta kan ske genom samordning av föreläsningsturnéer, genom utbyte av undervisningsmateriel, utnyttjande av bildningsorganisationernas lärarkrafter m m. Om vid de militära förbanden de anmälda eleverna i något ämne icke räckt till att bilda en egen studiecirkel, ha de ofta i stället fått inträda i någon lämplig civil cirkel på orten i samma ämne.

Detta samarbete bör enligt utredningens uppfattning fortsätta och om möjligt ytterligare utvidgas till båtnad för bägge parter.

En punkt, där samordningen enligt utredningens uppfattning fortfarande brister, är frågan om *lärararvoden*. För den militära fritidsundervisningens lärare är timarvodet f n maximerat till lägre belopp än vad andra organisationer lämna. Här bör en ändring snarast komma till stånd, då risk annars föreligger att den militära fritidsundervisningens kvalitet kommer att sjunka eller att det måhända så småningom kommer att bli omöjligt att skaffa kvalificerade lärare. Ur samordningssynpunkt kan det fördenskull även övervägas, om icke de bestämmelser som gälla för det allmänna fria och frivilliga bildningsarbetet i möjligaste mån borde tillämpas jämväl för den militära fritidsundervisningen och kostnaderna överförs till VIII. huvudtiteln. I likhet med vad som gäller för förbandsbiblioteken torde denna ökade samordning kunna ske utan att den nuvarande organisationen inom förbanden väsentligt ändras.

Biblioteksverksamhet

Vid varje truppförband finnes ett särskilt förbandsbibliotek, som betjänar förbandets personal efter motsvariga grunder som de civila biblioteken. Det totala bokbeståndet överstiger f n 280 000 band och det kan förtjäna omnämnas att förbandsbiblioteken på mindre platser ha större omfattning än de kommunala. De militära biblioteken fylla också en betydelsefull uppgift i fritidssysselsättningens och bildningsarbetets tjänst. Många värnpliktiga som sedan de slutat skolan aldrig läst en bok eller stiftat bekantskap med ett bibliotek återvänder till det civila som intresserade bokläsare och vana biblioteksbesökare.

Icke förty har utredningen ansett sig böra upptaga till granskning, huruvida en samordning bör ske mellan de militära och civila biblioteken.

Denna fråga har även behandlats av Folkbibliotekssakkunniga i deras betänkande 1949, där det konstateras, att "principiellt sett vore det naturligt, att truppförbandsbiblioteket helt enkelt fungerade som filial till det kommunala biblioteket i enlighet med utredningens förslag i fråga om biblioteken vid sjukvårds- och fångvårdsanstalter". Bibliotekssakkunniga ha dock avstått från genomförandet av denna tanke med hänsyn till de militära kraven på en snabb mobiliseringsverksamhet. Man måste då nämligen kunna organisera fältbibliotek med utnyttjande av truppförbandsbibliotekens bokresurser. "Detta hindrar icke", fortsätter Folkbibliotekssakkunniga, "att truppförbandsbiblioteket i praktiken kan fungera som filial till det kommunala biblioteket på förläggningsorten och därmed bli delaktigt av detta större bokförråd."

Denna bibliotekssakkunnigas grundtanke synes icke heller utan vidare kunna avföras från diskussionen. Skälet att icke de kommunala biblioteken skulle kunna tillgodose den militära mobiliseringsberedskapen i fråga om fältbibliotek, förefaller icke ostridigt bärande. En påtaglig fördel av en sammanslagning vore bl a att man på vissa håll kunde åvägabringa en erforderlig omsättning av förbandsbibliotekens bokbestånd genom lämpliga byten och överflyttningar.

Mot en sammanslagning av kommunalbiblioteken och förbandsbiblioteken talar emellertid ännu så länge personalfrågan. Visserligen skulle det på sina håll vara värdefullt med den kontinuitet i fråga om biblioteksarbetet, som skulle erhållas, därest fackutbildad civil personal finge hand om förbands-

bibliotekens skötsel. Viss brist på sådan personal torde emellertid f n föreligga. Därtill kommer, att förbandsbiblioteken de senare åren undergått en betydelsefull utveckling bl a genom ett i regel hängivet arbete av förbandsbibliotekarierna. Lokalerna äro på de flesta förband tillfredsställande och förbandscheferna ha visat ett sådant positivt intresse för deras underhåll och utveckling att detta verksamhetsområde f n torde kunna anses vara ett av de bäst tillgodosedda bland dem, som utredningen har att beröra.

Frågan om en ev sammanslagning synes därför icke f n vara aktuell.

Konst

Bildningsrörelserna kunna tjäna som kontaktförmedlande organ även i fråga om konst. I avdelning I ha redovisats särskilda konstföreningar vid åtskilliga förband och strävandena vid vissa förband att pryda förläggningarna med högvärdig konst eller fullgoda konstproduktioner ha givit goda resultat. Främst är detta beroende på den ökade medelstillgången inom de militära lägerkassorna under beredskapsåren men på flera håll har dock nyanskaffningarna kunnat fortgå även under efterkrigsåren genom god kontakt med konstnärer, enskilda donatorer m m.

Den väg, som några förband prövat att genom samarbete med lokala eller regionala konstföreningar få anordna utställningar inom förbandet eller under en tid få deponera tavlor i fritidslokaler, har visat sig både väsentligt öka trivseln inom förbanden utan särskild kostnad och medfört goda försäljningar för utställande konstnärer och föreningar.

Möjligheterna att genom lokalt samarbete på detta område nå praktiska resultat torde vara stora men förutsätta tillgång på någon konstintresserad be-

fattningshavare inom förbandet. Härvidlag anser utredningen att enskilda initiativ böra uppmuntras och stödjas.

Museiverksamhet och hembygdskännedom

Regementsmuseerna motsvara på den militära sidan de hembygdsgårdar eller kulturhistoriska museer, som förekomma på de flesta orter. De ha uppstått genom initiativ av intresserade krafter och i regel med stöd av välvilliga enskilda givare. På vissa håll har man kunnat disponera kasernutrymme, under det att man på andra håll utnyttjat någon barack eller en till förbandet flyttad byggnad (soldattorp) från indelningsverkets dagar osv. För dessa militära museer, liksom för dess civila motsvarigheter, har emellertid förmärks en vikande tendens i fråga om intresse och offervillighet. Någon gång kan detta bero på att museerna icke utnyttjats i önskvärd utsträckning utan endast varit öppna på förbandsdagarna eller i samband med de värnpliktigas inryckning.

En förutsättning för att museerna skola kunna locka till besök och utnyttjas i bildande och fostrande syfte är en sådan ständigt fortgående *utveckling* av museerna som icke gör halt vid indelningsverkets slutskede. Samlingarna och framställningen måste gå vidare fram t o m beredskapsåren och förbandets insatser under dessa år. Varje år och varje åldersklass värnpliktiga borde efterlämna något spår i museet, så långt detta är möjligt. Endast på så sätt kan ett kontinuerligt intresse underhållas och tidigare besökare animeras till nya besök. Detta kräver emellertid tid och personliga omsorger liksom även vissa fackkunskaper. I detta sammanhang vill utredningen särskilt rekommendera samarbete med landsantikvarierna.

Liknande strävanden ha på sina håll

lett till, att förbandsmuseet flyttats ut från förbanden. På vissa håll har man grundat särskilda *garnisonsmuseer*, t ex i Göteborg och Boden. Ur museal synpunkt finnes intet annat än gott att säga om dessa institutioner, men risker finnas att de med tiden kunna komma att sakna en levande anknytning till förbanden. På några håll, t ex i Gävle och Skövde, har regementet fått ett särskilt utrymme på *stadens museum* för hugfästade av bygdens militära traditioner. Säkerligen har därigenom allmänheten, skolungdomen och resande turister i större utsträckning än annars varit möjligt fått tillfälle att bese samlingarna. Ett sådant förfaringsätt betyder ju även på ett åskådligt sätt sambandet och kontakten mellan förband och bygd. Därtill kommer, att lokaler, uppställning och montage bli förstklassigt ordnade. Denna lösning lämpar sig måhända bäst för upplösta förband. För de levande förbanden bör enligt utredningens uppfattning *förbandsmuseet* vara tillgängligt så ofta som möjligt och därför ligga i anslutning till förläggningen eller tillräckligt nära för att kunna utnyttjas i den hembygdsbetonade undervisningen eller utbildningen.

Ett annat led i strävandena att inpassa förbanden i hembygdens miljö och historia är en ökad strävan att meddela *hembygdskunskap*, inte minst i hembygdens historia inom den tidsram, som är angiven för medborgarundervis-

ningen. Folkbildningsorganisationerna och hembygdsföreningarna ha därvidlag samlat ett fylligt och intressant material, som ofta på ett lämpligt sätt kompletterar de stundom tämligen torra och ensidigt militärt orienterande monografierna över regementets historia. Omvänt skulle säkerligen forskningar i indelningsverkets och regementets äldre historia vara ett värdefullt och givande samarbetsområde, vilket även bekräftas av initiativet vid ett regemente att inleda samarbete med historiskt intresserade personer och organisationer vid utarbetande av regementets historia. Ett annat utslag av vilja och intresse för detta samarbete utgör det stora utrymme, som ägnats dessa frågor i de militära kamratföreningarnas organ.

Musik

En länk i kontakten och samarbetet, vars betydelse omvitnats från alla håll, är de militära *musikkåren*. De företräda förbandet vid alla mer solenna tillfällen inom garnisonsorten och dess omnejd och utgöra en god stomme i garnisonsortens och bygdens musikliv, något som även 1947 års musikutredning har vitsordat. Utredningen, som saknar anledning att närmare kommentera musikutredningens förslag, vill dock i detta speciella sammanhang förorda en organisation med många och mindre musikkårer, fördelade över landet, framför en organisation med få och stora kårer.

TRETTONDE KAPITLET

Idrott och fysisk fostran

Samarbetet mellan krigsmakten och idrottsrörelsen har gamla traditioner. Hur detta samarbete gestaltar sig, har tidigare redovisats i avdelning I, varav framgår att stora variationer förekomma mellan olika garnisonsorter. Det hör dock vara ett gemensamt intresse att på detta område söka skapa fastare normer för samarbetet.

Från *militär* sida har man ansett det lika välbetänkt som naturligt att stödja idrott och fysisk fostran. Den militära personalen måste fylla höga krav på spänst och kondition såväl under sin grundläggande utbildning som framgent under hela sin tjänstetid. Under utbildningen ingår därför fysisk utbildning och träning som en viktig gren i tjänsten, i regel en av de mest populära. Likaså är det ett militärt intresse, att de värnpliktiga liksom all krigsmaktens personal efter sin grundläggande militärutbildning bibehåller sin tjänstbarhet i fråga om fysisk träning och vana vid friluftsliv.

Det är därför naturligt, att särskilt officerare och underofficerare haft en mycket stor andel i den svenska idrottens uppbyggnad och fortgående verksamhet. Under det senaste decenniet har emellertid den intensifierade värnpliktsutbildningen, liksom det ökade arbetskravet i samband med befälsbristen försvårat för de militära förbanden att i samma utsträckning som tidigare lämna idrotten sitt bistånd. Avvägningen mellan de rent militära utbildnings-

intressena och idrottsrörelsens önskemål har varit svår att göra och stundom gått ut över de rena idrottsintressena.

En nackdel är även, att det tidigare stora tillskottet av utbildade idrottsledare från de militära förbanden börjat sina. Detta beror delvis på att den civila utbildningen på området omlagts. Men därmed följer även att de civila ledarna mer än tidigare borde intresseras för samarbete med förbanden. I första hand skulle därvidlag vara önskvärt, om den *civila* idrottsrörelsen kunde animeras till att *medverka vid den idrottsutbildning som på fritid bedrives vid de militära förbanden*. Vidare är det en angelägen samarbetsfråga att säkerställa lämpliga former för främst de värnpliktigas fortsatta fysiska träning efter avslutad första tjänstgöring. Som underlag för dessa problems vidare behandling är det nödvändigt att ge en kort *översikt* över det nuvarande samarbetet.

De idrottsgrenar, som i första hand tillmätts militär betydelse, äro skytte, fältsport, femkamp, skidsport, ridning, orientering och motorcykelsport. Då det gällt att understödja dessa grenar, ha de militära insatserna haft och ha fortfarande stor betydelse. Det kan erinras om att de större tävlingarna och mästerskapen på detta område fått militärt bistånd vid planläggning och genomförande. Dessa insatser ha to m varit så stora, att de ibland varit avgö-

rande vid val av tävlingsort. Det ökade publikintresset och den stora publiciteten ha bidragit till att öka kraven på tävlingarnas regi. Därmed ha sådana evenemang som riksskyttetävlingar, SM på skidor osv ställt allt större krav på de förband, som medverka vid tävlingarnas genomförande.

Såsom ledare, instruktörer och funktionärer ha yrkesmilitärerna gjort stora insatser och under kriget utfärdades t ex från arméledningens sida en direkt vädjan till befälspersonalen att fullfölja dessa traditioner. Vidare kan nämnas den utlåning av idrottsmateriel, som i stor utsträckning förekommit och förekommer, liksom upplåtelsen av gymnastiksalar och militära idrottsplatser. Därtill kommer, att idrottsrörelsen och den idrottsintresserade allmänheten vant sig vid tillmötesgående från militärt håll i fråga om ledighet för framstående idrottsmän, såväl bland den fast anställda personalen som bland de värnpliktiga, för deltagande i tävlingar och turnéer t o m i utlandet. Man kan sålunda konstatera, att idrottsmän i fråga om ledighet från militärtjänsten ha en i viss mån gynnad ställning i förhållande till andra.

Genom sådana stödjande åtgärder från militär sida och genom det otvungna umgänget mellan befäl och manskap inom idrottsrörelsen har på detta område en synnerligen god kontakt uppstått, som det är angeläget att bibehålla. Idrottsrörelsen har även haft stor betydelse för den militära personalens ledareutbildning. Kamratskapet och lagandan, tävlingsdisciplinens krav, nödvändigheten av en hård och specialinriktad träning — allt detta har direkt kunnat överföras till och nyttiggöras inom den militära utbildningen.

Emellertid ha vissa intresse motsatser icke kunnat undvikas. Från civilt håll har man sålunda understundom reagerat

mot att de militära förbanden ha egna idrotts- och skytteföreningar, liksom på senare år även motorföreningar. Dels har man uppfattat detta som en splittring, dels har man klagat över konkurrensen mellan förbandens egna organisationer och deras civila motsvarighet. Vid några tillfällen har det även förekommit, att man från förbandets sida utövat påtryckningar för att förmå värnpliktiga att i tävlingar representera de militära idrottsföreningarna. Trots dylika irritationsmoment har dock samarbetet vanligtvis varit gott och konflikter ha, särskilt på sistone, förekommit endast i rena undantagsfall. I regel erkännes från civil sida, att idrotten under värnpliktstiden skapat ett idrottsintresse hos många, som eljest kanske aldrig blivit aktivt intresserade. Detta har i sin tur kommit även de civila föreningarnas medlemsrekrytering till godo.

Från civil sida har man även visat sin uppskattning av de militära insatserna och av den militära idrotten genom stor generositet i fråga om priser eller bidrag till turnéer m m. Inte minst när det gäller skyttet och ridsporten, har frikostigheten varit stor. En annan form av hjälp har varit stödannonsering i de militära idrottsföreningarnas programblad.

Utredningen anser sig sålunda kunna konstatera, att ett omfattande samarbete förekommer även på detta betydelsefulla område. Samtidigt har det dock visat sig att kontakten och samverkan varierat från ort till ort. Trots att vissa reglerande bestämmelser finnas för utlåning av materiel, permittering av militär personal m m, synes dessa icke täcka behovet. Utredningen föreslår därför att försvarsstaben i samråd med försvarsgrenscheferna undersöker behovet av ytterligare normerande bestämmelser i dessa frågor.

Såsom ett väsentligt samarbetsproblem nämndes ovan frågan om de civila idrottsföreningarnas medverkan vid de värnpliktigas idrottsutbildning. Önskvärt vore, om de militära förbanden gemensamt med de civila idrottsföreningarna kunde få direkt stöd och hjälp från de idrottstränare, som distriktsvis anställts. Dessa idrottstränares insats kan dock i bästa fall ej bli stort mer än impulsskapande och bör fördenskull närmast förbehållas den militära utbildningspersonalen. Närmare till hands är därför tanken, att de civila idrottsföreningarna på garnisonsorten försökte ta sig an den värnpliktiga ungdomen. Sålunda borde under vissa kvällstimmar civila ledare och tränare kunna biträda vid träningen i de mer civila idrottsgrenarna och vid provtagning för civila idrottsmärket. Ur *militär* synpunkt kan man på detta vis få en bredad utbildning med större individuella möjligheter för de värnpliktiga att känna sig för och välja den gren, som passar dem själva bäst. Särskilt märkesproven äro uppbyggda som flerårsse-rier, varvid årtalsmärken m m utgöra en sporre för ett fortsatt bibehållande och befastande av den tidigare förvärvade konditionen. Ur *civil* synpunkt er-

bjuder sig för idrottsföreningarnas del ökad möjlighet till rekrytering. Många värnpliktiga — särskilt de som komma från landsbygden — hade måhända aldrig annars kunnat få det intresse för och den kontakt med idrotten, som ett sådant arrangemang skulle medföra.

Ur såväl militär som civil synpunkt är det emellertid önskvärt, att denna idrottsföreningarnas insats icke blott består i ett utsållande av toppidrottsmännen bland de värnpliktiga för fortsatt träning och utbildning. Man måste få garantier för en mera bred verksamhet, som tillgodoser även de fysiskt medelmåttigas intressen. Fördenskull synes önskvärt, att verksamheten från civil sida organiseras av de lokala idrottsföreningarna gemensamt och under former, som tillgodose såväl de militära intressena som samtliga civila idrottsgrenar och förbund. Inte minst viktigt för den regionala ledningen är att skapa en sådan avvägning mellan de större och mindre garnisonsorterna som säkerställer de senares önskemål om stöd och hjälp. *Initiativet* i denna fråga bör fördenskull närmast tagas från den civila idrottsrörelsens sida i nära samförstånd med vederbörande militära myndigheter.

Kontakten med pressen

I tidigare avsnitt har huvudsakligen behandlats den kontakt mellan förband och bygd som förmedlas av representanter för det kommunala livet, folkrörelserna, bildningsväsendet, politiska organisationer m fl. Den direkta kontakten mellan förbandet och en större allmänhet får man emellertid — förutom genom större uppvisningar och folkfester — huvudsakligen genom pressen. I detta sammanhang beröres av naturliga skäl endast *lokalpressen*. Men samtidigt må erinras om att de lokala pressorganen i sin tur ofta representera Tidningarnas Telegrambyrå och de större rikstidningarna, varför det som meddelas i ortspressen ofta når en större krets än lokalpressens eget spridningsområde.

Från krigsmaktens sida har man under de senare åren alltmera uppmärksammat betydelsen av ett gott samarbete med pressen. Vid varje förband finnes sålunda särskilda sk pressofficerare, med uppgift att tillhandagå pressen med nyheter och upplysningar av olika slag. Från försvarsstaben utsändes årligen dels till samtliga tidningsredaktioner en förteckning över dessa pressofficerare med telefonnummer och uppgift var de kunna anträffas och dels till pressofficerarna motsvarande uppgifter om landets dagliga tidningar och deras redaktioner.

Genom kortare kurser har man från den militära ledningens sida även sökt ge dessa pressofficerare en ökad inblick

i pressfrågor, tidningarnas arbetssätt, synpunkter på hur kommunikéer avfattas och hur i övrigt samarbetet med pressen skall organiseras. Dessutom må i detta sammanhang nämnas, att en särskild korrespondenskurs "Tidningar och tidningsläsning" utarbetats av försvarets brevskola till hjälp för förbandens pressofficerare, som äro ålagda att genomgå denna kurs.

Härigenom ha från militär sida vissa grundbetingelser för ett gott samarbete med pressen skapats. Men i regel ha dessa pressofficerare även andra krävande arbetsuppgifter — ofta såsom stabschefer — vid sidan av presstjänsten, som därför stundom kan komma att eftersättas. Den direkta kontakten mellan pressofficeren och de tidningar, han närmast har att tillgodose, och som förmedlas genom besök och kontinuerliga små notiser om händelserna vid förbandet, kan därför lätt försummas på grund av tidsbrist. Vidare kunna ej heller alla pressofficerare vara så rutinerade, att de alltid rätt kunna avgöra vad som har nyhetsvärde eller i övrigt kan lämpa sig för publicering i dagspressen. Vid flera förband har man emellertid lämnat pressen särskilda sammanställningar av viktigare händelser, utdrag ur förbandsorder, notiser om större övningar och andra händelser, som kunna intressera jämväl utomstående. Genom sådan service kan en intresserad pressofficer få en god kontakt med den lokala pressen, varigenom för-

troende skapas från pressens sida. Detta har fått till följd, att intresset för förbandets verksamhet befrämjas.

Några ytterligare erfarenheter förtjänar måhända även beaktande i dessa sammanhang. Förbandschefer och pressofficerare ha icke alltid haft klar blick för att pressen vill ha *nyheter* och därför är mindre intresserad av ständigt återkommande notiser om sådana rutinhändelser som avslutning i furirskolan eller "krigsmans erinran". Stundom ha också de nyheter, som lämnas pressen från förbanden alltför mycket karaktär av "annonsering". Då sådana tendenser lätt bidraga till att pressens intresse för förbanden slappnar, torde det enligt utredningens uppfattning vara nödvändigt med en mer planmässig orientering av ortens tidningar. Dessa böra informeras i god tid om publicitetsvärda händelser och detta på ett sätt, som framhåller dess betydelse för förbandet och bygden. Detta kräver dock, liksom alla kontakt- och samarbetsuppgifter, tid och intresse från pressofficerarnas sida. Dessa böra fördenskull utväljas och utbildas med omsorg samt beredas tillräcklig tid för sina betydelsefulla uppgifter. En tidning med mera markant intresse för t ex religiösa och kulturella frågor kanske icke ägnar lika stort intresse och spaltutrymme åt en förevisningsövning med moderna vapen som åt exempelvis bildningsverksamheten vid förbandet. En annan tidning vill kanske å sin sida hellre närvara vid en militär fälttävlan, där några inom orten välkända idrottsmän starta osv.

En annan detalj, som pressen i regel sätter stort värde på, är att insända meddelanden åtföljes av lämpligt illustrationsmateriel såsom fotografier eller kartsquisser. Till god service gentemot pressen hör även att — i den mån så är möjligt — ställa fordon, telefon och

andra tjänster, som underlätta pressmännens arbete, till förfogande.

Någon gång händer det även att samarbetet mellan förbanden och press fungerar mindre tillfredsställande. Några av ortens tidningar kunna exempelvis, utan att kontrollera uppgifterna på ansvarigt håll vid förbandet, införa värnpliktigas fantasifulla berättelse om lidna oförrätter vid förbandet eller om olyckshändelser o d. Och omvänt har det förekommit att pressen från militär sida utsättes för "påtryckningar" i syfte att förhindra publicering av obehagliga händelser. Sådana förhållanden som de sist anförda kunna väcka eko i pressen landet runt. En annan sak, som stundom kan uppfattas på helt motsatt sätt av olika parter, är det militära sekretesskravets innebörd. Erkännas måste dock att dylika händelser och motsättningar blivit alltmer sällsynta under de senaste åren och att man från pressens sida numera visar en ökad förståelse för och uppskattning av den militära press-tjänsten. I regel har det också visat sig att de militära förbanden i sitt samarbete med pressen vunnit stora fördelar genom öppenhetlig orientering, även om de därigenom lämnade uppgifterna icke kunna publiceras. I det långa loppet har man härigenom skapat ömsesidigt förtroende och ett positivt resultat.

Vid några förband har anordnats kontaktmöten mellan representanter för ortspressen och befälet, varvid man lämnat orienteringar och diskuterat kontroversiella problem. Resultatet av dessa sammanträffanden har enligt hittills gjord erfarenhet varit gynnsamt för bägge parter och manar till efterföljd även på andra håll.

För att tillfredsställande kunna sköta sin uppgift måste pressofficeren använda mycket av sin fritid, icke minst genom att hemifrån per telefon kunna stå i kontakt med både förbandet och tid-

ningarna under kvällar, helgdagar osv. Det vore därför enligt utredningens uppfattning väl befogat, att åtminstone en del av pressofficerens privata telefonkostnader kunde betalas av statsmedel. F n är detta tyvärr icke möjligt.

Kan genom ovan nämnda åtgärder en god kontakt skapas mellan ortspresen och garnisonen, betyder detta icke enbart goodwill för försvaret och förban-

det utan även ökad trivsel för all personal vid förbandet. Pressen kan genom sin ställning och sina resurser inom olika folkgrupper skapa intresse för olika sidor av förbandets verksamhet och därvid lägga grunden till ökad kontakt och samarbete. Över huvud taget underlättas härigenom samarbetet på alla de områden, som här tidigare i olika sammanhang har behandlats.

FEMTONDE KAPITLET

Det frivilliga försvarsarbetet

Det frivilliga försvaret, vari här även inräknas det på frivillig grund uppbyggda hemvärdet liksom sjövärnskårerna, har sedan tiden före det andra världskriget undergått en rask utveckling. Rörelsen har vunnit avsevärt i styrka och inrymmer numera personer från alla folkgrupper på praktiskt taget alla orter i landet. Det frivilliga försvarets olika organisationer omsluter sålunda hundratusentals män och kvinnor, vilka frivilligt offra mycket av sin fritid för egen utbildning i försvarets tjänst.

I detta sammanhang må särskilt pekas på den utomordentliga betydelse, som vårt frivilliga försvar utgör i egenkap av kontaktorgan mellan förband och bygd. Gemenskapen i målsättning och arbete har givit stora grupper av vårt folk en ny och vidgad syn på försvaret och dess personal liksom på den militära utbildningen och dess bedrivande. Genom frivilligt försvarsarbete håller sig även en betydande del av förbandens reservbefäl och värnpliktiga befäl i kontakt med förbanden och den militära verksamheten där. I betraktande av att huvuddelen av befälet vid arméns krigsmobiliserade förband är reservpersonal eller värnpliktiga inses lätt det rent militära värdet av denna verksamhet.

Då det gäller kontakten och samarbetet på detta område har tillkomsten av *försvarsområdesbefälhavarna* jämte deras staber i viss mån avlastat förbanden

från denna verksamhet. Försvarsområdesbefälhavaren måste dock i sin verksamhet stödja sig på närliggande förband och dess befälspersonal, då erfarenheten visar, att försvarsområdesstaberna äro underdimensionerade för dessa viktiga och omfattande uppgifter. Den frivilliga utbildningen kräver sålunda betydande insatser i fråga om arbete och uppoffring av fritid av befälspersonalen vid förbanden. Efter arbetsveckans slut måste ofta instruktörerna sätta sig på tåg eller bussar för att bege sig till kanske avlägsna orter och ägna såväl lördagskvällen som söndagen till utbildning av frivilliga. Detta arbete, som ofta går ut över familjelivet, fullgöres även mot en betalning, som i jämförelse med andra lärarkategoriernas ersättning måste betraktas som alltför låg. Utredningen, som äger vetskap om att förslag till förbättrade instruktörsarvoden föreligger och torde resultera i åtgärder från statsmakternas sida, vill understryka angelägenheten av att positiva sådana åtgärder snarast vidtagas.

Vid sidan av den kontakt, som i försvarsområdesstabers regi bedrivs genom utbildning av personal och genom allmän försvarsupplysning, åligger det även *förbanden* att direkt upprätthålla kontakten med sin egen krigsplacerade personal bland reservbefälet och det värnpliktiga befälet. Tidigare har i avdelning I redovisats hur detta sker genom utsända förbandsorder eller sam-

mandrag av förbandsorder och genom kontaktmöten med denna personal. Tyvärr händer det stundom, att klagomål framföres från reservbefälet och den värnpliktiga personalen om brister i kontakten. Konstateras kan dock att förhållandena förbättrats, även om underlåtenhetssynder fortfarande kunna inträffa.

Då utredningen redan i kapitel 8 behandlat formerna för hur sådan kontaktverksamhet lämpligen kan utformas, må här endast tilläggas ett önskemål om att kontakten finge fastare former än vad hittills varit fallet. Härigenom skulle även det frivilliga utbildningsarbetets genomförande underlättas för såväl instruktörer som elever. I ett samarbetsorgan bör därför de frivilliga organisationerna på ett eller annat sätt vara företrädade. Inte minst värdefullt är även att försvarsområdesstabens omfattande erfarenheter från bygden kunna komma förbandet och förbandets

kontakter med bygden tillgodo. Kontakten även på flera andra ovan redovisade samarbetsområden skulle vinna därpå, då eleverna i de frivilliga försvarsorganisationerna representera de mest skiftande intressen och folkgrupper.

Ett sätt för försvarsområdesbefälhavarna att både meddela sina erfarenheter och få impulser är att någon gång varje år samla cheferna för de förband, som ligga inom försvarsområdet, till en konferens. Då, som tidigare påpekats, försvarsområdesbefälhavarna ha brist på stabspersonal och andra resurser, böra dessa konferenser få en anspråkslös utformning och behöva endast vara någon dag. Utredningen finner det sannolikt, att dessa chefstjänstemän ha anledning sammanträffa även för behandling av andra angelägenheter, varför en sådan konferens som den föreslagna bör kunna ingå som ett naturligt led i deras verksamhet.

SEXTONDE KAPITLET

Det privata umgänget

Vid värdesättningen av ett förband eller av en yrkeskår kan det icke undgås, att de rent personliga faktorerna måste tillmätas en mycket stor betydelse. De personliga egenskaperna eller det personliga uppträdandet hos enstaka eller några få företrädare bli ofta utslagsgivande för värdesättningen av hela förbandet eller yrkesgruppen. För en värnpliktig fixeras kanske grundinställningen för framtiden genom hans uppfattning av befälet på det egna kompaniet jämte de erfarenheter, han mer eller mindre indirekt får genom sina kamrater på andra kompanier. Utredningen avser icke att ta upp frågan om umgänget i tjänsten, eftersom detta behandlats bl a av 1945 års militärutredning och nyligen varit föremål för undersökning av försvarets personalbehandlingsutredning. Här kan därför enbart konstateras, att liknande förhållanden även gälla i fråga om det privata umgänget. Ju högre vederbörandes militära grad eller tjänsteställning är, desto mer anses han även företräda förbandet.

Förbandschefen kommer därvid helt naturligt genom sin ledande ställning att även under fritid representera såväl försvaret i sin helhet som förbandet. Han blir den naturlige kontaktmannen till det civila samhället och hans representativa egenskaper och förmåga till kontakt och samarbete bli av största betydelse. Detta innebär tillika, att man kan anse hans deltagande i förenings-

liv och privat umgänge som en del av hans tjänsteåligganden. Framför allt gäller detta tex ordförandeskap i vissa frivilliga försvarsorganisationer men även i viss utsträckning medlemskap i föreningar av exempelvis Rotarys karaktär, vilket ger förbandschefen kontakt med ledande män inom orten. Samtidigt medför denna representation för den militäre chefen, liksom för civila ämbetsmän och kommunala förtroendemän, ofta en viss ekonomisk börda. Chefstjänstemännens svårigheter i dessa hänseenden ha belysts i andra sammanhang, varför utredningen här endast vill beröra några delfrågor.

Av icke oväsentlig betydelse för den militäre chefens kontaktverksamhet utgör det numera lämnade medgivandet för honom att medföra sin hustru eller annan civil passagerare i sin tjänstebil under representationsresa.

Man talar ofta om de militära befälskårernas, särskilt officerarnas, *isolering* från samhället i övrigt. Det material, som redovisats i avdelning I, motsäger tydligt detta påståendes allmängiltighet.

Möjligen kan en viss isolering dock ifrågakomma för yngre officerare och deras familjer. Samtidigt som detta med beklagande måste konstateras, böra dock även orsakerna härtill beaktas. Främst gäller då att fritiden genom nuvarande befälsbrist m m i stor utsträckning ägnas åt förberedelser för påföljande dags övningar. Lördagar och söndagar måste ofta helt utnyttjas för resor

och utbildning i det frivilliga försvarets tjänst. För yngre kompaniofficerare tillkommer dessutom även studier för inträde vid militära högskolor m m. Dessa studier medgiva icke umgänge i någon större utsträckning och det umgänge, som förekommer, blir ofta inriktat på tjänstesamtal kamrater emellan.

Stundom kan isoleringen bero på den numera tidiga familjebildningen även inom officerskåren. Begränsade bostadsutrymmen minska därvid möjligheterna till umgänge. Följden av detta blir, att umgänget i betydande utsträckning förlägges till mässarna, varigenom nöjeslivet lätt får en yrkeskollektiv prägel. Mässtillställningarna bli billigare för deltagarna därför att man inom en kamratkrets kan minska anspråken i fråga om mat, dryck, dansmusik osv.

Därtill kommer de fåta förflyttningarna av de militärt sett mest välmeriterade bland officerarna. För dem kan karriären betyda en med två eller tre års intervaller fortgående rundflyttning inom hela landet, vilket försvårar kontakten med civila vänner.

Endast i mindre grad gäller detta om underofficerare och övriga befälskategorier som äro mer fast knutna till ett förband. Särskilt underofficerare bruka därför få en mera fast civil umgängeskrets, helst som de ofta äro från trakten eller garnisonsorten.

Sålunda kan man konstatera, att kontakten med det civila samhället för officerskårens del är god i toppen men något sämre längre ner i graderna. Variationerna äro dock stora och isoleringen får absolut icke överdrivas i fråga om omfattning och effekt. Där isolering förekommer, är den dock till nackdel för den militära personalen i flera hän-

seenden, såväl i tjänsten som i det privata livet.

Som ett botemedel mot isolering brukar rekommenderas deltagande i ortens föreningsliv. I ett av våra grannländer förekom to m att en förbandschef gav sina officerare direkt uppmaning att gå in i olika föreningar med var sitt syfte. Genom att "täcka" så många olika föreningar som möjligt ville han förbättra kontakten med garnisonsortens civila liv. Officerskåren lär emellertid ha undvikit att följa dessa rekommendationer, som torde vara otänkbara här i landet. Medlemskap i föreningar kräver liksom umgängesliv tid och i viss utsträckning pengar. För att ansluta sig till en förening av sådan karaktär, att den ger tillfälle till kontakter och umgänge med övriga medlemmar, måste dessutom föreligga ett personligt intresse eller en personlig övertygelse hos den enskilde, som sammanfaller med ifrågasvarande förenings målsättning.

Utredningen vill också framhålla, att varje dirigerigering av befälets deltagande i föreningsliv eller i det privata umgänget måste undvikas. Däremot bör förbandscheferna söka underlätta och stimulera kontakten genom att t ex anordna samkväm eller konferenser.

Samtidigt vill utredningen icke underlåta att erinra om den stora betydelse, som ligger i att befälet vid förbanden är lokalt rekryterat. Släktskaps- och vänskapsband skapa personliga kontakter och giva tillika kännedom om bygden och dess folk. Det är därför utredningens förhoppning, att den ökade kontakt, som kan uppstå även underlättar den *lokala rekryteringen* till förmån för samarbetet bygden—förbandet.

Ekonomiska återverkningar

Principen att ömsesidigt "giva och taga" bör i största möjliga utsträckning vara genomgående på alla områden. Detta medför även beträffande samarbetsfrågor vissa ofrånkomliga ekonomiska konsekvenser för statens del. Kontaktverksamheten i olika former kräver utgifter, som icke rimligen kunna åläggas vare sig enskilda befattningshavare eller personalgrupper på den militära sidan. Ju mer verksamheten växer på bredden desto nödvändigare blir det också att statsmakterna ställa medel till förfogande.

Såsom tidigare framhållits, ankommer det främst på förbandscheferna och de militära befälskårerna att taga initiativ till kontakten med olika folk rörelser och intresseorganisationer på orten. Såväl den bristande tillgången på andra lokaler som nödvändigheten att hålla kostnaderna nere medför att samvaron i stor utsträckning förlägges till de militära mässarna. Därvid bör det finnas möjlighet att visa gästfrihet under enklare former. Sammanträdenas eller kontaktkonferensernas karaktär bör då enligt utredningens uppfattning få avgöra, huruvida gästfriheten skall få formen av kaffeservering eller annan liknande förfriskning, måltider, måhända även nattkvarter. Härvidlag bör beaktas, att de lokala sedvänjorna växla starkt och hänsyn bör i möjligaste mån tagas till dem.

Denna gästfrihet förekommer även nu på flera håll. Kostnaderna ha därvid

i de flesta fall bestridits av förbandscheferna, befälskårerna eller enskilda personer i övrigt. Att ställa några krav på enskilda befattningshavare eller befälskårer är emellertid oriktigt av både principiella och ekonomiska skäl. Detta gäller även utgifter för exempelvis uppvaktningar till enskilda personer i form av blommor, telegram, plaketter eller kransar, vilket f n icke kan bestridas av allmänna medel. Däremot ha lägerkassorna kunnat utnyttjas för att bestrida kostnaderna för bildningsrådets verksamhet. Denna möjlighet bör alljämt stå öppen för föreslagna nämnder (jämför kap 23).

Som tidigare framhållits ha även försvarsområdesbefälhavarna motsvarande uppgifter. Deras kontaktverksamhet, som i första hand gäller det frivilliga försvaret, måste f n bli mycket begränsad, då de saknar särskilda medel här för. De ha icke ens som förbandscheferna tillgång till medel från lägerkassor o dyl. Utredningen anser därför att de böra tillgodoses på motsvarande sätt som förbandscheferna.

Någon möjlighet att för lokal kontaktverksamhet i nämnvärd utsträckning disponera de medel för försvarsupplysning, som stå till försvarsstabens eller CFF förfogande, kan icke ske utan en motsvarande uppräknings av dessa anslagsposter.

Den summa, som skulle kunna anses skälig för ovan angivet ändamål, är givetvis svår att fixera. Som framgår av

kap 4 äro också önskemålen skiftande. Utredningen har ansett sig böra stanna vid ett belopp av högst kr 500: — per förband (fo) och år. Detta innebär för krigsmakten i sin helhet en summa av 40 000 kronor.

Härvid är dock att bemärka att då icke medräknats de kostnader, som de lokala kontaktkonferenserna — tidigare redovisade och motiverade i kap 8 — kunna beräknas draga. En överslagsberäkning grundad på att *en* dylik konferens årligen ordnas vid varje förband (fo) ger vid handen, att ytterligare 40 000 kronor skulle erfordras.

Sammanlagt blir alltså kostnaderna 80 000 kronor. Detta belopp utgör *utredningens enda krav i medelshänseende* och torde få anses som ett blygsamt äskande med hänsyn till de betydelsefulla syften, utredningen haft att tillvarata och vilka enligt utredningens bestämda uppfattning icke kunna förverkligas utan vissa ekonomiska åtaganden. Principiellt sett torde det få anses fullt motiverat, att staten ikläder sig ansvaret härför och att sålunda *särskilt anslag* ställas till förfogande för bestridande av ovannämnda utgifter.

Utredningen vill också förorda att så sker.

Med hänsyn till den återhållsamhet, som statsmakterna f n visa i fråga om anslag till nya utgifter — något som kan leda till en beskärning av de här äskade medlen — har utredningen emellertid ansett erforderligt att även anvisa *en alternativ utväg*.

Den tidigare redovisade posten på 40 000 kronor för förbandschefers (motsvarande chefers) räkning kan sägas avse sådan kontaktverksamhet, som är mera direkt inriktad på att åstadkomma ökad trivsel inom förbanden, varför det icke kan anses oberättigat att tänka sig att härvid utnyttja läger- (manskaps-) kassemedel. Dessa

kassor variera emellertid avsevärt vid olika förband. Detta medför att förbandens ekonomiska utgångsläge i fråga om samarbete med det civila samhället blir olika, t o m inom samma garnison.

För att eliminera härmed förenade olägenheter skulle följande åtgärder kunna komma i fråga.

Inom armén sammanföras inkomster från försäljning av stallspillning, köksavfall o dyl vid förbanden till sk utjämningsmedel, som därefter årligen före den 1 oktober fördelas på de olika lägerkassorna. Dessa utjämningsmedel bruka uppgå till omkring 300 000 kronor årligen. Till grund för fördelningen på lägerkassorna läggs antalet tjänstgöringsdagar för fast anställt manskap och värnpliktiga under det budgetår medlen influtit. Om man finner, att en lägerkassa bör erhålla ett högre eller lägre belopp än vad tjänstgöringsdagarnas antal ger anledning till, kan beloppen jämkas. En sådan jämkning sker av olika anledningar tämligen ofta. Dessutom brukar ett belopp av 10 000 —15 000 kronor reserveras för under året uppkommande särskilda behov. Fördelningen omhänderhaves av försvarets civilförvaltning och arméförvaltningen gemensamt.

Av dessa utjämningsmedel borde en viss mindre del, förslagsvis 30 000 kronor, anslås för kontaktverksamhet och fördelas med omkring 20 000 kronor till förbandscheferna och med omkring 10 000 kronor till försvarsområdesbefälhavarna. Vid fördelningen, som bör ske av chefen för försvarsstaben i samråd med försvarets upplysnings- och personalvårdsnämnd, torde hänsyn tagas till förbandens och försvarsområdenas karaktär, antal förband inom garnisonsorten, garnisonsortens och försvarsområdets storlek samt andra speciella förhållanden.

För marinens del inlevereras 5 % av marketenteriernas överskott till marinförvaltningen och förvaltas under namn av "marinförvaltningens manskapskassafond". Dessa medel användas för att förstärka ekonomiskt svaga manskapskassor, möjliggöra extra utspisning vid högtider och i samband med utlandsresor m m.

På samma sätt som ovan föreslagits i fråga om arméns utjämningsmedel borde medel ur denna fond användas för kontaktverksamhet, förslagsvis omkring 4 000 kronor till förbandscheferna och 2 500 kronor till de marina försvarsområdesbefälhavarna.

Vid flygvapnet finnes ingen motsvarighet till utjämningsmedlen. Varje flottilj ombesörjer själv den försäljning, som kan ifrågakomma, och inkomsterna tillföras direkt vederbörande lägerkassa. Däremot inlevereras centralt

en del av inkomsterna från sk "Flygdagar".

Det synes skäligt, att en del av dessa sistnämnda medel, som inlutit genom en viss kontaktverksamhet, användes på enahanda sätt som ovan föreslagits i fråga om utjämningsmedel för arméns del. För detta ändamål borde ifrågakomma 6 000—8 000 kronor, alltefter de årliga intäkternas storlek.

Sammanfattningsvis får utredningen alltså föreslå

att ett årligt statsanslag av 80 000 kronor utgår för bestridande av här berörda utgifter, alternativt

att — om så av statsfinansiella skäl anses nödvändigt och då att betrakta som en temporär nödfallsåtgärd — del av dessa utgifter bestrides av lägermanskaps-) kassemedel på sätt ovan skisserats.

Sammanfattning av avdelning II

I avdelning I, som redovisat nuläget, har framlagts en mångfald synpunkter och förslag från olika orter och förband på medel och former för kontakt och samarbete mellan förbanden och bygden. Dessa exempel kunna icke utan vidare överföras från ort till ort. Därför ha i avdelning II enbart behandlats sådana förhållanden och framförts sådana synpunkter, som enligt utredningens uppfattning äro att betrakta som mera allmängiltiga och möjliga att genomföra på flertalet håll.

Utredningen är fullt medveten om de hinder som kunna uppstå att omedelbart eller på kort sikt genomföra de framlagda förslagen. Den forcerade utbildningen, bristen på befäl och bristen på penningmedel måste komma att verka fördröjande. Därtill kommer, att ytterligare undersökningar erfordras om vissa detaljspörsmål, som legat utom ramen för denna utredning.

Utredningen vill samtidigt också betona, att här framlagda förslag ingalunda avse att kringskära förbandschefernas ansvar och befogenheter utan endast syfta till att påvisa de möjligheter, som kunna tänkas underlätta förbandets uppgifter och verksamhet. Centrala direktiv och anvisningar från högre instanser böra enligt utredningens uppfattning i största möjliga utsträckning begränsas. De böra inskränka sig till vägledande och normerande anvisningar för att åstadkomma enhetlighet och klara samarbetslinjer.

De uppgifter och initiativ, som utredningen framlagt förslag om, ha i regel pålagts förbanden och i några fall andra statliga myndigheter. Utredningen har nämligen icke ansett det möjligt att direkt pålägga kommunerna uppgifter på dessa områden men förutsätter att de av eget intresse och genom *egna initiativ* skola göra sin insats.

Utredningen har även tidigare kunnat redovisa många exempel på enskilt intresse och enskild offervilja till förbandens fromma. I överensstämmelse med den tankegång, som återfinnes i direktiven, är även en frikostighet av denna karaktär, som visas av enskilda, företag och kommunala myndigheter, synnerligen värdefull, icke minst i fråga om de åtgärder, som äro ägnade att bidra till den militära personalens trivsel. Samtidigt som utredningen understryker det stora värdet av ett sådant intresse, som omsättes i konkreta åtgärder, anser sig utredningen dock böra rekommendera en viss försiktighet på detta ömtåliga område.

Enskilda personer och företag böra sålunda icke utsättas för överdriven propaganda och täta försök till påverkan i "tiggeriets" form. Erfarenheterna från beredskapsåren visade nämligen bl a att de enskildas försvarsintresse ibland utnyttjades till bristningsgränsen av både militär personal och enskilda företagare med profitintressen.

I detta sammanhang vill utredningen likaså framhålla vikten av att var och

en, som lämnar bidrag till försvarsfrämjande ändamål även i form av annonsering, medlemsavgifter, rabatter eller tävlingspriser får eller skaffar sig full säkerhet för att hans bidrag eller gåva verkligen tillgodoser det avsedda syftet. Om någon tveksamhet härutinnan kan anses råda, bör man alltid rådfråga förbandschef, försvarsområdesbefälhavare eller motsvarande befattningshavare.

I direktiven ingår även uppgiften att undersöka, huruvida något särskilt organ — förslagsvis benämnt "*samarbetsnämnd*" — vore behövt för kontakten och samarbetet mellan garnisonsorten och bygden å ena sidan och de militära förbanden å den andra sidan. Utredningen har efter undersökning av de skilda intressen och uppgifter, som äro eller borde vara aktuella för bägge parter, funnit att *ett sådant organ bör inrättas*. Som framgår av de tidigare kapitlen i denna avdelning, är den nuvarande kontakt- och samarbetsverksam-

heten av mycket stor omfattning. Omfånget och betydelsen av samarbete växer likaså, ju mer den statliga och kommunala förvaltningen ökar i omfattning och denna verksamhet regleras genom nya föreskrifter. Uppgiften skulle närmast bli att till direkt kontakt och samarbete sammanföra de kommunala och militära befattningshavarna på olika områden. Sådan personlig kontakt underlättar samarbetet och kan hindra onödig byråkrati. Därtill kommer även, att de militära befattningshavarna — särskilt de i högre och mer ansvarig ställning — ofta byta garnisonsort eller befattning. Ett *permanent kontaktorgan* skulle underlätta för dem att snabbt komma in i verksamheten på de viktiga områden, som ovan berörts.

Hur detta organ lämpligen bör uppbyggas och fungera behandlas i nästa avdelning, där *hela nämndorganisationen* vid ett truppförband göres till föremål för en mera ingående granskning.

en som bär det till till exempel
jämte ordning och i detta är utmärkt
särskilt för den som vill ha en
Bibliografi för alla sina skrifter
särskilt för att kunna följa upp
verkligen tillräckligt utsträckt för
Om någon förtäring förtäring
anses vara det som tillräckligt
handbok förtäring förtäring
eller förtäring förtäring
I detta är det som tillräckligt
förstärkt förtäring förtäring
Gen — förtäring förtäring
manus — förtäring förtäring
och samhället förtäring förtäring
och förtäring förtäring
förbandet förtäring förtäring
någon för förtäring förtäring
särskilt förtäring förtäring
eller förtäring förtäring
för förtäring förtäring
följer som förtäring förtäring
gitter i denna förtäring förtäring
förtäring förtäring

AVDELNING III

Nämnder inom förbundet

REVISED

Number 1000

NITTONDE KAPITLET

Nuvarande nämndorgan

Innan frågan om inrättande av en samarbetsnämnd i enlighet med utredningsdirektiven närmare behandlas, kan det vara anledning att lämna en kortfattad redogörelse för de nämnder och liknande organ, som fn finnas vid ett truppförband och av vilka de fyra förstnämnda äro anbefallda av Kungl. Maj:t.

Bildningsrådet

skall genom att förmedla erfarenheter samt giva råd och uppslag utgöra ett samlande och stimulerande organ för samhällsupplysning, social rådgivning och frivillig bildningsverksamhet samt därvid söka åvägabrunga god kontakt och effektivt samarbete mellan förbanden och det civila samhället. Bildningsrådet är alltså ett rådgivande organ och i denna egenskap underställt förbandschefen. I fråga om *ett* verksamhetsområde är dock rådet självständigt beslutande, nämligen såsom styrelse för förbandsbiblioteket. Bestämmelserna föreskriva, att bildningsrådet skall hålla minst fyra sammanträden om året.

I bildningsrådet ingå såväl militära som civila ledamöter. De militära ledamöterna äro dels självskrivna, dels utsedda av förbandschefen. De civila äro utsedda av chefen för försvarsstaben efter förslag från försvarets upplysnings- och personalvårdsnämnd, som i sin tur genom förbandscheferna inhämtar förslag från garnisonsorterna. Det är se-

dan självfallet att förbandscheferna vid avgivande av detta förslag samråder med sociala, kulturella och andra myndigheter och organisationer på orten.

Nedan lämnas en sammanställning av bildningsrådets verksamhetsområden och sammansättning.

Verksamhetsområden

Samhällsupplysning (bla undervisning i medborgarkunskap för de värnpliktiga och föreläsningar för befälet),

Social rådgivning,

Upplysning om personalens ekonomiska och sociala förmåner,

Frivillig bildningsverksamhet (bibliotek, föreläsningar och frivillig fritidsundervisning),

Kontaktverksamhet mellan förbandet och det civila samhället,

Nykterhetsvård (inbegripet undervisning i alkoholfrågan),

Civilanställning för det fast anställda manskapet,

Förströelseverksamhet.

Sammansättning

Ledamöter: Förbandschefen, som äger närvara och då för ordet, personalvårdsofficeren, som är ordförande utom i de fall då förbandschefen är närvarande, personalvårdsassistenten, som i regel är sekreterare, militärpastorn, en underofficer, ett fast anställt underbefäl eller menig, en värnpliktig samt två civila, som böra företräda folkbild-

ningsarbete, socialvårdande verksamhet och nykterhetsrörelser.

Suppleanter: En för envar ledamot utom för personalvårdsassistenten.

Adjungerade: En av skolöverstyrelsen utsedd representant i biblioteksfrågor (vanligen stadsbibliotekarien) samt förbandsbibliotekarien.

Förbandsnämnden

som inrättades hösten 1950, behandlar sådana frågor, som beröra förhållanden inom förbundet. Nämnden fattar icke beslut. Inom nämnden får däremot framställas frågor, framföras önskemål och väckas förslag. Sådana frågor, som beröra utbildningen, behandlas i nämnden endast om en person, som tillhör förbundet, gjort skriftlig framställning härom i förväg. Övriga frågor kunna behandlas, om ledamot så föreslår under sammanträdet eller annan vid förbundet skriftligen dessförinnan så begär. Förbandschefen avgör i sista hand vilka frågor, som skola upptagas till behandling eller icke. Nämnden bör sammanträda en gång i månaden.

Inom förbandsnämnden skall finnas ett *särskilt utskott*, som består av det fast anställda befälets representanter. I detta utskott behandlas sådana frågor, som äro gemensamma för dessa personalgrupper. I utskottet kunna även en del frågor behandlas, som eljest icke tillhöra nämndens verksamhetsområde.

Ledamöterna i förbandsnämnden äro dels självskrivna och dels utsedda av de olika personalgrupperna. De skola vara kända för laglydnad och medborgarsinne. Bestämmelserna rekommendera att utspisningsnämndens ledamöter i regel även böra vara ledamöter av förbandsnämnden.

Förbandsnämndens verksamhetsområden och sammansättning äro följande.

Verksamhetsområden

Förplägnad,
Markententerirörelse,
Frivillig bildningsverksamhet,
Förströelseverksamhet,
Trivseln i förlägnings- och fritidslokaler,
Användning av lägerkassemedel (manskapsmedel),
Utbildningsmetoder.

Sammansättning

Ledamöter: Förbandschefen, (ordförande), personalvårdsofficeren, personalvårdsassistenten, två officerare (eller vederlikar), två underofficerare (eller vederlikar), tre representanter för fast anställda underbefäl och meniga (eller vederlikar), två representanter för den civila personalen, samtliga kompaniassistenter (motsvarande), en värnpliktig från varje kompani (motsvarande).

Suppleanter: En för varje ledamot, utom för personalvårdsassistent och kompaniassistenter.

Det *särskilda utskottet* har följande verksamhetsområden och sammansättning.

Verksamhetsområden

a) Sådana frågor, som tillhöra förbandsnämndens områden och äro gemensamma för fast anställda befälet.

b) Andra frågor av gemensamt intresse för det fast anställda befälet såsom bla

tjänstens bedrivande inom olika verksamhetsområden,
befälsutbildning,
arbets- och semestertider,
bostads- och förlägningsförhållanden.

Ledamöter: Förbandschefen som ordförande och det fast anställda befälets representanter i förbandsnämnden.

Utspisningsnämnden

Verksamheten regleras dels genom bestämmelser i tjänstereglementet för krigsmakten och dels genom föreskrifter från respektive försvarsgrenschefer. Dessa nämnder komma härigenom att fungera i någon mån olika inom de skilda försvarsgrenarna. Ledamöterna äro dels utsedda av förbandschefen och dels valda representanter för berörda personalgrupper. Nämnden kan sammanträda både efter kallelse av ordföranden — i allmänhet en gång i månaden — och på framställning av ledamöter i nämnden. Den är icke beslutande. Dess verksamhetsområde och sammansättning är följande.

Verksamhetsområde

Förplägnads- och utspisningsfrågor (jämväl marketenterifrågor).

Sammansättning

Ledamöter: En officer (ordförande), en underofficer, tre fast anställda underbefäl och meniga, samt minst tre värnpliktiga (i regel en för varje kompani eller motsvarande enhet).

Adjungerade: Intendent och köksföreståndare (motsvarande).

Civilanställningsnämnden

Dess uppgifter framgår av benämningen. Förbandschefen utser efter förslag från vederbörande personalorganisationer vid förbandet ordförande liksom övriga militära ledamöter.

Verksamhetsområden och sammansättning äro följande.

Verksamhetsområden

Medverkan till att bereda avgående fast anställt manskap civilanställning.

Upplysning i civilanställningsfrågor,

Utbildning i civilanställningssyfte.

Ledamöter: En officer, ordförande,

en underofficer, ett fast anställt underbefäl, länsarbetsdirektör eller representant för denne samt suppleanter för samtliga ledamöter.

Vissa andra nämndorgan

Utöver de redovisade organen förekomma ett flertal andra av mera fristående art och med mera begränsade uppgifter än de förut nämnda, nämligen

Med särskild tjänsteuppgift: *granskningsnämnden*, som har att bedöma de värnpliktigas fysiska och psykiska lämplighet för viss tjänst,

Med uppgifter som endast gälla den civila personalen: *företagsnämnden*, *säkerhetskommittén* eller motsvarande. Bestämmelserna för dessa överensstämma med dem, som gälla på den allmänna arbetsmarknaden,

Styrelser för förbandets soldathem m m finnas endast vid det mindre antal förband, som ha egna soldathem. Det bör uppmärksammas att huvuddelen av soldathemmen är fristående stiftelser, som alltså icke äro underställda förbanden.

Av frivillig karaktär: *styrelser för förbandens kamratföreningar, idrotts- och skytteföreningar m m*. Även om dessa äro mera direkt anknutna till förbandens verksamhet och förbandens personal i allmänhet ingår i styrelserna, äro de dock helt fristående och frivilliga organisationer. Detsamma gäller även de personalföreningar av mera facklig karaktär, som finnas för varje fast anställd personalgrupp inom ett förband.

Föreslagna men icke inrättade nämndorgan

I detta sammanhang förtjänar även omnämnas ett par *förslag* till nämndorgan av besläktad karaktär, som under de senaste åren framförts.

Kommittén för frivilligt försvarsarbete har sålunda föreslagit inrättande

av länsvisa *samarbetsnämnder*, som skulle främja samarbete dels mellan de olika frivilliga försvarsorganisationerna inbördes dels mellan dem, förbanden och övriga myndigheter.

Vidare har försvarets personalbehandlingsutredning i sitt första betänkande om försvarets personaltjänst framfört som sin mening, att i varje kommun, som *icke* har truppförband förlagt inom sitt område, ett särskilt *kontaktorgan* eller i varje fall kontaktsman med de militära förbanden borde finnas. Detta organ skulle sålunda söka tillvarata sådana i tjänst varande

värnpliktigas intressen, vilka höra hemma i kommunen, samt dessutom främja intresset och förståelsen för försvaret i sin helhet.

Utredningen, som närmast har att göra ställning till inrättandet av samarbetsnämnder, knutna till de olika förbanden, och som härvid kommit till det resultatet att sådana bör inrättas, anser för sin del att resultatet av dessa nämnders verksamhet först bör avvaktas, innan en eventuell påbyggnad sker i länsinstansen eller nämndorganisationen vidgas till att beröra jämväl kommuner, som ej utgöra garnisonsorter.

TJUGONDE KAPITLET

Synpunkter på samordning

Utredningens uppgift är enligt statsrådsdirektiven bl a att undersöka möjligheterna att inrätta en samarbetsnämnd vid varje truppförband. Efter som *antalet* nämnder emellertid, som tydligt framgår av i föregående kapitel lämnad redogörelse, redan nu torde få anses mer än tillräckligt och då dessutom flertalet nämnder ha sig ålagda samarbetsuppgifter, har det icke syntts utredningen ändamålsenligt att *vid sidan av de nuvarande* tillföra förbanden någon ny nämnd.

Fastmer har en *begränsning* syntts önskvärd. Med hänsyn härtill har utredningen, något som redan inledningsvis berörts, inhämtat försvarsministerns medgivande att jämväl undersöka möjligheterna att samordna de redan nu förefintliga organen, som ha likartade eller angränsande uppgifter. Att detta är av behovet påkallat är lätt att verifiera.

Sålunda behandlas f n utspisnings- och marketenterifrågor såväl i förbandsnämnden som i utspisningsnämnden. Civilanställningsfrågor för det fast anställda manskapet höra vidare, enligt gällande bestämmelser, hemma hos både civilanställningsnämnden och bildningsrådet, varjämte desamma må upptagas till behandling i förbandsnämnden eller dess särskilda utskott. Även sociala frågor, som ha nära sammanhang med varandra, skola behandlas i sådana nämnder som förbandsnämnd, bildningsråd och civilanställnings-

nämnd. Den frivilliga bildningsverksamheten faller likaså inom både bildningsrådets och förbandsnämndens verksamhetsområde. Ännu fler liknande exempel kunde anföras.

Att ett dylikt samröre ogynnsamt påverkar *effektiviteten* av nämndorganens verksamhet synes naturligt. Som också torde ha framgått av den i avdelning I lämnade redogörelsen kan nuläget i ovannämnt hänseende icke betraktas som tillfredsställande. Kritiken drabbar framför allt *bildningsråden*, som många förbandschefer föreslå ombildade till samarbetsnämnder. När bildningsråden organiserades för tretton år sedan, var deras främsta uppgift att taga initiativ till en frivillig bildnings- och förströelseverksamhet, som skulle giva de värnpliktiga möjligheter att använda fritiden på ett för dem och samhället fördelaktigt och värdefullt sätt. Sedan dess ha förhållandena avsevärt förändrats. Fritidsverksamheten har funnit lämpliga former, som reglerats av de bestämmelser, erfarenheten visat vara ändamålsenliga. Särskilda befattningshavare, personalvårdsofficerare och personalvårdsassistenter, ha vid förbanden tagit hand om det praktiska arbetet. Den militära utbildningen har även intensifierats och lämnar icke längre mycken tid över att möjliggöra någon väsentlig utveckling av fritidssysselsättningen. Dessa och andra förändringar ha gjort att bildningsrådets betydelse har minskat, även om de allt-

jämt ha en aktuell arbetsuppgift som styrelser för förbandsbiblioteken. De impulser, som råden i början kunnat ge, äro nu i regel beaktade. På de orter, där råden ännu göra en värdefull insats, beror detta framför allt på att man utnyttjat dem som kontaktorgan med det civila samhället. Denna uppgift har ju även kommit till uttryck i för bildningsrådet gällande bestämmelser, men dessa äro alltför detaljreglerade för att medgiva anpassning efter lokala behov — tex i fråga om komplettering av ledamöter.

Förbandsnämnden jämte dess *särskilda utskott* är svårare att redan nu värdesätta, eftersom detta organ icke hunnit verka stort mer än två år. Föreliggande rapporter, som avgivits efter ett års verksamhet, ge dock uttryck för en positiv inställning, även om rapportgivarna ansett sig böra avvakta ytterligare underlag, innan de kunna avgiva ett mera slutgiltigt omdöme. Som framgår av det följande har utredningen av samma skäl icke ansett sig kunna förorda någon väsentlig ändring av berörda organs verksamhet. Helt utom utredningens uppdrag faller även ett bedömande av de "tjänstedemokratiska" formerna inom förbanden, som under den senaste tiden diskuterats i den militära personalförbundspressen.

Utspisningsnämnden har visat sig fylla en viktig uppgift och torde med få undantag fungera tillfredsställande. Att "matstrejker" ännu förekomma vid ensstaka tillfällen har ofta helt andra orsaker än brister i fråga om utspisningen. I detta sammanhang må erinras om att

överbefälhavaren i sitt förslag den 30 mars 1950 om medinflytande för personal vid krigsmakten föreslog att utspisningsnämnden skulle omvandlas till förbandsnämnd.

Civilanställningsnämndens uppgift är f n mycket begränsad. Av rapporterna över deras verksamhet under de senare åren framgår, att flera nämnder knappast bedriva någon verksamhet alls eller icke hålla föreskrivet antal sammanträden. Försvarets personalbehandlingsutredning har i sitt betänkande I även ifrågasatt om dessa nämnder behöva bibehållas. I varje fall under förhållanden på arbetsmarknaden med relativt goda konjunkturen torde denna uppfattning vara riktig. Härtill kommer att den statliga arbetsförmedlingen, som icke var helt genomförd vid tiden för civilanställningsnämndernas inrättande, nu har övertagit uppgifter, som överensstämmer med nämndernas. De förändringar i underbefälsorganisationen, som komma att genomföras under den närmaste tiden, torde även småningom medföra en ytterligare minskning av civilanställningsnämndernas praktiska värde.

Av det ovan anförda torde framgå att en *organisatorisk förenkling* är önskvärd och befogad. Den bör framför allt syfta till en sådan ordning, att samhöriga frågor behandlas och handläggas i en och samma nämnd. Härigenom bör man kunna vinna en likartad behandling av likartade frågor, varjämte förbandscheferna liksom övriga parter erhålla bättre överblick över totalläget än vad f n kan sägas vara fallet.

TJUGOFÖRSTA KAPITLET

Principförslag till sammanslagning

Utredningen har under sina överväganden i detta hänseende även upptagit till granskning en så radikal lösning som att slå samman alla nuvarande nämnder till *en* sådan, vilken med vissa kompletteringar då samtidigt skulle utgöra samarbetsnämnd.

Även om härigenom dubbelarbete tvivelsutan kunde undvikas har det dock stått fullt klart, att en sådan förenkling skulle medföra betydande praktiska olägenheter. En dylik nämnd skulle genom de många arbetsuppgifter, som måste påläggas densamma, bli alltför månghövdad och tungrodd för att kunna fungera på ett ändamålsenligt sätt.

Däremot har *en indelning i två grupper* befunnits både möjlig och lämplig att genomföra.

I den *ena* gruppen böra ingå alla de frågor, som sammanhånga med den militära tjänsten — *utbildningen och tjänstgöringen* — och som äro av sådan intern karaktär, att de helt och hållet böra handläggas inom förbandet. Dessa frågor bli alltså i stort sett desamma, som redan nu handhavas av förbandsnämnden och utspisningsnämnden.

Följande arbetsområden höra främst till denna grupp:

- Sociala och ekonomiska förmåner.
- Hälso- och sjukvård.
- Ledighetsfrågor.
- Förplägnad.
- Marketenteriverksamhet.
- Trivsel i förläggings- och fritidslokaler.

Användning av lägerkassemedel.

Truppsamtal.

Utbildningsmetoder.

Då det *icke* tillhör utredningens uppgift att föreslå ändringar i de nuvarande organens arbetsområden, torde de frågor, som endast beröra befälspersonalen och alltså *fn* behandlas i förbandsnämndens särskilda utskott, alljämt böra sammanföras och under vissa förhållanden handläggas i ett *särskilt utskott*.

Följande arbetsområden böra i första hand hänföras hit:

Rekryteringsfrågor.

Tjänstens bedrivande.

Befälsutbildning.

Arbets- och semestertider.

Förläggnings- och tjänstebostadsförhållanden.

Frivilligutbildning.

Korrespondensundervisning för befäl.

Den *andra* gruppen bör omfatta alla de frågor, som för sin lösning kan komma att kräva *samarbete mellan förbandet och det civila samhället* och lämpligen kunna behandlas inom en nämnd.

Följande arbetsområden höra i första hand till denna grupp:

Själavård.

Social och ekonomisk upplysning.

Yrkesvägledning.

Civilanställning.

Bostadsfrågor.

Nykterhetsvård.

Presstjänst.
Medborgarundervisning.
Föreläsningar.
Fritidsundervisning.
Bibliotek.
Fritidslokaler och deras utrustning.
Förströelseverksamhet.
Idrott och skytte på fritid.
Till denna grupp bör även räknas de frågor, som mer *direkt* än de förut nämnda för sin lösning kräva samarbete mellan förbundet och det civila samhället, t ex följande:
Ömsesidig kontakt- och upplysningsverksamhet.
Gemensamma sociala och ekonomiska uppgifter.
Rekryteringsupplysning.
Stödåtgärder för frivilligt försvarsarbete.
Kulturellt och ideellt samarbete.
Kontakt med pressen.
Gemensamma trivselfrågor.
Gränsdragningen mellan de båda grupperna av arbetsuppgifter kan i några punkter förefalla oklar — t ex i fråga om sociala ärenden och trivselåtgärder. Som princip vid uppdelningen utgår utredningen från att till den första gruppen räknas sådana frågor som beröra förhållanden under *tjänste- och arbetstid*. Till den andra gruppen hänföres främst det som rör personalens *fritid* inom eller utom förbundet.

Med hänsyn till vad ovan anförts *föreslår utredningen* en sådan samordning och förenkling i organisatoriskt hänseende, att vid varje förband skall finnas två nämnder,

en *förbandsnämnd*, vari jämväl den nuvarande utspisningsnämnden inrymmes, jämte det särskilda utskottet — för behandling av de interna uppgifter vid förbundet, som ingå i den första gruppen, samt

en *samarbetsnämnd*, som i sig innefattar bildningsrådet liksom civilanställningsnämnden — för handläggning av sådana frågor som kräva samarbete utåt och redovisats i den andra gruppen ovan. Inom marinen bör *samarbetsnämnd* inrättas endast vid örlogsstationer och regementen (motsvarande), alltså icke ombord på flottans fartyg.

Genom ovannämnda förslag kommer antalet nämndorgan att minska från fem — om den i direktiven förutsatta *samarbetsnämnden* medräknas — till två.

Om alla ovan uppräknade frågekomples verkligen skola behöva behandlas i nämnder har utredningen icke ansett sig kunna taga ställning till. Efter något eller några års erfarenhet av den föreslagna organisationsformen kan man säkerligen bättre komma till klarhet om den lämpliga omfattningen av nämndernas verksamhet.

Förbands- och samarbetsnämndernas organisation

Det saknas, enligt utredningens mening, anledning att föreslå någon ändring i fråga om nämndernas ställning som enbart *rådgivande* organ. Det måste nämligen bestämt hävdas, att nämndernas främsta uppgift skall vara att giva ett vidgat underlag för förbandschefen, när denne skall fatta beslut.

Förbandsnämndens främsta uppgift bör vara att fungera som kontaktorgan mellan vederbörande chef och de olika personalgrupperna inom förbundet, under det att

samarbetsnämndens uppgift främst ligger i att taga initiativ och verka som rådgivande organ, när det gäller att främja samarbetet mellan förbundet och det civila samhället.

Klart står alltså att *förbandschefen* är ensam ansvarig och beslutande såväl i fråga om de interna som externa frågorna vid förbundet. I den mån han delegerat beslutanderätten till andra befattningshavare inom förbundet, intaga givetvis dessa samma ställning till nämnderna som förbandschefen.

Vissa frågor, t ex *civilanställningsfrågorna*, torde som tidigare framhållits (kap 10) i allmänhet icke alls behöva handläggas i någon nämnd utan kunna handläggas av befattningshavare inom förbanden i samförstånd med berörda personalföreningar.

Om de nuvarande organens åligganden skola bibehållas, måste *samarbetsnämnden* i ett fall bli beslutande. Det gäller bildningsrådets nuvarande funk-

tion som styrelse för förbandsbiblioteket. Vid sidan av vissa fördelar ur facksynpunkt kan detta förhållande även medföra praktiska svårigheter. Som exempel kan anföras, att bildningsrådet f n icke kan göras ansvarigt för sina beslut och därigenom är undandraget granskning och eventuellt följande anmärkningar, som förvaltning av statsmedel eljest medför. Utredningen, som saknar anledning avgiva förslag i denna fråga, anser att den bör prövas i samband med genomförande av den föreslagna organisationen.

Nämnderna ha sålunda karaktären av rådgivande organ. Detta medför att handläggning av ett ärende i en nämnd enbart kan leda till beslut och åtgärd därest samma ärende handlagts ordinarie tjänsteväg efter föredragning av tjänstegrenschef. Under vissa förhållanden kan detta förfarande synas osmidigt. Bestämmelserna för förbandsnämnden tyda även på att denna regel icke alltid behöver strikt hållas. Utredningen har funnit att ett klarläggande av dessa förhållanden är önskvärt och föreslår därför följande allmänna regler för nämnderna i berörda avseende:

- a) Frågor, som endast beröra en enskild persons förhållanden, eller kunna antagas bli föremål för rättslig prövning må icke upptagas i nämnd utan skola handläggas i ordinarie tjänsteväg.
- b) Frågor, som äro av allmänt intresse för förbundet eller för förbundet och det civila samhället gemensamt, kunna

upptagas i samarbetsnämnden, varjämte frågor, som äro gemensamma för en eller flera personalgrupper inom förbandet, kunna upptagas till behandling inom förbandsnämnden (befälsutskottet).

c) Förbandschefen äger avgöra om han skall fatta beslut i fråga enligt b) ovan, oavsett att denna icke behandlats i tjänsteväg. Han bör dock, innan han fattar sådant beslut, låta befattningshavare, som skulle handlagt frågan i tjänsteväg, framlägga sina synpunkter.

De ansvariga befattningshavarna på respektive verksamhetsområden inom förbandet — eller representanter för dem — böra enligt utredningens mening beredas tillfälle att deltaga i frågornas behandling inom de rådgivande organen. Endast härigenom torde praktiskt värdefulla resultat kunna vinnas för båda parter.

I detta sammanhang må än en gång framhållas, att den föreslagna organisationen icke avser att fördröja eller försvåra ärendens ordinarie handläggning inom förbanden eller minska de ansvariga befattningshavarnas nuvarande befogenheter. Avsikten är fastmer att underlätta arbetet inom förbanden och öppna nya vägar för initiativ och samarbete.

Ledamöter

Det är å ena sidan av största värde att så många som möjligt inom liksom utom förbandet deltaga i samarbetet mellan förbandet och det civila samhället. Å andra sidan måste en sådan avvägning av antalet ske som möjliggör ett effektivt arbete.

Vid ett infanteriregemente av i dag kommer det sammanlagda antalet ledamöter i de fyra nuvarande nämnder, som förut redovisats i kap 19, att utgöra omkring åttio. Härtill kommer ett femtiotal suppleanter, varav många

regelbundet deltaga i sammanträden. Av dessa omkring etthundratrettio personer är det endast fem, som icke tillhöra förbandets personal. Enbart en förbandsnämnd vid ett regemente har 25—30 ledamöter och 15—20 suppleanter. Det kan icke vara skäligt att en så stor del av förbandets personal skall behöva vara representanter för fem personalgrupper eller vara självskrivna ledamöter. Å andra sidan framgår även, att det nuvarande antalet representanter för det civila samhället är jämförelsevis litet och icke företräda alla väsentliga samarbetsuppgifter.

I verkligheten förhåller det sig ofta även så att en och samma person är ledamot eller suppleant i flera nämnder samtidigt. Detta gäller främst personer i nyckelbefattningar, icke minst då förbandschefen. Härigenom har dessa personers arbetsbördor kommit att bli alltför stor och splittrad. Skäl tala sålunda för att antalet nämndledamöter hålles nere så att icke onödigt många behövas tagas i anspråk för arbetsuppgifter, som lika väl eller bättre kunna lösas av ett mindre antal. Samtidigt bör dock den civila representationen i tillbörlig grad ökas.

I kap 8—16 ha behandlats de olika verksamhetsområden, som synts utredningen mest aktuella. Att inom nämnder samla företrädare för samtliga därvid berörda organisationer är dock icke möjligt. Fördenskull bör i nämnder företrädas enbart sådana instanser, med vilka ett kontinuerligt samarbete sker. Vidare böra dessa representanter i sin tur uppdelas i ständiga ledamöter och adjungerade. Förbandscheferna måste även ha vissa möjligheter att vidtaga sådana ändringar i nämndens sammansättning, som de lokala förhållandena kunna motivera.

I detta sammanhang må emellertid uppmärksammas, att man vid organisa-

tionens utformning bör taga hänsyn till att arbetsuppgifternas mångfald och skilda beskaffenhet kan kräva att viss del av det praktiska arbetet förlägges till *utskott*. Härvidlag bör det påvåla förbandschefen att alltefter de lokala och personella förhållandena bestämma

den indelning i utskott — permanenta eller tillfälliga — som kan befinnas lämplig. Det särskilda utskottet i den nuvarande förbandsnämnden synes dock under alla förhållanden böra bibehållas men föreslås erhålla den mer upplysande beteckningen *befälsutskott*.

TJUGOTREDJE KAPITLET

Nämndernas arbetsätt

Utredningen har även haft att taga ställning till det sätt på vilket nämnderna skola arbeta samt till vissa praktiska frågor i anslutning därtill. I de fall, då förslag till ändringar icke avgives av utredningen, är avsikten att de nuvarande bestämmelserna för nämndorganen, främst för förbandsnämnden, skola tillämpas även för samarbetsnämnden. Detta framgår närmare av de förslag till bestämmelser, som återgivas i kap 24.

I samarbetsnämnden bör förbandschefen vara *ordförande*. Som *vice ordförande* har utredningen funnit det lämpligt att representant för stads- eller kommunalfullmäktige i nämnden fungerar. Ordförande i eventuella utskott inom både förbands- och samarbetsnämnderna anser utredningen böra utses av förbandschefen bland ledamöterna. Ersättare för sådan ordförande skall vara ledamot — icke suppleant — detta för att säkerställa tillräcklig kännedom om arbetet inom nämnderna.

Utredningen har icke funnit det vara lämpligt att *sekreterarbefattningen* knytes till viss befattningshavare. I och för sig vore det givetvis önskvärt om en och samma person vore sekreterare i båda nämnderna, varigenom större samordning kunde erhållas vid ärendenas handläggning. Samtidigt torde dock en sådan "dubbelsekreterare" komma att åläggas en alltför stor arbetsbörda vid sidan av sin ordinarie tjänsteutövning. I den mån heltidsanställda personal-

vårdsassistenter finnas, torde dessa i flera fall vara lämpliga som sekreterare. Äro dessa assistenter gemensamma för flera förband, vilket f n är vanligast förekommande, är det dock tveksamt, om de ha tid att fungera som sekreterare mer än i en av nämnderna vid varje förband. Deltidsanställda assistenter kunna beräknas vara sekreterare endast i en av nämnderna, då de äro disponibla vid förbanden under mycket begränsad tid. Utredningen föreslår att det överlåtes till förbandschefen att — med beaktande av dessa synpunkter — utse sekreteraren jämte ersättare bland nämndernas och utskottens ledamöter.

Fördelning av ledamöter på eventuella utskott bör göras av nämnderna.

Kallelse till sammanträden utfärdas av respektive ordförande. Sådan kallelse jämte föredragningslista bör utsändas minst en vecka före sammanträde, så att ledamöterna bl a kunna inhämta önskemål från den personalgrupp, de närmast företräda. Om ett särskilt utskott tillsättes för handläggning av utspisningsfrågor eller förbandsnämnden själv handhar dessa frågor, måste dock ledamöterna kunna kallas till sammanträde med kortare varsel i likhet med vad som gäller för nuvarande utspisningsnämnd. Samma sak gäller om en ledamot av sådant utskott eller av nämnden önskar sammanträde för behandling av utspisningsfrågor.

Utredningen har funnit, att nuvarande bestämmelser för förbandsnämnd i frå-

ga om *initiativ* till upptagande av frågor böra gälla även för den föreslagna samarbetsnämnden utom beträffande utspisningsfrågor. Förslag härom framgår av kap 24.

För att möjliggöra en *smidigare arbetsform inom samarbetsnämnden* anser utredningen icke, att alla ledamöter alltid behöva kallas till sammanträde. Sådana ärenden, som enbart beröra kontakt och samarbete på ett visst tjänsteområde mellan förbundet och orten, bör enligt förbandschefens bestämmande kunna handläggas enbart av *de civila ledamöter, tjänstegrenschefer och personalrepresentanter*, som därav äro berörda. Likaså böra de adjungerade endast kallas till sammanträden, när sådana frågor behandlas, som kunna beröra dem och de verksamhetsområden, de representera. Förbandschefen bör över huvud taget icke vara alltför bunden av den arbetsform, som skall vara den vanliga, utan med hänsyn till lokala och andra förhållanden göra avsteg från de allmänna bestämmelserna, när så visar sig lämpligt. Framför allt är en viss smidighet tillräddig under de första verksamhetsåren, som närmast böra ha karaktären av försökstid. Givetvis får en sådan elasticitet i arbetsformerna icke leda till att personalrepresentanterna utestängas från behandling av sådana frågor, som kunna beröra eller intressera dem. Förbandschefen bör självfallet även vid följande plenarsammanträde orientera om de ärenden som handlagts på sådant sätt.

Gränsdragningen mellan nämndernas arbete samt tjänstegrenschefer och befålets uppgifter har i princip tidigare berörts (kap 22). En viss uppdelning måste även ske mellan nämndernas verksamhet. Förslag härom har framlagts i kap 21.

I vissa frågor om arbetsordningen och andra likartade ärenden föreslås

nämnderna bli beslutande. Det synes tillräckligt om sådana beslut fattas med enkel majoritet, varvid ordföranden har utslagsröst.

För närvarande gäller att förbandsnämnden och utspisningsnämnden sammanträda i regel minst en gång i månaden, medan bildningsråd och civilanställningsnämnd skola sammanträda minst en gång i kvartalet. I och för sig är det icke önskvärt att ordermässigt reglera antalet erforderliga sammanträden. Härigenom kunna vissa sammanträden äga rum utan att några väsentliga frågor finnas att behandla, vilket i sin tur minskar ledamöternas intresse för arbetet. Å andra sidan bör det icke givas möjligheter att åsidosätta nämnderna och dess verksamhet. Utredningen har därför funnit lämpligt föreslå, att samarbetsnämnden i plenum skall *sammanträda minst fyra gånger om året*. Någon ändring av bestämmelserna för förbandsnämnden i detta avseende anser sig utredningen sakna anledning att föreslå, men vill ifrågasätta om icke ett mindre antal sammanträden än för närvarande borde *föreskrivas*. Under vissa månader kan det finnas betydande svårigheter att få ett tillräckligt antal ledamöter samlade till sammanträde.

I allmänhet torde bildningsrådets sammanträden få äga rum efter arbets- och tjänstetidens slut, medan övriga i detta sammanhang berörda nämnder, som endast består av förbandets personal, i de flesta fall ha sina sammanträden under tjänstetid. Utredningen anser icke att frågan om tidpunkten för sammanträden behöver regleras centralt, men vill samtidigt framhålla, att sammanträden inom samarbetsnämnden icke få förläggas till en sådan tidpunkt på dagen att de, som representera det civila samhället, av sitt ordinarie arbete förhindras närvara. Härav följer att samarbetsnämnden i de flesta

fall får sammanträda på kvällen. Visserligen kommer man att härigenom ställa krav på ledamöternas fritid, men å andra sidan måste ett sådant intresse hos dem kunna förutsättas, att de icke av den anledningen utebli från sammanträdena. En fördel är även att härigenom personal inom förbanden endast i undantagsfall behöver vara frånvarande från sin ordinarie tjänst eller utbildning.

Utredningen har även övervägt frågan om *ersättning* till ledamöter och adjungerade. En utgå icke arvoden till ledamöter i berörda organ och tidigare framställningar om arvode till civila ledamöter i bildningsråden ha avslagits. Det kan i och för sig vara rimligt att ledamöterna ersättas för sin medverkan. Härigenom skulle sannolikt även en större arbetsinsats än annars kunna erhållas. Utredningen har också varit inne på tanken att föreslå ett lämpligt avvägt årsarvode, som måhända även skulle föra det goda med sig, att ledamöterna kände ett moraliskt ansvar att delta i sammanträdena. Det är emellertid icke önskvärt att intresset för samarbetsnämndens verksamhet är grundat på ekonomisk vinning för en enskild. Icke heller har utredningen funnit någon anledning till att civila ledamöter skulle erhålla arvode men icke förbandens personal. Båda kategorierna representera personalgrupper eller samhällelig verksamhet och ha enligt utredningens mening nytta och fördel av ett gott samarbete. Om å andra sidan alla ledamöter och adjungerade skulle erhålla arvoden kommer kostnaderna att bli relativt stora. Framför allt av statsfinansiella skäl anser utredningen därför att *ersättning i form av arvode eller dylikt icke bör utgå*.

Däremot anser utredningen skäligt, att nödvändiga kostnader för ledamöternas resor till och från sammanträden

mm icke skola bestridas av den enskilde. Likaså bör förbandschefen ha möjlighet att ibland vid sammanträden bjuda de närvarande på någon förtäring eller förfriskning. Samtliga kostnader för nämndernas verksamhet böra kunna bestridas av lägerkasse-(manskapskasse-)medel. Detta gäller för redan nu beträffande bildningsrådets verksamhet. I kap 17 har utredningen närmare behandlat övriga ekonomiska frågor.

Som tidigare framhållits äro våra garnisonsorter av flera olika typer: liten, medelstor eller stor stad (kommun) med ett, två eller flera förband, som tillhöra en, två eller alla försvarsgrenar osv. Samarbetet mellan förbanden och det civila samhällslivet måste bli olika i var och en av dessa ortstyper. Samarbetsnämndens verksamhet blir även i någon mån beroende av den lokala karaktären. I varje fall måste det bli en viss skillnad i arbetssättet för ett ensamliggande förbands samarbetsnämnd och nämnder vid förband i en större garnisonsort. I en mindre stad med flera förband kan det vara lämpligt att de civila representanterna — helt eller till en del — bli gemensamma för förbanden. De flesta frågor, som skola behandlas i nämnden, beröra givetvis endast förbandet och förbandets kontakt med samhället i övrigt. En del nämndfrågor kunna emellertid vara gemensamma för alla förband på en ort. I andra nämndfrågor, främst av utåtriktad karaktär, finnes anledning för alla förbanden att gemensamt samverka med det civila samhällslivets representanter. Utredningen föreslår därför att platsbefälhavaren (motsvarande) i samråd med övriga förbandschefer på en ort med flera förband skall äga kalla representanter för alla samarbetsnämnder till *gemensamt sammanträde*. Sådana sammanträden torde främja samarbetet icke blott mellan förbanden och det civila

samhället utan även de olika förbanden och dess personal sinsemellan, varför de böra äga rum åtminstone någon gång varje år. De närmare föreskrifter, som kunna vara erforderliga för att anordna dessa sammanträden, bör platsbefälhavaren utfärda med hänsyn till de lokala förhållandena.

Även om nämndernas verksamhet i stor utsträckning fritt bör få utvecklas inom ramen för utfärdade bestämmelser, är det dock önskvärt att verksamheten kan följas från centralt håll både för erforderlig kontroll och för att erfarenheter skola kunna utnyttjas till gemensam båtnad. Framför allt framstår detta som viktigt under de första verksamhetsåren. De centrala organ, som skola följa verksamheten vid förbanden, torde i första hand vara försvarsstaben och försvarets upplysnings- och personalvårdsnämnd. Försvarsstaben bör i sin tur kunna meddela erfarenheterna till andra berörda myndigheter, tex försvarsgrenschefer och försvarets socialbyrå. En skall från förbanden insändas ett flertal årliga redogörelser och rapporter om bl a fritidsundervisning, biblioteken, föreläsningsverksamheten och civilanställningsverksamheten. Bestämmelser finnas även om årliga rapporter om bildningsråden, själavården och den sociala verksamheten, men delvis ha de temporärt satts ur kraft. Rapporter skola även ingivas om förbandsnämndernas verksamhet under viss tid. Utredningen vill förordna, att *en enda översiktlig redogörelse årligen upprättas*, som berör alla de arbetsuppgifter, som tillhöra förbands- och samarbetsnämndernas verksamhetsområden. Redogörelsen bör icke blott be-

handla nämndernas verksamhet utan även vad personalvårdsofficer, personalvårdsassistent och militärpastor m fl haft för huvudsakliga arbetsuppgifter. Den skall alltså giva en klar bild av personalvårds- och kontaktverksamheten under året. Förbandschefen bör tjänstevägen insända redogörelsen till chefen för försvarsstaben, som därefter skall låta bl a försvarets upplysnings- och personalvårdsnämnd, skolöverstyrelsen och försvarets socialbyrå taga del därav. Utredningen har icke ansett sig ha anledning att närmare utforma vad redogörelsen bör innehålla utan förutsätter, att försvarsstaben får uppgöra och fastställa den blankett, som kan vara erforderlig. I samband därmed böra nuvarande bestämmelser om rapporter på dessa områden upphävas.

Till utredningen har framförts, att särskilda redogörelser äro erforderliga för vissa slag av ärenden. Det torde även vara nödvändigt för försvarets socialbyrås verksamhet att ha tillgång till mer detaljerade uppgifter i fråga om civilanställningsverksamheten än vad som kan förekomma i ovannämnd redogörelse, varför utredningen icke finner anledning motsätta sig en särskild rapportering till socialbyrån. I fråga om biblioteksverksamheten har utredningen icke helt övertygats om att redogörelserna härför behöva ingivas separat. De organisatoriska förändringar, som försvarets personalbehandlingsutrednings betänkande med förslag om personalvårdens centrala organisation kan komma att medföra, kunna även komma att kräva vissa justeringar i utredningens förslag.

TJUGOFJÄRDE KAPITLET

Förslag till bestämmelser för nämnderna

Samarbetsnämnd

1. Vid varje regemente, örlogsstation och flygflottilj samt — enligt överbefälhavarens närmare bestämmande — vid utbildningsanstalt och annan militär enhet skall finnas en samarbetsnämnd för behandling av frågor, som äro av gemensamt intresse för det militära förbandet och orten.

2. Inom nämnden skola behandlas frågor om

dels ömsesidig kontakt- och upplysningsverksamhet; för förbandet och det civila samhället gemensamma sociala, ekonomiska och trivseluppgifter; rekryteringsupplysning; stödåtgärder för frivilligt försvarsarbete; kulturellt och ideellt samarbete liksom kontakt med pressen,

dels verksamheten inom förbandet i fråga om själavård, social och ekonomisk upplysning, yrkesvägledning och civilianställning, bostäder, nykterhetsvård, pressverksamhet, medborgarundervisning, föreläsningar, fritidsundervisning och bildningsverksamhet såsom bibliotek, fritidslokaler och deras utrustning, förströelseverksamhet samt idrotts- och skytteverksamhet under personalens fritid.

Nämnden skall särskilt främja samverkan och samarbete mellan å ena sidan förbandet och å andra sidan myndigheter, organisationer samt enskilda på garnisonsorten och i bygden.

Nämnden bör årligen förbereda en lokal kontaktkonferens.

3. Nämnden fattar icke beslut utom i frågor rörande egen arbetsordning.

Om nämndens beslutanderätt i fråga om biblioteksverksamheten är särskilt stadgat.

Förbandschef må besluta om tillsättande av permanenta eller tillfälliga utskott inom nämnden. Nämnden utser inom sig medlemmar av sådant utskott.

Beslut fattas med enkel majoritet, varvid ordförande äger utslagsröst.

Frågor, som endast beröra en enskild persons förhållanden eller kunna antagas bli prövade i rättslig väg, få icke behandlas i nämnden.

Frågor må upptagas till behandling på förslag vid sammanträdet eller dess förrinnan av ledamot, adjungerad ledamot eller tjänstegrenscheff eller på skriftlig framställning före sammanträdet av envar av förbandets personal.

För uppsamling av framställningar skall vid varje förband, på lämplig, för personalen lätt tillgänglig plats finnas uppsatt brevlåda, som även är avsedd för förbandsnämndens verksamhet. Förbandschef avgör i tveksamma fall inom vilken nämnd sålunda inkommen framställning skall behandlas.

Förbandschef äger besluta att ingiven framställning icke skall upptagas till behandling vid sammanträde, varvid detta tillsammans med motivering skall tillkännagivas vid sammanträdet.

Anonyma framställningar skola icke upptagas till behandling.

4. Ledamöter äro

förbandschefen, personalvårdsoffice-
ren, personalvårdsassistenten, militär-
pastorn, en representant för vardera
officerare och underofficerare, två re-
presentanter för fast anställda underbe-
fäl och meniga, en representant för den
civila personalen vid förbandet, en
värnpliktig från varje kompani (mot-
svarande), en ledamot av garnisonsor-
tens stads- eller kommunalfullmäktige,
en ledamot av vederbörande landsting
och en representant för vardera kom-
munens socialvårdande myndigheter,
lokala arbetsförmedlingsorgan, skolvä-
sendet på garnisonsorten eller dess när-
het samt de på orten företrädda folk-
bildningsorganisationerna.

Adjungerade ledamöter äro

kasern-, rekryterings-, press- och
idrottsofficerare (motsvarande), för-
bandets bibliotekarie och biografföre-
ståndare, en av lärarna vid förbandets
stamskolor, om sådana finnas, en repre-
sentant för det vid förbandet krigsplac-
erade värnpliktiga befälet eller reserv-
personal liksom en för det frivilliga för-
svarsarbetet på garnisonsorten och i
dess närhet, minst en representant för
tidningspressen på orten, stadsbibliote-
karien eller annan statligt eller kommu-
nalt anställd bibliotekstjänsteman, sol-
dathemsföreståndare, militärombudet
för nykterhetsupplysning samt en re-
presentant för idrottsorganisationerna
på orten.

Förbandschefen är nämndens ordfö-
rande och ledamot av garnisonsortens
stads- eller kommunalfullmäktige dess
vice ordförande.

Ordföranden fattar för varje samman-
träde beslut om vilka adjungerade leda-
möter, som skola delta.

Förbandschef äger rätt utöka eller,
om särskilda lokala förhållanden här-
till föranleda, minska antalet ledamöter
eller adjungerade ledamöter i nämnden.

Ersättare för självskrivna ledamöter

och adjungerade skola vara de, som up-
pehålla respektive befattning. För öv-
riga ledamöter och adjungerade —
utom för dem, som representera de
värnpliktiga — skola finnas utsedda
suppleanter. Suppleanter deltaga endast
i sammanträde vid förfall för person,
som de skola ersätta.

Nämndens ordförande och vice ord-
förande äga närvara vid sammanträden
i utskott.

5. Ledamot (adjungerad, suppleant)
skall vara känd för laglydnad och med-
borgarsinne.

Icke självskrivna ledamöter (motsva-
rande) utses för en tid av två år, dock
att representanter för de värnpliktiga
utses för den tid de tjänstgöra vid för-
bandet enligt förbandschefs närmare
bestämmande. De som representera per-
sonalgrupper inom förbandet, utses av
respektive personalgrupp. Representan-
ter för de värnpliktiga utses på det sätt,
som förbandschefen bestämmer, genom
direkta val. Detta val får äga rum tidi-
gast tre veckor efter inryckning till
första tjänstgöring.

Ledamöter (suppleanter) som repre-
sentera stads- eller kommunalfullmäk-
tige, socialvårdande myndigheter, skol-
väsendet och folkbildningsorganisatio-
nerna, utses av stads- eller kommunal-
fullmäktige.

Landstinget utser en ledamot.

Ledamot, som är representant för ar-
betsförmedlingsverksamheten, utses av
respektive länsarbetsnämnd.

Adjungerade ledamöter utses sålun-
da:

representant(er) för tidningspressen
av pressmännen på orten,

representant för idrottsorganisatio-
nerna på orten av förbandschefen efter
förslag från dessa organisationer,

representant för biblioteksverksam-
heten av den kommunala bibliotekssty-
relsen på orten, och

representant för det frivilliga försvarsarbetet av respektive försvarsområdesbefälhavare (inom marinen marin-distriktschef och inom flygvapnet flygbasområdeschef) efter förslag från de frivilliga försvarsorganisationerna,

representant för vid förbandet krigsplacerade värnpliktiga eller reservanställt befäl av förbandschefen efter förslag från den organisation, som härför kan finnas vid förbandet, eller i förekommande fall från förbandets kamratförening.

Förbandschefen utser sekreterare i nämnden liksom ordförande i utskott bland ledamöterna. Ersättare för dessa skola jämväl utses bland ledamöterna.

6. Nämnden i plenum sammanträder minst fyra gånger årligen.

Kallelse till sammanträde utfärdas minst en vecka i förväg genom ordförandens försorg, varvid föredragningslista bifogas kallelsen.

Vid sammanträde föres protokoll, som justeras enligt nämndens bestämmande. Protokoll (i förekommande fall endast utdrag) tillställas ordinarie och adjungerade ledamöter.

7. På garnisonsort med flera förband äger platsbefälhavare (kommendant) kalla representanter för samtliga samarbetsnämnder till gemensamt sammanträde. Sådant sammanträde med nämnderna bör äga rum minst en gång årligen. Om så på grund av lokala förhållanden visar sig ändamålsenligt må efter överenskommelse mellan förbandscheferna på sådan ort kunna inrättas en för förbanden gemensam samarbetsnämnd.

8. Kostnader för denna verksamhet bestridas av lägerkasse-(manskapskasse-)medel eller andra medel, som anvisas för hithörande ändamål.

9. Redogörelse för verksamheten enligt mom 2 skall årligen före den 15/7 av förbandschef insändas tjänstevägen till chefen för försvarsstaben.

10. Övriga erforderliga bestämmelser utfärdas av överbefälhavaren.

Förbandsnämnd

1. Förbandsnämnd skall i fredstid finnas vid regemente, örlogsstation, flygflottilj (motsvarande) ävensom ombord å örlogsfartyg med en besättning överstigande 125 man.

Förbandsnämnd skall dessutom finnas vid utbildningsanstalt enligt försvarsgrenschefs närmare bestämmande.

I lokalstyrka och fartygsförband av mindre fartyg med en sammanlagd besättning överstigande 125 man skall inrättas gemensam förbandsnämnd.

Förbandsnämnd må inom förbandet benämnas regementsnämnd, stationsnämnd, flottiljnämnd, skeppsnämnd osv enligt förbandschefs närmare bestämmande.

2. Ordförande i förbandsnämnd är förbandschefen.

I förbandsnämnd skall ingå vissa självskrivna ledamöter samt representanter för de olika personalgrupperna med vederlikar, nämligen personalvårdsofficeren, personalvårdsassistenten, två officerare, två underofficerare, två representanter för fast anställda underbefäl och meniga, två representanter för den civila personalen samt en värnpliktig från varje kompani (motsvarande).

Som adjungerade ledamöter ingå vidare intendent, läkare, kasernofficer (motsvarande) samt köks- och marketerieföreståndare vid förbandet.

Förbandschefen må besluta om sådan ändring av nämndens sammansättning som betingas av förbandets personaltillgång eller organisation. Är nämnd gemensam för lokalstyrka (fartygsförband) skall dock för varje fartyg utses minst en representant för det fast anställda manskapet och en för de värnpliktiga.

För varje ledamot skall finnas en suppleant.

Förbandschefen utser en av ledamöterna till sekreterare.

3. Icke självskrivna ledamöter utses för viss tid, dock högst två år i sänder, av respektive personalgrupper. Representanter för värnpliktiga utses på sätt som förbandschefen bestämmer genom direkt val, dock i fråga om de värnpliktiga, som fullgöra första tjänstgöringen, tidigast tre veckor efter inryckningen (ombord efter utbildningsperiods början).

Ledamot (suppleant) skall vara känd för laglydnad och medborgarsinne.

Förbandsnämndens sammansättning kungöres på order. Vid varje kompani (motsvarande) skall genom anslag tillkännagivas kompaniassistenter och nämndledamöters namn.

4. Förbandsnämnd skall sammanträda senast en månad efter inryckning till första tjänstgöring av större värnpliktskontingent (ombord efter nyutrustning eller större besättningsbyte) och därefter i regel en gång i månaden samt i övrigt på order av förbandschefen. Kallelse skall i regel utfärdas i så god tid att nämndens ledamöter kunna inhämta önskemål inom den personalgrupp som de företräda.

I vad rör handläggning av utspisningsfrågor skall nämnden eller för ändamålet tillsatt utskott sammanträda, när ledamot hemställer därom.

5. Förbandsnämnd fattar icke beslut.

Inom förbandsnämnd må framställas frågor, framföras önskemål och väckas förslag i frågor som beröra sociala och ekonomiska förmåner, social rådgivning och upplysning, hälso- och sjukvård, ledighet, förplägnad, marketenterverksamhet, trivseln i förlägnings- och fritidslokaler, användning av lägerkassemedel (manskapsmedel), trupp-samtal och utbildningsmetoder.

Fråga som ej berör utbildningen må upptagas till behandling på förslag vid sammanträdet av ledamot eller på förslag före sammanträdet av envar av förbandets (fartygets) personal, som före sammanträdet därom gjort skriftlig framställning till förbandschef.

Fråga som berör utbildningen må upptagas till behandling allenast efter därom före sammanträdet gjord skriftlig framställning av person tillhörande förbandet.

För uppsamling av framställningar skall vid varje förband (fartyg) å lämplig, för personalen lätt tillgänglig plats finnas uppsatt brevlåda, som även är avsedd för samarbetsnämndens verksamhet.

Frågor, som endast beröra en enskild persons förhållanden eller kunna antagas bliva prövade i rättslig väg, få icke behandlas i nämnden.

Därest förbandschef icke avser att till behandling upptaga ingiven framställning skall han tillkännagiva detta jämte motivering vid sammanträde med förbandsnämnd. Anonyma framställningar skola icke upptagas till behandling.

6. Vid förbandsnämnds sammanträde föres protokoll, som på lämpligt sätt delgives varje kompani (motsvarande).

7. Det fast anställda befälets representanter i förbandsnämnden bilda under förbandschefens ordförandeskap ett särskilt utskott, *befälsutskott*, för behandling av för dessa personalgrupper gemensamma frågor om bla tjänstens bedrivande, befälsutbildning, arbets- och semestertider, förlägningsförhållanden och rekrytering.

8. Redogörelse för verksamheten enligt mom 5 och 7 skall årligen före den 15/7 av förbandschef insändas tjänstevägen till chefen för försvarsstaben.

9. Övriga erforderliga bestämmelser utfärdas av överbefälhavaren.

Slutord

Grundtanken i denna utredning är strävan att skapa vidgad förståelse och ökat samarbete mellan civilt och militärt. Denna samverkan måste för att bli effektiv ske i alla instanser samt på alla orter. Med utgångspunkt härifrån har därför betänkanudet erhållit titeln "*Förband och bygd*".

Beteckningen "Förband och bygd" anger emellertid även den begränsning av ämnet, som utredningen genom direktiven blivit ålagd. Utredningen har sålunda fått avstå från att närmare ingå på det samarbete, som äger rum mellan de centrala militära myndigheterna och de högre politiska och administrativa instanserna och har helt inriktat sig på den *rent praktiska samverkan, som lokalt bedrivs landet runt, med de militära förbanden och staberna ur skilda försvarsgrenar som centra.*

Utredningen gör denna gränsdragning i fullt medvetande om att det ständigt fortgår en segsliten debatt om civilt kontra militärt i vårt demokratiska samhälle. Debatten har dock en övervägande principiell innebörd och föres huvudsakligen mellan å ena sidan dem, som accepterat försvarstanken, och å andra sidan dem, som av etiska eller andra skäl vända sig mot försvarsväsendet. Utan att vilja ingripa i denna diskussion vill utredningen här enbart betona, att i betänkanudet framförda förslag icke minst avse att i lika hög grad säkerställa lokalt *civilt* inflytande och *civil* medverkan vid behandling av ge-

mensamma intressefrågor. Samtidigt bör dock uppmärksammas, att den av utredningen föreslagna nämndorganisationen icke har någon beslutande men väl en rådgivande karaktär och som sådan är betydelsefull nog.

Försöker man analysera svenska medborgares allmänna försvarsinställning i nuläget torde man finna, att det *stora flertalet* av befolkningen i försvaret se ett oundgängligt skydd för personlig liksom nationell frihet samt — därvid gärna underförstått — för materiellt välstånd och västerländsk kultur.

En *mindre grupp* av den svenska allmänheten betraktar å andra sidan med olust ett förverkligande av folkförsvarstanken. De vill tvärtom sätta en skarp och klar gräns mellan folk och försvar för att förhindra den militarisering av samhället och undergång för kulturlivet, som de se som oundvikliga konsekvenser av ett närmande av civila och militärer. Som jämförelse kan erinras om dem inom det militära, som hysa farhågor för att försvaret kan bli så "civilt" att det ej längre förmår fylla sin funktion i krig.

Här står alltså en till försvaret övervägande positivt inställd manstark majoritet mot ett mindre antal oliktankande, och man skulle ju då kunna känna sig ganska trygg i medvetandet om att allt vore väl beställt. Så enkel är emellertid icke problemställningen, ty i så fall skulle en utredning som denna icke varit erforderlig.

Även inom huvudgruppen, som önskar ett effektivt försvar, finnas förvisso ännu många, som icke helhjärtat vilja *taga konsekvenserna* av denna grundinställning. Detta torde främst bero på att skildringarna om kriget och dess vedervärdigheter hos varje sund människa utlöser en lika naturlig som stark reaktion mot denna form av våldsyttningar. Häremot finnes i och för sig inget att invända. Men genom "överspridning" kunna ofta nog dessa känslor bli en tyngande belastning jämväl för verksamheten inom försvaret.

Det är också utredningens bestämda uppfattning, att *kontakt och samarbete icke är något, som kan eller bör kommanderas fram*, om man vill se ett fullgott resultat av verksamheten. Den rätta samarbetsviljan och samförståndsandan mellan svenska medborgare, som sätta den nationella och personliga friheten främst, måste i vad rör försvaret och dess omvårdnad växa fram — ja, varför inte, värka fram — för att småningom få en naturlig och bestående styrka..

Att man härvidlag kommit ett gott stycke på väg torde den i avdelning I lämnade *redovisningen av nuläget* få anses utgöra belägg för. Men lika visst är, att ännu mycket återstår att göra, innan målet kan anses nått.

De förslag som här i detta syfte framläggas får alltså icke ses som en påbyggnad i syfte att "militarisera" samhället, så att vi få ett "andligt fattighus". Lika litet får i omvänd riktning försvarsmaskineriet så "civiliseras" att det icke är funktionsdugligt under krig, då individ liksom förband måste sättas på de hårdaste prov.

I betänkandet har framlagts en hel provkarta på *samarbetsuppgifter* liksom påvisats de *samarbetsvägar*, som därvid lämpligen böra utnyttjas. Detta sker dock med den tydligt markerade reservationen att "ingen kan göra allt"

och att vad som lämpar sig på en plats kanske icke är användbart på en annan. Vidare är det lämpligt att i dessa sammanhang "skynda långsamt" och se det hela på längre sikt, något som även kan vara nödvändigt med hänsyn till det ökade arbetskravet i förening med ett avsevärt försämrat befälsläge, som f n råder inom krigsmakten.

Det är också utredningens bestämda uppfattning, att takten i framåtskridande främst vilar på förmågan och viljan hos båda parter att *rätt förstå varandra* — tala samma språk — och härvidlag icke minst glömma vad gammalt och förlegat är. En god portion självövertinnelse på ömse håll krävs sannolikt för att nå fullt samförstånd.

När det gäller frågan om lämpliga *samarbetsobjekt* är det i alldeles särskilt hög grad *ett* sådant, som utredningen funnit anledning att i flera sammanhang framhäva. Det gäller de aktiva befälskårernas *rekrytering*, som på flera håll icke är tillfredsställande.

Hur god samarbetsvilja som än må skapas, kan resultatet av det som försvarets aktiva målsmän har att svara för — fredsutbildning och krigsplanläggning i alla dess former — icke bli fullgott, förrän man funnit en godtagbar lösning på rekryteringsfrågan. Omvänt kan man se saken så, att om befälskadern är kvantitativt otillräcklig och sammanhängande härmed — genom att gallring icke kan nöjaktigt ske — kvalitativt sett mindre tillfredsställande, minskas möjligheterna till aktivt och utbytesrikt samarbete med samhällets olika grenar och representanter. Indirekt visserligen men dock i realiteten högst påtagligt berör därför rekryteringsfrågan vad denna utredning har att behandla, nämligen skapandet av samhörighet mellan folk och försvar.

Tyvär är rekryteringsproblemet en fråga som ej kan lösas på kort sikt. Re-

kryteringen måste icke endast vara god utan även jämn. "Toppar" åstadkommer skadliga återverkningar i befodrings- och därmed även i rekryteringshänseende. Även om ett farofyllt tidsläge framtingar provisoriska åtgärder, måste dessa infogas i ett mera långsiktigt arbete för att skapa kontinuitet i rekryteringen.

Vilka åtgärder som böra vidtagas för att höja den aktiva befälsrekryteringen, påvilar icke denna utredning att närmare ingå på. Här må endast pekats på att dessa åtgärder beröra icke endast det materiella planet utan i lika hög grad det psykologiska — varvid det icke minst gäller att göra militärbanan till en samhällsgren, som städse ses med förståelse och välvilja från alla ansvars-kännande medborgares sida, icke bara i onda tider utan även under mera lugna mellanperioder. Kan ett breddat och utökat samarbete medföra ett dylikt resultat vore mycket vunnit.

Vad beträffar den icke oväsentliga faktorn, vem som skall taga *initiativet* i samarbetshänseende har utredningen hävdadt den uppfattningen, att detta främst bör tagas från militärt håll, vilket emellertid icke bör avhålla den andra parten från att väcka förslag, som kan gagna de gemensamma angelägenheterna. Härvidlag lämna utredningens förslag avsevärt ökade möjligheter till praktiskt samarbete.

Sammanfattningsvis innebär förslaget en hopslagning av nu förefintliga olika nämnder till två: *förbandsnämnden*, avsedd för den interna verksamheten och *samarbetsnämnden* med samarbetet utåt som huvuduppgift.

Den *förre*, som redan finnes och i detta sammanhang endast fått sin verksamhet och organisation något omlagd, är i viss mån av företagsnämndskarakter. Den är främst av betydelse genom att den enskilde får möjlighet att di-

rekt eller indirekt uttrycka önskemål om ökad orientering eller framlägga de förslag, som kunna framstå som nyttiga eller nödvändiga. Tvivelsutan kan denna nämnd, som endast är av rådgivande art och icke inskränker vederbörande chefs självfallna beslutanderätt, komma att få stor betydelse — icke minst i fråga om undanröjande av många förefintliga missförstånd — samtidigt som den torde ge vederbörande chef (likasom befälet i övrigt) en mer rättvisande uppfattning om läget i fråga om så betydelsefulla ting som anda och sammanhållning. I vad rör förhållandet "befäl — trupp" kan den sålunda, *rätt utnyttjad*, få stort värde. Och därmed i lika hög grad för relationerna "förband — bygd", eftersom det är den värnpliktiges erfarenheter från "exercisen", som i regel konstituerar dennes uppfattning om försvaret långt efter det att tjänstgöringen avslutats.

Den andra nämnden, *samarbetsnämnden*, tar upp samarbetet på den yttre fronten och syftar till att konkretisera samarbetet mellan förband—stad och bygd i vad rör dess praktiska tillämpning. Samarbetsnämnden bör med sin mångsidiga sammansättning utgöra ett lämpligt forum för dryftande av gemensamma intresseangelägenheter.

Vilka resultat, som på detta sätt kunna uppnås, är emellertid främst beroende av en ömsesidig god vilja till samförstånd och strävan att glömma gamla missförstånd och därav följande missstro.

Det är därför som en utredning av detta slag endast kan visa på de vägar som kunna föra fram till det uppsatta målet — ömsesidig förståelse och helhjärtat samarbete. Huruvida detta mål någon gång skall kunna helt och hållet uppnås, beror främst på de *människor*, som det påvilar att omsätta ord i gärning.

AVDELNING IV

Bilagor

EXHIBIT

1911

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

BILAGA 1

Förteckning över dem som tillfrågats om civilt-militärt samarbete på garnisonsorterna

Armén

Samtliga militärbefälhavare

Samtliga regements- och kårchefer samt chefer för motsvarande förband och skolor

Samtliga försvarsområdesbefälhavare (motsvarande).

Marinen

Inspektören för kustartilleriet

Samtliga marindistriktschefer

Samtliga stations- och regementschefer och motsvarande chefer.

Flygvapnet

Samtliga flottiljchefer och motsvarande chefer.

Stadsfullmäktige

i Boden, Borås, Eksjö, Enköping, Falun, Gävle, Göteborg, Halmstad, Häl-singborg, Härnösand, Hässleholm, Jönköping, Kalmar, Karlskrona, Karlstad, Kiruna, Kristianstad, Kristinehamn, Linköping, Luleå, Malmö, Nora, Norrköping, Nyköping, Ronneby, Skövde, Sollefteå, Solna, Stockholm, Strängnäs, Sundsvall, Söderhamn, Uddevalla, Umeå, Uppsala, Vaxholm, Visby, Västerås, Växjö, Ystad, Ängelholm, Örebro och Östersund.

Municipal- eller kommunalfullmäktige

i Barkarby, Fårösund, Hägernäs, Karlsborg, Ljungbyhed, Tullinge och Tun.

Civila organisationer

Centralförbundet för befälsutbildning (CFB, tidigare FBU) och tillhörande befälsutbildningsförbund (Bfb)

Skytteförbundens överstyrelse med tillhörande skytteföreningar

Centralkommittén Folk och Försvar Svenska Arbetsgivareföreningen (SAF)

Landsorganisationen i Sverige (LO) med tillhörande fackliga centralorganisationer (FCO)

Tjänstemännens centralorganisation (TCO med tillhörande TCO-kommittéer. Folkbildningsförbundet

Arbetarnas Bildningsförbund med tillhörande lokalavdelningar (ABF)

Studieförbundet Medborgarskolan med tillhörande distriktsstudieledare (SFM)

Svenska Landsbygdens studieförbund (SLS)

Tjänstemännens Bildningsverksamhet (TBV)

Sveriges Kyrkliga Studieförbund

Frikyrkliga Studieförbundet

Riksförbundet Landsbygdens Folk (RLF) med tillhörande länsförbund

Jordbrukareungdomens förbund (JUF) Sverges Socialdemokratiska Ungdomsförbund (SSU)

Högerns Ungdomsförbund Ungsvenskarna (HUF)

Folkpartiets Ungdomsförbund (FPU)

Svenska Landsbygdens Ungdomsförbund (SLU)

Sveriges Förenade Studentkårer (SFS)
Svenska Kyrkans Diakonistyrelse
Svenska Missionsförbundet
KFUM:s riksförbund med tillhörande
föreningar
Förbundet Soldaternas vänner
Godtemplarorden, Sveriges storloge av
IOGT med dess ungdomsförbund (SGU)

Nationaltemplarorden (NTO)
Sveriges Blåbandsförening
Riksidrottsförbundet
Sveriges Scoutförbund
Svenska Turistföreningen
Skid- och Friluftsförbundet
Reso, Folkkrörelsernas rese- och se-
mesterorganisation.

BILAGA 2

Frågor till samt utdrag av svaren från civila och militära myndigheter samt civila organisationer

Frågorna, som i de flesta fall besvarades under år 1949, redovisas med kursiverad text. Då annat icke angives ha frågorna riktats till militära myndigheter.

1. "Vilka aktiva militära kontaktmän finnas? (T ex off, uoff eller ubef, som ingå i kommunal förvaltning, bildnings- eller nykterhetsrörelser, social verksamhet, idrottsföreningar, ungdomsorganisationer m fl eller som utnyttjats som föredragshållare vid 'civila' sammanträden, konferenser, kurser eller fester, som skribenter i dags- och fackpressen eller som på annat sätt — av enskilt initiativ eller i tjänsten — visat goda resultat av sitt samarbete.)"

Till de civila organisationerna och kommunala myndigheter riktades denna fråga:

"Vilka representanter för förbundet äro i första hand kontaktmän med Eder organisation (motsv). Tillhör någon av dessa organisationer (dess styrelse, arbetsutskott el dyl?)"

2. "Vilka aktiva 'civila' kontaktmän finnas? (T ex personer som ingå i bildningsråd, styrelse för kamratförening, soldathem, frivillig försvarsorganisation eller annan militär organisation. Som civila kontaktmän kunna även räknas auditör, läkare, reserv- eller vpl personal m fl.)"

Till de kommunala organen, föreningar och andra civila organisationer ställs denna fråga:

"Har Ni särskilda 'kontaktmän' utsedda för att samarbeta med förbundet och i så fall vilka? Tillhör någon av dessa ett militärt organ (t ex bildningsråd, kamratföreningsstyrelse el dyl?)"

3. "Har några särskilda organ av värde tillkommit — utöver de föreskrivna — som kunna sägas utgöra ett samarbetsorgan på ett visst bestämt område? (T ex förbundets konstförening med civil sakkunskap, bildningsråd gemensamt för förband och garnisonsort.)"

4. I 13: "Specificerat svar på denna fråga kan ej givas. Till regementet knutna civilpersoner såsom auditör, tandläkare etc synas icke kunna räknas som aktiva kontaktmän för förbundet ur allmänt försvarsfrämjande synpunkt. Av större betydelse är befäl av alla grader och kategorier och meniga värnpliktiga, som genom tjänst vid regementet fått en positiv inställning till militära spörsmål. Av praktiska skäl kan denna personal omöjligen redovisas."

5. K 3: "Förutom — — — utgöra medlemmarna i regementets kamratförening, föreståndarna för soldathemmen i Skövde, ledamöterna i de frivilliga försvarsorganisationerna, auditör, läkare, ett flertal av reserv- och av den värnpliktiga personalen, representanter för pressen, representanter för olika organisationer i staden och ett flertal enskilda personer värdefulla förbindelse-

länkar mellan regementet och det civila samhället.”

6. Milbef IV. milo: ”I fråga nr 1 ges exempel på personer, vilka äro att räkna som ’kontaktmän’. Bland dem nämnas dock icke förbandets *militärpastor*. Denne har i regel mer än de flesta — jämte kontakt med truppförbandet — vidsträckta förbindelser med såväl människor som sammanslutningar på förbandets förläggningssort. Han har i regel tillgång till samlingslokaler och är ofta ledare för sammanslutningar, hos vilka man kan förvänta intresse och insatser i fall, varom här är fråga. En svårighet för mera omfattande insatser från militärpastorns sida ligger dock i tjänstens genomgående karaktär av blygsamma och den blygsamma lön, som är förenad med denna. Frågan om möjligheterna att frigöra vederbörande militärpastor från civila tjänsteåligganden så, att han kan ställa exempelvis *en* dag i veckan till vederbörande truppförbands förfogande, synes i samband med utredningen böra undersökas, och att i vart fall existensen av militärpastorer-na icke förbises. I samband härmed synes ock böra framhållas, att den andliga vården icke får, i det komplex av frågor, det här gäller, ses som något isolerat i den verksamhet, som utredningen har att tillrättalägga, och icke får glida ur den ram inom vilken den dock alltid måste utgöra ett grundelement.”

7. Int 1: ”Vid varje förband erfordras en militär kontaktman. Bör lämpligen vara nuvarande personalvårdsoff. Denne skall ha som huvuduppgift att svara för personalvård och ’kontakttjänst’. Något utbyggande av assistentorganisationen anser jag icke vara lämplig.”

8. Örebro TCO-kommitté: ”Det förefaller vidare, som om uppbyggnaden av det militära tjänstegradssystemet

verkar hindrande för ett allmännare och mycket önskvärt samarbete mellan de militära och civila tjänstemännen.”

9. I 2: ”Genom de civila kontaktmännen har känslan av samhörighet mellan militär och civil väsentligt stärkts. Det är av utomordentlig betydelse att i styrelsen för frivilliga försvarsorganisationer ingå personer med anknytning till fackliga organisationer och sammanslutningar.”

10. Växjö stad: ”Alltsedan Växjö år 1915 blev förläggningssort för Kronobergs regemente har man såväl från kommunalt som militärt håll strävat efter att skapa samförstånd och samhörighetskänsla mellan regementet och staden. Från kommunens sida har man också alltid ställt sig välvilligt mot planer på samarbete mellan kommunala och militära organ, där sådant samarbete ifrågasatts. Sålunda hava representativa krafter inom kommunen gått in som medlemmar i det på militärt initiativ upprättade *bildningsrådet* vid regementet, vilket har till uppgift att organisera det fria bildningsarbetet därinom och som jämväl anlitat krafter från det kommunala verksamhetsfältet för hållande av föredrag och inledande av diskussionsaftnar. Även från militärt håll kan man märka en sådan välvillig inställning till dylika samarbetsplaner och det kan i detta sammanhang förtjäna att framhållas, att man från kommunens sida med tillfredsställelse konstaterat det intresse för den kommunala verksamheten, som vid regementet anställd personal visat genom sin beredvillighet att åtaga sig uppdrag inom kommunala nämnder och myndigheter. För närvarande innehava befattningshavare vid regementet dylika uppdrag inom stadsfullmäktige samt stadens folkskolestyrelse, fattigvårdsstyrelse och hälsovårdsnämnd. Det samar-

bete, som på detta sätt etablerats mellan representanter för de kommunala och militära intressena, har visat sig synnerligen värdefullt såsom ägnat att åstadkomma ökad inbördes förståelse mellan de båda intressegrupperna och därigenom även att främja strävanden att skapa samförstånd och samhörighetskänsla mellan regementet och staden.

Några särskilda 'kontaktmän' för ordnandet av samarbetet mellan staden och regementet ha hittills icke utsetts och det kan väl ifrågasättas, huruvida sådana verkligen äro behövliga. Åtminstone visa erfarenheterna härifrån staden, att vad det huvudsakligen kommer an på är att det å någondera sidan finnes en initiativkraftig person med starkt intresse för saken och att dennes uppslag mottages med intresse och förståelse. Helt visst skulle mycket vara att vinna, om den militära personalen i befälsgrad deltog i arbetet inom civila föreningar, ty därigenom kunde en kontakt mellan militären och det civila samhällslivet erhållas, som säkerligen bleve av allra största betydelse för samarbetet mellan regementet och staden."

11. I 2: "Genom angenämt samarbete med Värmlands konstförening har regementet tillförsäkrat sig en permanent konstutställning av värmländska konstverk mot att regementet förbundit sig till vissa årliga inköp av konstverk. Avsikten är, att de på regementet deponerade tavlorna undan för undan skola utbytas mot andra."

12. I 5: "Förutom ovan angivna finnes ett stort antal inom länet bosatta framstående män, vilka (såsom är fallet med ett bygderegemente som I 5) alltid ställa sig välvilligt till förfogande. Samarbetet mellan regementet och de civila idrottsföreningarna förtjänar att särskilt framhållas, samarbetet med rädd-

ningstjänsten i fjällen har egentligen utgått från reg. Härigenom äro årligen flera hundra personer i fjälltrakterna bundna till regementets och länsstyrelsens räddningsorganisation."

13. Fullmäktige i Fårösund: "Representanter för militär finnas i både bildningsråd och kamratförening. Representanter för militär finnas inom kommunala organ, såsom kommunalfullmäktige, kommunalnämnden, folkskolestyrelsen, nykterhetsnämnden, hälsovårdsnämnden, taxeringsnämnden, civilförsvarsnämnden, brandstyrelsen, familjebidragsnämnden, idrottsplatsstyrelsen och valnämnden. Vidare har representant för bildningsrådet invalts i styrelsen för ortens föreläsningförening. Föreläsningverksamheten har ordnats gemensamt för bildningsrådet och föreläsningföreningen."

14. I 1: "Förhållandena vid Stockholmsförbanden kunna icke jämföras med dem vid landsortsförbanden. Visserligen har I 1 numera efter inflyttningen till Solna kommit in i en mindre kommun, men eftersom befälet huvudsakligen bor i Stockholm eller villastäderna norr, öster eller söder om Stockholm och endast en liten obetydlig bråkdel underbefäl och underofficerare är bosatta i Solna, finnes icke möjlighet för befälet att komma in i kommunala nämnder etc. Personligen har sekundchefen varit med i en del kommittéer och råd för kulturella eller allmänna uppgifter av tillfällig art."

15. Krigsflygskolan: "För det lokala samarbetet i inskränkt bemärkelse svarar i första hand förbandschefen, i andra hand övrig fast anställd personal. Det är av vikt att den militära personalen lever med bland ortens övriga medborgare, att den lever med i det kommunala livet och att den söker sitt umgänge lika mycket utom som inom den militära kamratkretsen. Sker så,

torde erforderligt samarbete vara säkrat.”

16. RLF med länsförbund: ”Några militära kontaktmän torde knappast finnas. Över huvud taget synes ganska litet vara gjort från lokalt militärt håll för att vinna samarbete med de fackliga organisationerna.

17. SFM: I allmänhet inga särskilda kontaktmän, men en del enskilda militärer ha deltagit i studiecirkelarbetet, ofta som cirkelledare. Samarbetet har varit gott, där det förekommit.

ABF: Kontaktmännen synes framför allt ha varit personalvårdsassistenter och i någon mån personalvårdsassistenter.”

18. I 13: ”Formuläret berör dock icke en för opinionsbildningen lika väsentlig faktor som beklädandet av diverse befattningar i organisationer, nämligen det privata umgänget. För I 13 del synes i detta avseende ett beaktansvärt antal civila kontakter föreligga.”

19. Fo 21: ”Försvarsområdesbefälhavarens ställning som ansvarig för hemvärnets verksamhet ävensom för den frivilliga befälsutbildningen inom försvarsområdet bör särskilt beaktas. Försvarsområdesbefälhavaren och den för omnämnda uppgifter till försvarsområdesstaben knutna personalen stå i sin verksamhet i ständig kontakt med representanter för ovannämnda organisationer. Kontakten och samarbetet inom Gävle försvarsområde kan i detta fall betecknas som mycket gott.”

20. Fo 43: ”Fobef, hvoff och hvuoff komma genom sin dagliga gärning samt vid paraderingar i kyrkor, sammankomster efter gudstjänster, sammanträden och fester i kommunalhus, folkets hus, hvgårdar och andra platser i ständig beröring med de civila organen i samhället.”

21. Fo 52: ”Såväl i direktiven som

i de av utredningsmannen inledningsvis anförda synpunkterna bedömes denna omfattande fråga väl ensidigt ur ”truppförbandssynpunkt”. Försvarsområdesstabernas lämplighet för medverkan till ernående av ett för försvaret gott resultat i denna betydelsefulla angelägenhet bör icke förbises.”

22. Sollefteå FCO: ”Något egentligt samarbete mellan de militära förbanden och arbetarrörelsens olika organisationer förekommer enligt vår mening icke. Detta tror vi till stor del beror på yrkesmilitärens allmänna inställning till fackföreningarna eller arbetarrörelsen över huvud taget. En inställning, som enligt vår mening i allt för stor utsträckning hämtar sin näring ur sedan gammalt nedärvda och inympade skräntressen, den känsla av makt och betydelse yrkets befälsföring medför och den självgodhet det militära systemet medger. Att sedan varje enskild medlems inställning till det militära systemet i någon mån inverkat vid organisationernas ställningstagande till ett eventuellt samarbete säger sig självt. Att kollektivt eller enskilt erkänna eller förstå försvarets betydelse är ej samma sak som att personligen behöva underkasta sig allt vad detta medför. En ytterligare anledning till det ringa samarbetet torde väl ligga i den stelbenta detaljformalism de olika militära befattningshaverna ofta nog odlar.

23. Värmlands länsförbund av RLF framför först att en samarbetsnämnd skulle fylla en viktig funktion och fortsätter:

Behovet av ett mera intimt samarbete — — — föreligger alldeles säkert. Som en generell och allmängiltig norm för en bättre kontakt än vad man kunnat förmärka hittills gäller säkerligen ännu framlidne statsminister P A Hanssons ord: ”När militarismen numera fått en plats i demokratiens hjärta, bör det

även ses till att demokratien får en plats i militarismens hjärta.”

24. I 7: ”Den ökade takten i utbildningen och särskilt mängden av samövningar med stridsvagnsförband, som I 7 i egenskap av pansarinfanteriregemente måste genomföra, gör dock att den aktiva personalen icke i någon större omfattning hinner ägna sig åt i frågeformuläret angivna sysselsättningar. I samma riktning verkar dubbelförläggningen av regementet, som medför att vakt- och dagtjänst blir dubbelt betydande. Den aktiva personalens fritid blir därigenom avsevärt begränsad.”

25. Ing 3: ”Samarbetet med civila organ är utan tvekan en ytterligt viktig fråga, som bör ägnas den största omsorg. Intresse härför finnes allmänt inom befälskårerna. Denna ringa omfattning, i vilken samarbetet kan bedrivas, måste till största delen skrivas på befälsbristens konto. Vid ingkårens finnas goda möjligheter till kontakt med civila myndigheter, organisationer och enskilda genom att övningar många gånger kunna genomföras så, att de bli till nytta för det civila samhällslivet. Detta förutsätter emellertid bl a, att förvaltningsföreskrifter icke lägga hinder i vägen härför.”

26. I 11: ”Det ofta hörda talet om militärtjänstens isolering och om *befällets* främlingskap för det civila samhället är synnerligen överdrivet och åtgärder, som man ibland ser föreslås i syfte att häva den föregivna isoleringen, verka ofta konstlade.”

27. P 1: ”Den militära isoleringen har blivit ett slagord, som saknar berättigande. Att militära befattningshavare i privatlivet ej i någon större utsträckning kan umgås med civila kamrater torde snarare bero på ekonomiska omständigheter och en pressande tjänst. I förvaltnings- och föreningslivet är regementet representerat i relativt stor

utsträckning med tanke på att regementet varit i funktion i endast fyra år.”

28. Fo 43: ”Hemvärnsmännen utgöra själva en direkt kontakt med den civila allmänheten. De torde sannolikt vara de värdefullaste kontaktmän, man kan önska sig, för försvarsviljans bevarande ute i bygderna.”

29. CFB: ”I organisationen torde återfinnas inemot 20 000 vpl, ett antal som åtminstone f n är i stark tillväxt. Det värnpliktiga befälet torde få anses som en ytterligt värdefull förbindelse-länk mellan militärt och civilt, varför organisationen som sådan till synes borde kunna bli av särskilt värde i de avseenden, som utredningen närmast har att handlägga.

Uppmärksamheten torde även böra fästas vid den fast anställda personalens arbete inom och kontakt med FBU-rörelsen.”

Södermanlands Bfb säger i detta sammanhang: ”Medlemmarna utgöra själva en del av den civila allmänheten och utgöra därigenom en direkt kontakt med densamma. De torde därför sannolikt vara synnerligen värdefulla kontaktmän för försvarsviljans bevarande i bygderna.”

30. IOGT: ”Genom bestämmelser, som utarbetades i samverkan med försvarsstaben, och överbefälhavarens skrivelse skapades de yttre förutsättningarna för samarbetet mellan försvaret och IOGT. Har det sedan brustit här och var, har detta närmast berott på svårigheter att praktiskt tillämpa bestämmelserna. Det har varit svårt med personalval, och oföretagsamhet hos de lokala organisationerna har rått. Initiativ har måst tas från organisationernas sida, och då den allmänna trögheten på detta område tydligen har varit mera markant, har hela tillämpningen kommit att bero på i vad mån det på orten funnits en eller annan företag-

sam medlem. Har denne saknats, har heller ingenting gjorts.

Huruvida militärombud tillhör bildningsråd e dyl beror givetvis på de personliga kvalifikationerna. Det finns exempel på att militärombud är sekreterare i bildningsrådet, personalvårdsassistent etc liksom på att militärombudet icke tillhör något annat samarbetsorgan.

Enligt bestämmelserna skall militärombud efter att ha fått sin fullmakt snarast söka företräde hos vederbörande förbandschef och anhålla om dennes anteckning på fullmakten samt passersedel inom regementet (motsvarande) samt även söka kontakt med förbandschefens personalvårdsofficer."

31. SLU: "SLU är i likhet med andra politiska ungdomsorganisationer representant i Centralförbundet Folk och försvar. Däremot samarbetar inte SLU som helhet med något eller några militära förband. Sådant samarbete torde dock föreligga lokalt på en del håll, men dess utsträckning och beskaffenhet känner vi inte till — de ansvariga här är våra distriktsorganisationer, vilkas verksamhetsområde i regel sammanfaller med länet."

32. Göteborgs FCO: "Några särskilda kontaktmän är inte utsedda på annat sätt än att vi försökt och även lyckats placera representanter för vår organisation i samtliga bildningsråd."

Hälsingborgs FCO: "Nej, vi har ej blivit anmodade."

Skövde FCO: "Någon som helst kontakt mellan fackliga och militära grupper har icke förekommit inom Skövde stad med omnejd."

33. SFM:s Norrbottensdistrikt: "Ja, i första hand distriktsstudieledaren, vilken söker kontakt med för studiearbetet intresserade personer inom resp. militärförband. Till militärförbandens studieledare har årligen översänts uppgif-

ter om SFM:s studieplaner etc. Något samarbete har detta emellertid inte lett till. Ingen av SFM:s ledning i länet tillhör dock 'militär' organisation genom vilken bättre samarbete f n skulle kunna erhållas. Om sådan organisation finnes är för övrigt ovisst.

SFM:s distriktsstudieledare har årligen hållit ett antal föreläsningar inom ett par av militärförbanden.

Samarbetet har alltså huvudsakligen haft en personlig karaktär."

34. Föreningen Soldaternas vänner: "Även om soldathemsföreståndarna i allmänhet icke äro 'utsedda' att vara kontaktmän, fungera de i regel såsom sådana dels genom den ständiga kontakt, som de genom fullgörande av sin tjänst ernå, dels då åtskilliga föreståndare tillhöra bildningsråden och andra äro personalvårdsassistenter eller lärare i vissa ämnen vid förbanden."

35. *Har under det senaste arbetsåret (om tidigare bör året angivas) anordnats föreläsningar, sammankomster m m i försvarsfrämjande syfte eller medverkan lämnats därtill (tex regementets dag [motsv], kamratföreningsdag, försvarsutställning, upplysningsmöte, diskussionsafton, mässammanskomst med civila gäster, idrotts- eller skyttetävlingar, sammankomst med bildnings- eller sociala organ)", och "Ha civila kontaktmän (se fråga 1) inbjudits följa verksamheten vid förbandet eller delta i samkväm, måltider m m med förbandets personal?"*

De kommunala institutionerna samt de civila myndigheterna och organisationerna ha besvarat denna fråga: "Har organisationen eller representanter för denna inbjudits att delta eller närvara vid förbandet i samband med regementets dag (motsv), kamratföreningsdag, upplysningsmöte, försvarsutställning, idrotts- eller skyttetävlingar, sammanträden eller på annat sätt? Vem har

i så fall tagit initiativet? Vilken anslutning har en sådan inbjudan åstadkommit?"

36. *"Bistår förbundet civila föreningar m fl genom att låna ut lokaler eller materiel, ställa tävlingsfunktionärer till förfogande osv. På vad sätt inverkar centralt utfärdade bestämmelser i dessa fall?" och "tilldelas civila enskilda eller föreningar förtjänstmedalj, plakett, diplom el dyl när de visat förbundet särskilt intresse?"*

Samtidigt fick kommuner och civila organisationer följande fråga: *"Har organisationen använt personal vid förbundet som föredragshållare, instruktörer, funktionärer el dyl eller erhållit hjälp vid anordnandet av möten, tävlingar, fester osv, t ex genom att få disponera lokaler eller materiel?"*

37. I 2: *"Civila kontaktmän och civila över huvud taget ha icke direkt inbjudits att följa verksamheten vid förbundet men det har meddelats, att de alltid äro välkomna. Stundom ha civila kontaktmän inviterats att delta i måltider, sammankomster m m med förbundets personal."*

I 11: *"Värdet av kontakt av här angivet slag är obestridligt. Även om resultatet icke kan låta sig mätas i siffror torde dock härigenom skapas en avsevärd 'good will' för regementet och därmed även försvaret i dess helhet."*

I 14: *"Allt detta samarbete har uppskattats av länets civila befolkning och är att betrakta såsom mycket värdefullt för ett gott förhållande mellan regemente och bygd."*

38. A 2: *"Mars 1948: examen klass I (I 16, A 2, Lv 6). Föräldrar och anhöriga till eleverna inbjudna till examen samt middag å regementet."*

April: Utställning av moderna vapen m m vid de vpl inryckning. 'Unga Göteborgare' modern konst, utställning i reg regi, i samarbete med ABF. Allmän-

heten ägde tillträde. 'Hundutställning' (Svenska Kennelklubben).

Maj: Fältrittklubbens vartävlingar. Reg personal medverkade i stor utsträckning.

Juni: Riksskyttetävling 1948. Fältskjutning för närmare 3 000 skyttar i reg regi. 'Vårgårdautställningen' (Tånga Hed 16/6—29/6).

Aug: SM Juniorer modern femkamp i reg regi. 'Garnisonens dag.'

Sept: 'Tånga-dagen.' Övningsdivision på Tånga hed. Tävlingar, förevisningar, middag för Kamratföreningen. Skarp-skjutningar i divförband å Remmene. Förevisning för stadskollegiet, pressen, Rotary, Gnistan m m.

Okt: Besöksdag för befäl och manskap å SKF, Gamlestads Fabriker, Marstrand m m.

Dec: Diskussionsafton (kontaktkonferens) med Chalmers Tekniska Högskola och offkåren på reg offmäss.

Under året: Kvällsbesök å museer, 'Stan runt' m m för reg inkallade.

Jan 1949: Diskussionsafton, off och elever i läroverk i Göteborg på offmässen.

'Att vara inkallad.' Diskussionsafton befäl och manskap (radio).

'Välj och vraka' utställning av nutida bohag i reg regi. Samarbete med museer m m. Allmänheten ägde tillträde.

39. ÖSK: "Årligen anordnas under högsommaren en örlogsdag, arrangerad av Föreningen Sveriges Flottas Karlskronaavdelning, varvid fartyg och etablissement förevisas och underhållningar anordnas i försvarsfrämjande syfte.

ÖSK bildningsråd är anslutet till Blekinge Bildningsförbund, varigenom representanter för förbundet deltar i det årliga 'Folkbildningstinget', som avhålls på olika platser inom länet. År 1947 stod KA 2 och ÖSK som värdar för tinget. Inkvartering och förplägnad av

deltagare från länet var anordnad vid ÖSK fritidsläger Skönstavik.

ÖSK personalvårdsassistent representerar förbandet och är sekr i Karlskrona lokala bildningsråd, ett samarbetsorgan mellan i staden verksamma folkbildningsorganisationer.

'Biblioteksdag' med deltagande av förbands- och civila bibliotekarier avhölls vid ÖSK den 11/10 1948.

Idrotts- och skyttetävlingar anordnas i stor utsträckning i samarbete med civila föreningar. Flottans Idrottsförening deltog under år 1948 i 250 tävlingar, av vilka ca hälften voro anordnade av ÖSK. Under vinterhalvåret är så gott som all stadens inomhusidrott förlagd till ÖSK: Sparres exercishus och simhall, vilka lokaler i stor utsträckning upplåtes för civila korporationer. Med Flottans Idrottsförening som arrangör anordnas även månatliga lördagsbasarer samt instruktioner och föreläsningar av idrottsstjärnor i vilka civil och militär publik deltaga.

Genom personalvårdsavdelningens försorg ordnas regelbundet dansaftnar på onsdagskvällar i Sparres exercishus till vilka stadens flickor inbjudas. Samarbete äger även rum med Blekinge Hembygds-gille och SGU folkdanslag, för vilka organisationer exercishuset upplåtes till anordnade av dans- och lekaftnar. Vid mottagnings- och hemförlovningsfester samt eljest vid underhållningar beredes ett flertal civila organisationer tillfälle medverka, t ex Karlskrona hyresgästförenings underhållningspatrull, SGU-amatörerna, Godtemplarpatrullen, Visans Vänner, Vi i våran klubb, Vårat gäng samt enskilda sång- och musikkrafter. I den frivilliga fritidsundervisningen vid ÖSK deltar även civila medlemmar ur ABF och TBV."

KA 2: "Vid regementet anordnas årligen 'Regementets dag'. 'Kamratför-

eningens årsmöte' samt vissa år även 'Luftvärnets dag' och 'Minörernas dag' osv. Regementet börjar inom Blekinge alltmer få karaktären av ett 'Hembygdens regemente' till vilket anordnandet av ovannämnda 'dagar' i hög grad bidragit. Avgången personal och vpl gives härigenom tillfälle att återknyta förbindelsen med kamratkretsen och regementet, samt intresseras en stor allmänhet i övrigt för regementet. Detta inverkar givetvis såsom en positiv faktor i den allmänna försvarspropagandan och påverkar direkt regementets samhörighet med bygden och därmed i någon mån även rekryteringen.

Såsom ett led i ovannämnd riktning ha även anordnats militära demonstrationer utom regementet, uppvisningskörningar med motorcyckelförband samt har slutligen fordon ställts till Karlskrona Stads luciakommitté förfo-gande för anordnande av årliga luciatåg i staden."

40. I 17: "Kamratföreningsdag anordnas årligen, 1948 i Backamo i juni, omkring 300 deltagare (civila). Då sådan dag anordnas vid reg i Uddevalla (såsom tidigare några gånger skett) blir publiktillslutningen större och festen ger mera reklam för regementet; men synes å andra sidan då vara mindre uppskattad av de gamla 'regementsgubbarna' som i lugn och ro vill 'vädra' sina minnen. Kamratföreningens dag brukar även växla mellan platser, där de livaktigaste krets-föreningarna finnas."

41. Int 3: "Under utbildningsåret 1948—49 har förbandet deltagit i Garnisonens dag med bl a förevisning av verksamheten vid fältbageri. Syftet med Garnisonens dag var, dels att skapa kontakt mellan ortens befolkning och de där förlagda militärförbanden, dels att bidra till Europahjälpens stödverksamhet åt nödlidande i krigshärjade de-

lar av Europa. Åtgärder av ifrågavarande slag kunna tillmätas stort värde inte minst i försvarsfrämjande syfte, därigenom att stora delar av vårt folk erhåller inblick i tjänsten vid krigsmakten och användningen av medel, som disponeras för försvarsändamål.

Vid sk bygderegementen, dvs förband, förlagda inom rekryteringsområdet, spelar besöks- och förevisningsdagar av typ 'Regementets dag' en vida större roll än exempelvis vid de flesta norrlandsförband, där kontakten mellan förband och den vpl hemort inte är lika framträdande."

42. Växjö: "Uppenbarligen ha också sådana anordningar som 'Regementets dag', vilka arrangerats av en vid regementet bildad kamratförening en stor uppgift att fylla i detta avseende, och staden har vid de tillfällen sådana 'dagar' hållits, varit representerad vid desamma. Dessa 'dagar' äro visserligen mera avsedda att tillgodose ett 'bygdeintresse' än ett rent 'stadsintresse', men staden kommer givetvis att i fortsättningen liksom hittills ställa sig välviljig till regementsdagarna, vilka även på sitt sätt äro ägnade att främja samarbetet mellan regementet och det civila samhällslivet."

43. Stadsfullmäktige i Ystad: "De värnpliktiga inbjudas till olika arrangemang såsom föredrag, visningar, samkväm m m. Vid firandet av 'Regementets Dag' brukar staden stå för värdskapet en dag och bjuder då både de värnpliktiga och deras anhöriga. Stadens nöjesplatser lämna vid sådana tillfällen fritt inträde för de värnpliktiga."

44. Skövde FCO: "Någon som helst kontakt mellan fackliga och militära grupper har icke förekommit inom Skövde stad med omnejd.

Därmed anser vi att frågan på den punkten är besvarad.

Skulle emellertid ett positivt samar-

bete eftersträvas mellan militära förband och civilt folk, får detta enligt vår mening ske på jämställd grund. Det tänkta organet 'samarbetsnämnd' synes kunna fylla denna uppgift, förutsatt att dess sammansättning tillkommer efter vedertagna demokratiska former.

De i skrivelsen omnämnda regementsdagarna liksom försvarets dag och liknande har hittills, åtminstone vad Skövde beträffar, organiserats utan inflytande från civilt håll. Det är verklighetsfrämmande att tro, att man den vägen skall vinna förståelse från civilt håll. Att läget i verkligheten är sådant beror ingalunda på bristande intresse för en försvarsmakt utan bottenar nog främst i syftet med militära medel. Allmänhetens inställning till försvaret av i dag är helt enkelt människornas längtan till fred och försoning."

45. Linköpings TCO: "I Linköping har, på okänt initiativ, kontaktkonferenser vid ett par tillfällen anordnats mellan civila och militära representanter. De civila representanterna ha därvid utsetts dels av staden, dels av olika föreningar och sammanslutningar. TCO-kommittén var vid den tiden icke färdigorganiserad, varför den icke blev inbjuden att sända representanter. Men det synes som om icke heller någon av de till TCO anslutna organisationerna i staden varit representerade i egenskap av fackliga sammanslutningar, vilket är beklagligt, eftersom vissa av dem ha över 1 000 medlemmar. Däremot synas TCO:s lärareorganisationer ha varit representerade, men i egenskap av kontaktorgan mellan militären och skolorna. TCO-kommitténs nuvarande vice ordförande var närvarande vid konferenserna som stadens representant och hade mycket god erfarenhet av dem. Han beklagade att dessa konferenser icke hade fortsatt."

46. Lv 5: "Under åren 1945—1948

har ett flertal sammankomster ordnats främst med tanke på volontärrekryterings- och civilanställningsproblemen. Härvid har länsarbetsdirektör, representanter ur länsarbetsnämnd och arbetsförmedlingskontor i Medelpad, representanter för arbetsgivare, industrichefer, skolor m fl (genom Rotaryklubben) pressen (såväl chefredaktörer som enskilda pressrepresentanter) inbjudits närvara vid förevisningar, övningar, skarpskjutning med lvpjäser, filmförevisningar och diskussioner ävensom samkväm. I samband med officersrekryteringen har även gymnaster och lärare inbjudits till förevisning av övningar och till thé i officersmässen."

47. Lv 1: "Under reg långmarscher och övningar utom förlägningsorten har i varje fall sedan år 1945 materieldemonstrationer, ofta åtföljda av skarpskjutning samt stundom militärkabareter o d ordnats å ett flertal städer och orter från västkusten upp till Dalarna och Värmland."

48. P 2: "1949 anordnade officerskåren en témottagning för ett 200-tal inbjudna representanter för Hässleholms stad och därvarande organisationer, för jordägare och överhuvud för personer, som på skilda sätt gjort reg tjänster vid dess förflyttning till Hässleholm eller eljest knutit kontakt med reg."

49. F 4: "Diskussionsaftnar. I samband med föredrag av officerare under den fortsatta befälsutbildningen inbjudas representanter från pressen och olika civila organisationer att närvara. Föredragen, som kritiserar av en i förväg utsedd opponent, följas som regel av allmän diskussion."

50. T 2: "Kåren bistår ganska ofta civila föreningar och organisationer genom att låna ut lokaler och materiel. Många av stadens idrottsföreningar bedriva sin träning i kårens gymnastiksal. Vid olika tillfällen disponeras lägerkas-

sans filmlektionssal, kårens ridhus och samlingshall av civila föreningar. Stadens idrotts- och försvarsbetonade föreningar och organisationer få även disponera gymnastiksalen för anordnande av basarer. Härigenom ha många föreningar erhållit ett betydande ekonomiskt tillskott till finansieringen av sin verksamhet. Detta förhållande har bidragit till att samhörighetskänslan mellan kåren och samhällets breda lager ytterligare stärkts och fördjupats."

51. Strängnäs fo: "Hemvärnsgårdarna utlånas till ideella föreningar såsom skytte-, idrotts- och föreläsningsföreningar m fl. De uthyras till olika ändamål såsom föreningssammanträden, husmoderskurser, skolbarnsbespisning, ping-pongklubbar och även biografen — — —. På sina håll ha hvgårdarna fyllt ett så viktigt ändamål, att de blivit kommunernas samlingsplatser. I Åker ha t o m kommunalfullmäktige regelbundet och kommunalnämnden oftast sina sammanträden i hvgården. Hvläget i Aspa upplåtes även till kursverksamhet inom ideella sammanslutningar."

52. SSU: "Vid skilda tillfällen i samband med riks- och distriktsläger har förbundet fått låna tält och kokvagnsutrustning från militära förråd. Tyvärr har de senare årens skärpning av utlåningsbestämmelserna försvårat detta. Frivilliga Befälsutbildningsförbundet har dock visat sig tillmötesgående, och genom CFF:s förmedling har i allmänhet en tillfredsställande lösning kunnat uppnås."

Beträffande förhyrning av militära lokaler har förbandscheferna i allmänhet visat stor förståelse och tillmötesgående. Enstaka undantag har förekommit; men lyckligtvis synes förbandscheferna i allmänhet ha tolkat delvis föråldrade paragrafer ur positiv synpunkt."

53. I 4: "De centralt utfärdade bestämmelserna med fördelning av hyresbeloppet bl a å sex titlar synes mindre lämpliga. Därest förbandet självt finge erhålla hela beloppet — frånräknat verkliga utgifterna för värme och lyse — skulle detta kunna användas för att verkställa förbättringar m m på regementets idrottsanläggningar."

I 12: "De centralt utfärdade bestämmelserna synes i alltför hög grad försvåra möjligheterna för regementet att visa sådant tillmötesgående. Så innebära t ex bestämmelserna på TL att stolar för teaterföreningens föreställningar icke av regementschefen få utlånas utan KAFI:s medgivande i varje särskilt fall. Önskvärt vore att regementschefen på detta område förlänades större befogenheter."

I 14: "Centralt utfärdade bestämmelser äro oftast enbart till besvär t ex i form av redovisning av influtna hyresmedel på ett otal olika anslag med kanske blott några ören på varje, framställning till chefen för armén vid anordnandet av mer omfattande tävlingar, som kräver mycken personal osv. I sistnämnda fall torde beslut kunna vara hänvisade till en regementschefs eget omdöme."

I 19: "De av statsmakterna fastställda hyrorna för lokaler betraktas av vårdhavarna med stor misstro och anses av många som ren kitslighet från regementets sida. En omfattande tidningspolemik har förts i detta ärende."

K 3: "Ofta förekommande framställningar om lån av intendenturmateriel, t ex ryggsäckar, kunna villfaras utan framställning från regementet till KAFI. Det vore önskvärt att utlåning kunde ske enligt sekundchefens beslut genom kompletterande bestämmelser till TLA nr 39/1947."

54. I 13: "Centralt utfärdade bestämmelser begränsa denna kontakt-

form på ett för den ordinarie tjänsten lyckligt sätt.

A 3: "Centralt utfärdade bestämmelser inverka restriktivt i vissa fall (endast vissa angivna föreningar få låna mtrl) men äro enligt vid regementet vunna erfarenheter lämpliga."

ÖSK: "Utfärdade bestämmelser ang upplåtande eller uthyrande av lokaler o dyl efterföljas utan minsta friktion."

55. Drätselkammaren i Östersund: "Ett visst samarbete äger rum genom att stadens brandkår vid behov kan erhålla förstärkning ur A 4:s och I 5:s brandredskapsavdelningar samt genom att staden får hyra gymnastiksal för brandkåren och för skolelever."

56. I 8: "Personalvårdsofficeren har under de senaste åren hållit ett flertal föredrag om militära och miliärpolitiska förhållanden vid årsmöten och propagandamöten för de olika frivilliga försvarsorganisationerna inom Uppsala och Västmanlands län. Sådana föredrag ha även hållits inför medlemmar av fackliga och politiska organisationer."

57. Följande synpunkter ha framförts i fråga om militära utmärkelser till civila.

Förtjänstmedaljer

"I 7 har utfärdat särskilda principer för tilldelande av regementets förtjänstmedalj. Dessa innehålla beträffande personal som icke tillhöra regementet följande: 'Personer som icke tillhöra regementet kunna tilldelas dess förtjänstmedalj för förtjänster om regementet på någon av följande områden. Efter samma principer kan personal i regementets reserver, på övergångsstat och reservstat tilldelas medalj.

1. Regementets bestående.
2. Regementets förhållande till allmänheten.
3. Regementets traditioner. — — —
4. Regementets övningar. Medalj kan

tilldelas person, som genom att upplåta mark för övningar, emottaga inkvartering av regementets personal eller på annat sätt främjar övningar vid regementet.

5. Idrott. Medalj kan tilldelas person som främjat idrotten inom regementet genom gåvor eller på annat sätt uppmuntrat densamma.

6. Skytte. Medalj kan tilldelas efter samma principer som gälla beträffande idrott.

Medalj i *brons* tilldelas för vid särskilt tillfälle gjorda tjänster.

Medalj i *silver* tilldelas för vid upprepade tillfällen eller under en följd av år gjorda tjänster.

Medalj i *guld* (förgyllt silver) tilldelas för under en lång följd av år (minst tio) gjorda tjänster eller förtjänst av utomordentlig betydelse för regementet.”

I övrigt kan följande särskilda synpunkter från några förband anföras:

I 4: Utdelar medalj till civila som lämnat gåvor m m till idrotten.

I 6: Markägare få i begränsat antal medalj i silver.

I 20: Gav senast medalj 1948 till avgående stationsinspektoren.

K 1: Medaljer till kvartervärdar och civila lärare.

P 3: Minnesmedalj i brons utdelas av offkåren (dessutom finns regementets plakett).

A 1: Medaljer till aktiva inom personalvården och Svea artilleriförening.

A 2: Utdelar sällan medaljer, inbjuder i stället sina gynnare till middag som offkårens gäster.

A 3: Kvartervärdar hos vilka förbandet legat längre tid får regementets historia.

A 4: Åre och Undersåkers byamän samt en järnvägstj-man har fått medaljer.

ÖSK: Har utdelat 7 guldmedaljer.

KA 4: Sedan 1946 har endast en medalj utdelats till en civil.

F 2: Skytteföreningen har tilldelat två markägare sin guldmedalj. Tack vare denna åtgärd står deras mark till F 2 förfogande utan svårighet vid övningar och tävlingar av olika slag.

Plaketter

Utöver ovanstående synpunkter kan beträffande plaketter följande anföras:

I 4: Plaketter tilldelas dem som upplåtit mark för övningar; andra som visat välvilja t ex ägare till fältdepåmark får regementets telegramblankett.

I 5: Både regementet och kamratföreningen utdelar plaketter.

I 16: Järnvägspersonal som varit särskilt sysselsatta med militära resor få plakett.

I 17: Minnesplakett utdelas även till föreningar.

ÖSK: Flottans idrottsförening utdelar standar, guld- och silvermedalj, diplom och hedersnål.

F 2: Plaketter ges till skådespelare som gratis givit föreställningar vid förbandet.

Diplom

Som exempel på hur dessa förtjänstecken utdelas av olika förband må följande exempel anföras:

I 3: Idrottsföreningen utdelar diplom till markägare vid fält- och orienteringstävlingar.

I 5: Utdelade diplom till hyresvärdar under beredskapstiden.

A 2: Kvartervärdar m fl få vid större övningar diplom, som tryckas för varje särskilt tillfälle.

Övrigt

I övrigt må synpunkter från chefer för följande förband anföras:

I 16: Sänder personligen nyårshälsningar till alla gynnare under det gångna året. Efter större övningar sänder batch tackskrivelser till kvartervärdar m fl.

A 9: En plakettnämnd föreslår utdelande av förtjänsttecken.

T 1: Anser att tillräckliga skäl ännu icke ha förelegat för att utdela några förtjänsttecken."

58. F 10: "Vid F 10 ifrågasvarande kringboende är i regel lantbrukare. Deras stora problem är arbetskraftsbristen under vissa tidsperioder. I samarbete med länsarbetsnämnden har F 10 lyckats hjälpa dem att bemästra de förekommande toppbelastningarna. Efter några års samarbete och ömsesidig anpassning är problemet i det närmaste ur världen inom F 10 räckviddsområde, som omfattar ett tjugotal gårdar. På liknande sätt har flottiljen uteslutande genom frivilliga insatser från enskilda biträtt även andra kategorier och organisationer inom de närbelägna samhällena. För F 10:s del har vinsten blivit ökad good-will i trakten."

59. I 14: "Kontakter med personal ur reserven och vplpersonal uppehålls genom att de tillställas regementsorder, orienteras om bestämmelser för frivillig befälsutbildning och hemvärn, inbjudas till Regementets dag, officerare i reserven bosatta i Gävle eller dess närhet inbjudes även att delta i offkårens traditionella årsfest, ävensom i offkårens övriga samkväm. I samband med tjänstgöring orienterades de också om aktuella militära och civila förhållanden tillsammans med den aktiva befälskåren, tex utrikespolitiska översikter o dyl."

I 17: "Kontakt — utöver den rent tjänstemässiga — med befälspersonal utan ständigt tjänstgöringsskyldighet sker sällan i annan form än att en särskild därtill utsedd officer tid efter annan utsänder orienterande utdrag ur order m m."

Ing 2: "Någon speciell kontakt — utöver normalt privat umgänge som torde upprätthållas med i garnisonsorten

bosatt reservpersonal tillhörande resp befälskategorier är icke organiserad. Framhållas bör att Ing 2 icke är ett "landskapsförband"; befälspersonalen liksom de vpl rekryteras från olika landsdelar — — —"

60. T 2 N: "Lokalpressen består av Nora stads och Bergslags tidning. En av medarbetarna vid denna tidning är tillika personalvårdsassistent. Han är som sådan väl insatt i tjänsten vid T 2 N och inbjudes ofta, även tillsammans med medarbetare för Örebro-tidningar, att delta i T 2 N:s övningar utom förlägningsorten. Resultatet har blivit ett flertal artiklar, som äro ägnade att skapa förståelse och välvilja hos civilbefolkningen.

ÖSK: "Vid sidan av informationsofficeren är personalvårdsassistenten referent till stadens båda tidningar beträffande mottagnings- och hemförlovningsfester samt större evenemang inom förströelseverksamheten. Fritidsundervisning, föreläsningverksamhet, omnämnas i pressen ett par gånger årligen. De i staden verksamma underbefälsföreningarna underhåller pressen regelbundet med aktuella referat. Ortopressen i Karlskrona har visat ett synnerligen stort intresse för militära rekryteringen, utbildningen och personalvården."

KA 1: "En av regementets underofficerare är medarbetare i Vaxholms tidning, varigenom vaxholmsborna varje vecka erhålla en del glimtar och intryck från den till Oscar-Fredriksborg koncentrerade huvudparten av den militära delen av Vaxholms församling."

KA 4: "— — — Sälunda har exempelvis orientering och tillrättalägganden ägt rum om nya förordningar, som kunna tänkas skapa konflikthanledningar med allmänheten. Dessutom ordnas orienteringsfärd i Göteborgs skärgård."

61. Fo 52: "I försvarsfrämjande

syfte har inom fo 52 under senaste arbetsåret anordnats:

a) en för alla elva frivilliga försvarsorganisationerna gemensam fälttävlan, till vilken även inbjudits ett antal civila idrottsmän utanför dessa organisationer.

b) upplysningsmöten (i vissa fall samtidigt diskussionsaftnar) i Hagfors, Uddeholm, Filipstad, Kristinehamn, Säffle, Charlottenberg, Sunne och Karlstad (resultat: ökad rekrytering, stor utbildningsfrekvens),

c) försvarsfester å tio olika platser inom fo med deltagande från alla å orten befintliga försvarsorganisationer och allmänheten inbjuden,

d) fyra stora hemvärnskreterfältskjutningar, därav en med norskt hemvärn,

e) försvarsutställning (1947) med deltagande av åtta frivilliga försvarsorganisationer och med stor vapenavd från fo."

62. ABF Falun: "För den som för 20—30 år sedan rörde sig i staden var det vanligt, att ett markerat motsatsförhållande rådde mellan Dalregementet och stadens befolkning. Detta motsatsförhållande är numera ganska obetydligt. Det nya exercishuset upplåtes till civila tillställningar (musik, föredrag, dans o d) i den mån det icke behövs för militärens behov. — — — Offentliga uppvisningar förekommer från militärens sida, då allmänheten har tillträde. Den årligen återkommande festen i samband med regementets kamratförenings möte är uppskattad av allmänheten. Utjämning av motsatsförhållandet är enbart glädjande."

63. ABF Sollefteå: "ABF:s lokalavdelning har i höst gjort ett försök genom att låta en personalvårdsassistent hålla ett föredrag om militär personalvård. Ingen enda åhörare infann sig emellertid.

För något år sedan fick ABF låna ett

piano vid regementet för sina allsångsaftnar. Dessa förmåner drogs emellertid snart in.

Unga Örnar har vid åtminstone ett tillfälle fått hyra T 3:s exercishus för fest och dans. Detta påtalades dock på ett föga sympatiskt sätt av en lokal tidning. För övrigt får civila organisationer (utom idrottsföreningar, försvarsföreningar och liknande) ej hyra kronans lokaler."

64. ABF Halmstad: "Militär sjukvårdspersonal har av oss använts som ledare och lärare vid sjukvårdskurser, som vi hade många under krigsåren. I övrigt har vi i mycket stor utsträckning ända sedan vår musikverksamhets början för många år sedan anlitat militärmusiker som ledare och lärare i musik. I sjukvårdskurserna ställdes behövlig materiel till förfogande."

65. Godtemplarorden: "Sveriges Storloge har varit inbjuden till konfaktkonferenser, ordnade av Folk och försvar. Vi vet om att i Uppsala, Visby och Västerås har på förbandschefernas initiativ godtemplarna varit inbjudna till 'Regementets dag', till överläggningar angående förhållandet mellan befäl och meniga, till studieledarkurs i medborgarekonomi och till att ordna flottiljaftnar i Godtemplarordens regi."

Förbundet Soldaternas vänner: "I en del fall är soldathemsföreståndaren en så självskriven person vid truppförbandet, att det är en självfallen sak att han deltar i av truppförbandet anordnade fester m m.

66. SSU: "Förbundet har vid skilda tillfällen vänt sig till olika militära representanter i informationssyfte och även förmedlat militära talare till lokalorganisationerna.

I samband med SSU-RM på skidor har militär personal medverkat som funktionärer.

67. Sveriges Scoutförbund: "I

Ljungbyhed har ett intimt samarbete rätt mellan scoutkåren och Flygkrigsskolan under den tid vår kår där på ett mycket aktivt sätt bedrev sk flygscoutverksamhet. Därvid var kårens pojkar ofta gäster på flottiljen. I Uppsala, där vår flygscoutsekr är bosatt och innehar befattningen som förvaltare vid flygflottiljen, har vi även inbjudits. Senast i pingstas, då våra förbundsmästerskap i modellflyg pågick i Uppsala, hade vi god hjälp från den militära personalen. Initiativet har tagits från scouthall.

Sjöscouter inbjuds då och då till besök på marinens båtar. Ett initiativ från marinen att förlägga en utbildning av sjöscouter i pojkalder till ett av deras övningsfartyg kunde tyvärr av vissa skäl icke realiseras i år. Vi hoppas emellertid att denna inbjudan skall kvarstå till något följande år.

68. Kiruna: "Representanter för staden har vid flerfaldiga tillfällen inbjudits till förbundet för att få en inblick i dess förhållanden. De två senaste åren har anordnats "Jägardag" med stor tillslutning från allmänhetens sida, som med glädje lystrat till den inbjudan som utsänts. Därvid har underhållning i form av musik, skämttävlingar osv förekommit, varjämte viss material demonstrerats.

Ledamöter av stadsfullmäktige, drätselkammare m fl myndigheter ha ett flertal gånger inbjudits i fråga om idrott och skytte. Särskilt märkbart och glädjande var detta samarbete vid anordnande av SM på skidor i Kiruna 1948. Det bör särskilt omnämnas den hjälp och det tillmötesgående, som förbundet lämnade vid stadsinvigningsfestligheterna vid årsskiftet 1947—48."

Nyköping: "En god kontakt upprätthålles också mellan flottiljen och staden. Sålunda brukar fältgudstjänst med krigsmannaerinran anordnas uti en av stadens kyrkor samt förbimarsch ske

på stadens torg, allt under livlig anslutning av stadsborna. När Kronprinsen överlämnade fana till flottiljen skedde även detta på stadens torg. Vid andra festliga tillfällen såsom Svenska Flaggans dag hålles högtidligheten under medverkan av flottiljen och dess musikkår. Denna håller dessutom årligen ett antal konserter i stadens parker, som mycket uppskattas av stadsborna.

Vid olika tillfällen har flottiljen anordnat uppvisningar av olika slag för allmänheten, varvid tillslutningen varit mycket stor."

Boden: "För firandet av Svenska Flaggans dag finnes en av staden och Kommendanten tillsatt särskild kommitté. Initiativet härtill togs av Kommendanten. Vid regementets dag bruka även representanter för staden vara närvarande. Även vid andra arrangemang som kamratfester, jubileumshögtider, utställningar och idrottstävlingar förekommer regelmässig inbjudan från ömse håll att närvara. Vad idrottstävlingar beträffar anordnas alla större dylika gemensamt mellan civila och militära idrottsföreningar. Bodenspielen, Boden runt, m m.

Karlskrona: "Ledande kommunalmän och tjänstemän ha beretts tillfälle se vissa försvarsanläggningar o dyl, även som inbjudits till middagar och luncher. Ett stort antal medborgare inbjöds till en färd med kryssaren Tre Kronor då detta fartyg första gången besökte Karlskrona. Det faller sig naturligt att staden vid lämpliga tillfällen återgäldar dylik uppmärksamhet."

Tuns kommun: "Av de inbjudna till Flygets dag och invigning av Gyllene Vingen torde nära nog alla ha infunnit sig."

Örebro: "Vid vissa tillfällen har så skett, tex vid invigningen härom året av den nya för regementet och staden gemensamma idrottsplatsen (I 3-val-

len), vid invigningen av den nya modernt inredda biblioteks- och lässalen för manskapet samt till vernissagen av I 3:s förnämliga konstsamling med efterföljande lunch på officersmässen."

69. "Har förbundet från civilt håll mottagit gåvor eller depositioner till personalens 'nytta och nöje' eller i försvarsfrämjande syfte? (T ex från enskilda, industrier, kommuner). Har i så fall initiativet kommit från bidragsgivaren eller genom insamling från förbundet?" "Har förbundets personal på annat sätt åtnjutit förmåner från civilt håll? (T ex rabatter, disposition av vissa lokaler eller mark, extra förplägnad)."

Kommunala och andra civila organisationer har yttrat sig över denna frågeställning: "Har organisationen erbjudit sig att på olika sätt hjälpa förbundet i dess verksamhet (t ex genom initiativ, positiva förslag, gåvor, rabatter, frivillig arbetskraft, lån av materiel osv) eller på annat sätt arbetat i försvarsfrämjande syfte? På vad sätt har organisationen kontakt med och hjälper de medlemmar, som fullgöra militärtjänstgöring?"

70. "Inbjudes förbundets personal att delta i sammankomster o dyl anordnade av garnisonsortens kommunala organ, föreningar m m? Vilka föreningar visa särskilt intresse härför?"

Till kommunala myndigheter och civila organisationer har följande fråga riktats: "Har organisationen inbjudit representanter för förbundet att delta i sin verksamhet och i så fall vid vilka tillfällen? Ha även värnpliktiga, som tjänstgöra vid förbundet, i så fall inbjudits? Vem har i så fall tagit initiativet? Vilket intresse har visats från förbundets sida (kan bl a bedömas efter anslutningen i förhållande till vad den militära tjänsten gjort möjligt)?"

71. Frågor till de civila myndigheterna och organisationerna lödo: "Få organisationernas medlemmar någon in-

formation om frågor som beröra förbundens verksamhet och försvar i dess helhet?"

72. Fo 23: "En Västernorrlands län omfattande ekonomisk stödförening med landshövdingen som ordförande är verksam med syftemål att arbeta för försvarsintressets höjande samt att för visst syfte ekonomiskt bistå de frivilliga organisationerna."

Fo 43: "Hv har i mycket stor utsträckning åtnjutit bidrag från kommuner, företag och enskilda. Sålunda bidrager ett mycket stort antal kommuner med lokalhyror eller kontanta medel till hvgårdar.

I insamling till fo 43 övningsläger vid Aspa ha industrier, särskilt i Eskilstunatrakten, bidragit med kontanta medel, sammanlagt omkring 15 000 kronor, samt inredningsmateriel.

I regel ha framställningar om bidrag gjorts från hv sida."

Fo 42: "Kontanta medel ha ställts till förfogande från ett flertal industrier i Östergötland för uppförande av hvgårdar, försvarsutställningar och för inköp av priser till olika militära tävlingar.

Initiativet har kommit från båda sidor.

Studiebesök på industrier med efterföljande traktering.

Vid ett flertal stora idrottstävlingar har fo ställt såväl personal som materiel till tävlingsledningens förfogande."

73. Halmstad: Bostadsanskaffning åt förbundens personal.

Göteborg: Gåvor till soldathemmen. Idrottsplatser, skjutbanor ha ställts till förfogande. Hit kan även räknas familjebidragsnämndens arbete.

Karlskrona: Representant för stadsfullmäktige har orienterat off och uoff genom föredrag om kommunala frågor.

Täby köping: De enkla badanordningar, som finns, står till den militära personalens förfogande.

Fårösund: Bidrag för musikelevernas utbildning och materielinköp.

Kalmar: Busslinje mellan staden och förbandet.

Söderhamn: Fri plats i stadens centrum för F 15:s ishockeybana. 300 kr till biblioteksverksamheten. Viss ekonomisk garanti för soldathem vid F 15.

Umeå: "Staden och regementena skall gemensamt uppföra en simhall."

74. P 4: "En samarbetsnämnd enligt utredningens direktiv synes i första hand ha till uppgift att ordna ekonomiska bidrag till anordnande av trivselåtgärder inom förbanden. Hur detta förutsättes skall ske, redovisas däremot icke. Det torde dock vara avsikten, att vederbörande kommuner skola ställa anslag till förfogande. Därest samarbetsnämnderna skola ha en sådan uppgift uppstå givetvis lokala svårigheter. I Skövde garnison finnes f n tre truppförband och ett detachement. Staden har säkerligen inga möjligheter att anslå medel för ordnande av trivselåtgärder inom förbanden, då detta kommer att medföra betydande kostnader. På orter med endast ett militärt förband kanske dock kommunerna kunna lämna ekonomiska bidrag. Detta kommer att medföra, att trivselåtgärderna på dessa förband tillfredsställande lösas. På orter, där endast ett militärt förband är förlagt, finnes det också större möjligheter för personalen att trivas i det civila samhället. Därest kommunerna o dyl helt skola svara för de ekonomiska bidragen för trivselåtgärderna inom förbanden, kommer skillnaden i förläggningsstandard o dyl att bli större än nu. Att fullgöra värnplikts-tjänstgöring i en större garnisonsort kommer således att betraktas som en särskild olägenhet för ungdomen. Dels kommer trivseln inom förbanden att vara mindre god liksom trivseln i det civila samhället. De värnpliktigas in-

ställning till tjänsten kommer att bli lidande på detta ävensom vad gäller den aktiva personalens trivsel.

En tänkbar lösning av problemet synes kunna ske, om vederbörande värnpliktigas hemortskommuner kunna lämna ekonomiskt bidrag. Detta förutsätter dock att förbanden rekrytera sin personal lokalt. Så är icke förhållandet med något truppförband i Skövde, varför icke heller denna väg är framkomlig. Trivselåtgärderna inom förbanden synas därför böra lösas av de militära myndigheterna med anlitan av erforderliga statsmedel. — — —

Det redan nu existerande samarbetet tycks ha burit ganska god frukt. Såväl militärer som civila ha insett behovet av samarbete och den enskilda initiativ, som gjorts på detta område, synes ha medfört ett närmande mellan militärt och civilt tänkesätt. Ett förbättrat samarbete har stor betydelse i vad gäller ungdomens inställning till värnpliktstjänstgöringen. Detta förbättrade samarbete synes bäst kunna uppnås genom en utvidgning av det redan nu existerande samarbetet. En särskild samarbetsnämnd är icke erforderlig. Därest de ekonomiska förutsättningarna tillförsäkras förbandscheferna och därest erforderlig personal kan ägna tid åt verksamheten, kommer säkerligen samarbetet militärt-civilt att bli det bästa tänkbara."

75. Ing 2: "För övningar disponeras icke sällan lokaler och markområden genom tillmötesgående av enskilda. Vid de tillfällen, då övningarna (ex bro och vägarbeten) enligt särskilda bestämmelser utföras för statlig (kommunal) myndighets eller enskilds räkning erhåller ofta truppen genom vederbörande myndighet (motsv) förmedling förmåner i form av extra förplägnad, fritt inträde till nöjestillställningar osv."

76. Boden: "Det rådande goda samarbetet mellan till staden förlagda truppförband och stadens myndigheter har för det gemensamma bästa varit av mycket stor betydelse. För att endast lämna några konkreta bevis här för, kan nämnas stadens vattenverk, frågan om gemensamt ordnande av avloppsfrågan, det nu under uppförande varande varmbadhuset, som till $\frac{5}{6}$ skall användas för militärens behov, tillfälliga brobyggen och lån av maskiner, apparater o dyl."

77. Drätselkammaren i Malmö: "Folkskolestyrelsen har i samband med en besöksdag å regementet lånat ut cykelställ till detsamma. Innan de nuvarande kasernbyggnaderna voro färdigställda, fick regementet förhyra Södra saluhallen samt stadsbibliotekets nuvarande lokaler. Spårvägsstyrelsen har vid särskilda tillfällen, t ex i samband med besöksdagar, anordnat extraturer till det nuvarande kasernetablissemnet. Å Malmö stadsteater har under innevarande spelår för studiesyfte ställts femtio abonnemangshäften kostnadsfritt till regementets förfogande."

78. Lv 5: "Vid ett tillfälle 1945 voro representanter ur kårens officers- och underofficerskår inbjudna till allmän kontaktsammankomst vid länsstyrelsen i Härnösand tillsammans med officerare och underofficerare ur andra förband i Västernorrlands län och representanter ur olika civila myndigheter."

79. Sollefteå FCO: "Det försvarsfrämjande stöd förbanden behöver, torde vara mer än väl tillgodosett genom de frivilliga försvarsorganisationerna såsom lottorna, Röda korset, Frivilliga försvarsfrämjandet, Frivilliga befälsutbildningsföreningen, Frivilliga bilkåren, Kvinnliga bilkåren, Blå Stjärnan, de militära skytteföreningarna och idrottsföreningarna, Kvinnliga gymnastiken (i huvudsak för militärens da-

mer), officersfruars, underofficersfruars, underbefälsfruars (varje klass för sig) syjuntor osv. För de aktiva av våra medlemmar som fullgör militärtjänstgöring vid de lokala förbanden finns samma kontakt som för övriga medlemmar."

80. Gävle ABF: "De värnpliktiga vid förbandet har under de senaste åren varit inbjudna att delta i avdelningens studiecirkelverksamhet. ABF:s studieverksamhet har på så sätt kompletterat förbandets egen bildningsverksamhet. Rätt så många av de inkallade har också använt sig av denna möjlighet, nämligen 31 st. Beträffande den fast anställda personalen har samarbetet varit mer sporadiskt, även om deltagare från denna kategori funnits. En av avdelningens cirklar i kommunalkunskap under föregående år, bestod t ex så gott som uteslutande av underofficerare vid regementet.

Beträffande det intresse för samarbetet som förbandet visat, får man väl närmast ta hänsyn till vad som göres för att bereda de värnpliktiga lediga kvällar för studieverksamheten. I år har två kvällar i veckan fastställts, då några militära övningar ej skola ske, utan kvällarna skola vara disponibla för studier. Även om denna bestämmelse ej följts hundra procentigt, så kan man dock inte tvivla på förbandschefens goda vilja."

Malmö ABF: "För att möjliggöra för de värnpliktiga att delta beslut ABF:s Malmöavdelning — — — att värnpliktiga deltagare fingo vara med på i alla avseende lika villkor som kollektivt anslutna organisationers medlemmar, — — —. Deltagandet i ABF blev rätt obetydligt, men det förklaras nog därav att militärerna själva anordnade både föreläsningar och studiecirklar, och därmed är endast gott att säga."

81. Falu ABF: "Militära persona-

len har erbjudits goda studiemöjligheter inom ABF."

Uppsala ABF: "Kontakten med medlemmar som fullgöra sin värnplikt är inte så som den borde vara. Avd beklagar att den inte har resurser."

Eksjö ABF: "Till Folkrorelserna Konstfrämjandets vandrartutställning inköpte förbanden mot god rabatt biljetter till manskapet vilka utnyttjades till 75 %. Det militära manskapet har inbjudits till samkväm m m dock utan större anslutning."

Halmstads ABF: "Värnpliktiga ha inbjudits gratis åhöra vissa föreläsningar. Avdelningen skall fundera över om något kan göras för att kontakten skall kunna bli livligare."

Stockholms ABF: "I stockholmsavdelningens prospekt ingår varje år ett meddelande med följande innehåll: 'Värnpliktiga (i uniform) får deltaga avgiftsfritt i föreläsningsserier upptagna i detta program samt med 50 % nedsättning i kursavgifter för i detta program upptagna studiecirklar — — —."

82. Godtemplarorden: "Distrikts-, krets- och grundloger anordnar fester, samkväm och upplysningsmöten för militär personal. Loger och SGU-avdelningar inbjuder personalen till sina ordinarie möten. Gott bistånd har därvid erhållits av bestämmelsen om att på regementenas anslagstavlor får uppsättas meddelanden om mötestider samt om militärombudets namn och adress. Försök har gjorts att samarbeta i studietarbetet, men det har varit svårt att ordna tex gemensamma studiecirklar, enär de militära deltagarna gång efter annan av övningar blivit hindrade att deltaga i de ordinarie cirkelsammanträdena. Från I 3, Örebro, har meddelats, att intresseundersökningen bland de nyinryckta rekryterna varit till god hjälp för kontakten mellan dessa och godtemplarorganisationerna. I regel vi-

sar de militära myndigheterna stort intresse för denna del av verksamheten och underlättar ordnandet av samkväm o dyl genom att ställa lokal till förfogande, ordna serveringen etc."

83. Godtemplarorden: "Genom de lokala organisationernas och militärombudens verksamhet underlättas de inkallades möjligheter att akklimatisera sig i den nya miljön. På den nya orten har de snart fått kontakt med jämnåriga ungdomar med samma intressen. Samtidigt härmed har kontakten verksamt bidragit till att förebygga ogynnsamma inflytelser i den nya omgivningen för de i allmänhet med stadsförhållandena eller nya förhållanden över huvud oerfarna ungdomarna. Det måste därför framstå som i hög grad önskvärt att ge dem största möjliga moraliska stöd. Nykter ungdom blir i sin tur ett värdefullt inslag i ett förband. Ju flera ungdomar, som är anslutna till en nykterhetsorganisation, desto bättre anda och hållning hos truppen. Värdet härav inte minst med hänsyn till utbildningsresultatet bör vara skäl för att utöver ÖB:s uppmaning det framhålls för allt befäl hur viktigt problem detta verkligen är. Det militära Ortsbefälet bör uppmanas att självt söka kontakt med godtemplarorganisationerna, där dessa i sin anspråkslöshet försummar själv komma till tals med förbandet."

84. Frikyrkliga Studieförbundet: "Lokala initiativ där värnpliktiga inbjudits till deltagande i studietarbetet ha förekommit. Initiativet har varit lokalavdelningens. I synnerhet är detta fallet i garnisonsstäder med soldathem, som arbeta i de olika riksförbundets regi. Vid ett par tillfällen ha undersökningar angående intresset för förbundets bildningsarbete förekommit. Initiativet härutinnan har tagits av inkallade."

85. KFUM, Kristinehamn: KFUM har både som enskild organisation

och i samarbete med Kristna Ungdomsrådet eller Soldaternas Vänners lokalråd inbjudit värnpliktiga till soldataftnar. Intresset från regementets sida har i stort sett inte varit särskilt stort. Detta beroende på att regementsledningen nog anser — och detta med visst berättigande — att regementet är så modernt och välskött att allt som de värnpliktiga behöver för sin fritid finns inom regementet. Största tillslutningen har nåtts när soldataftnarna förlagts till regementets marketenteri, när de däremot har förlagts till någon civil lokal har tillslutningen varit mycket ringa.

Föreningen försöker i görligaste mån uppehålla kontakten med sina medlemmar även när de fullgöra sin värnplikt.”

86. Sveriges Scoutförbund: ”I Linköping och på några andra håll har scoutkåren tagit initiativ till att bjuda in de rekryter, som är eller har varit scouter, till ett samkväm under deras första inryckningsvecka. Detta initiativ har synbarligen uppskattats mycket och regementscheferna har lämnat tillstånd för rekryterna att i samlad trupp lämna kasernområdet, trots att de i övrigt ännu icke fick ’gå ut på stan’. Från scouthåll föreligger stort intresse för att upprepa dessa samkväm i alla garnisonsorter där vi har representativa kårer och i våra ledartidningar uppmånade vi för ett par år sedan kårcheferna att ta kontakt med militärförbanden.”

87. TCO: ”Möjligheterna att inom till kommittén anslutna lokalavdelningar kalla organisationernas medlemmar från andra orter, vilka här fullgöra sin värnpliktstjänst etc, får nog sägas ha icke tillräckligt beaktats. Sedan kommitténs V.U. genom samarbetsutredningens skrivelse fått uppmärksamheten riktad på saken, kommer kommit-

tén dels att hos vederbörande förbandschefer göra hemställan om att genom anslag inom förläggningarna göra de värnpliktiga uppmärksamma på deras möjligheter att under sin fritid söka kontakt med organisationernas lokalavdelningar på platsen, dels att genom cirkulär till anslutna lokalavdelningar fästa deras uppmärksamhet på vikten av, att dessa medlemmar omhändertagas mera än vad som hittills varit fallet.”

88. Soldaternas vännar: ”Soldathemmen äro ju till för att tjäna den militära personalen, som alltså är ständigt inbjuden och välkommen till hemmen. Huvudsakligen manskapet besöker hemmen regelbundet och deltagar i deras sammankomster. Vid vissa tillfällen inbjudas särskilt officers- och underofficerskårerna, ev med damer, till fester och andra anordningar.

Intresset och deltagandet är mycket olika och beror i väsentlig mån på vederbörande chefers personliga inställning till och intresse för verksamheten.”

89. Reso: ”Resos lokala organisationer har vid flera tillfällen kontaktat de militära förbanden på olika platser och fått tillstånd arrangemang, besök, visningar etc. Vid varje tillfälle har man därvid strävat efter att låta den stora allmänheten få en närmare kontakt med militärmakten. I den mån det var möjligt har dessa arrangemang avslutats med samkväm till vilka såväl militärer som civila inbjudits.

Vid alla tillfällen dylika arrangemang gjorts, har stort intresse visats från försvarets sida. Å andra sidan vet vi, att flera av våra lokalorganisationer misslyckats i sitt arbete att nå liknande överenskommelser på andra platser.”

90. Kiruna: ”Representanter för förbandet har självfallet inbjudits till

av staden anordnade särskilda festligheter. Hela förbandet har fått deltaga i den mån dessa givits allmän karaktär.”

Enköping: ”Sådant samarbete som här avses kan knappast komma i fråga i en stadsförvaltning.”

91. TCO-kommittén i Gävle: ”Regementsdagarna är en bra och uppskattad form av samvaro mellan truppförbandet och civila befolkningen. Det kanske vore lämpligt om i gengäld ordnades en stadens egen dag/bygdens dag med lämpligt program.

Kontaktkonferenser: Riksomfattande konferenser kosta en hel del, ge icke så mycket som regel. Mer givande skulle säkert lokala konferenser bli, med deltagande från förbanden av repr för alla kategorier och från civila hålet repr för kommunala organ, TCO-TBV-organisationer o d samt idrotts- och fritidsorganisationer m fl. Gemensam bildningsverksamhet och/eller utbyte av instruktörer/lärare, gemensam idrott och/eller utbyte av instruktörer/tränare. Utflykter i samband med fältsport och lägerliv äro av stort värde.”

92. Fårösund: ”Som ett led i sistnämnda syfte, har här preliminärt diskuterats ett förslag, att denna kommun i samråd med bildningsrådet skulle ordna en årligen återkommande 'dag' för de nyinryckta värnpliktiga, varvid programmet skulle omfatta föredrag om Gotland, så populärt som möjligt och ev med bilder, ett kort anförande om förläggningssorten, servering av kaffe, förfriskningar och underhållning i form av musik, sång m m. Förslaget avses ge de nyinryckta soldaterna lite kännedom om den trakt, där de skola tillbringa sin värnpliktstid, skapa kontakt med det civila livet på förläggningssorten och ge upplysningar om bättre fritidssysselsättningar, för att motverka rent drivande på gator och

hängande på kaféer. Kostnaderna skulle fördelas mellan kommun och bildningsråd.”

93. Bohuslän-Dals Bfb: ”Måhända synes ytterligare upplysning erfordras för stora delar av det aktiva befälet avseende FBU:s mål, medel och metoder. I detta senare avseende ha för I 17:s del med gott resultat övats undervisning genom föredrag ingående i ordinarie befälsutbildning. Jämväl de vpl ha orienterats om FBU genom Bohuslän-Dals bfb försorg. Av övriga aktiva åtgärder kan nämnas att 1948 års plutonchefsskolor inbjudits till förbundets lägerplats Kjellviken invid Strömstad, dit de för övningar förlades under tre dagar. Vid detta tillfälle hade organisationen jämväl tillfälle att aktivt påverka dessa till anslutning av FBU efter slutförd tjänstgöring.”

Norrbottnens södra bfb: ”Genom föredrag om den frivilliga befälsutbildningsverksamheten dels för det aktiva befälet inom Bodens garnison och dels för värnpliktiga tillhörande I 19.”

94. CFB: ”I ekonomiska hänseenden kan man måhända genom själva organisationen icke räkna med några nämnvärda insatser, men det är icke uteslutet, att något kan ernås genom de kontakter, som kan skapas via organisationen.”

95. Gävle TCO: ”Tillslutningen från journalistkårens sida har då varit mycket god och det har allmänt uttryckts önskemål om upprepande av dylika konferenser.”

96. Kristinehamn TCO: ”Regementets underofficerare, underbefäl och civilanställda ha varit inbjudare och värdar för en 'styrelseträff', anordnad på regementet. Under denna styrelseträff redogjorde regementets representanter för sitt arbete och sin organisation varvid tillika förekom filmundervisning. Vid denna liksom vid övriga

anordnade styrelseträffar voro ca 50 st representanter för lokalavdelningarna närvarande och dessa representanter företrädde ca 500 medlemmar."

97. SSU: "SSU arrangerade år 1939 en stor försvarskonferens i Stockholm till vilken försvarets högsta ledning, representanter för de olika militära personalkategorierna, regerings- och riksdagsledamöter m fl hade inbjudits. Denna efterföljdes av mindre, länsvis anordnade konferenser, vilka ofta blev upptakten till direkta kontakter mellan resp förband och våra lokalorganisationer på förläggningssorterna.

En ny central försvarskonferens anordnades i februari 1949. Även denna konferens kommer att efterföljas av mindre lokala konferenser. Då emellertid SSU ansett försvarsfrågan vara en gemensam angelägenhet för ungdomen, kommer dessa konferenser att arrangeras i samarbete med de övriga demokratiska partiernas ungdomsförbund. CFF, som fungerat som kontaktorgan med försvarsledningen, kommer därvid att lämna ekonomiskt stöd för genomförandet av konferenserna."

98. Göteborg: "Främst genom personliga informationer. En överläggning anordnades på regementschefens initiativ i samband med försvarsutredningens betänkande."

Karlsborg: "Föredrag i aktuella militära frågor ha då och då hållits av högre militärer i synnerhet regementerna. Tillträde antingen av särskilt inbjudna eller allmänheten."

Ystad: "Stadsfullmäktige lämnas genom speciella upplysningsmöten information om försvarsfrågor och utrikespolitiska frågor."

Malmö: "Ingen av stadens myndigheter får någon information om frågor som beröra regementets verksamhet. Militärbefälhavaren och överbefälhavaren hava hållit föredrag för represen-

tanter för staden om försvaret i dess helhet."

99. I 2: "Inrättande av samarbetsnämnd och övriga åtgärder för bättre kontakt civil-militär blir av ringa värde så länge icke en verkligt positiv försvarsupplysning, en undervisning om försvarets nödvändighet och utomordentliga betydelse kommer till stånd. En dylik försvarsupplysning måste ske genom statsmakternas försorg, alla politiska partier måste delta häri, så att det går varje man i blodet, att det enda verkligt omistliga värde vi ha är friheten. Det måste också genom denna försvarsupplysning göras klart för en var, att bevarandet av friheten kräver av honom att lojalt och villigt uppfylla de plikter som tillkomma honom för landets försvar. Blir denna uppfattning allmän, löser sig frågan om samarbete civil-militär av sig själv."

100. I 11: "Av avgörande betydelse för mitt ståndpunktstagande är emellertid den uppgift, som det ifrågavarande samarbetet bör ha. Att härvid sätta 'trivseln' i militärtjänsten i första rummet anser jag är att gå alldeles för långt. Tjänstens — även i fredstid — inriktning på krigets strävare fordringar gör att man bör framgå med stor försiktighet, då man söker att på militärtjänsten tillämpa de — i det civila välmotiverade — 'trivselåtgärder', som numera av sociala och andra skäl vidtagas på arbetsplatserna i det allmänna arbetslivet.

Snarare borde verksamheten syfta till att — förutom att stärka och vidmakthålla kontakterna med det civila — bland allmänheten skapa förståelse för det militäras nödvändiga egenart och för de inte alltid 'populära' fordringar, denna ställer på samhället och på de värnpliktiga.

Däremot är den svenska allmänhetens förståelse för de rent militära kraven på

försvaret och på de vpl ytterst ringa. Det är här en orientering behövs."

101. "Om det nu existerande samarbetet icke synes ha medfört tillräckligt positivt resultat — vad är orsaken härtill?

a) anses samarbetsvägen icke framkomlig?

b) ägna de, som skola vara 'civila' kontaktmän, icke tillräckligt med tid eller intresse för aktiv försvarsupplysning genom närvaro vid sammanträden, deltagande i diskussioner, framläggande av positiva förslag m m (med andra ord 'ge de civila något')?

c) kunna de militära kontaktmännen icke ägna erforderlig tid åt denna verksamhet eller kunna de av andra skäl i detta sammanhang icke fylla någon väsentlig uppgift (är tex den militära personalen icke eftersökt).

d) är den personal, som från ömse håll sätts i nämnder m m, ditsatt på grundval av sin framskjutna ställning eller har intresse och arbetsförmåga varit bestämmande?

e) anses denna verksamhet hämmad genom brist på medel? För vad erfordras sådana medel och av vilken storleksordning borde de vara?"

102. Civila organisationer, kommuner m fl ha besvarat frågan: "Om icke det nu pågående samarbetet medfört tillräckligt positivt resultat — vad är orsaken härtill (tex bristande tid eller intresse hos kontaktmän från endera hållet; kontaktmän, valda efter sin ställning och icke på grund av eget intresse och arbetsförmåga; brist på medel)?"

103. "Vilka positiva resultat synes ha utvunnits av det nämnda samarbetet, bl a i fråga om

a) den allmänna försvarsinställningen (utläses bl a av den aktiva personalens 'ställning' inom garnisonsorten, ortspressens inställning till förbandets

övningar utom förläggningssorten och villigheten att samarbeta).

b) de värnpliktigas intresse och villighet i tjänsten.

c) volontärrekryteringen och

d) personalens trivsel inom förbandet och på garnisonsorten."

104. De civila organisationerna m fl besvarade en liknande men mer kortfattad fråga: "Vilka positiva resultat anses ha utvunnits av ovan nämnda samarbete (bl a med hänsyn till allmän försvarsinställning)?"

105. I 2: "Det nu existerande samarbetet har medfört visst positivt resultat. Härmed är dock icke sagt att icke samarbetet borde ge mera; det är synnerligen önskvärt att kontakt mellan de civila och militära ytterligare fördjupas och utvecklas, så att verkliga resultat uppnås."

I 4: "Samarbetsvägen är framkomlig. Förståelse från samhällets sida för försvarets uppgift och arbetssätt har den största betydelse både för utbildningsarbetet och trivseln. Av det militära befälet fordras, att de måste lära de värnpliktiga, varför de försvara Sverige. Därest de civila organisationerna och myndigheterna icke hjälpa till att förklara detta och icke vilja bidra till att skapa förståelse för befälets plikter och svårigheter utan tala om 'lumpen' och ängsligt misstroget bevaka varje militär tjänsteman, då kan icke heller ett fullt positivt resultat uppnås."

I 8: "Utan tillgång till en objektiv värdemätare på begreppet 'tillräckligt' positivt resultat och i avsaknad av jämförelsemateriel från andra förläggningssorter torde endast en subjektiv värdering kunna göras sålunda: Den unika ställning som Uppsala intager bland Sveriges städer (landets främsta lärodomsstad, en av landets största garnisonsorter, en hastigt växande industristad) innebär att 'samarbetsvägen' icke

är en utan många. Svårigheten för den aktiva militära personalen är icke att få kontakter utan i stället att utnyttja de mängder av kontakter som finnas. Såväl för befälet som de vpl blir samarbetsfrågan närmast av ekonomisk natur och för befälet ej en fråga om tillfällen utan om tid."

106. F 7: "Vad beträffar särskilt F 7 har dess relativt ogynnsamma läge i förhållande till större orter (tätorter) bidragit till en märkbar isolering för dess personal, vilket gör att svårigheter för ett samarbete i större utsträckning alltid föreligger. Flottiljen har flera gånger gjort framställningar om förbättrade kommunikationer och därmed sökt skapa fastare kontakt med närmast liggande städer och större samhällen, men ännu ha sådana förbättrade möjligheter inte framkommit."

107. ABF Karlskrona: "Karlskrona har karaktär av militärstad. Det är i det stora hela på det sättet att vår stads vara eller icke vara till stor del sammanhänger med de förläggningar, som finnas här. Under dessa betingelser följer att stadens befolkning, vilken i väsentlig grad har sin bärgning i eller av dessa, slår vakt om sin militär. Samarbetsviljan från 'oss civila' finns redan härigenom. Dock tror jag mig kunna säga att de känslor, stadens invånare hyser till våra uniformerade kamrater, icke är fullt besvarade vilket väl kan bero på det övertag de känna."

Det, bildligt talat, raserande av murarna mellan civila och militära, som har börjat, bör intensifieras."

108. ABF, Malmö: "Den 16 februari 1939 invigdes ABF:s Malmöavdelnings studiehem, som uppförts utan ett öres bidrag från vare sig stat eller kommun. Studiehemmet var oss mycket kärt. Redan i början av kriget begärde de militära myndigheterna att få helt disponera studiehemmet. De vidhöllo sitt

krav, fastän vi framhöllo för dem dels att vi under inga villkor ville ha studiehemmet så illa medfaret som det skulle bli såsom militärförläggning och dels att cirka 200 meter därifrån låg en skola, som vid den tiden hade både många och fullt användbara utrymmen. För att visa sin makt utverkade då de militära myndigheterna hos länsstyrelsen ett föreläggande för ABF att utan resonemang överlämna lokalerna. Malmö arbetares kompakta reaktion var det väl, som gjorde, att militärerna avstod från att köra ut ABF-folket, men det är klart, att vad som förekom icke var ägnat att stimulera till samarbete."

109. T 3: "Den militära personalens tid är hårt belastad. Icke desto mindre ställa vi oss i mycket stor utsträckning till civila organisationers och föreningars föfogande. Att den militära personalen är eftersökt råder intet tvivel om. Det bör för övrigt beaktas att den fast anställda militära och civila personalen (med familjer) vid I 21 och T 3 sammanlagt torde utgöra närmare en fjärdedel av stadens befolkning. Av den 'egentliga' staden torde den till och med utgöra bortåt hälften av innevånareantalet."

F 4: "'Militär' eller 'civil' i detta sammanhang torde sakna betydelse. Det är de personliga egenskaperna det kommer an på. Finnes intresse och förmåga, skapas möjligheter och tid."

F 14: "Såsom komplettering och sammanfattning av närslutna uppgifter bör framhållas, att en fullständig uppställning av alla kontakter, som sökas eller föreligga mellan militärt och civilt ej varit möjlig att åstadkomma. Så t ex har icke den kontaktverksamhet, som förmedlas av flygtekniker m fl kunnat redovisas, men vilken är av betydande omfattning. Möjligheterna att utöka samarbetet äro emellertid i första hand beroende på den tid som med hänsyn

till tjänsten kan ägnas åt kontaktverksamhet såväl från civilt som från militärt håll och i andra hand på tillgången av medel för representation i detta sammanhang. Kunde denna verksamhet utföras under arbetstid (tjänstetid) utan avstående av löneförmånerna (gäller väl i huvudsak de civila kontaktmännen) skulle säkerligen samarbetsmöjligheterna utökas och kontaktverksamheten bli livligare."

F 21: "Samarbetet borde nog vara livligare. Skälen till att så ej är fallet äro dels kårens ogynnsamma läge med stora transportsvårigheter dels arbetsbelastningen på den militära personalen dels den omständigheten att en större samarbetsfrekvens måste dirigeras av militär personal för att undvika politisering, vartill tendenser nog ej saknas."

S 1: "Även om stort intresse förefinnes bland de militära kontaktmännen så torde icke, på grund av annan tjänst, önskad tid stå till disposition. Heltidsanställd assistent vid varje regemente, även på garnisonsort, torde vara enda effektiva åtgärden för att skapa verkligt god personalvård och effektiv kontakt med civil verksamhet."

ÖSS: "Frågan kan näppeligen besvaras eftersom något mått på erforderlig tid ej finnes. Hittills torde emellertid militär personal kunnat ställas till förfogande i önskvärd utsträckning, särskilt som denna personal som regel visat sig så intresserad att den utan knot, t o m gärna, upppoffrat fritid för ändamålet. Det ligger emellertid i sakens natur att den till förfogande stående tiden på grund av tjänstens krav är begränsad. Likaså får här ifrågavarande samarbete ej drivas så långt att det medför känsla av *tvång* från någondera sidan. Utvecklingen synes fn gå i rätt riktning; man märker den ömsesidiga nyttan och försöker därför spontant och utan direkta påtryckningar öka till-

fällena till samverkan, samarbete och samvaro."

I 4: "Ju mer utbildningstiden förkortas och tjänsten intensifieras desto mindre möjlighet har den militära personalen att ägna sig åt mera civila och i regel nyttiga och nöjsamma sammankomster. Den militära personalen blir därför ofta allt okunnigare i många civila förhållanden och därigenom mindre eftertraktad. I idrott och skytte utnyttjas däremot ofta militärer, som nått god civil standard. Man märker dock understundom en viss rädsla att låta militären dominera, därest ej därigenom förmåner i permission, lokalers disponerande m m kan bli följd."

F 1: "För den skull är att rekommendera ett samarbete som får något av den omedelbara improvisationens prägel. Det verkar icke organiserat och blir icke ett samarbete under pliktens band utan mer en samvaro omkring en för tillfället betydelsefull sak."

110. Soldaternas vänner: "Det som i nuvarande tid givetvis försvårar soldathemsverksamheten och menligt inverkar på resultatet, är hetsen inom det militära, vilket gör, dels att den militära personalen sällan har tid eller ro eller lust eller kraft att tillbringa så stor del av sin lediga tid på soldathemmen att den kan vara med om och ha någon nytta av deras egentliga verksamhet, dels att soldathemmen av detta skäl för närvarande icke kunna bedriva så omfattande verksamhet, som de tidigare kunde och skulle önska att fortfarande kunna göra."

111. ABF i Boden: "Några inbjudningar till samarbete i någon form har icke mottagits. Under förvintern inbjöd vår lokalavdelning studieledare och övriga studieintresserade till en lokal konferens varvid från militärt håll en kapten och värnpliktig infunnit sig."

112. P 3: "De civila ge i allmänhet

föga eller intet. Detta beror måhända främst av att flertalet av dem är intensivt engagerade av annat (folkupplysningsarbete, kommunalt arbete m m).

Intresse för aktiv försvarsupplysning förefinnes på många håll, dock icke i sådan grad att positiva förslag i ena eller andra riktningen framkomma."

P 4: "Vissa civila kontaktmän ägna icke erforderlig tid åt sin verksamhet, vilket dels beror på att de äro upptagna av en mängd andra förtroendeuppdrag och dels på grund av att den militära avdelning, som närmast skall upprätthålla kontakten, saknar tillräcklig personal. Erfarenheter av de civila kontaktmännens insatser kan man bl a finna i bildningsrådets arbete. Vissa av bildningsrådets civila ledamöter ha där gjort betydande insatser. Det torde dock framför allt vara sådana ledamöter, som i civila organisationer eller i civila befattningar samarbeta med regementets personalvårdsavdelning. En del andra ha däremot icke visat så påtagligt intresse. Nu torde det senare dock till stor del ha berott på att fritidsverksamheten handläggas av en befattningshavare gemensamt för garnisonen och att denne icke har någon möjlighet att kunna ägna erforderlig tid åt kontaktverksamheten, såsom anordnande av sammankomster av olika slag, orienteringar m m."

A 3: "Samarbetsvägen torde vara framkomlig. De områden, inom vilka de 'civila' kontaktmännen verka äro i hög grad specialbetonade, varför de oftast endast rikta sig till en mindre del av förbandets personal. Inom vissa områden ha emellertid de 'civila' givit en hel del.

Önskvärt vore emellertid om samarbetet kunde organiseras på en 'bredare basis'."

A 4: "Även om det vore önskvärt att från civilt håll mer gjordes för de värn-

pliktiga vid reg, kan man dock knappast begära, att Östersunds myndigheter, föreningar och befolkning skola nedlägga större kostnader och arbete för reg värnpliktiga, som endast till ringa del äro hemmahörande i staden."

S 1: "Säkert ger det existerande samarbetet positiva resultat, men större beredvillighet från civila organisationers sida är önskvärd. Det är icke endast militära myndigheter, som skola taga initiativ. Misstänkliggörandet av det militära befälet, som troligtvis såsom politiskt 'fiske' och ensidigt alltjämt fortgår i viss press (även från visst borgerligt håll) synes göra stor skada och skapar förutfattade meningar. Kamratföreningarna torde hava en stor mission att fylla och deras verksamhet bör därför på alla sätt stödjas av myndigheter och press m fl."

F 16: "Civila personer ha sällan tid för långsiktiga och arbetskrävande uppgifter i detta sammanhang. De göra gärna en tillfällig och helhjärtad insats men tveka inför längre engagemang. En civil person känner sig en smula 'hämrad' i de militära förhållandena. Ett 'positivt' förslag från civilt håll måste komma från en i de militära ordningarna — förbandets övningstider, allmänna arbetsförhållanden, övningar på annan ort, beredskap på förbandet osv — ganska väl insatt person för att förslaget skall kunna förverkligas helt eller delvis. Därför förefaller idealet att vara att ett förband har civila medhjälpare och intresserade att tillgå, men initiativet i det enskilda fallet måste komma från förbandet (chefen, pvoff, bitr pvoff, pvass). Under sådana förhållanden torde de civila 'ge något'."

F 21: "Den militära personalen har icke tid till arbete i här avsett syfte, utan att härför väsentligt använda fritid. Svårigheten i detta fall är att få tag i befattningshavare, som ha ett brin-

nande intresse för saken. Dels genom den nivellering, som nu på alla områden pågår, dels även på grund av allmänhetens bristande tillit till militär befälspersonals omdömesförmåga, så som detta kommer till uttryck från vissa politiska organisationers och vissa pressorgans sida, har intresset för samarbete slappnat hos den militära personalen."

113. FCO i Göteborg: "Svårt att säga vilken form av samarbete som är lämpligast. För vår del har det visat sig vara en god samarbetsform att kunna hålla direkt kontakt med personalvårdsassistenten och personalvårdsofficeren. Enligt vår uppfattning är därför den bästa formen för samarbete att man gör kontakten med denna avdelning så fri som möjligt från formaliteter."

Karlskrona FCO: "Det är väl frågan om det kan vara lämpligt med någon mer samarbetsnämnd än den som redan finns i bildningsrådet. Det är inte genom att det finns någon nämnd som samarbetet blir gott, utan genom att vilja till samarbete finns. Om vägen till personalvårdsavdelningen hålles så kort som möjligt, och så stor självständighet som möjligt ges denna avdelning blir samarbetet säkert bra utan någon samarbetsnämnd.

Ovanstående synpunkter är naturligtvis subjektiva och avgivna av en organisation som har goda erfarenheter av samarbetsviljan. Orsaken till detta är många samverkande orsaker. I första hand gäller det att som personalvårds-officer få en man som förstår betydelsen av samarbetet med de folkliga organisationerna. Finns inte denna förståelse hjälper det inte med någon aldrig så driftigt assistent eller intresse från organisationernas sida."

114. Blåbandsföreningen: "Någon form av permanent organiserat samarbete vore önskvärd. IOGT:s militärom-

bud borde mera än vad hittills skett kontakta övriga nykterhetsorganisationer och i viss utsträckning lägga upp sin verksamhet vid förbanden i samarbete med dem."

Godtemplarorden: "Önskemål har uttalats om att tjänstgöringstiden för yrkesmilitärerna skulle avpassas så, att de finge större fritid och därigenom hade större möjligheter deltaga i ortens kommunala arbete och föreningsliv. Den militära personalen vill gärna ha sammanträdena på tjänstetid. Den tiden är oftast olämplig för de civila ledamöterna. Det vore önskvärdt, att de militära ledamöterna i likhet med de civila vore villiga offra av fritiden för sammanträden angående samarbete o dyl."

115. F 10: "Om intresset för ett militärt förband är litet kan det stimuleras om medel härför ställs till förbandschefens förfogande. Därvidlag kan förbandschefen reglera utgifterna utan svårighet. Om intresset för ett förband däremot är stort som t ex i fallet F 10, blir det ekonomiska trycket på förbandschefen stort och det blir därtill svårt för honom att begränsa sina utgifter för 'kontaktverksamheten'. Om det goda förhållandet med kontaktmän skall bevaras i längden, måste man nämligen ta hänsyn till vårt mest välkända nationella karaktärsdrag (om en blir bjuden, vill alla bli bjudna). — Ca 2 000 kronor om året erfordras för de mest angelägna behoven."

116. I 21: "Ett grundvillkor för manskapets trivsel inom kasernetablisementet är att för fritidsverksamheten lämpliga lokaler stå till förfogande. Icke minst gäller detta då garnisonsstaden genom sin ringa storlek och sin påtagliga brist på fritidslokaler för närvarande icke förmår bjuda de värnpliktiga någon ideell förströelse av större värde.

Nuvarande för manskapet avsedda

fritidslokaler vid regementet fylla icke måttet i här angivet avseende. I första hand gäller detta marketenteri och dagrum. Bekvämare och trivsammare inredning i dessa lokaler skulle avsevärt höja trivseln. Medel saknas dock för att åstadkomma denna ändring. Särskilda skrivrum liksom lokaler för utövandet av 'hobbies' av skilda slag framstå även som ett önskemål."

117. I 1: "Däremot är det önskvärt, att förbandschefen inom ej alltför reglerade gränser finge disponera över ett anslag för representation och kontakt, varur kunde tagas de medel för priser, telegram, plaketter och gåvor, samkväm, måltider i anslutning till sammanträden och resor m m, som nu helt åvila antingen förbandschefen eller officerskåren (stundom även underofficerskåren) och som trots detta på grund av insikten om det nödvändiga häri alltid frivilligt utgått."

I 3: "Om den personliga insatsen är den viktigaste, är det, med det moderna samhällets struktur och umgängesformer, så att denna personliga insats också i regel måste förenas med en ekonomisk insats. Som förhållandena nu äro kommer denna ekonomiska insats i regel att åvila officerskåren eller truppförbandschefen personligen. Detta förhållande kommer att i längden bliva ohållbart. Enligt min bestämda uppfattning är den viktigaste punkten i denna fråga den, att truppförbanden beredas ekonomisk möjlighet att söka och underhålla kontakt med det civila samhällslivet på ett efter de lokala förhållandena lämpat sätt."

I 14: "I viss mån kan sägas, att samarbetet hämmas av bristande tillgång till penningmedel. Det är därför önskvärt, att en regementschef disponerar ett representationsanslag, avsett att befrämja samarbetet med civila, tex för att bjuda skolklasser, som på studieresa

besöka regementet, på förfriskningar, bjuda föräldrar till en av regementet understödd barnkoloni utanför Gävle på bilfärd dit, kunna giva musikkåren ersättning för på fritid utförd musik på allmänna inrättningar m m, som han nu måste avstå ifrån eller taga ur egen kassa."

Lv 4: "Att medel måste anslås för nämndens verksamhet är uppenbart. Dessa medel böra av truppförbandschef få användas för avsett ändamål utan stelbenta bestämmelser utfärdade av FCF. Detta innebär icke att medel i princip äro undandragna revision. I händelse tilldelade medel icke äro tillfyllest, torde även medgivande böra lämnas att i begränsad omfattning efter truppförbandschefs bestämmande få nyttja medel ur förbandets lägerkassa."

Lv 6: "Intet civilt företag skulle ställa så stora fordringar på sina anställda i fråga om representationsskyldighet utan att samtidigt göra detta ekonomiskt möjligt. Jag anser att detta är en av de centrala frågorna då det gäller samarbete med civila organisationer eller umgänge med dess företrädare."

ÖSS: "Verksamheten skulle i hög grad underlättas genom anslag för ändamålet. Särskilt gäller detta för flottans vidkommande, enär där anläggningarna i land äro att betrakta som bisaker och man framför allt önskar visa fartygen och livet ombord. Resor till och besök ombord å fartygen kosta oftast pengar och denna del av kontaktverksamheten hämmas i hög grad av brist på medel."

Fo 11: "I ett avseende brista försvarsområdets resurser, nämligen såtillvida att inga som helst medel disponeras för den representation i form av uppvaltningar (kransar, telegram, plaketter), som ur försvarets och allmän synpunkt är ofrånkomlig. Denna representation har under beredskapsförhållandena bestritts av medel, som på grund av de rå-

dande förhållandena kunnat disponeras. Vid ett truppförband finnas föreningar av olika slag, officers- och underofficerskassor och lägerkassemedel, vilket saknas vid försvarsområdet."

118. Fo 21: "Det allmänna försvarsintresset synes vara gott och inställningen i huvudsak positiv, ehuru den personliga offerviljan ännu icke är särdeles framträdande. En utveckling till det bättre i detta avseende har dock på senaste tiden kunnat förmärkas.

Vad beträffar den aktiva personalens ställning bör den ses mot bakgrunden av hela försvarsområdet, och civilbefolkningens uppträdande mot militärpersonalen utgör värdemätaren. Inom Gävle försvarsområde kan förhållandet karakteriseras som mycket gott. Detta goda förhållande torde främst få räknas som resultat av den kontakt mellan aktiv militärpersonal och civilbefolkning, som uppnåtts vid arbetet inom hemvärnet och den frivilliga befälsutbildningsrörelsen, varjämte den omständigheten verkat i gynnsam riktning, att militärpersonal vid resor för krigsplanläggning och andra direkt militära uppgifter oftare visar sig i bygderna och träder i förbindelse med civilbefolkningen mer än som var vanligt före kriget.

Försvarsområdesstabens personalstyrka under fredstid är alltför ringa för att dess medverkan i nämnder och styrelser etc skall kunna tagas som värdemätare på dess allmänna ställning i samhället."

I 21: "Det samarbete, som förefinnes mellan regementet och det civila samhället har varit fruktbärande i vad avser den allmänna försvarsinställningen. Den aktiva personalen har inom garnisonsorten och bygden en aktad ställning och bemötes av den civila allmänheten med förståelse och välvilja. Orspressens inställning till regementets öv-

ningar utom förläggningssorten är påfallande välvillig. Varje övning av betydelse är i samtliga lokalorgan föremål för ett livligt reportage. I fråga om ett pressorgan är den rätta samarbetsviljan icke alltid till finnandes."

I 7: "Den allmänna inställningen till regementet är synnerligen välvillig. Som exempel kan anföras den sk I 7-kommittén inom Ystads stadsfullmäktige, vilken arbetat för att få regementet samförlagt till staden. Staden kommer även att ställa nya områden till regementets förfogande såsom övningsfält och har förbundit sig att bidra till ny skjutbana." (Genomfört.)

I 20: "Den allmänna försvarsinställningen i länet är mycket god trots att samarbetet med de 'civila' icke är så stort. Den aktiva personalen åtnjuter sedan gammalt ett gott anseende i Umeå, vilket i någon mån kan utläsas av att många äro engagerade i kommunala nämnder, politiska föreningar, ideella sammanslutningar m m. Som ovan anförts är orspressens villighet att samarbeta icke stor. Någon gång händer det att tidningarna i referat behandla någon övning utom förläggningssorten. Rådande pappersransonering gör kanske också sitt till att referaten bli få och knapphändiga. Ett visst slags samarbete äger årligen rum mellan I 20 och orspressen — Västerbottens-Kuriren ordnar varje år tillsammans med I 20 stafettlöpning 'Umeå runt' och Västerbottens Folkblad erhåller hjälp med personal till ordnande av Luicafirande."

KA 4: "Ett samarbete, som otvivelaktigt varit av stort värde, är det som bedrivits av förbandets personalvårdsavdelning i samband med det frivilliga fritidsarbetet. Härvid hava fasta förbindelser knutits med såväl TBV, ABF som Göteborgsstudenternas kursverksamhet. Av olika omständigheter har utbytet med ABF blivit särskilt värdefullt. Så-

lunda har under de senaste åren ABF välvilligt medverkat vid de samkväm, som anordnats för att väcka de nyinryckta värnpliktigas intresse för det frivilliga bildningsarbetet såväl genom föredragshållare som med musikkår och sångkör. Även i andra sammanhang har liknande medverkan erhållits. Av lätt insedda skäl måste det anses synnerligen betydelsefullt att i ABF aktiv personal på detta sätt får kontakt med förbandet. Att denna kontakt tjänar syftet att stärka sambandet mellan det militära och den stora folkgrupp, som nämnda förbund representerar, anser jag uppenbart. På liknande sätt verkar det förhållandet, att värnpliktiga i ej ringa utsträckning kunna hänvisas till av ABF och övriga bildningsorganisationer anordnade kurser. Detta bidrar till att skingra den civila uppfattningen, att de värnpliktiga under värnpliktstiden äro i allt för hög grad isoleerade inom det militäras gränser."

ÖSK: "Enär Karlskrona som stad 'står eller faller' med flottan torde man kunna säga att det civila Karlskrona är positivt inställt till försvaret. Det av de värnpliktiga ofta påtalade 'kyliga' bemötandet från de civilas sida är i allmänhet inbillat. Ofta har de värnpliktiga genom sitt emellanåt oordentliga uppförande på gator och i samlingslokaler själva blivit anledning till att en viss reserverad hållning mot kategorin intagits."

KA 1: "Regementets (fästningens) och Vaxholms stads tillkomst äro som bekant intimt förknippade med varandra. Det samarbete som ovan redovisats har därför sedan gammalt varit en naturlig följd av de båda kontrahenternas av förhållandena givna inbördes ställning. Förhållandet mellan den civila allmänheten och den militära personalen har alltid i stort sett varit gott."

119. F 15: "Söderhamn var före

F 15 tillkomst 1945 i stort sett en sovande stad. Nu har den vaknat."

120. Bohuslän-Dals ffb: "Det är förbundets uppfattning att den goodwill, som våra militära anstalter måste åtnjuta inom folkets breda lager, och som måhända, trots allt vad som gjorts och göres, ändå icke är så fullgod som önskvärt vore, avsevärt kan förbättras genom personliga kontakter samt att dessa främst bör sökas hos de som genom handling styrkt sig äga en positiv inställning till försvaret dvs i första hand då bland FBU:s medlemmar. Det är likaledes förbundets uppfattning att denna kontakt icke skall manifesteras genom kommittéer, samarbetsnämnder eller motsvarande utan att bättre och säkrare resultat nås genom en god och beredvillig service från förbandet gentemot de vpl och dess organisation. Med service menas i detta fall en positiv vilja att hjälpa och underlätta organisationens arbete främst i vad avser mtrl och personal men jämväl vid fråga om den enskildes vplförhållanden t ex då fråga uppkommit om förordnande, tjänstgöring (obligatorisk eller frivillig sådan) eller annan enskildhet vari den vpl i personligt mål kan komma i beröring med militär myndighet. Uppstår genom detta en positiv inställning inte bara till 'det militära' som sådant utan jämväl för förbandet, dess personal och anstalter (vilka begrepp icke kan sägas vara synonyma ty det finnes goda aktiva medlemmar inom FBU med en uppenbart negativ inställning gentemot förbanden och den aktiva personalen), så kan dessa FBU:are, var och en i sin stad och inom sin naturliga sfär, aktivt påverka den allmänna uppfattningen om förbanden, dess personal och arbetsformer."

121. Godtemplarorden: "Det kan också hända, att vår ordens medlemmar och särskilt kontaktmännen genom den

samverkan som ägt rum fått en annan och riktigare uppfattning om militären och de militära institutionerna. Genom en vidgad kontakt ser bygdens och ortens folk och föreningar det militära förbandets närvaro med betydligt större välvilja än tidigare. Inom IOGT har vunnits enbart positiva resultat av detta kontinuerliga samarbete."

122. Soldaternas vänner: "Särskilt på de håll, där soldathemsverksamheten ingått i det allmänna medvetandet vid truppförbandet såsom ett självklart och lyckligt komplement till den såväl andliga som personalvårdande och samhällsbevarande verksamheten vid förbandet, har soldathemmet kunnat märka ett resultat av verksamheten, som man ur såväl religiös som fosterländsk synpunkt skulle vilja uttrycka med ordet 'välsignelse'.

Vad beträffar försvarsinställningen, så bör framhållas, att många äro de religiöst eller etiskt samvetsömma, som genom soldathemsföreståndarnas kloka och goda inflytande fått en ny syn på försvarsproblemet och blivit goda soldater."

123. Göteborg: "Den allmänna inställningen till försvaret har synbarligen blivit mycket mera positiv. Många omständigheter medverkar härtill, främst politiska. Det socialpolitiska genombrottet under de senaste två årtiondena har haft den allra största betydelse. Kriget har ytterligare svetsat folk och försvar samman. Man får icke heller underskatta reformerna inom försvarsväsendet självt. Och slutligen betyder just dessa åtgärder att öka kontakten mellan de civila och militära folklagren oerhört mycket."

Täby: "Resultatet av samarbetet mellan köpingen och de militära förbanden är enligt vår mening synnerligen gott och har enligt vår mening de militära förbanden allt mer vuxit in i köpingen,

varigenom intresset från förbandens sida för kommunala angelägenheter vuxit i takt med de insikter, som representanterna erhållit under umgänget med kommunala representanter. Å andra sidan ha de kommunala representanterna fått ökad förståelse för förbandens behov och inställning i olika avseenden."

124. Fo 21: "Att med propaganda, utredningar och kommittéer skapa kontakt mellan folk och försvar är måhända möjligt och av visst värde. Den kontakt, som efter hand uppnås vid samarbete mellan folk och försvar och som framväxer ur folkets försvarsvilja, är dock den värdefullaste. För dess skapande fordras en ömsesidig förståelse och respekt. För närvarande synes viktigast, att framför allt arbetarnas press och ledarna för deras politiska och fackliga organisationer såväl i ord som handling visa en positiv inställning till försvaret, så att de långsamt reagerande arbetargrupperna våga öppet visa den försvarsvilja, som redan nu finnes hos dem. Den kan sedan snabbare växa sig stark."

125. Västerbottens länsförbund av RLF önskar: "för militärer av alla grader: ökad insikt i samhällskunskap och i ekonomiska, sociala och kulturella frågor med tonvikt på landsbygden. Bättre kännedom om jordbrukets förhållande och nationella betydelse. För landsbygdens folk: upplysning om försvaret, dess mål, medel och förutsättningar samt betydelse i dagens internationella läge.

Ovan anförda synpunkter kunna utan tvekan förverkligas genom gott samarbete och upplysningsverksamhet från ömse sidor.

Målsättning: Ett effektivt försvar byggt på demokratiska grundvalar med folkets stöd och förtroende. Försvaret är samhällets tjänare och icke dess herre. I försvarets hägn måste männi-

skornas sunda och livsbejakande instinkter utvecklas så långt, att så småningom militära ingrepp för lösandet av mellanfolkliga problem anses tillhöra ett förgånget och oupplyst tidevarv. Mohren har gjort sin plikt och kan gå."

126. I 19: "Huruvida de värnpliktigas intresse och villighet i tjänsten röner inverkan av samarbetet mellan civila och militära organisationer är svårt att bedöma. De värnpliktiga tillhöra i regel de åldersgrupper, som icke komma i närmare kontakt med denna verksamhet. I varje fall kan resultatet av detta samarbete väntas komma till uttryck först efter en relativt lång tid och är ytterst beroende av hela landets inställning till försvaret och icke av de lokala åtgärderna.

Någon strävan från civilt håll att fördöma maskning och onödig sjukanmälan har tyvärr icke förmärkts."

I 21: "Att de värnpliktigas intresse och villighet i tjänsten stimuleras av att ett gott förhållande är rådande mellan regementets personal och den civila befolkningen, därom torde ingen tvekan råda. Men det intresse och den villighet som de värnpliktiga nedlägga i tjänsten beror dock främst på befällets förmåga och sätt att leda utbildningsarbetet och att skapa omvårdnad om truppen."

K 3: "Det är svårt att bedöma samarbetets inverkan på de värnpliktigas intresse och villighet i tjänsten. Regimentet rekryterar sin personal från ett flertal io, varför det lokala samarbetet icke kan ha stor inverkan på flertalet värnpliktigas inställning. Här torde även många andra faktorer inverka, som icke kunna påverkas lokalt."

Lv 7: "Påverkan av de värnpliktigas intresse och villighet i tjänsten genom nämnda samarbete, torde vara mycket svårt att särskilja och gradera från andra åtgärders inflytande, allra helst

som åtgärderna äro många för att skapa trivsel inom förbandet för att stimulera till intresse och villighet i tjänst. Utom de utåtriktade kontakter, som genom förbandet kan beredas de värnpliktiga och de tjänstgöringsförhållanden som råda, komma således möjligheter till studier och föreläsningar inom förbandet för dem som ha intresse här för, tillgång till ett välskött förbandsbibliotek för dem, som vill tillbringa fritiden vid en god bok, möjligheterna att erhålla hjälp i brydsamma situationer genom den regelbundna rådgivningen och möjligheter till förströelse genom förbandets biografanläggning, soldat- eller kåraftnar att spela en mycket stor roll för den allmänna trivseln och tillfredsställelsen, som i sin tur gynnsamt påverkar soldaten i tjänst. Utom denna positiva vinst i nuet komma de förhållanden under vilka de inkallade uppleva sin värnpliktstid att i det längre loppet bli avgörande för inställningen till försvaret från allmänhetens sida."

I 4: "De värnpliktigas intresse och villighet i tjänsten kan vid regementet sägas vara god och influeras helt säkert av allmänhetens inställning till försvaret. Försvarsfientliga eller odisciplinerade tendenser i staden sätta lätt sina spår. Ordning i samhället och vilja att acceptera det militära är av stort värde."

KA 2: "De vpl intressen och villighet i tjänsten har märkbart varit större i de fall de själva, deras anhöriga, deras arbetschefer eller deras föreningar tidigare på något sätt varit i kontakt med regementet och förhållandet härunder varit gott."

F 10: "De tre senaste årsklasserna vpl vid F 10 har betygat — jag vågar säga enstämmigt — att de trivts på flottiljen. Det har också meddelats mig att majoriteten av de vpl inom rekryte-

ringsområdet vid inskrivningen söker sig till F 10. Härvidlag har följande händelse inträffat. Efter en mindre sammanstötning en permissionskväll mellan 'ligistelement' i ett närbeläget mindre samhälle och vpl ur F 10, vilket mycket sällan förekommer, lät jag under hand meddela vederbörande bråkmakare, dvs några ynglingar i 18—19 års åldern, att jag tänkte motsätta mig att de blev inskrivna som vpl vid F 10. Efter någon tid framfördes till mig genom förmedling av fjärdingsmannen en försäkran om deras lojalitet osv, bara jag ville upphöra att betrakta dem som 'olämpliga' för tjänstgöring vid F 10."

127. Int 3: "Något mera påtagligt resultat av samarbetet har ännu icke kunnat utläsas. Tidpunkten för att bedöma resultatet torde inte heller vara lämplig, enär först under senaste utbildningsåret närmare kontakt knutits med civila organ. På längre sikt är det sannolikt att samarbetssträvandena leda till båtnad för såväl de civila som militära institutionerna. Vad beträffar strävvan att höja de vpl intresse och villighet i tjänsten kan med säkerhet påstås, att de civila kontakterna varit till fördel."

128. KA 2: "Kontakten emellan regementet och de civila i orten, framför allt mellan ledande personer inom de olika organisationerna, är för visso ytterst värdefull för att skapa en positiv inställning till det militära resp civila livet och dess syften. Beträffande det i utredningsmannens skrivelse omnämnda önskemålet att få fram insikten om plikten för envar, som inträder i krigstjänst, att helt och hållet gå in för denna samhällstjänst måste dock såsom den viktigaste faktorn för att realisera detta önskemål framhållas den upplysningsverksamhet härom, som bör och kan bedrivas inom de politiska partierna, fackföreningarna och skolorna genom

dessas egen försorg. Insikten om värnpliktstjänstgöringens karaktär av medborgerlig plikt och rätt måste vara bibringad de värnpliktiga innan de påbörja sin tjänstgöring."

129. MDO: "Den viktigaste förutsättningen för att skapa förståelse för försvaret är att hos de värnpliktiga få fram en riktig inställning till den militära tjänstgöringen. Därigenom kan intresse och ansvarskänsla skapas och to m trivsel med tjänsten. Det behövs ej i så fall att lägga ned så mycket arbete på fritidssysselsättning, som huvudsakligen syftar till att motverka vantrivseln i tjänsten, som den dock aldrig kan råda bot för. Det gäller att under den militära tjänstgöringen skapa den 'rätta andan' hos de värnpliktiga som fosterlandsförsvarare och medborgare. Detta är huvudsakligen befällets uppgift. I denna strävan att få fram den 'rätta andan' hos de värnpliktiga kan press, film och radio lämna värdefull hjälp, som emellertid måste ledas centralt och därför ligger utanför eventuella samarbetsnämnders direkta verksamhet."

130. ÖSK: "Skulle den i pressen bedrivna försvarspropagandan och det goda samarbetet mellan civila och militära organisationer vara avgörande eller påverkande till en god volontärrekrytering, borde alla vakanser vara fyllda i dag."

131. I 7: "Årets volontärrekrytering ger emellertid ett direkt utslag på effekten av det upplysningsarbete, som nedlagts från regementets sida. Till 22 platser anmälde sig icke mindre än 48 sökanden, av vilka efter framställning till arméchefen om utökad platsantal, 30 kunde anställas. Som jämförelse kan nämnas att inget annat infanteriregemente hade flera än 30 sökanden."

I 21: "Volontärrekryteringen har icke influerats av den goda kontakt, som

förefinnes mellan regementet och bygden. De goda konjunkturen på den civila arbetsmarknaden under senare år och den talrika förekomsten av storindustriella anläggningar i landskapet ha haft en menlig inverkan på volontärrekryteringen. Intensiv och saklig propaganda från regementets sida har icke kunnat häva denna inverkan."

Lv 5: "Volontärrekryteringen är god. Genom de kontakter som nåtts har även civilanställningsfrågan för avgånget manskap fått en mycket tillfredsställande lösning. Arbetsgivare söka gärna upp mig eller kårens kontaktman för att erbjuda goda civila platser åt 'bra' furirer och ha dessa arbetsgivare vid olika tillfällen uttalat sin belåtenhet med detta samarbete."

132. K 3: "Garnisonsorten Skövde är icke känd för att vara en ort, där de värnpliktiga trivas. Både i det ena och det andra sammanhanget klandras stadens myndigheter, för att de icke äro villiga att bidra till att göra staden trevlig för den värnpliktiga ungdomen. Man saknar teaterlokal, danslokaler och andra förströelsemöjligheter. Stadens myndigheter ha dock uppmärksammat dessa behov, men på grund av nuvarande restriktioner kunna icke några åtgärder vidtagas. Det torde också saknas möjligheter att göra en stad av Skövdes storleksordning trivsam för alla de värnpliktiga, som fullgöra sin tjänstgöring där. När det gäller att bedöma stadens insatser i detta hänseende, måste hänsyn tagas till det förhållandet, att stadens befolkning till stor del utgöras av militärer. Problemen om personalens trivsel inom regementet och i staden måste betraktas gemensamt. Det torde vara ställt utom allt tvivel att en ökad trivsel inom regementet kommer att medföra en ökad trivsel i staden.

I första hand böra trivselproblemen lösas inom regementet och övriga

truppförband inom garnisonsorten. Därest tillräckliga medel kan ställas till förfogande, kanske truppförbanden och staden gemensamt kunna lösa vissa lokalproblem genom upprättande av en ungdomsgård i vilken hobby- och studielokaler för militär personal även inredas."

133. P 2: "Trivseln inom förbandet är god. Med hänsyn till att staden Hässleholm icke äger större möjligheter i nöjesavseende, har ofta såsom skäl till avsked från det ogifta stammanskapets sida andragits den ringa omväxling som staden bjuder i detta avseende."

134. ÖSS: "I kaserner och markenteneri äro uppsatta 'brevlådor'. Denna väg framkomna önskemål besvaras varje torsdag genom ett vid varje låda uppsatt, personligt meddelande från stationschefen. Resultatet har hittills varit tillfredsställande. Intet fall av missbruk har förekommit, och de framkomna önskemålen hava som regel varit måttfulla och väl motiverade. Ofta ha de kunnat tillgodoses; i den mån så ej kunnat ske har anledningen noga angivits i ovannämnt meddelande. Många, i själva verket flertalet, veckor hava inga förslag eller önskemål inkommit.

Vad här anförts utgör närmast svar på frågan angående personalens trivsel. Däremot besvarar det givetvis ej frågan om sambandet mellan trivseln och samarbetet med civila och civila organ. Något direkt och påtagligt sådant samband har ej kunnat konstateras."

135. I 18: "Att döma av livligt deltagande i fritidsundervisning och av utlåningsfrekvensen vid regementsbiblioteket, inom vilka områden samarbetet bl a genom bildningsrådet kan giva direkta resultat, har trivseln inom förbandet varit tillfredsställande. För garnisonsortens vidkommande synes trivseln vara god. Härtill bidrager bl a det samarbete som äger rum med kultu-

rella organ för de vpl bibringande av kunskap om ortens historia m m. Dessutom torde olika nykterhetsorganisationer bidra till trivseln för de vpl som äro intresserade av dylik verksamhet.

Manskapets och underofficerarnas — de ogifta — trivsel på regementet lider av mindre goda mässlokaler för dessa personalkategorier."

136. ÖSK: "Utan tvivel har det goda samarbetet verkat stimulerande och befrämjande på 'eliten' bland militär-manskapet, och hjälpt till att skapa ett vänskapligt förhållande mellan förbandet och det civila samhället. Dock, trots allt som göres för manskapets trivsel, finns en understundom rätt stor kategori som förklara att de 'ej trivs'. Vid företagna enkäter ha några av dessa förklarat att de ej önska flera militära eller civila välfärdsanordningar eller nöjestillställningar men en gynnsammare inställning från flickornas sida och högre lön — — —. Denna kategori bland manskapet kan vi aldrig få att trivas hur många samarbetsnämnder och hur gott samarbete som än etableras civil-militärt, såvida ej 'nattklubbar' upptages på programmet."

137. I 19: "Skämtsamma och elaka kåserier i tidningarna riktade mot befäl eller utbildning tagas ofta av de värnpliktiga på allvar och kan då skapa viss olust bland befälet. I övrigt är det omvittnat att personalens trivsel i Boden i allmänhet är mycket god."

138. A 2: "Frånvaron av blå uniform gör att de vpl ha svårt göra sig gällande i staden gentemot flottans och flygvapnets personal. Ynglingar äro nu för tiden ej intresserade av hästar, var till kommer, att det stora antalet ridstamhästar ger ett inslag av 'handräckningstjänst' i arbetet. Förfrågningar bland de vpl visa dock, att de i stort sett trivas rätt så bra. Bidragande orsaker

äro ett mycket välskött regibliotek dito fritidshem (hobbyverksamhet m m) samt dito soldathem. Intresset hos de vpl är stort för vissa ämnen såsom gymnastik, signaltjänst, sprängtjänst m m. Utbildning i medborgarkunskap har rönt ett stort intresse hos de vpl."

139. "Anses det önskvärt med en särskild samarbetsnämnd enligt utredningens direktiv? Vilken ställning skulle i så fall nämnden intaga i förhållande till övriga organ? Kan något av nu förekommande organ omorganiseras för att även vara samarbetsnämnd?"

140. Till civila organisationer m fl riktades följande fråga:

"Vilken form av samarbete och vilken omfattning anses önskvärd?" och "Är det lämpligt med en samarbetsnämnd enligt utredningens direktiv?"

141. "Med vilka civila organisationer och myndigheter av lokal natur anses samarbete i första hand vara av betydelse?"

142. SLU: "De föreslagna samarbetsnämnderna bör i varje fall prövas. Det ligger kanske en tendens i tiden att organisationernas samarbetsgöromål vill ta loven av det egentliga arbete, som organisationerna skall utföra, men i en så viktig fråga som det här gäller får inga vägar lämnas oprövade."

143. I 3: "I direktiven för utredningen anföres bl a följande: 'Utvecklingen på detta område torde icke böra inordnas efter några snäva, generellt bestämda riktlinjer utan bör liksom nu i huvudsak anpassas efter förhållandena på de olika förläggningssorterna.' Detta uttalande synes mig utomordentligt betydelsefullt och riktigt. Direktiven fortsätta: 'Däremot synes det böra övervägas, huruvida icke en fastare organisatorisk form borde skapas för att intensifiera samarbetet mellan de militära organen och det civila samhällslivet.' Mot bakgrunden av det först cite-

rade yttrandet synes mig detta senare uttalande ologiskt. Även när det gäller det organisatoriska förhållandet synes en anpassning böra ske efter de lokala förhållandena. Avgörandet för resultatet blir till slut den *personliga insatsen* från militärt och civilt håll. Bildandet av en 'nämnd' eller ett 'råd' i någon form skulle sannolikt leda endast till ytterligare överorganisation och byråkrati utan skapande liv. Däremot är icke sagt att icke i vissa fall en dylik institution kan bli av nytta, men blotta inrättandet av en dylik innebär icke någon garanti för ett bättre förhållande."

144. I 4: "Någon särskild samarbetsnämnd synes icke erforderlig, åtminstone icke vid ett truppförband. Detta problem får ej ges för stora proportioner utan bör vila främst på det naturliga umgängets bevis. Den korta utbildningstiden fordrar en oerhörd koncentration på huvuduppgiften: att göra truppen stridsberedd. Samarbetet och upplysningen för ökad förståelse bör skötas av högre militära och civila organ. Frågan får ej göras till ett självändamål."

145. I 12: "En särskild 'samarbetsnämnd' synes *icke* böra tillsättas enär resultatet av denna nämnds arbete i hög grad är beroende av resp medlemmars personliga kvalifikationer. Saknas för dylikt arbete lämpliga personer — vilket kan förekomma — kan resultatet av en dylik nämnds arbete bli det rakt motsatta mot det avsedda. Det lämpligaste sättet att nå det åsyftade målet torde därför vara att utfärda allmänna direktiv till truppförbandscheferna och låta dessa sköta samarbetet på lämpligaste sätt alltefter de lokala förhållandena."

146. I 13: "Det är tvärtom mer än ett önskemål att inrättandet av en sådan nämnd förhindras. Skulle trots det-

ta en sådan komma till stånd bör i syfte att undvika ytterligare överorganisation något redan existerande organ, exempelvis bildningsrådet, omorganiseras."

147. I 19: "Särskild samarbetsnämnd kan för I 19:s del icke anses nödvändig eller ens önskvärd. Kontakten med de civila myndigheterna och organisationer är icke svår att uppnå och något särskilt organ erfordras ej härför. Samarbetet bör växa fram spontant, när behov härav visar sig. Det kan visserligen icke bestridas att en nämnd skulle kunna taga många goda initiativ till samarbete. Värdet av dessa initiativ blir emellertid beroende på de personer av vilka nämnden sammansättes. Dessa komma att i stort vara desamma, som nu verka för ett närmande mellan de civila och militära intressena. Den personliga och direkta kontakten är vid denna verksamhet den väsentliga och mest framgångsrika. Denna kontakt löper risk att kvävas inom en nämnd."

148. Lv 3: "Någon särskild samarbetsnämnd synes knappast önskvärd. Lämpligare torde vara att, då så erfordras, skapa samarbetsorgan för varje tillfällig arbetsuppgift. Sannolikt blir effektiviteten hos sådana samarbetskommittéer större än hos en mer eller mindre konstant bestående samarbetsnämnd, där man har anledning befara, att personvalet mera göres med hänsyn till vederbörandes i ena eller andra avseendet framskjutna ställning än till hans intresse och arbetsförmåga."

149. Lv 6: "Möjligen skulle bildningsrådet kunna omorganiseras till dylik nämnd, då mycket av dess verksamhet berör frågor, som här vidrörts. En ytterligare organisation eller nämnd utöver alla redan befintliga samarbetsorgan, torde närmast verka löjeväckande."

150. Ing 2: "Nuvarande samarbete synes ganska väl motsvara den tid som ömsesidigt kan anslås härför. En

nämnd, i vilken de olika kontaktmännen ingå, skulle möjligen kunna medföra större behållning men skulle sannolikt även komplicera verksamheten genom svårighet att samla vederbörande för konferenser m m."

151. KA 1: "Varje åtgärd ägnad att öka samförståndet mellan samhällets civila och militära medlemmar bör hälsas med tillfredsställelse. Huruvida en samarbetsnämnd är erforderlig eller ens önskvärd för detta ändamål, torde emellertid kunna diskuteras, i varje fall när det gäller en sådan liten ort, som Vaxholm utgör. För mycken organisation kan nämligen leda till att man så att säga 'skjuter över målet', vilket i sin tur kan medföra motsatt resultat mot det åsyftade. I bildningsrådets instruktion finnes redan anvisningar för samarbete. Om de i rådet ingående ledamöterna rätt beakta denna sin uppgift, torde mycket vinnas i här avsett syfte."

152. F 1: "För den skull är att rekommendera ett samarbete som får något av den omedelbara improvisationens prägel. Det verkar icke organiserat och blir icke ett samarbete under pliktens band utan mer en samvaro omkring en för tillfället betydelsefull sak."

153. F 10: "Det är möjligt, att en särskild samarbetsnämnd skulle kunna inspirera till ytterligare åtgärder för att stärka samhörigheten mellan bygd och flottilj, men hittills har nya uppslag anmält sig i för flottiljen nära nog övermäktig omfattning. Även i detta avseende syns alltså den nuvarande organisationen fungera tillfredsställande."

Så som F 10 bildningsråd fattar och löser sina uppgifter tillgodoses också enligt min uppfattning ändamålet med en eventuell samarbetsnämnd vid flottiljen. Bildningsrådets arbete i här berört avseende underlättas och förstärkes emellertid av ett stort antal enskilda insatser, bl a från f d vpl, vars positiva

inställning till flottiljen sätter allt mer märkbara spår efter sig ute i bygderna."

154. SSU: "För eget vidkommande finner förbundet det icke vara av behovet påkallat med särskilda samarbetsnämnder. Risk föreligger nämligen att dessa dels blir otympliga p g a det stora antalet ledamöter, som måste ingå i dem för att berörda parters intressen skall kunna tillgodoses, och dels därigenom att man kan befara, att representanterna utses mera efter tjänsteställning än efter intresse."

Förbundet föredrager därför att fortsätta enligt den hittills prövade linjen med personliga kontakter samt med CFF som kontaktorgan i de fall så befinnes erforderligt."

155. Sveriges Scoutförbund anser icke nämnderna nödvändiga för sin verksamhet men tar i övrigt icke ställning.

156. Godtemplarorden: "Måhända vore det lyckligt om Godtemplarordens militärombud beredes plats i bildningsrådet för att de arbeten, militärombudet har att utföra, lättare skulle kunna anpassas efter andra personalvårdande uppgifter vid förbandet. Av samma skäl vore det säkerligen fördelaktigt, om personalvårdsassistenten eller annan militär kontaktman vore representerad i Godtemplarordens militärkommitté."

157. Diakonistyrelsen: "Härvid synes närmast böra tagas det alternativ, vid vilket samarbetsnämnds uppgift att — enligt direktiven — intensifiera samarbetet mellan de militära organen och det civila samhällslivet begränsas till att inom det samhälle, där vederbörligt förband är förlagt, genom åtgärder av olika slag bereda de värnpliktiga både nytta och nöje, exempelvis genom inbjudan till underhållning i olika former, besök å museer, åscedet av idrottstävlingar och dylikt. Samhället

blir härvid i stort sett den givande parten, truppförbandet och dess värnpliktiga den mottagande ty annat vederlag kan här knappast lämnas än i blygsamma former såsom inbjudan till regementets dag, friluftskonserter för allmänheten av regementets musikkår m m. På motsvarande sätt förhåller det sig, där est samarbetsnämnds verksamhetsområde utsträcker till att omfatta regementets bygd, förläggningssorten däri självfallet inbegripen. Helt visst kunna på nu antytt sätt kontakter, värdefulla både för förbandet och den enskilda, knytas, och samhörigheten mellan regementet och dess stad (bygd) stärkas. Mot samarbetsnämnder med sålunda begränsade verksamhetsområden torde erinran icke kunna göras, dock att de, med de olika förhållandena på skilda orter, icke böra reglementeras för varje truppförband.

Av direktiven framgår emellertid, att ett väsentligt större verksamhetsområde och därtill i viss mån av annan art ifrågasättes för samarbetsnämnderna, då där angives, att av samarbetsnämnds åtgärder de bliva av särskild vikt, vilka äro av betydelse för 'trivseln inom kasernetablisementen'.

Det kan visserligen tänkas, att inom samarbetsnämnd i mångt och mycket skulle kunna bliva ej blott rådgivande utan också ett stöd för de militära myndigheterna. Ej minst synes detta gälla vid klargörandet för de värnpliktiga av och vinnandet av deras förståelse för att formerna för det dagliga livet inom kasernetablisementen icke kunna väljas fritt efter subjektivitet och växlande smak utan äro bundna till det, som tillsammantaget ger största ändamålsenlighet, på motsvarande sätt som inom en fabrik, en skola, ett ämbetsverk osv. Det förefaller dock som om härvid liksom inom andra områden av liknande valör och innebörd ett värdefullare resultat

skulle kunna nås, därest den alltsedan den allmänna värnpliktens införande, efterlysta undervisningen av ungdomen, vare sig i skolorna eller inom de allt talrikare ungdomsorganisationerna, om innebörd och former beträffande allmän värnplikt äntligen kunde komma till stånd. En sådan undervisning kommer för sent om den, såsom för närvarande måste vara fallet, kan meddelas först efter inryckningen.

Med hänsyn till den genomgripande och omfattande utvecklingen på personalvårdens område, som, med stigande uppskattning, alltjämt fortgår och fullständigas, förefaller det, som om tidpunkten att bilda samarbetsnämnder ännu icke vore inne. Det är fara värt, att samarbetsnämnderna just nu skulle komma in som en mellankommande part.

En samarbetsnämnds insatser komma att väsentligt bero av de personer av vilka den består. Redan att uppdraga grunderna för personalet torde vara en vansklig sak, då man icke alls känner, huruvida de, vilka då måste knytas till nämnden, äro för uppdraget lämpliga. Enighet mellan skilda förband torde knappast kunna ernås.

Tillskapandet av samarbetsnämnder skulle kunna ge skenbart belägg för den ogrundade åsikten, att ett regementets personal, enkannerligen dess ledning, stode främmande för och isolerad från vanlig medborgerlig syn på det samhälle, i vilket den själv lever. Av nu antydd orsak behöva samarbetsnämnder icke bildas.

Ledandet av ett regemente är numera så icke blott invecklat utan ock bemängt med olika myndigheters författingsenliga bestämmanderätt, att detta månghövdade system icke utan tvingande skäl bör ytterligare kompliceras, även om väl samarbetsnämnderna blott skulle vara rådgivande organ. Därvid

bör dock ihågkommas, att en rådgivande verksamhet lätt leder till splittring, där den rådgivande icke tycker sig finna tillräckligt gehör för sina råd.

Beslut om samarbetsnämnder med så vidsträckta och svävande verksamhetsområden, som det här kan gälla, synes tillsvärdare böra anstå.

Vid en fortsatt prövning av denna fråga bör i varje fall ingående undersökas om icke de redan nu existerande bildningsråden skulle ev med något förändrad sammansättning — kunna fullgöra de uppgifter, som skulle åvila en samarbetsnämnd."

158. "Soldaternas vänner anser icke sådana nämnder behöfliga."

"Skid- och Friluftsförbundet anser det bättre att militär personal av olika grader gör insatser i förbundets styrelse."

159. Växjö: "Vidkommande slutligen planerna på att för ändamålet organisera en särskild samarbetsnämnd, kan det väl ifrågasättas, om med en sådan anordning så mycket mer står att vinna än med nuvarande mera fria arbetsformer. Säkerligen skulle syftet med nu ifrågasatta åtgärder bättre och lättare nås, om sådana sammanslutningar som 'Centralkommittén Folk och Försvar', luftskyddsföreningar, kamratföreningar, lottaföreningar och frivilliga befälsutbildningsföreningar m fl kunde förmas att vidtaga erforderliga åtgärder för samarbetets åstadkommande. På så sätt skulle nämligen allmänheten komma att på ett mera direkt sätt intresseras för saken och det torde väl vara obestriddigt, att det i sista hand kommer an på allmänhetens inställning, huruvida ett samarbete mellan regementet och staden skall få den varaktighet och djupa förankring bland befolkningen, som är en nödvändig förutsättning för att syftet med samarbetet verkligen skall vinnas."

160. Tun: "Vid eventuellt fasta bestämmelsers utfärdande bör hänsyn tagas till att de, för de små kommunerna med endast ett förband, inte göres tungrodda. Det bör kunna räcka med som nämnts, förbandschefen och organets (kommunalfullmäktiges ordförande) ordförande, som kunna med sig adjungera erforderlig och lämplig personal efter vad ärendet kräver.

Under alla förhållanden bör förbandschef och fullmäktiges ordförande vara självskrivna ledamöter i den nämnd, som kan komma att bestämmas."

161. I 20: "En särskild samarbetsnämnd skulle ha en uppgift att fylla. Nämnden skulle vara sammansatt av representanter för regementet (med regementschefen som ordförande) och för det kommunala, idrottsföreningarna, samtliga ideella föreningar.

Bildningsrådet synes lämpligast kunna omorganiseras till att vara en samarbetsnämnd."

162. I 21: "Såsom ovan framhållits har det nu existerande samarbetet givit ett nöjaktigt resultat. Den aktiva personalen har en aktad ställning inom såväl garnisonsorten som ute i landskapet. Någon 'isolering' från befälkärens sida gentemot den civila allmänheten förekommer icke. Manskapets trivsel under tjänstgöringen är i allmänhet god.

Att sålunda för ett ändamål, som till väsentliga delar är fyllt, skapa en särskild 'samarbetsnämnd' enligt utredningens direktiv synes mig fördensskull icke erforderligt.

Givet är att vissa impulser gällande manskapets trivsel i vissa fall torde kunna påräknas från de civila organens sida. Och att dessa initiativ med tacksamhet böra tillvaratagas, om de äro av verkligt värde och realiserbara, är självfallet.

Bildningsrådet utgör ett organ, vars verksamhet till väsentliga delar omfattar åtgärder ägnade att främja personalens trivsel. Det synes mig som skulle i bildningsrådets arbetsuppgifter kunna göras ett tillägg av innehåll att bildningsrådet 'avgiver förslag i ärenden som kunna vara ägnade att öka manskapets trivsel under fritiden'. För ett ökat tillgodoseende av de civila organens synpunkter på trivselproblemet kan ifrågasättas, om icke antalet civila ledamöter i bildningsrådet bör utökas från två till tre, samtliga utsedda enligt nu gällande bestämmelser."

163. P 3: "En samarbetsnämnd kan måhända bidra till att ytterligare främja samarbetet mellan civila och militärer på förläggningssorten.

Under alla förhållanden synes en sådan nämnd försöksvis böra organiseras.

Nämnden bör stå helt fri i förhållande till övriga organ. Den bör sammansättas av representanter från civila organisationer enligt fråga 11 samt från förbandet.

Något nu förekommande organ lämpar sig icke som samarbetsnämnd."

164. S 1: "En samarbetsnämnd gemensam för Stockholms garnison torde säkert fylla ett behov. Bl a kunde en gemensam 'Folk- och Försvarsdag' i stället för regementets dag å varje regemente ordnas av samtliga dessa förband i samarbete med lokala myndigheter. En dylik gemensam samarbetsnämnd borde vara sammansatt av representanter dels från varje bildningsråd, dels från lokala civila myndigheter och organisationer och dels från resp kamratföreningar. Bildningsrådets verksamhet skulle på så sätt huvudsakligen inriktas på personalvården inom regementet och samarbetsnämnden arbeta för gemensam 'yttre verksamhet'. Genom att varje bildningsråd blev representant i samarbetsnämnden upprätthölls även kon-

takt mellan respektive verksamheter och ömsesidiga informationer kunde lämnas."

165. ÖSG: "De senare årens gynn samma erfarenheter av samarbetet mellan militära och civila organ synes tillfullo motivera organiserandet av en samarbetsnämnd.

Ett värdefullt led i detta samarbete ha de vid samtliga förbanden inrättade bildningsråden utgjort. I bestämmelserna för bildningsråd finnes bl a angivet att de skola 'söka åvägbringa god kontakt och effektivt samarbete mellan förbanden och det civila samhället'. Denna anvisning synes i sig innefatta huvuduppgiften för en samarbetsnämnd, varför det torde vara mest rationellt att organisera en dylik nämnd genom bildningsrådets påbyggande eller m a o låta bildningsrådet uppgå i samarbetsnämnden."

166. F 15: "På grund av det goda samband som uppstått mellan förbandet och samhället synes det icke vara tvunget att begåva flottiljen med ytterligare en nämnd. Samarbete är nödvändigt och giver ett förband större möjligheter att tillgodose personalens önskemål och behov. I en garnisonsort, där jordmånen är mera hårdarbetad, än vad fallet är här, bör, för att ett gott samarbete skall uppstå, detta arbete uppdragas åt någon härtill lämplig person eller nämnd. Nämnden bör ingå i flottilstaben och sidoordnas med bildningsrådet m fl.

Bildningsrådet kan förslagsvis utökas med en eller ett par medlemmar tillhörande tex samhällets styrelse, större idrottssammanslutning etc, för att därigenom framhålla den stora betydelse som en god kontakt har."

167. CFB: "Kan ej bedöma om nämnder erfordras, men om de inrättas, bör bfb vara representerade."

Bohus-Dals bfb: "Måhända kan det

vara lämpligt med en samarbetsnämnd i enlighet med förslaget såsom en övergångsform till en naturligare samverkan direkt mellan organisationerna. Att göra denna nämnd konstant är att överlåta samverkan på ett fåtal varigenom litet eller inget är vunnet. Nämndens uppgift måste bli att skapa kontakter, icke att uppehålla dem."

168. Skytteförbundens överstyrelse anser att nämnden bör inrättas: "Ser man däremot på frågan om samarbete i ett större sammanhang och i syfte att stärka samhörigheten mellan truppförband och bygd, varvid även representanter för kommunala organ och för samtliga å orten verksamma frivilliga försvarsorganisationer givetvis böra medverka, synes intet vara att erinra mot organiserandet av samarbetsnämnder. I landets två största städer, Stockholm och Göteborg, där ett flertal skytteföreningar finnas, torde skytteväsendets representant i dylik nämnd böra utses av vederbörande skytteförbunds styrelse."

169. Stockholms Centralskytteförening: "Dylika nämnder skulle sannolikt: a) bidra till rationalisering och gott samarbete på banan, b) åstadkomma skyttefrämjande åtgärder såsom inspirera till nya tävlingar, stimulera rekrytering, sammankomster med förbandets musikkår etc. Samhörigheten mellan förbanden och den skytteintresserade befolkningen skulle automatiskt stärkas som en följd av särskilt b) ovan."

170. SAF: "Anser det lämpligt med en samarbetsnämnd för att stärka samhörigheten mellan förbandet och vederbörande inskrivningsområde."

171. TCO hänvisar till lokalkomitéernas yttranden, av vilka följande här återgivas:

Borås TCO: "I en blivande samarbetsnämnd bör fackligt organiserade både

TCO och LO-anslutna bli representerade.

Önskvärt är att initiativ tages från regementets sida att till personalsammanslutningar riktas inbjudan för organiserandet av ett dylikt samarbete i tänkt syfte. Den kommande utredningens förslag får man hoppas går i dylik riktning."

Gävle TCO: "En samarbetsnämnd av ifrågasatt slag skulle ej sakna arbetsuppgifter. TCO-kommittén i Gävle är positivt inställd till frågan och anser åtskilligt därmed vore, ömsesidigt, att vinna. Det bör ligga i tjänstemannakårens intresse att följa försvarets utveckling icke minst med hänsyn till de stora krav som i krigstid ställas på industri-skydd, industriernas omläggning för krigsmaterialproduktion osv. Informationskonferenser med initierade talare från truppförband skulle i dessa hänseenden ha åtskilligt att ge. Vid dylika konferenser kunde också tjänstemännens — ex inom industrin — syn på förhållandena föras fram. Många andra spörsmål skulle kunna komma fram till diskussion. Det är att rekommendera att från civila hålet olika yrkeskategorier bli representerade, på militärt håll alla kategorier."

Göteborg TCO: "Som bekant stå och falla alla samarbetsnämnder med möjligheterna att i resp nämnder få fram verkligt intresserade och kunniga kontaktmän. Då de militära organen och det civila samhällslivet bör etableras, böra ev svårigheter med att få fram lämpliga kontaktmän med god vilja kunna övervinnas."

Vad formerna och omfattningen av ett utökat samarbete beträffar, kan detta alltid diskuteras. Det primära bör enligt Kommitténs uppfattning vara, att ev former för samarbete ges en praktisk uppgift till båtnad för båda parter. Formerna böra därför ej fastläsas

genom alltför snäva föreskrifter utan det praktiska förfaringssättet från fall till fall eftersträvas.”

Kalmar: TCO: ”Härstädes synes icke särskilt behov av samarbetsnämnd föreliggande. Detta är givetvis helt beroende på förbandets ringa storlek och den goda kontakt, som är rådande. Å andra större orter med flera förband är det naturligtvis svårare med kontakten militära-civila och där har en samarbetsnämnd en viktig uppgift att fylla.”

Kristinehamn TCO vill ha nämnder med större bredd än som angivits i utredningsdirektiven.

Linköping TCO: ”Vi ha emellertid uppfattningen att kontaktarbetet mellan civila och militära bör utvidgas, emedan det är väsentligt för landet att förhållandet dem emellan blir det bästa möjliga. Om ett sådant organiserat samarbete skulle komma till stånd äro vi i hög grad intresserade av att där insätta någon eller några representanter, som i så fall skulle komma att representera bortåt 4 000 tjänstemän i staden.”

Örebro TCO: ”Ja, för att bli medverka till att bryta den isolering varmed officerskåren allt fortfarande synes omge sig.”

172. LO har överlämnat de olika FCO-yttrandena, varav följande må anföras:

Göteborg FCO: ”Det är väl frågan om det kan vara lämpligt med någon mer samarbetsnämnd än den som redan finns i bildningsrådet. Det är inte genom att det finns någon nämnd som samarbetet blir gott, utan genom att vilja till samarbete finns. Om vägen till personalvårdsavdelningen hålles så kort som möjligt, och så stor självständighet som möjligt ges denna avdelning blir samarbetet säkert bra utan någon samarbetsnämnd.”

Hälsingborg FCO: ”Vi äro fullt på det klara med att om försvaret skall demo-

kratiseras måste kontakt organiseras mellan militära och civila. Formerna härför äro ej lätta att uppskissera men enligt vår mening bör det vara ett steg i rätt riktning, att samarbetsnämnder upporganiseras och att dessa nämnder av olika grader anbefallas att delta i dessa sammanträden. Givetvis skulle nämnden bestå av representanter för skilda samhällsskikt, institutioner och organisationer. Som representanter för de lokala fackorganisationerna torde de fackliga centralorganisationerna vara lämpliga.”

Karlskrona FCO: ”Vi föreslår en kommitté med representanter från den fackliga centralorganisationen, ABF och militärerna. Omfattningen av samarbetet beror på vilket intresse militärerna visa för samarbete.

Luleå FCO anser att nämnden bör vara liten, högst fem personer.

Malmö FCO: ”En stående nämnd är bästa formen. Denna bör bestå av sju representanter, varav två väljes av förbandet, två av fackföreningarna och tre av kommunen enligt gällande valmetod mellan partierna samt utan stämman personalassistenterna.

Utän tvivel kan en nämnd ha sin stora betydelse för de värnpliktiga. Centralorganisationen vill dock understrika, att nämndens verksamhet medför betydande utgifter, då det här rör sig om ett stort antal inkallade på varje plats. Om teateraftnar, samkväm, föreläsningar och dylikt skall anordnas kan detta ej ske utan ekonomiska uppoffringar, varför statsmakterna får tillse att nödiga medel ställas till förfogande för sådan verksamhet. Under dessa förutsättningar har centralorganisationen intet att erinra mot en dylik verksamhet.”

Västerås FCO: ”Det synes dock centralorganisationens styrelse lämpligare, att inrymma hela denna verksamhet

inom den 'ungdomsvård' som bedrivs genom stadens ungdomsvårdskommitté. Denna kommitté, som har en mycket bred anknytning och som har förstått att på ett utomordentligt sätt hålla kontakten med de olika ungdomsvårdande organisationerna, har lyckats mycket gott i sin verksamhet. En undersökning har också givit vid handen, att de värnpliktiga gärna besöker de olika arrangemang, som ungdomsvårdskommittén har.

Styrelsen för Västerås FCO vill därför för sin del förorda en utbyggnad av den nuvarande ungdomsvårdskommittén att även omfatta representanter för härvarande förband. Detta vore enligt vår mening att föredraga framför inrättandet av en särskild samarbetsnämnd. Önskvärt för dylika ungdomsvårdskommittéer vore då, att de utöver det stöd kommunen och organisationerna ger, erhöill statliga bidrag för sin verksamhet."

Örebro FCO: "Bildningsrådet har framför allt inriktat sig på verksamhet bland inkallade. Detta har skett genom att organisera bildningsverksamhet, anordnande av föredrag, en teaterföreställning för de inkallade m m. Bildningsrådet har alltså inte haft någon utpräglad betydelse för kontakten mellan de militära organen och det civila samhällslivet.

Vi tror att det vore lämpligt om en samarbetsnämnd enligt utredningens direktiv kunde skapas. För att åstadkomma förbättringar, som är av betydelse för trivseln inom kasernetablissemanten är det nödvändigt att de kommunala organen blir representerade i samarbetsorganet. Men detta är säkert inte det väsentligaste. Det viktigaste för att bryta eventuell isolering från civilt och militärt håll är att samarbetsnämnden får en sådan sammansättning, att de stora folkrörelserna med inflytande

i samhället blir representerade. Ledamot i samarbetsnämnden bör alltså inte utses på grund av sin ställning eller på grund av sin bekantskap med militära kretsar, utan han bör representera en bred och stor civil organisation. Först genom ett samarbete på så bred bas kan samhörigheten stärkas mellan förbandet och staden. Som förhållandet nu är råder det tyvärr en mycket bristfällig kontakt mellan de militära myndigheterna och bl a fackföreningsrörelsen.

De militära intressena bör utan tvekan företrädas av förbandschefen. Skall samarbetsnämnden kunna utträta något är det nödvändigt att den som ytterst är ansvarig för förbandet är med. Men i ett samarbetsorgan av denna karaktär har det stor betydelse om även de meniga är representerade."

173. JUF: "Lämpligheten av en samarbetsnämnd enligt utredningens direktiv önskar förbundet icke uttala sig om men vill dock kraftigt understryka vikten av att man inom försvaret utser även lokala kontaktmän och ställer adresserna å dessa till organisationernas förfogande."

174. ABF: "För egen del vill förbundet anföra, att kontakten via bildningsråden i stort sett inte blivit så intim och av den art som man hoppades då bildningsrådstitutionen för några år sedan infördes. Då den uppfattningen allmänt råder — en uppfattning som förbundet helt ansluter sig till — att det är i hög grad önskvärt, att isoleringen mellan militärt och civilt brytes, och då hittills gjorda försök (med bildningsråd) inte givit önskat resultat, bör nya vägar och medel prövas. Förbundet vill därför för sin del tillstyrka att försök med samarbetsnämnder, av den typ som antydes i utredningens skrivelse, kommer till stånd.

Det synes därvid välbetänkt att representanter för kommunala organ ingå

i nämnderna. Från civilt håll bör dessutom ingå ledamöter representerande föreningslivet och folkbildningsarbetet på orten."

Av dess lokalavdelningars yttranden kan citeras:

Falun ABF: "Bildningsrådets organisatoriska form har, såvitt härifrån kan bedömas, knappast behov av några större förändringar. Namnet på denna organisation inom försvaret torde spela underordnad roll. Ett par saker skulle emellertid kunna övervägas för ev ändring: om det nuvarande systemet med en av regementschefen utsedd officer, som nu överallt fungerat tillfredsställande, och om förslagsrätten beträffande ledamöter i bildningsrådet skulle kunna utvidgas. Dessutom kanske ett fastare dagordningssystem kunde utarbetas med tidsbestämda sammanträden."

Sundsvall ABF: "— — — anse vi att det skulle vara av betydelse att på något sätt få ett samarbete till stånd. På vilket sätt detta bäst skall ordnas är svårt att ange. Dock hålla vi där troligt att hela detta arbete i stort sett blir illusoriskt så länge det hela skall komma till stånd och ledas av militär."

175. Sveriges Blåbandsförening: "Utbyggnad av de nuvarande bildningsråden, så att ökad och allsidigare representation från nykterhetsorganisationerna möjliggöres. I detta hänseende torde förslag på lämpliga personer kunna inhämtas hos nykterhetsfolkets på orten samarbetsorgan. I detta sammanhang ville vi rekommendera den goda kontakt som nykterhetsorganisationernas tidningar utgöra."

176. Reso: "Reso som genom fritidsklubbar är representerad på alla större platser inom landet, är för sin del villiga till ökat samarbete. Vi tror även att en ökad aktivitet i arbete att få allmänheten i närmare kontakt med

krigsmakten är av synnerligen stor betydelse för vårt land."

177. Kristinehamn: "Det torde få antagas, att en på rätt sätt mera fast organiserad form för initiativ på området skall fortare leda till bättre resultat än vad som kan bli följderna av arbete i samma riktning genom olika åtgärder, som vidtagas genom å varje ort för sig förefintliga enskilda personer eller sammanslutningar."

178. Västerås: "Beträffande frågor om samarbetsnämnd anser vi att det kunde ha sin betydelse med en regelbunden kontakt emellan de civila organisationerna och de militära. Huruvida detta bäst kan befrämjas genom en särskild organiserad samarbetsnämnd är svårt att avgöra. Enligt vår uppfattning är emellertid statsrådets direktiv för utredningen värt att beakta och vilja vi för den skull tillstyrka att lämpliga åtgärder vidtagas för bättre kontakt. Mångfalden av organisationer och svårigheter att finna både personer och tid för uppgifter och närmare samarbete gör emellertid att samarbetsnämnden icke bör bli för stor. Det torde räcka om flygflottiljen, Flygvapnets centrala skolor samt Västerås stad tillsätter var sin ledamot och att därjämte den tjänstgörande personalvårdsassistenten, enligt direktiven, ingår i nämnden. Vid behov kan nämnden för varje tillfälle sammankalla ett större representantskap för diskussion av eventuellt uppkommande frågor. Dessa frågor kunna nämligen vara av så olika art att det kan vara värdefullt att i varje särskilt fall ha möjlighet att kunna sammankalla för den speciella frågan lämpliga personer."

179. Färösund: "Det troliga är, att en samarbetsnämnd, sammansatt av för saken intresserade personer, skulle kunna taga initiativ till åtgärder, som kunde stärka de civilas positiva inställning

till försvaret, ge militären vidgat intresse för det civila samhällslivet och, som kanske det viktigaste, medverka till åtgärder för ökande av de värnpliktigas trivsel vid förband och förläggningsort."

180. F 7: "Samarbete med idrotts- och skytteorganisationer och naturligtvis kommunala myndigheter i den mån de vilja främja ett samarbete mellan förbandet och 'de civila'. De speciella förhållandena vid F 7 beträffande samarbetet med kommunen ge sig själva. Där behövs ingen hjälp. Där kan ej heller ges mycket från civilt håll. Förhållandet är snarare tvärtom. Närmast större orter ligga så avlägset, att någon daglig kontakt i form av studier eller föreningsverksamhet m m ej går att upprätthålla. Ej heller torde personalen i större omfattning kunna beredas tillfällen till sammankomster, då transportmedlen ej tåla en sådan belastning."

F 1: "Om samarbete skall organiseras är det bäst att gå till 'toppen', dvs i en stad stadsfullmäktige. Därifrån kan sedan kontakter förmedlas ut åt olika håll. Samarbetet bör uppläggas så att det tar sikte närmast på försvarets intressen och de värden som ur fosterländsk synpunkt äro värda att beakta i sådana sammanhang."

181. I 7: "En tänkbar sammansättning av ett sådant organ vore: regementschefen, personalvårdsofficeren, personalvårdsassistenten, militärpastorn, Kungl Skolöverstyrelsens representant i bildningsrådet, bibliotekarien samt intendenten vid regementet (självskrivna), en representant från vardera officers-, underofficers- och underbefälskåren samt en för de meniga (jämte suppleanter), en representant från vardera staden, ABF, idrottsorganisationerna samt de politiska partiernas ungdomsavdelningar inom regementets rekryteringsområde."

182. A 1: "Någon ny nämnd är icke erforderlig eller lämplig. Däremot vore fördelaktigt om bildningsrådet omformades till en samarbetsnämnd med bibehållande av nuvarande uppgifter och med följande sammansättning:

Representant(er) för stadsfullmäktige eller drätselkammare

Representant(er) för bildnings- och nykterhetsorganisationer

En civil representant för idrotten

Personalvårdsofficeren

Idrottsofficeren

Personalvårdsassistenten

En representant för vardera uoff- och ubefkåren

Två representanter för de vpl

Beträffande ordförande och sekreterare bör samma normer tillämpas som gäller för bildningsrådet.

Representanten för nykterhetsorganisationerna bör vara självskriven som militärombud."

183. ÖSK: "I en sådan samarbetsnämnd, förslagsvis kallad 'Försvarets i Karlskrona samarbetsnämnd' borde i så fall förutom representanter från kustartilleriförbandet, representanter för Karlskrona örlogsstation, Flottans sjömansskola, Karlskrona örlogsvarv, Karlskrona-avdelningen, Karlskrona Marinlottakår, Föreningen Sveriges Flotta och Flottans män i Karlskrona som representanter för militären ha säte samt följande civila organisationer vara representerade: de fyra politiska ungdomsorganisationerna SSU, FPU, Ung Höger och SLU, de fyra nykterhetslogerna IOGT, NTO, NOV och Blå bandet samt några representanter för stadens idrottsföreningar och kristliga ungdomsorganisationer."

184. ÖSG: "Föreslår alltså att begreppet bildningsråd utgår och ersättes med en samarbetsnämnd, som förslagsvis benämnes regementsnämnd, resp stationsnämnd, flottiljånämnd etc och

vari förutom för bildningsråd föreskrivna ledamöter jämväl ingår kasernchefen samt civila ledamöter representerande kommunen och ortspresen. För orter där flera förband äro förlagda organiseras dessutom en särskild garnisonsnämnd vari bl a resp förbands kasernchefer och personalvårdsassistenter böra ingå. Ordförande i regementsnämnd (motsv) bör vara kasernchefen eller personalvårdsofficeren samt i garnisonsnämnd garnisonschefen eller regementschef (motsv), som utses av garnisonschefen. I övrigt böra regementschefer eller motsvarande icke ingå i nämnden."

185. Fo 23: "Vad kontakten mellan truppförbanden och det civila samhällslivet beträffar bör enligt min uppfattning alldeles särskild uppmärksamhet ägnas åt möjligheterna att komma i nära förbindelse med de värnpliktigas anhöriga. Detta bör icke inskränka sig till sporadiska förevisningar av kasern eller sk regementsdagar. Representanter för de värnpliktigas anhöriga böra få tillfälle göra sin röst hörd i de samsarbetsnämnder, vilka kunna ifrågakomma för truppförbanden."

186. Fo 33: "En fortsatt utbyggnad av kontaktverksamheten mellan fo och det civila att omfatta en för fo central samsarbetsnämnd och dessutom samsarbetsnämnder inom alla kommuner är synnerligen önskvärd. Nämnden bör förutom representanter för de frivilliga försvarsorganisationerna (däri inräknat civilförsvaret) bestå av representanter för kommunerna och de ideella organisationerna. En utbyggnad av hemvärnets nu befintliga representationsorgan i här angivet syfte synes böra övervägas."

187. Lv 7: "Bildningsrådet bör kunna vara samsarbetsnämnd. En utökning av ledamöter är motiverad ur samsarbetsynpunkt men torde ur praktisk

synpunkt bli tungrodd. Ev ett utskott inom nämnden för samsarbetsfrågor och ett för bildningsrådets nuvarande verksamhet."

188. Lv 4: "En effektiv samsarbetsnämnd önskvärd. Härför fordras att den får lämplig sammansättning och förses med medel för att kunna lösa sin uppgift. En 'pappersnämnd' har endast teoretiskt intresse.

Samsarbetet bör äga rum med och under kårchefens ledning.

Nämnden bör ges fast organisation med verksamheten anknuten till redan befintligt organs expedition t ex drätselkammarens kansli el dyl.

Nämndens ledamöter böra ha ersättning (traktamente) för att stimulera intresset och bereda möjlighet för lämplig person att mottaga ledamotskap i nämnden."

189. Lv 4: "Beträffande nämndens sammansättning bör i densamma ingå civila representanter som å ena sidan i sin kommun (på orten) ha inflytande, å andra sidan förståelse och tid för uppgiften.

Kommunala frågor av intresse för förbandet böra remitteras till samsarbetsnämnden för yttrande: t ex frågan om väganläggningar, trafik, belysning, idrottsplatser m m."

190. P 3: "Om en samsarbetsnämnd kommer till stånd bör framhållas:

att regelbundna sammanträden hållas, att kontakten alltså hålles permanent,

att nämndens ledamöter då och då ges tillfälle följa verksamheten på reg,

att även de vpl bli representerade i nämnden (kanske inte så mycket för effektivitetens skull, som fastmera för att de skola känna sig 'vara med' i arbetet),

att nämnden på framträdande plats på regementet skall få disponera en anslagstavla."

Garnisonsorter jämte militära staber och förband

Förkortningar på kartan anges här inom parentes. Till Stockholm förlagda centrala skolor m m äro icke medtagna.

Boden: VI. militärbefälsstaben (VI. milo). Kungl Norrbottens regemente (I 19). Kungl Bodens artilleriregemente (A 8). Kungl Bodens ingenjörkår (Ing 3). Kungl Signalregementets kompani i Boden (S 1 B). Bodens försvarsområdesstab (Fo 63).

Borås: Kungl Älvsborgs regemente (I 15).

Eksjö: Kungl Norra Smålands regemente (I 12). Kungl Göta ingenjörkår (Ing 2).

Enköping: Kungl Göta pansarlivgarde (P 1).

Falu: Kungl Dalregementet (I 13). Falu-Mora försvarsområdesstab (Fo 53/54).

Färösund: Gotlands kustartilleriförsvarsstab (GK). Kungl Gotlands kustartillerikår (KA 3).

Gävle: Kungl Hälsinge regemente (I 14). Gävle försvarsområdesstab (Fo 21).

Göteborg: Kungl Göta artilleriregemente (A 2). Kungl Göteborgs luftvärnskår (Lv 6). Göteborg-Halmstads försvarsområdesstab (Fo 32/31). Väst kustens marindistriktsstab (MDV). Göteborgs örlogsstation (ÖSG). Göteborgs kustartilleriförsvarsstab och Göteborgs skärgårds försvarsområdesstab (GbK — Fo 33). Älvsborgs kustartilleriregemente (KA 4). 2. flygeskadersstaben (E 2). Västra flygbasområdesstaben

(Flybo W). Kungl Göta flygflottilj (F 9), Säve.

Halmstad: Kungl Hallands regemente (I 16). Kungl Hallands flygflottilj (F 14).

Hårsfjärden: Hårsfjärdens örlogsdepå (ÖH). Marinens underofficersskola (MUOS), Berga.

Härnösand: Härnösand-Sundsvalls försvarsområdesstab (Fo 23/25). Norrlandskustens marindistriktsstab. (MDN). Hemsö kustartilleriförsvarsstab och Hemsö försvarsområdesstab (HK — Fo 24). Härnösands kustartillerideta- chement (KA 4 H). Gustafsviks örlogs- depå (ÖGu).

Hässleholm: Kungl Skånska pansar- regementet (P 2). Kungl Skånska träng- regementet (T 4) se även Revingehed.

Jönköping: Kungl Smålands artilleri- regemente (A 6).

Kalix: Kalix försvarsområdesstab (Fo 67).

Kalmar: Kalmar-Växjö försvarsområ- desstab (Fo 18/16). Kungl Kalmar flyg- flottilj (F 12).

Karlsborg: Kungl Karlsborgs luft- värnsregemente (Lv 1). Kungl Västgöta flygflottilj (F 6).

Karlskrona: Sydkustens marindi- striktsstab (MDS). Karlskrona örlogs- station (ÖSK). Blekinge kustartilleriför- svarsstab och Karlskrona försvarsområ- desstab (BK — Fo 15). Kungl Karls- krona kustartilleriregemente (KA 2).

Karlstad: V. militärbefälsstaben (V. milo). Kungl Värmlands regemente (I 2).

Kiruna: Kiruna-Jokkmokks försvarsområdesstab (Fo 66/65). Arméns jägarskola (JS).

Kristinehamn: Kungl Bergslagens artilleriregemente (A 9).

Kristianstad: I. militärbefälsstaben (I. milo). Kungl Norra Skånska infanteriregementet (I 6). Kungl Wendes artilleriregemente (A 3). Kristianstads försvarsområdesstab (Fo 14).

Linköping: Kungl Livgrenadjärregementet (I 4). Kungl Östgöta luftvärnsregemente (Lv 2). Kungl Svea trängregemente (T 1). Kungl Östgöta flygflottilj (F 3), Malmen.

Ljungbyhed: Kungl Krigsflygskolan (F 5).

Luleå: Kungl Luleå luftvärnskår (Lv 7). Kungl Norrbottens flygbaskår (F 21), Kallax.

Malmö: Kungl Skånska luftvärnskåren (Lv 4). Malmö försvarsområdesstab (Fo 11). Malmö marina bevakningsområdesstab (BoMö).

Norrköping: Norrköping-Linköpings försvarsområdesstab (Fo 42/41). Kungl Bråvalla flygflottilj (F 13).

Norrtälje: Kungl Stockholms luftvärnsregemente (Lv 3).

Nyköping: Kungl Södermanlands flygflottilj (F 11), Skavsta.

Revingshed: Kungl Södra skånska infanteriregementet (I 7) se även Ystad. Kungl Skånska trängregementet (T 4) se även Hässleholm.

Ronneby: Kungl Blekinge flygflottilj (F 18), Kallinge.

Rosersberg: Infanteriskjutskolan (Inf SS).

Skövde: III. militärbefälsstaben (III. milo). Kungl Livregementets husarer (K 3). Kungl Skaraborgs pansarregemente (P 4). Kungl Signalregementets kompani i Skövde (S 1 Sk). Kungl Göta trängregemente (T 2). Skövde försvarsområdesstab (Fo 35).

Sollefteå: Kungl Västernorrlands re-

gemente (I 21). Kungl Norrlands trängregemente (T 3).

Stockholm: IV. militärbefälsstaben (IV. milo). Kommendantsstaben. Kungl Svea livgarde (I 1), Solna. Kungl Livgardesskvadronen (K 1). Kungl Svea artilleriregemente (A 1), Sundbyberg. Kungl Svea ingenjörkår (Ing 1), Solna. Kungl Signalregementet (S 1), Solna. Stockholms försvarsområdesstab (Fo 44). Ostkustens marindistriktsstab (MDO). Stockholms örlogsstation (ÖSS). 1. flygeskadersstaben (E 1). 3. flygeskadersstaben (E 3). 4. flygeskadersstaben (E 4). Östra flygbasområdesstaben (FlyboO). Kungl Roslagens flygkår (F 2), Hägernäs. Kungl Svea flygflottilj (F 8), Barkarby. Kungl Södertörns flygflottilj (F 18), Tullinge.

Strängnäs: Kungl Södermanlands pansarregemente (P 3). Strängnäs försvarsområdesstab (Fo 43).

Såtenäs: Kungl Skaraborgs flygflottilj (F 7).

Sundsvall: Kungl Sundsvalls luftvärnskår (Lv 5).

Söderhamn: Kungl Hälsinge flygflottilj (F 15), Östansjö.

Uddevalla: Kungl Bohusläns regemente (I 17). Uddevalla försvarsområdesstab (Fo 34).

Umeå: Kungl Västerbottens regemente (I 20). Kungl Norrlands dragonregemente (K 4). Umeå-Storumans försvarsområdesstab (Fo 61/62).

Uppsala: Kungl Upplands regemente (I 8). Arméns underofficersskola (AUS). Uppsala-Västerås försvarsområdesstab (Fo 47/48). Kungl Upplands flygflottilj (F 16). Kungl Flygkadettskolan (F 20).

Vaxholm: Stockholms kustartilleriförsvarsstab och Vaxholms försvarsområdesstab (SK — Fo 46). Kungl Vaxholms kustartilleriregemente.

Villingsberg: Artilleriskjutskolan (ArtSS).

Visby: VII. militärbefälsstaben (VII.

milo). Gotlands marindistriktsstab (MDG). Kungl Gotlands infanteriregemente (I 18). Kungl Gotlands artillerikår (A 7). Kungl Göta pansarlivgardes kompani på Gotland (P 1 G). Kungl Östgöta luftvärnsregementes batteri på Gotland (Lv 2 G).

Väddö: Luftvärnets skjutskola (Lv SS).

Västerås: Kungl Västmanlands flygflottilj (F 1). Flygvapnets centrala skolor (FCS).

Växjö: Kungl Kronobergs regemente (I 11).

Ystad: Kungl Södra skånska infan-

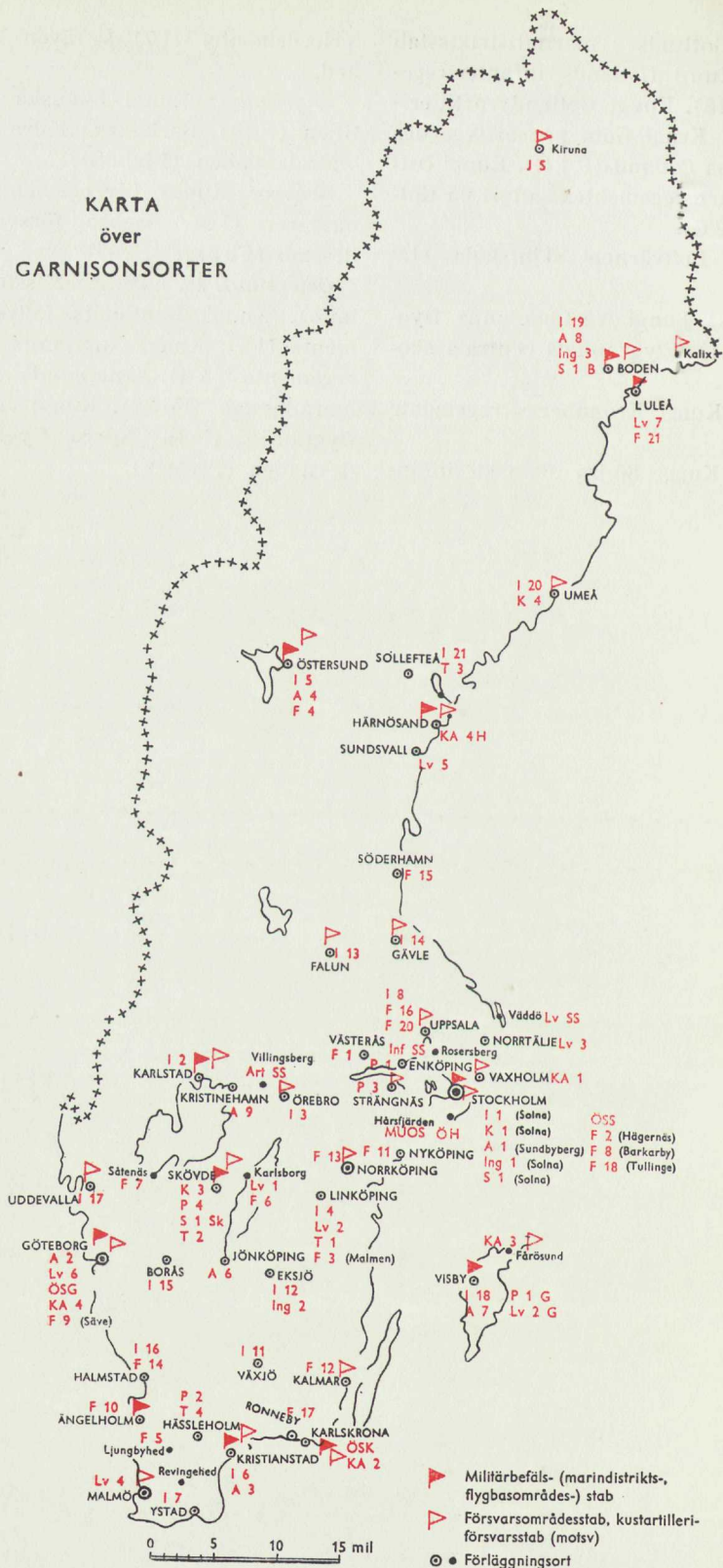
teriregementet (I 7) se även Revingshed.

Ängelholm: Kungl Skånska flygflottiljen (F 10), Barkåkra. Södra flygbasområdesstaben (FlyboS).

Örebro: Kungl Livregementets grenadjärer (I 3). Örebro försvarsområdesstab (Fo 51).

Östersund: II. militärbefälsstaben (II. milo). Kungl Jämtlands fältjägarregemente (I 5). Kungl Norrlands artilleriregemente (A 4). Östersunds försvarsområdesstab (Fo 22). Kungl Jämtlands flygflottilj (F 4). Norra flygbasområdesstaben (FlyboN).

KARTA över GARNISÖNSORTER

Statens offentliga utredningar 1953

Kronologisk förteckning

1. Valkretsar vid fullmäktigeval i kommunerna. 1950 års folkomröstnings- och valsätsutrednings betänkande. 4. Kihlström. 36 s. **Ju.**
2. Betänkande med förslag till fiskeristadga m. m. Kihlström. 99 s. **Jo.**
3. Betänkande med förslag till åtgärder för stödjande av hästaveln m. m. Victor Petterson. 77 s. **Jo.**
4. Nordisk passfrihet. Betänkande nr 4. Victor Petterson. 28 s. **U.**
5. Lättnader i fråga om tullbehandling m. m. av motorfordon i trafiken mellan de nordiska länderna. Victor Petterson. 45 s. **U.**
6. Generella metoder och fysiska kontroller inom investeringspolitiken. 229 s. Idun. **S.**
7. Läkarutbildningen. Victor Petterson. 394 s. **E.**
8. Utredning om fastighetsbeskattningen. Marcus. 136 s. **Fi.**
9. Förslag till lagstiftning om insemination. Katalog och Tidsskriftstryck. 143 s. **Ju.**
10. Förband och bygd. Victor Petterson. 180 s. **Fö.**

Ann. Om särskild tryckort ej angives, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. **E.** = ecklesiastikdepartementet, **Jo.** = jordbruksdepartementet.

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättsskipning. Fångvård.

Förslag till lagstiftning om insemination. [9]

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

Valkretsar vid fullmäktigeval i kommunerna. 1950 års folkomröstnings- och valsätsutrednings betänkande. 4. [1]

Kommunalförvaltning.

Statens och kommunernas finansväsen.

Politi.

Nationalekonomi och socialpolitik.

Generella metoder och fysiska kontroller inom investeringspolitiken. [6]
Utredning om fastighetsbeskattningen. [8]

Hälso- och sjukvård.

Allmänt näringsväsen.

Fast egendom. Jordbruk med binärningar.

Betänkande med förslag till fiskeristadga m. m. [2]
Betänkande med förslag till åtgärder för stödjande av hästaveln m. m. [3]

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Industri.

Handel och sjöfart.

Kommunikationsväsen.

Bank-, kredit- och penningväsen.

Försäkringsväsen.

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen. Andlig odling i övrigt.
Läkarutbildningen. [7]

Försvarsväsen.

Förband och bygd. [10]

Utrikes ärenden. Internationell rätt.

Nordiska parlamentariska kommittén. 4. Nordisk passfrihet. [4] 5.
Lättnader i fråga om tullbehandling m. m. av motorfordon i trafiken mellan de nordiska länderna. [5]

